

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

FERWAGNER PÉTER ÁKOS

FRANCIA POLITIKAI PÁRTOK A GYARMATI ALGÉRIÁBAN

1945–1954

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető:
Prof. Dr. J. Nagy László
tanszékvezető egyetemi tanár

SZEGED
2002

Bevezetés

Franciaországban a mai napig vita tárgyát képezi a köztársasági gyarmatpolitika története és a különböző politikai erőknek abban játszott szerepe.¹ Mindez legfőképpen azzal magyarázható, hogy Franciaország évszázadokon keresztül az egyik legjelentősebb gyarmattartó hatalomnak számított, s nem egy esetben csak véres háborúk és súlyos politikai megrázkódtatások után ismerte el ezeknek a területeknek a függetlenségét. Nagymértékben járult hozzá a fennhatósága alá tartozó országok fejlődéséhez, ez a viszony azonban kölcsönös volt: Franciaországra is nagy hatással voltak a gyarmatai. Ennek igazolására elég két dolgot megemlíteni. Az egyik, hogy az V. Köztársaság nem jöhetett volna létre az algériai háború és az általa kiváltott súlyos politikai válság nélkül. A másik pedig, hogy a gyarmatok önállóvá válása óta a kapcsolatok nem szűntek meg, csak átalakultak. Franciaországban ma többmillió bevándorló népesség él, amely az eltelt évtizedek alatt sok esetben integrálódott a francia társadalomba és kitörölhetetlen nyomot hagyott rajta. A volt gyarmatokhoz fűződő ma is szoros kapcsolatok, illetve az anyaországban élő bevándorlókhoz való viszony felveti, és állandóan napirenden tartja az egykori gyarmat- és pártpolitika alakulásának kérdését, amelynek az ismerete nélkül ma sem érthetők meg Franciaország és volt gyarmatainak – amelyek között központi helyet foglalt el Algéria² – mai problémái. Vizsgálódásainkat Algériára összpontosítjuk, mert úgy véljük, hogy az indokínai konfliktus mellett ez az ország befolyásolta a leginkább a kor politikai pártjainak gyarmatpolitikáját.

A szakirodalomban elfogadott tény, hogy Algériában és egész Észak-Afrikában háromféle párttípust különböztethetünk meg. Az első a hagyományos európai értelemben vett politikai jobboldalt képviselte, tagsága szinte kizárólag európaiakból állt. A második típus a baloldali vagy munkáspártokat jelenti, amelyekben már az őslakosok is jelen voltak, a harmadik pedig a nacionalista mozgalmak halmaza, amelyek tagsága tisztán muzulmán volt.³ Mi az első két csoportba tartozó politikai erőket szeretnénk górcső alá venni, de természetesen – amennyire a folyamatok megértéséhez szükséges – a nacionalista pártokról is szó esik majd. Elemzésünk elsősorban a politikára, s nem a gazdasági folyamatokra koncentrál, amelyekről csak érintőlegesen ejtünk szót.

¹ Különösen élénk érdeklődés kíséri azt a vitát, amely a gyarmatokon, s főleg Algériában alkalmazott törvénytelen-ségek körül zajlik az utóbbi időben. Rengeteget beszélnek a hadsereg és a biztonsági erők által végrehajtott kínzásokról, cikkek, tanulmányok, sőt, monográfiák látnak napvilágot. Még bírósági tárgyalásra is sor került az ügyel kapcsolatban.

² Ezt igazolja az a tény, hogy a két világháború között Algériába irányult a teljes francia gyarmati és kereskedelmi tőke mintegy fele. Claude LIAUZU: *L'Europe et l'Afrique méditerranéenne. De Suez (1869) à nos jours*. Paris, 1994. 38.

³ Juliette BESSIS: *Maghreb: la traversée du siècle*. Paris, 1997. 97.

Bevezetés

Hangsúlyozni kell, hogy a francia pártoknak nem az anyaországi, hanem az *algériai* tevékenységével foglalkozunk. Látni fogjuk, hogy sokszor gyökeresen más volt egy adott párt magatartása Franciaországban, mint Algériában. Hiába európaiak ezek a politikai erők, a gyarmati körülmények az *anyaországitól eltérő* politizálást eredményeztek. Különböző magatartást tapasztalhatunk a bennszülöttekhez való viszonyt, a politikai, társadalmi és szociális reformok kérdését, valamint az általános gyarmatpolitika kialakítását illetően. A köztudatban – s nem egyszer a szakirodalomban is – elterjedt az a nézet, hogy a korszakunk kezdetén kb. egymillió algériai francia társadalom⁴ és pártjai homogén tömböt alkottak és egységesen léptek fel érdekeik védelmében. Valójában azonban kemény küzdelem zajlott az európai politikai erők között, még a nagy táborokon belül is. Kétségtelen ugyanakkor, hogy kritikus pillanatokban – a nacionalizmus felerősödése vagy fenyegető külső körülmények hatására – ez az európai társadalom rendkívül gyorsan egységessé vált és egyöntetűen lépett fel a politikai ellenfeleivel szemben.

Talán önkényesnek tűnhet, hogy az 1945–54 közötti időszakot választottuk, ennek azonban egyszerű oka van. A két dátum két fordulópontot jelöl. 1945 májusa, a kelet-algériai felkelés leverése számos nacionalistát az egyedül üdvözítő fegyveres megoldás irányába terelt, 1954 novemberében pedig megkezdődött a háború, amelynek a végén Algéria független országgá vált. Úgy véljük, hogy ezek az évek döntő jelentőségűek a gyarmat függetlenedési törekvései szempontjából, hiszen ebben az időszakban bizonyosodott be, hogy a franciák még a saját maguk által meghozott, radikálisnak egyáltalán nem nevezhető reformokat sem voltak hajlandók végrehajtani. Az algériai nacionalisták számára pedig nem maradt – nem maradhatott – más megoldás, mint a fegyveres út.

A dolgozat első részében vázlatosan bemutatásra kerül az algériai politikai erők története 1945-ig. Nem lehet elmenni szó nélkül a két világháború közötti korszakban a baloldal megjelenése és a nacionalista mozgalom előretörése mellett, ami együtt járt a politikai erők közötti küzdelem felerősödésével. Különösen fontos időszak a második világháború, amikor az őslakos társadalomban általánossá vált a nemzeti függetlenség eszméje, míg az európaiak továbbra sem voltak hajlandók lemondani – bizonyos reformoktól eltekintve – a gyarmatokról és Algériáról. Ezt követően bemutatjuk az alkotmánycsatákat és a különböző választási küzdelmeket. Kiemelkedik az események közül az 1946-os alkotmány- és az 1947. nyári alaptörvényvita. Ez utóbbi a megítélésünk szerint korszakhatárt jelöl: az ekkor elfogadott „szerves alaptörvény” (*statut organique*) határozta meg azokat a kereteket, amelyek között a gyarmat a felszabadító háború

⁴ Az őslakosok létszáma nagyjából nyolcmillió volt.

Bevezetés

kezdetéig élt. Ezt követően a pártok politikájának bemutatása és elemzése következik az algériai háború kirobbanásáig. A célunk az volt, hogy megvilágítsuk azokat az egyes politikai erők között meglévő elvi és gyakorlati különbségeket, amelyek az Algéria-politikájukat jellemezték.

Az Algériával foglalkozó történettudományt hosszú időn keresztül legfőképpen az ott élő franciák érdekelték. A gyarmatosítás kezdetétől száz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az őslakosok is „történeti témát” jelentsenek. Ez nem azért volt így, mert a történészek vagy éppen a kortársak nem érdeklődtek irántuk, hanem azért, mert ez alatt az időszak alatt úgy tekintettek rájuk, mint a gyarmatosítás igazoló tényezőire.⁵

A helyzet azóta megváltozott: óriási mennyiségben készültek és készülnek elsősorban az őslakosokkal és a nemzeti mozgalommal foglalkozó történeti munkák Algériáról. A politikai irodalom is főként a nemzeti pártok és mozgalom működését, vezetőik tevékenységét és magatartását, valamint a tömegekre gyakorolt hatásukat és a hatalomhoz való viszonyukat vizsgálta. Kétségtelen, hogy a történészek és a politológusok közül sokan választották elemzéseik tárgyául a francia politikai erőket, de ezek a munkák elsősorban az anyaországi tevékenységre szorítkoznak. Mindeztidáig *nem született* olyan munka, amely általános képet nyújtana az *Algériában működő* francia pártok második világháború utáni működéséről. Mi most erre teszünk kísérletet.

A talán legnagyobb hatású szerző, Charles-André Julien még az eseményekkel egy időben jelentette meg *L’Afrique du Nord en marche* című művét. Összefoglaló jellegű, bátor és kritikus könyvét a mai napig hivatkozással használják a téma szakértői. Szintén általános képet nyújt a gyarmati Algéria történetéről Charles-Robert Ageron *Histoire de l’Algérie contemporaine*, Jean-Claude Vatin *L’Algérie politique: histoire et société*, Benjamin Stora *Histoire de l’Algérie coloniale 1830-1954* és Juliette Bessis *Maghreb: la traversée du siècle* című könyve. Nagyon alapos, sok részletre kiterjedő monográfiát állított össze az Henri Alleg által vezetett kutatócsoport a felszabadító háborúról, amelynek első kötete az előzményekkel is bő terjedelemben foglalkozik (*La Guerre d’Algérie*). A pártokról szóló politikai irodalom szintén zavarba ejtően terjedelmes. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Mahfoud Kaddache *Histoire du nationalisme algérien. Question nationale et politique algérienne 1919-1951* címmel megírt könyvét, amely a nemzeti mozgalomról nyújt nélkülözhetetlen adalékokat, de számos információval szolgál az európai politikai erőkről is. Korszakalkotónak tartják Maurice Duverger munkáját a IV. Köztársaság politikai erőiről (*Les partis politiques*), de nagyon hasznos részletekkel szolgál Pierre Lévêque is (*Histoire des forces politiques en France de 1940 à nos jours*). Kiemelkedőnek tartjuk továbbá

Bevezetés

Ariane Chebel d'Appollonia *Histoire politique des intellectuels en France 1944-1954* című művét, aki a franciaországi értelmiség gyarmatokhoz való hozzáállását is elemezte.

A baloldalról általában sokat merítettünk François-Georges Dreyfus *Histoire des gauches en France 1940-1974* című munkájából. Különösen sokan foglalkoztak a francia és az algériai kommunista mozgalommal, kiemelendő közülük Jacques Jurquet (*La révolution nationale algérienne et le Parti communiste français*) és Emmanuel Sivan (*Communisme et nationalisme en Algérie 1920-1962*). A szocialista pártról sok részletre kiterjedő könyvet írt Roger Quilliot (*La SFIO et l'exercice du pouvoir 1944-1958*), emellett nem lehet figyelmen kívül hagyni Guy Pervillé *La SFIO, Guy Mollet et l'Algérie de 1945 à 1955* című nélkülözhetetlen tanulmányát, amely a párt vezetőségének Algériával kapcsolatos tárgyalásait és belső vitáit mutatja be.

A jobboldalról fontos támpontokat nyújt a Jean-François Sirinelli szerkesztésében napvilágot látott *Histoire des droites en France*, valamint René Rémond *La droite en France* című, inkább általános jellegű, mint a részletekben elmerülő munkája. A különböző pártokkal kapcsolatban ki kell emelni Jean-Thomas Nordmann radikálisokról szóló monográfiáját (*Histoire des radicaux 1820-1973*) és a Charles de Gaulle Intézet gondozásában napvilágot látott, a gaulle-ista mozgalmat elemző kötetet (*De Gaulle et le RPF 1947-1955*). Szintén nem elhanyagolható a szélsőjobboldal szakirodalma, itt elsősorban a Michel Winock által szerkesztett tanulmánykötetre (*Histoire de l'extrême-droite en France*) hívnánk fel a figyelmet.

A kérdésnek sajnálatosan kevés a magyar nyelvű szakirodalma. Úttörő jellegűnek tekinthető Salgó László *Gyarmatpolitika Napóleontól de Gaulle-ig* című könyve, amely a marxista iskola szellemében a francia gyarmatosítás legfontosabb motivációjának a gazdasági tényezőt nevezi meg, de nagy érdeme, hogy nem hanyagolja el a politikai és az érzelmi szempontokat sem. Hiánypótló J. Nagy László munkássága is, az elsősorban a kommunista és a nemzeti mozgalommal foglalkozó könyvei (pl. *A Maghreb-országok felszabadulása 1919–1956*) és tanulmányai több helyütt is kitérnek az európai lakosság pártpreferenciáira és politikai nézeteire. Végül, de nem utolsósorban nem szabad nélkülözni Gazdag Ferenc *Franciaország történetét*, valamint a kereszténydemokrata mozgalomról írt cikkét.

Kritikátlan módon ugyan nem elfogadhatók, de kiváló adalékokkal szolgálnak a kor egyik-másik főszereplőjének az emlékiratai. Elég csak Marcel-Edmond Naegelenre (*Mission en Algérie*) vagy Georges Bidault-ra (*D'une Résistance à l'autre*) utalni, akik utólag igyekeztek igazolni politikájukat, és magyarázatot adni döntéseikre. Ma már – örömteli módon – számos

⁵ Jean-Claude VATIN: *L'Algérie politique: histoire et société*. Paris, 1983. 21.

Bevezetés

kiegészítő információ megtalálható a világhálón is, ezért a témával foglalkozó honlapok megtekintése feltétlenül ajánlatos.

A források közül kiemelt helyet kapnak a korabeli francia és algériai napilapok cikkei, különös tekintettel az algériai franciák újságjaira. Szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen a legnagyobb pártok mind rendelkeztek saját – algériai – lappal. A francia telepések legolvasottabb sajtótermékének az általunk tárgyalt korszakban a *L'Écho d'Alger* számított. Egyértelműen konzervatív hangvétele volt, de az ötvenes évek elején rövid ideig a magát „liberálisnak” nevező irányzat véleményének is helyet adott. Különösen markáns a radikális párt sajtója, hiszen egyszerre két lap is közel állt hozzá, a *Démocratie* és a kevésbé szélsőséges *Le Journal d'Alger*. A katolikusok is rendelkeztek saját újsággal, amelynek kezdetben *La Quatrième République* volt a címe, amely hamarosan kiegészült a *Forces nouvelles* szavakkal. A gaulle-ista mozgalom *Le Rassemblement d'Algérie* címmel jelentetett meg lapot, míg a szocialisták a *Fraternité*n keresztül terjesztették eszméiket. A muzulmán lakosság körében sokan olvasták a kommunista *Liberté*t. A pártsajtó tanulmányozása révén képet kaphatunk a különböző politikai erők programjairól, célkitűzéseiről esetleges belső vitáiról és vezető személyiségeiről.

Munkánk szempontjából talán még ennél is lényegesebbek az algériai Főköormányzóság egyik különleges osztálya által a különböző pártokról és mozgalmakról készített jelentések, amelyek bizonyos része – legnagyobb sajnálatunkra – még ma sem hozzáférhető a kutatók számára (*Rapports politiques, Rapport mensuel d'information, Bulletin politique*).⁶ Ezért egész Algériát illetően csak az 1947–52 közötti időszak anyagait tudtuk átnézni, Constantine megyével kapcsolatban viszont egészen 1954-ig kutatható az anyag. Ezeket a dokumentumokat az SLNA (*Service de Liaisons Nord-Africaines* – Észak-afrikai Összekötő Szolgálat) készítette, amelynek az élén a francia hírszerzés ismert alakja, Schoen ezredes állt. Volt egy központja Algírban és három megyei kirendeltsége, amelyek a prefektusok alá tartoztak. Kezdetben nem voltak informátorai vagy besúgói, ami eleinte hátrányt is jelentett, ezt azonban azzal pótolta, hogy aprólékosan tanulmányozta a sajtót és tudomást szerzett minden politikai jellegű gyűlésről vagy tanácskozásról. Ráadásul kapcsolatban állt a helyi polgári közigazgatás vezetőivel is, akik mindenben segítették a munkáját. Az SLNA nyilvántartást vezetett a nacionalista politikusokról, amelyben több mint

⁶ A levéltárakról, ahogyan a kínzásokról is, napjainkban sokat beszélnek. A történészek és számos emberjogi szervezet követelte már, hogy tegyék hozzáférhetővé a nem egy esetben hatvan–nyolcvan évre zárolt anyagokat. Miután egyre nagyobb az igény az események pontos megismerésére, a francia miniszterelnök tett már ígéretet a zárlat feloldására. Ettől függetlenül még mindig igen terjedelmes azoknak a levéltári forrásoknak a mennyisége, amelyek nem kutathatók. Az archívumok teljes megnyitását nyilvánvaló módon gátolja az a tény, hogy a korszak szereplői közül sokan még ma is élnek.

Bevezetés

nyolcezer név szerepelt, és amelyet folyamatosan frissítettek. A szervezet azonban nem valamilyen „inkvizíció” volt: rendszeresen felhívta a hatóságok figyelmét a muzulmán közösséggel szemben folytatott politika hiányosságaira és hibáira. A főkormányzó számára lapszemlét készített a napi sajtóból, de havonta össze is foglalta a legfontosabb híreket. A jelentésekből ugyanakkor az tűnik ki, hogy a szervezet jobban ismerte a városokban, mint a vidéken végbemenő folyamatokat.⁷ Végül pedig nem maradhatnak ki a forrásanyagból a parlamenti viták és politikai évkönyvek (*Année politique*) sem.

A folyamatok illusztrálásaképpen eddig magyar nyelven meg nem jelent dokumentumokat, beszédek és nyilatkozatok helyezettünk el a Függelékben, a Névmutató pedig a könnyebb tájékozódást segíti elő.

⁷ Jean-Charles JAUFFRET: *Algérie 1945-1954: les exemples de décolonisation vus par les services de renseignement français*. In: *Décolonisations européennes. Actes du colloque international „Décolonisation comparées”*, Aix-en-Provence, 30 septembre-3 octobre 1993. Aix-en-Provence, 1995. 44–45.

Algéria a gyarmati időszakban (1830–1945)

A 16. század óta névleg az Oszmán Birodalomhoz tartozó, kb. hárommillió lakosú Algériát a franciák 1830-ban kezdték el meghódítani, ám a partvidék és a főváros elfoglalása után komoly ellenállásba ütköztek, amelyet csak 1847-re sikerült leküzdeniük. A katonai győzelemben el-
évülhetetlen érdemeket szerző Bugeaud tábornok ekkor kezdte el gyarmatosítási koncepcióját a gyakorlatba átültetni. Eszerint a gyarmatosítás alapja a mezőgazdaság, ezért a földet el kell venni az őslakosoktól, és azt az anyaországból érkező nagyszámú telepesnek kell adni.⁸

Algéria Franciaországba való betagozása politikai síkon is hamar megkezdődött. 1848-ban a párizsi nemzetgyűlés Franciaország szerves részévé nyilvánította Algériát, amelyet – a többi gyarmattól eltérően – közvetlenül a belügyminisztérium fennhatósága alá helyeztek. Élén a Párizs által kinevezett főkormányzó állt, aki polgári és katonai teljhatalommal rendelkezett, ő készítette el a költségvetést, ő döntött az adók kivetéséről és beszedéséről, a kormány hozzájárulásával pedig még kölcsönöket is felvehetett. A főkormányzó munkáját a Főkormányzóság titkára és a kormányzótanács segítette. Az algériai megyék két-két képviselőt küldhettek a párizsi nemzetgyűlésbe, de a választásokon csak francia állampolgárok vehettek részt. Az őslakosok ugyanakkor nem kaptak állampolgárságot, hanem „alattvalók” maradtak.

Az ország közigazgatási átszervezése 1845-ben vette kezdetét. Az északi nagyvárosok szerint „három tengerentúli megyét” alakítottak ki, Algírt, Oránt és Constantine-t, amelyek mindegyikét a prefektus és a megyei közgyűlés (*Conseil général*) irányította. A megyéket további közigazgatási egységekre, járásokra (*arrondissement*) osztották, amelyek élén az alprefektusok álltak. Elvben kétféle településtípust különböztettek meg. A teljes joghatósággal rendelkező önkormányzatokat (*commune de plein exercice*) civilek irányították (polgármester és városi tanács), lakosságuk pedig európai többségű volt. A vegyes közigazgatású körzetek (*commune mixte*) viszont katonai ellenőrzés alatt álltak és többnyire algériaiak lakták őket. Az ilyen körzetek élére a főkormányzó nevezett ki tisztviselőt.⁹ A déli területeket tisztán katonai kormányzás alá helyezték.¹⁰ A közigazgatást előbb katonák, majd 1870-től európai származású polgári tisztviselők tartották a kezükben. A tisztán arab lakta területeket az ún. Arab Ügyek Igazgatósága felügyelte,

⁸ J. NAGY László: *A Maghreb-országok felszabadulása 1919–1956*. Szeged, 1995. 10.

⁹ Ezek olyan nagyméretű körzetek voltak, amelyek több falut és települést is összefogtak. Civil politikus állt az élükön, munkáját a muzulmán vének tanácsa (*dzsemáa*) segítette minden faluban. 1947-ben 78 vegyes közigazgatású körzet volt az országban. Emellett volt még 329, európai többséggel bíró teljes jogú önkormányzat, amelyeknek a felépítése semmiben sem tért el az anyaországi községekéitől, valamint 158, arabok által lakott helyhatósági központ, amelyeket a vének tanácsa irányított egy civil felügyelő jóváhagyásával.

¹⁰ Tuomo MELASUO: *La mise en place du système coloniale en Algérie entre les années 1850 et 1920*. In: *Méditerranée Tanulmányok I.*, Szeged, 1987.

amely minden körzetben létrehozta helyi Arab Irodáit (*Bureaux Arabes*). Ezek irányítását katonatisztek végezték; segítségükre voltak az őslakos társadalom arisztokratái, leginkább az adók behajtásában. A franciák – kisebb módosításokkal – egészen 1955-ig fenntartották ezt az uralmi rendszert.¹¹

A III. Köztársaság idején a legfőbb célkitűzés Algéria asszimilálása, azaz beolvasztása lett, ennek érdekében pedig a telepések érdekeit tartották a legfontosabbnak. A mind nagyobb számban érkező telepéseknek (számuk az első világháború előtt megközelítette a nyolcszázézetet, miközben az őslakos muzulmánok mintegy négy millióan lehettek¹²) földre volt szükségük, ezért a gyarmati hatóságok egyszerűen kisajátították a legjobb területeket és az európaiaknak (a franciákon kívül érkeztek spanyolok, olaszok, korzikaiak és máltaiak is¹³) juttatták őket. A nem francia nemzetiségű bevándorlók 1889-ben kapták meg a francia állampolgárságot. A telepéseknek lehetőségük volt befolyásolni a főkormányzót a döntéseinél és egyre nagyobb számban jutottak be az algériai adminisztrációba is. Az évszázadok óta itt élő zsidók (ekkor hatvanezren, 1954-ben kb. száznegyvenezeren voltak) az 1870-es Crémieux-törvény értelmében megkapták a francia állampolgári jogokat.¹⁴

Az 1873-ban megszületett Warnier-törvény eltörölte a muzulmán jogrendszert és mobilizálhatóvá tette a földet, így a birtokszerzés folyamata leegyszerűsödött. A korábbi algériai gazdasági struktúrákat teljesen lerombolták. Az európaiak betelepülésével párhuzamosan az őslakos társadalom szétesett és hihetetlenül elszegényedett. A földek elvesztése a vidéki társadalmat teljesen szétzilálta és megfosztotta a hagyományokon alapuló fejlődési lehetőségeitől.¹⁵ Ezekkel a folyamatokkal egyébként maguk a franciák is tisztában voltak már a hódítás kezdete óta. Alexis de Tocqueville például, aki 1839-től parlamenti képviselő volt, különösen nagy érdeklődést tanúsított Algéria iránt. A negyvenes években többször is tett ellenőrző körutakat az országban. A francia behatolásról nagyon határozott véleményt alkotott: „Körülöttünk a fények mindenütt ki-

¹¹ SALGÓ László: *Gyarmatpolitika Napóleontól de Gaulle-ig*. Budapest, 1977. 34.

¹² J. NAGY László: *Gazdaság és társadalom a gyarmati Algériában*. In: *Századok*, 1982. 2. szám.

¹³ A századforduló környékén a mintegy 140.000 spanyol legnagyobb része (90.000 fő) Orán megyében élt, miközben a született franciák száma ugyanitt alig 65.000 volt. A húszas évek közepén 37.000 olaszt találunk Algériában, miközben a korzikaiak száma 1930-ban 150.000 körül mozgott egész Észak-Afrikát tekintve. A 19. század közepétől 1962-ig összesen mintegy 135.000 máltai vándorolt ki Észak-Afrikába, miközben a sziget összlakossága nagyjából 350.000-re tehető. A máltaiak nagy előszeretettel költöztek a tengerparti kikötőkbe, Bône-ban és Philippeville-ben például különösen sokan voltak. LIAUZU, 1994. 72–73. Jean CARPENTIER – François LEBRUN (sous la direction de): *Histoire de la Méditerranée*. Paris, 1998. 344–347.

¹⁴ <http://home.worldnet.fr/~larane/histoire10241.htm>, kapcsolat: 2001. október 24.

¹⁵ MELASUO, 1987. A Warnier-törvény jelentőségét Marx is felismerte és elemzést is készített róla, valamint Franciaország algériai politikájáról. *Marx, marxisme et l'Algérie. Textes de Marx, Engels*. Présentés par René GALLISSOT avec la collaboration de Gilbert BADIA. Paris, 1976. 217. Idézi: J. NAGY, 1982.

aludtak. (...) A muzulmán társadalmat nyomorultabbá, zűrzavarosabbá, tudatlanabbá és barbárrabbá tettük, mint amilyen ideérkezésünk előtt volt.”¹⁶

A bennszülöttek iskolázottabb csoportjai részt vehettek a *helyi* testületek megválasztásában. Francia állampolgárságért azonban nem folyamodtak, mert ebben az esetben le kellett volna mondaniuk azoknak a törvényeknek a betartásáról, amelyeket a vallásuk előírt a számukra (pl. muzulmán nem szolgálhat más vallású hadseregben, többnejűség stb.).¹⁷ Jogi helyzetüket az 1874-ben kiadott „bennszülött törvénykönyv” szabályozta, amely rendkívül súlyos kitételeket tartalmazott az őslakosokkal szemben.¹⁸ (Ld. a Függelékben!) Allal al-Fasszi, a marokkói nemzeti mozgalom egyik legnagyobb alakja nem véletlenül jellemezte később úgy ezt a törvényt, hogy „brutális és igazságtalan jellege még Pizarro és Torquemada rendeleteinek kifinomultságán is túltesz”.¹⁹ A születő nemzeti mozgalom legfontosabb célkitűzése éppen a törvénykönyv hatályaon kívül helyezése volt.

Az európaiakra ugyanakkor jellemző volt, hogy elutasították az őslakosok minden követelését, holott ezek egyáltalán nem voltak radikálisak. Még a franciaországi politikusok közül is sokan elítélték ezt a magatartást, bírálták a telepeseket partikularizmusukért és az őslakosok totális kizsákmányolásáért.²⁰ Különösen igaz volt ez a kispolgárságra, amely ténylegesen „felsőbbrendűnek” tartotta magát, s számára – akármekkora legyen is a társadalmi rangja – egy arab vagy egy berber csak alattvaló és alsóbbrendű lehetett. Képtelenség volt elfogadtatni vele, hogy ezek az „alsóbbrendű” emberek egyszer esetleg polgártársai lesznek és ugyanazokkal a jogokkal fognak rendelkezni, mint ő.

Algériát végül nem asszimilálták Franciaországba, de nem is lett klasszikusnak nevezhető gyarmat, hiszen olyan részben autonóm állammá vált, amelyet a telepések irányítottak, az adókat pedig az őslakosok fizették. Az ország adminisztratív átszervezése a 20. század elején nyerte el kiteljesedett formáját. Francia Algéria bizonyos fokig eltávolodott az anyaországtól az ún. Pénzügyi Bizottságok – egyfajta „parlament” – létrehozásával (1898), majd a pénzügyi autonómia bevezetésével (1900). A későbbiekben ez a testület kezelte Algéria pénz- és gazdasági ügyeit,

¹⁶ CARPENTIER – LEBRUN, 1998. 321.

¹⁷ Sokatmondó adat, hogy 1865–1910 között mindössze 1500-an kérelmezték a francia állampolgárságot. LIAUZU, 1994. 64. 1919–1936 között ez a szám 7817, ami mindössze 0,12%-ot jelent! Michèle BARBIER: *Le mythe Borgeaud. Henri Borgeaud (1895-1964): Trente ans d'histoire de l'Algérie française à travers un symbole*. Châteauneuf-les-Martigues, 1995. 62.

¹⁸ J. NAGY, 1982.

¹⁹ Nadir BOUZAR: *J'ai cru en la France*. Caire, 1954. 12.

²⁰ Robert LANDA: *Deux courants d'anticolonialisme algérien à la charnière de XIXe-XXe siècles*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, Szeged, 1987.

Párizstól függetlenül. Beszedte az adókat, lehetősége volt kölcsönöket felvenni és meghatározta a saját költségvetését.²¹ A Pénzügyi Bizottságoknak negyvennyolc európai és huszonegy őslakos tagja volt (30%) és szinte teljes mértékben a telepés szavazók ellenőrzése alatt állt.²² A testület révén ez utóbbiak lényegében Párizs beleszólása nélkül intézhették Algéria ügyeit, a saját érdekeiknek megfelelően. Háboríthatatlanul megőrizhették minden előjogukat, s továbbra sem kellett adót fizetniük. A következő évtizedekben képesek voltak lapjaik, politikusaik és képviselőik segítségével befolyásolni az anyaországi közvéleményt, amely jóformán teljesen közömbös maradt az őslakosok gondjai iránt.

Ez az erős befolyás a politikai pártokra is kiterjedt, amelyeknek a káderei szinte kizárólag európaiak voltak. A jobboldalon gyarmati párt működött, amely a gyarmati expanziót támogató Jules Ferry híveit tömörítette. A mintegy kilencven, más vélemények szerint viszont kétszáz²³ képviselőt és harminc szenátort összefogó, hivatalosan 1910-ben parlamenti frakcióvá alakuló csoport kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy a telepések szabad kezet kapjanak Algériában, és olyan politikát gyakoroljanak, amilyen az érdekeiknek a legjobban megfelel. Nem véletlenül állapította meg később Ferhat Abbasz, a nemzeti mozgalom egyik legbefolyásosabb személyisége, hogy a franciák betelepedésével párhuzamosan a bennszülött politika „kicsúszott az anyaország kezéből”.²⁴ A telepések azonban nemcsak az algériai, hanem a franciaországi politikai helyzetet is befolyásolni tudták és ez alól a baloldali pártok sem voltak kivételek.

A baloldal a két világháború között

Algériában a nemzeti mozgalom első csirái még az első világháború előtt születtek meg, de autonómiáról, netán függetlenségről hosszú ideig szó sem esett. Ez csak a Francia Kommunista Párt megszületése (1920) után került előtérbe, amikor az FKP – összhangban a marxizmus-leninizmussal és a Kommunista Internacionáléval – követelte a gyarmatok függetlenségét.²⁵ A kommunista párt algériai szekciói 1921-ben jöttek létre, s ekkoriban teljes mértékben a párizsi

²¹ Ammar BOUHOUCHE: *The French in Algeria: the Politics of Expropriation and Assimilation*. In: *Revue d'Histoire Maghrébine*, 1978. július, 12. szám.

²² Eközben a bennszülöttek alkották az összlakosság 85%-át és ők fizették az adók 2/3–3/4 részét. LIAUZU, 1994. 65.

²³ Ahmed KOULAKSSIS: *Le parti socialiste et L'Afrique du Nord de Jaurès à Blum*. Paris, 1991. 30.

²⁴ Ferhat ABBAS: *Autopsie d'une guerre*. Paris, 1980. 11.

²⁵ A Kominternhez való csatlakozás feltételeinek 8. pontja előírta, hogy „a gyarmatok minden emancipációs mozgalmát nemcsak szavakkal, hanem tettekkel kell támogatni”. SALGÓ, 1977. 110.

központi vezetőség alá voltak rendelve. Programjukban a nemzeti függetlenség kivívása szerepelt legfőbb célként.

Mindemellett az FKP azonnal megtapasztalta, hogy milyen következményei is vannak annak, ha Algéria függetlenségét követeli. A párt algériai tagjai – kezdetben szinte kizárólag európaiak – ugyanis a többi franciával együtt elutasították az önálló Algéria gondolatát. Ezt a központi politikától eltérő álláspontot tükrözte Szidi Bel Abbasz kommunista szekciójának 1921 tavaszán közzétett azon nyilatkozata, amely a gyarmat felemelését a franciaországi szocialista forradalomtól várta, a függetlenséget pedig azért nem fogadta el, mert az csak „a feudálisok” malmára hajtaná a vizet.²⁶ Ezt az egyes történészek által „rasszistának” tekintett nyilatkozatot az észak-afrikai kommunisták II. szekcióközi kongresszusa 1922 szeptemberében teljes mértékben a magáévá tette. (A nemzetközi kommunista mozgalom ugyanakkor szembeszállt ezzel az állásfoglalással és a Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa 1925 decemberében kategorikusan elítélte azt.²⁷) A hangsúly tehát a szocialista forradalomra helyeződött, miközben a nemzeti jellegű követelésekre kevésbé figyeltek. Mindazonáltal elmondható, hogy mind szervezeti, mind ideológiai szempontból a kommunista mozgalom volt a húszas években a legfejlettebb algériai politikai erő, hiszen egyedül az ő programja írta elő a gyarmati rendszerrel való radikális szakítást.²⁸

Az FKP legnagyobb problémája az volt és az is maradt, hogy gyarmatpolitikája teljes elutasításra talált a franciák között, s még a baloldali érzelmű európaiak sem értették meg a céljait. A jobboldali lapok azzal vádolták a pártot, hogy „az őslakosokat lázadásra bujtogatja, és vissza akarja venni a földet a francia telepesektől”. De a szocialisták sem voltak sokkal kíméletesebbek. Egyik vezetőjük, Marc-Antoine Cianfarini úgy nyilatkozott az FKP tevékenysége kapcsán, hogy az „arra irányul, hogy az arabokat rávegye az európaiak tengerbe szorítására”.²⁹ A támadások sikerességét abból is le lehet mérni, hogy 1933-ban az Algériába látogató Maurice Thoreznek, az FKP főtitkárának az európai munkások azt mondták, hogy azért nem szavaznak a kommunistákra, mert attól félnek, hogy a muzulmánok a tengerbe vetik őket.

²⁶ J. NAGY, 1995. 45.

²⁷ Henri ALLEG (sous la direction de): *La Guerre d'Algérie. Tome 1. De l'Algérie des origines à l'insurrection*. Paris, 1981. 200.

²⁸ A kommunista eszmék algériai megjelenéséről, elterjedéséről, valamint a kezdeti időszak belső vitáiról lásd: Abderrahim TALEB BENDIAB: *La pénétration des idées et l'implantation communiste en Algérie dans les années 1920*. In: *Mouvement ouvrier, communisme et nationalismes dans le monde arabe*. Cahiers du « Mouvement social », N° 3. Paris, 1978.

²⁹ *Lutte sociale*, 1932. december. Idézi: Emmanuel SIVAN: *Communisme et nationalisme en Algérie 1920-1962*. Paris, 1976. 63.

Az 1905-ben megalakult SFIO (*Section française de l'Internationale ouvrière* – a Munkásinternacionálé Francia Szekciója, a francia szocialista párt) teljesen más alapokra helyezkedett, mint az FKP. Az első szocialista szervezetek Algírban jöttek létre, még 1870-ben és a 20. század tízes éveinek elején már tisztán asszimilációs álláspontot foglaltak el. Úgy vélték, hogy az elsődleges cél az őslakosok felemelése, egyenjogúsítása, amit gazdasági és szociális téren kell megvalósítani. A függetlenséget elutasították, és élesen támadták a formálódó nacionalista erőket is, s ezzel lényegében a kolonialista politikához nyújtottak hathatós támogatást. A SFIO első világháború utáni legnagyobb formátumú politikusa, Léon Blum a gyarmatokkal kapcsolatban mindig csak „lakosságról”, sohasem „népről” beszélt, a legfőbb célnak pedig sorsuk javítását, s nem a felszabadításukat tartotta. Beszédeiben az autonómiának még csak a nyomát sem lehet megtalálni.³⁰ A kolonializmust a SFIO-ban nem ítélték el. Támadták a gyarmatosítók „rabló magatartását”, a kapitalista gazdaság „mohóságát”, de Franciaország gyarmatainak való jelenlétét nem kérdőjelezték meg.

A nacionalista politikai csoportok fejlődése

Az első jelentősebb nacionalista politikai erő, az Észak-Afrikai Csillag 1926 nyarán jött létre Párizsban. Elsősorban Franciaországban élő észak-afrikai munkásokat tömörített, vezetésében sok kommunista tevékenykedett. Kiemelkedő szerepet játszott a vezetésben egy algériai munkás, Messzali Hadzs, aki egyértelműen és határozottan a függetlenség mellett tört lándzsát.³¹ A Csillag kezdetben jó kapcsolatokat tartott fenn az FKP-val, amely arra törekedett, hogy saját irányítása alatt tartsa a mozgalmat. A kommunisták azonban nem tolerálták az észak-afrikaiak egyre erősödő nacionalizmusát, így a két szervezet fokozatosan eltávolodott egymástól.³²

Jóllehet az FKP egyre messzebb került a nemzeti mozgalomtól, mégis három rendkívül lényeges dologgal járult hozzá annak megszületéséhez és megszilárdulásához. Ő vetette fel elsőként – mint láttuk – az algériai függetlenség gondolatát, ő hangoztatta egy alkotmányozó parlament összehívásának szükségességét, ami az önállóság felé vezető úton tett alapvető lépés lett

³⁰ Ahmed KOULAKSSIS: *L'anticolonialisme des socialistes et des communistes français dans les années 20: étude comparée*. In: *Méditerranée Tanulmányok I.*, Szeged, 1987.

³¹ Kevesen tudják, hogy „az algériai nacionalizmus atyjának” nevezett Messzali volt az, aki megtervezte Algéria mai nemzeti lobogóját. Benjamin STORA: *Messzali Hadj. Quand une révolution dévore son propre père*. In: *Guerre d'Algérie magazine*, mars-avril 2002. 39.

³² J. NAGY, 1995. 52.

volna, illetve a párt szervezeti felépítése (alapszervezetek és sejtek, demokratikus centralizmus elve) később mintául szolgált a nemzeti pártok, valamint a felszabadító háború idején a Nemzeti Felszabadítási Front (*Front de Libération Nationale* – FLN) számára.³³

Nagyjelentőségű esemény a nacionalista mozgalom fejlődése szempontjából a gazdasági világválság kibontakozása a harmincas évek elején. Az egyre nehezebbé váló életkörülmények hatására a falusi lakosság nagy tömegei költöztek a városokba, a jobb megélhetés reményében. Ezek a tömegek egyszerre fogékonyá váltak a politikai harcra, amit bizonyítanak azok a tömegtüntetések is, amelyek ebben az évtizedben jellemezték a politikai küzdelmeket.

1936 nyarán Franciaországban választási győzelmet aratott a baloldali népfront, ami nagy várakozásokat keltett a gyarmatokon. A későbbi kiábrándulást azonban már az is előrevetítette, hogy a népfrontot alkotó pártok (FKP, SFIO, radikálisok) között komoly ellentétek feszültek a gyarmati kérdést illetően (is). A kommunisták igyekeztek ugyan az őslakosok felé fordulni, törekedtek arra, hogy növeljék számukat az alapszervezetekben, de legfontosabb célnak a gazdasági válság óta a szocialista forradalmat tartották, a nemzeti követelések pedig háttérbe szorultak. Ráadásul ebben az időben vált a hitleri Németország fenyegetése realitássá, ami az FKP-t arra ösztönözte, hogy a gyarmatok elszakadása helyett inkább az antifasiszta harcban való összefogást hangsúlyozza. Ezt az álláspontot teljesen magáévá tette az 1936 őszen, az FKP algériai tagozataiból megalakult Algériai Kommunista Párt is, amely eszmeileg azonosult franciaországi anyaszervezetével. Mivel a párt tagságának (ötezer fő) mintegy felét ekkor az európaiak adták, az AKP a két nacionalizmus közé ékelődött és nem volt képes kitörni onnan. Az európai kommunisták a szociális reformokat és az antifasiszta harcot helyezték előtérbe, az őslakos tagok viszont a nemzeti célokat hiányolták, miközben – ideiglenes jelleggel – elfogadták a Franciaországgal való szoros szövetséget.

Az ekkoriban mintegy ezer algériai tagot számláló³⁴ szocialista párton belül kemény harcok folytak a gyarmati kérdést illetően. A balszárnyon belül voltak olyanok, akik elfogadták volna az autonómiát, a többség mégis a teljes asszimiláció híve maradt. Mindeközben a radikálisok egyáltalán nem tartottak időszerűnek semmilyen reformot sem, a *status quo* megváltoztatását elvetették.

Az új kormány első intézkedései pozitívnak nevezhetők, javultak azok a körülmények, amelyek között a nacionalista erők politizáltak: szabadon engedték a politikai foglyokat, legali-

³³ SIVAN, 1976. 71.

³⁴ BESSIS, 1997. 109.

zálták a nemzeti pártokat. Más reformokat is kilátásba helyeztek (demokratikus szabadságjogok), amelyek révén ki lehet elégtíteni a gyarmati népek jogos követeléseit. Tisztességes bért és szociális törvényeket irányoztak elő az itteni munkások számára, földet és vizet az arab földműveseknek, a *fellah*oknak, segítséget a kézműveseknek és az iparnak. Emellett előírták a bennszülött törvénykönyv eltörlését, minden hátrányos megkülönböztetés megszüntetését a közhivatalok betöltésénél, a Blum–Viollette-féle törvény – amely húszezer algériainak adott volna francia állampolgárságot³⁵ – alkalmazását, mint első lépést a lakosság szavazati jogának bevezetéséhez, valamint a „nagy ültetvényesek fasiszta tevékenységének elfojtását, amelyet bizonyos közigazgatási tisztviselők pártfogásával üznek”.³⁶ A korábbi gyarmati tisztségviselőket leváltották, a nacionalista politikusokkal pedig tárgyalásokat kezdtek. Ugrásszerűen, több tízezerre nőtt a szervezett munkások száma, akik az újonnan alakult szakszervezetekbe tömörültek. Az év második felében az őslakosok az európaiakkal együtt, nagy tömegben vettek részt a szociális reformokat követelő tüntetéseken.³⁷

A baloldali előretörés Algériában mégis csak kevésbé éreztette hatását, mivel a franciák között nagy befolyással rendelkezett a szélsőjobboldal. A húszas évek elején voltak olyanok, akik a telepéseket az olasz fasiszta csoportok mintájára szerették volna tömöríteni.³⁸ Az egyik legismertebb francia szélsőjobboldali csoport, az *Action française* a húszas évek végén csak Algír megyében legalább ezer taggal rendelkezett és elsősorban szabadfoglalkozásúak és pedagógusok csatlakoztak hozzá. Emellett azonban több száz szimpatizánsa volt más, kisebb mozgalmaknak és csoportosulásoknak is. Népszerűségüket mi sem mutatja jobban, mint az, hogy 1934-ben a két egymással egyesülő szervezet, a Tűzkeresztesek (*Croix de feu*) és a Hazafias Ifjúság (*Jeunesse Patriotes*) a közös taglétszámot huszonötezerre becsülte (közülük kétezer őslakos).³⁹ Hírhedt vezérük, François de La Rocque ezredes 1938 októberében nagygyűlést tartott Algírban, amelyen sürgette, hogy a veterán őslakos katonák kapjanak francia állampolgárságot. A rendezvény résztvevői egyébként baloldali ellentüntetőkkel is összezsúrtak.⁴⁰ Jacques Doriot elsősorban Orán megyében aktív Francia Néppártja (*Parti populaire français* – PPF) 1936–37-ben a szociális helyzet javítását és a muzulmánokkal való lojális együttműködést előíró programja ré-

³⁵ Viszonyításképpen: 1936-ban 940.000 európai és 6.160.000 muzulmán élt az országban. ALLEG, 1981. 101.

³⁶ *A Francia Kommunista Párt története*. Budapest, 1968. 209.

³⁷ J. NAGY, 1995. 75.

³⁸ Gilbert MEYNIER: *L'Emir Khaled et le communisme (1919-1926)*. In: *Méditerranée Tanulmányok I.*, Szeged, 1987.

³⁹ A szélsőjobboldal tényleges ereje nem is a taglétszámában, hanem abban a tényben rejlik, hogy az ő oldalán állt a főtisztviselői kar jelentős része és szinte az egész gyarmati hatalmi apparátus. Számos híve volt a rendfenntartó erők, a rendőrség és a hadsereg vezérkarában is. ALLEG, 1981. 228.

⁴⁰ BESSIS, 1997. 99–100.

vén még az őslakosok között is szerzett némi presztízst.⁴¹ A szervezetnek a népfront megalakulásakor még csak négyezer tagja volt, ám a világháború előestéjére a létszám már megközelítette a húszezret. A párt társadalmi bázisát elsősorban a munkásság, az alkalmazotti réteg, telepesek és mezőgazdászok, valamint kereskedők és városi kézművesek alkották. A tagság 75%-a Orán megyében élt, Constantine megyében viszont az *Action Française* volt a népszerűbb. A PPF sikerét mutatja, hogy Algériában 45 szekcióval rendelkezett, orgánuma, a *Le Pionnier* pedig több mint háromezer példányban jelent meg.⁴² A Francia Szociális Párt (*Parti social français* – PSF) pedig azáltal tett szert népszerűsége, hogy oktatási reformot és földosztást helyezett kilátásba. Ez a szélsőjobboldal a második világháború végére teljesen meg fog semmisülni. Összességében a telepesek legnagyobb része – lapjaikból ez egyértelműen kiderül – egyáltalán nem lelkesedett a reformokért.

A népfront sikere összefogásra ösztönözte a nemzeti mozgalom csoportjait. Júniusban Muzulmán Kongresszus alakult, amely szinte a teljes baloldalt és a nacionalistákat tömörítette. Reformprogramot fogadott el, amelyben szerepelt az oktatásfejlesztés, a földosztás és az általános választójog megadása. A függetlenséget egy időre levették a napirendről, amit viszont Messzaliék nem tudtak elfogadni.

A népfront a későbbiekben defenzívába szorult a jobboldal egyre erősödő nyomásával szemben és egymás után a reformok felfüggesztésére kényszerült. Nem sikerült a parlament elé terjeszteni a Blum–Viollette törvénytervezetet, mert ezt a jobboldal és az egész fehér gyarmati társadalom megakadályozta.⁴³ Később az algériai települések jobboldali polgármesterei azt is elérték, hogy a kormány levegye a napirendről a tervezet megvalósítását. A telepesek energikus intézkedéseket követeltek és elutasítottak minden reformot. A kormány jobbratulódása felbomlasztotta a Muzulmán Kongresszust, különösen Messzali és a kommunisták között robbantak ki rendkívül éles hangú viták a követendő politikáról. 1937 márciusában az Észak-Afrikai Csillag helyett megalakult az Algériai Néppárt (*Parti du Peuple Algérien* – PPA), amelynek fő célja a függetlenség kiharcolása volt, mégpedig úgy, hogy a társadalom minden rétegének a képviselőlet

⁴¹ J. NAGY, 1995. 76.

⁴² Jacques CANTIER: *Les militants PPF en Algérie (1936-1942): profil d'un mouvement fasciste*. In: *Militantisme et militants. M.I.R.E.H.C.* (Mémoires, Identités, Représentations, Histoire Comparative de l'Europe), n° 4, 2000. www.univ-tlse2.fr/histoire/mirehc/Bulletin2000/Cantier.htm, kapcsolat: 2002. május 10.

⁴³ Pascal BLANCHARD – Nicolas BANCEL – Sandrine LEMAIRE: *Le miroir colonial brisé*. In: *Le Monde Diplomatique*, 2001. július–augusztus.

felvállalva, elutasította az osztályharcot.⁴⁴ A Franciaországgal való kapcsolatokat egyenrangú felek viszonyaként képzelte el, a beolvadást pedig elutasította.

A népfront – miután szinte semmilyen reformot sem sikerült megvalósítania – egyre inkább veszített a népszerűségéből. A folyamatok természetesen nem maradtak hatás nélkül a nemzeti mozgalom vezetőire sem. A korábban a teljes asszimilációt pártoló mérsékelt Ferhat Abbasz – érzékelve a változásokat – úgy látta, hogy csak a tömegekre támaszkodva lehet eredményeket kicsikarni, ezért 1938 elején megkezdte pártjának, az Algériai Népi Uniónak (*Union Populaire d'Algérie* – UPA) a szervezését, amely a gyarmat jövőjét Franciaországgal egységben képzelte el, de oly módon, hogy az ország megőrzi algériai jellegét, és nem asszimilálódik. A szervezetnek csak az ország keleti felében mintegy tízezer tagja volt.⁴⁵

Közvetlenül a második világháború kirobbanása előtt került sor a kommunista gyarmatpolitika elméleti megalapozására. Thorez főtitkár 1939 februárjában látogatást tett Algírban és szónoklatában „formálódó algériai nemzetről” beszélt. „Itt vannak közöttetek azoknak az araboknak a leszármazottai, akik a próféta zászlaja alatt jöttek e földre; az iszlám hitére áttért törökök utódai, az új hódítók leszármazottai; és azok a zsidók, akik évszázadok óta lakják e földet. Egybekeveredtek a ti földetekben és soraikat még máltaiak, spanyolok, olaszok és franciák is gyarapították.”⁴⁶ (Ld. a Függelékben!) Úgy vélte, hogy az algériai nemzet ezeknek a fajoknak a keveredéséből fog létrejönni, de még nem alakult ki. Ez majd csak akkor fog megtörténni, amikor az európai lakosság is teljes mértékben asszimilálódik.⁴⁷ Addig is szükség van a két nép és ország teljes egységére, különösen a fasiszta veszély miatt. Ez az álláspont – amelyet az AKP maradéktalanul a magáévá tett – hosszú évekig meghatározta a párt politikáját. Az ellentéteket fokozta, hogy a nacionalistáktól eltérően a kommunisták az algériai nemzet részének tartották az európai lakosságot is, miközben ezt a legbefolyásosabb PPA már elutasította. Az ellentétek a világháború alatt tovább mélyültek.

⁴⁴ J. NAGY, 1995. 83.

⁴⁵ László J. NAGY: *La Méditerranée vue de l'Europe Centrale*. Szeged, 2000. 83.

⁴⁶ Léon FEIX: *Les communistes et la lutte nationale du peuple algérien*. In: *Cahiers du communisme*, 1955. február.

⁴⁷ J. NAGY, 1995. 95.

Politikai folyamatok a második világháború alatt

A háború kitörésekor a francia hatóságok minden nacionalista pártot, csoportot feloszlattak, a mérsékelt vezetők pedig a németellenes harcra szólították föl a lakosságot. A katonai vereség után létrejövő Vichy-rendszer fogadtatása az európaiak között kifejezetten pozitívnak mondható. Magatartásuk legfőbb magyarázata az, hogy Philippe Pétain marsall politikája biztosította Algéria Franciaországhoz való tartozását, míg a Charles de Gaulle tábornok által megalapított Szabad Franciaország azért nem számíthatott jelentős támogatásra, mert éppenséggel az anyaországgal való szembefordulást szorgalmazta az örök gyarmati vetélytárs, a britek oldalán. Az új rezsim népszerűségét fokozta az az 1940 októberében kihirdetett rendelet, amely eltörölte az 1870-es Crémieux-törvényt, és megfosztotta az összlakosság 3%-át alkotó zsidókat az állampolgári jogaitól. Ezt a jogszabályt az alapvetően antiszemita európai lakosság nagy örömmel fogadta.⁴⁸ Ez a rendelet egyébként azon ritka határozatok egyike Francia Algéria történetében, amellyel a muzulmán őslakosok is maradéktalanul egyetértettek.⁴⁹

A Francia Állam létrehozása Algériában együtt járt a hatalom központosításával és a rasszizmus térnyerésével. Mindez lehetővé tette a „fehér faj” uralmát és a telepések előjogainak érvényesülését, valamint egy olyan hierarchizált rendszer kialakulását, amelyben mindenkinek a helyét a saját bőrszíne és faja határozta meg. A bennszülötteket megfosztották attól a lehetőségüktől, hogy elnyerjék a francia állampolgárságot, szigorúan ellenőrizték, és aprólékosan szabályozták a dolgozók munkáját, a politikai választások elvesztették jelentőségüket, az igazságszolgáltatás, a rendőrség és a sajtó központi hatalom által történt ellenőrzése pedig francóista színezetet kölcsönzött a rezsimnek. Ezt a tényt még hangsúlyosabbá tette az, hogy az adminisztráció élére a szélsőjobboldal különböző irányzatainak a hívei kerültek.⁵⁰

A rendszer igyekezte minél szorosabb összefogásra készíteni az európai lakosságot. Ez a pártpolitikában is megmutatkozott. 1940 őszén tömegmozgalmat hívtak életre, melynek nem titkolt célja az új rend eszméinek terjesztése, politikájának védelme és képviselése volt. A Harcosok Francia Légioja (*Légion française des combattants* – LFC) nagy népszerűségnek örvendett Algériában is, hiszen taglétszáma 1942 elején meghaladta a kétszázezretet, s nem elhanyagolható az a tény, hogy a tagság mintegy 40%-a muzulmán volt. Neve ellenére nemcsak katonákat tömö-

⁴⁸ A baloldali radikálisoknál és a szocialistáknál az antiszemitizmus a kapitalizmusellenesség szinonimája volt.

⁴⁹ Annie REY-GOLDZEIGUER: *Aux origines de la guerre d'Algérie 1940-1945. De Mers-el-Kébir aux massacres du Nord-Constantinois*. Paris, 2001. 24–25.

rített, hanem olyan civileket is, akik egyetértettek az új hatalom céljaival és a „nemzeti forradalom” programjával. A Légión mellett továbbra is népszerű maradt a PPF és a PSF, sőt minden jel arra utal, hogy az előbbi még növelni is tudta társadalmi bázisát a második világháború első éveiben.⁵¹

A kommunisták politikája a háború menetének megfelelően változott. Ahogy a németek megszállták Franciaországot, s főleg pedig a Szovjetunió megtámadása után a párt ismét a nemzeti függetlenség kivívására szólított föl, nem vállalva közösséget a kollaboráns Vichy-Franciaországgal. Azonban nagymértékben rontotta e politika hitelét az, hogy kialakítását csak és kizárólag a háborúban bekövetkezett változások indukálták, ami 1944–45-ben még inkább nyilvánvalóvá vált.

Algéria és egész Észak-Afrika történetében döntő fordulatot jelentett a szövetségesek partraszállása (Fáklya-hadművelet) 1942. november 9-én. Algériából rövid idő alatt kiűzték a vichysta csapatokat, s fél év elteltével a de Gaulle vezetése alatt létrejövő Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság (*Comité Français de la Libération Nationale* – CFLN) megszilárdította a hatalmát. A tábornoknak és mozgalmának hamarosan érzékelnie kellett, hogy az amerikaiak tevékenyen avatkoznak be az algériai folyamatokba: katonáik és politikusaik mindenütt a nemzeti önrendelkezés Atlanti Charta által meghirdetett elveit terjesztik és bírálják a gyarmati rendszert. Ez a politika rendkívül népszerűvé tette az amerikaiakat egész Észak-Afrikában.

A nacionalisták közül elsőként a mérsékelt Ferhat Abbasz határozta el magát a cselekvésre. 1943 februárjában kiáltványt (Manifesztumot) juttatott el a főkormányzóhoz, amely az algériai nemzet első átfogó programjának tekinthető. A Manifesztum keményen elítélte a gyarmati berendezkedést és a korábbiakkal ellentétben már nem megreformálni, hanem megszüntetni akarta azt. Követelte az önrendelkezési jog megadását, saját alkotmány elfogadását, demokratikus szabadságjogok kihirdetését, valamint radikális földreformot.⁵² A Manifesztum elkészítése azért volt nagyjelentőségű esemény a nemzeti mozgalom történetében, mert ekkor vált egyértelművé az a tény, hogy a nacionalista irányzatok mindegyike (Messzali mellett Abbasz is) immáron a függetlenség híve.

Az új főkormányzó, az algériai születésű Georges Catroux tábornok azonban kijelentette, hogy szó sem lehet Algéria önállóságáról, mivel a „három tengerentúli megye” Franciaország szerves része. A tiltakozó Ferhat Abbaszt és társait letartóztatták. De Gaulle mégsem mondott le

⁵⁰ Uo., 198.

⁵¹ Jacques CANTIER: *L'Algérie sous le régime de Vichy*. Paris, 2002. 198–246.

bizonyos korlátozott reformok bevezetéséről. 1944 januárjában 25%-os béremelést hajtottak végre, márciusban eltörölték a bennszülött törvénykönyvet, jogegyenlőséget kapott minden őslakos, egy részük (diplomások, katonák, hivatalnokok, összesen mintegy hatvanezer ember) pedig megkapta a francia állampolgárságot. Muzulmán jogállásáról senkinek sem kellett lemondania.⁵³ (Ld. a Függelékben!) A választójogot kiterjesztették minden nagykorú algériai férfira, mégpedig oly módon, hogy a nem állampolgár őslakosok számára létrehozta egy második választói kollégiumot (1.600.000 fő), amely a különböző választott testületek kétötödének az összetételéről dönthetett (korábban csak az egyharmadáról).⁵⁴ (Az első kollégiumban az algériaiak mellett 450.000 volt az európai választók száma.) René Pleven, a CFLN gyarmatokért felelős biztosa a rendeletet egyenesen „az utóbbi fél évszázad francia–algériai kapcsolatainak legvakmerőbb és legforradalmibb lépéseként” jellemezte,⁵⁵ az európaiak viszont Algéria „elhagyásáról” beszéltek és elleneztek a rendeletet. A kétségekívül jelentős intézkedések azonban már történelmi késésben voltak: a nacionalista politika már túljutott azon a ponton, hogy a függetlenségen kívül bármi mást is elfogadjon (jelzésértékű, hogy a hatvanezer őslakosból csak harmincezren kérték felvételüket az első kollégiumba⁵⁶). Ugyanakkor az ezzel egy időben megrendezett brazzaville-i értekezlet, amelyet azzal a céllal hívtak egybe, hogy a gyarmatok jövőbeni helyzetét rendezze, megmutatta, hogy a franciák meddig hajlandók elmenni. Lényegében hajlottak bizonyos reformok elfogadására, de a függetlenség, sőt még az autonómia minden formáját is elvetették.

A szocialisták és a kommunisták üdvözölték a márciusi rendeletet („hatalmas fejlődés, előrelépés”⁵⁷), de azt szerették volna, ha azt szociális reformokkal is kiegészítik. Az utóbbiak úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a háború utáni új Franciaország máshogy fog Algériához viszonyulni, ezért a gyarmatnak vele együtt kell haladnia. A nemzeti függetlenség követelését politikailag ártalmasnak és illuzórikusnak ítélték. Ezt az alapvetően téves felfogást a nemzeti mozgalom elutasította, s a szabadon engedett Ferhat Abbasz úgy döntött, hogy céljai elérése érdekében tömegpártot hoz létre. Márciusban bejelentette a Szabadság és a Manifesztum Barátai (*Amis du Manifeste et de la Liberté* – AML) elnevezésű pártjának a megalakítását. A csatlakozásnak mindössze egyetlen egy feltételét szabta: a tagoknak egyet kellett érteniük a Manifesztum céljával és küzdeniük kellett azok megvalósításáért. A párt sikere a kezdeti időszakban átütő volt:

⁵² J. NAGY, 1995. 105.

⁵³ Uo., 106–107.

⁵⁴ René RÉMOND (avec la collaboration de Jean-François Sirinelli): *Notre siècle de 1918 à 1991*. Paris, 1991. 380.

⁵⁵ Christian PURTSCHET: *Le Rassemblement du peuple français 1947-1953*. Paris, 1965. 254.

⁵⁶ Charles-Robert AGERON: *Histoire de l'Algérie contemporaine (1830–1970)*. Paris, 1970. 93.

⁵⁷ REY-GOLDZEIGUER, 2001. 202.

egyedül törvényesen működő nacionalista pártként hamarosan több tízezer tagja lett (a szervezet hetilapjának, az *Égalité*nek a példányszáma meghaladta a harmincezret⁵⁸), de rendkívül heterogén összetétele miatt nehezen volt irányítható és ellenőrizhető.

Ezzel ellentétben a kommunista csoportok egész Észak-Afrikában igen jól szervezett és rendkívül hatékony politikai egységeket alkottak. Az FKP mindenben a segítségükre volt. Tehette ezt, mivel a CFLN tagjaként – ha korlátozott mértékben is, de – részese volt a hatalomnak. Az egyre inkább megerősödő kommunista szervezetek, köztük az AKP,⁵⁹ teljességgel átvette az FKP gyarmati koncepcióját: a náci Németország legyőzése érdekében elengedhetetlen a lehető legszorosabb egység Franciaország és gyarmatai között. 1941 után a gyarmati területek védelme és megóvásuk a kommunisták véleménye szerint „szent feladat” volt.⁶⁰ Mindamellettt demokratikus reformok széles körét kívánták bevezetni. Támogatták a jogegyenlőség megadását, az óvatos és fokozatos emancipációt, politikai képviselőt biztosítását az őslakosoknak, valamint anyagi helyzetük javítását.⁶¹ Következetes fellépésüknek és a németellenes harcban játszott kiemelkedő szerepüknek köszönhetően érezhető volt a támogatottságuk növekedése, az önállóságot elvető, az antifasiszta küzdelemnek mindent alárendelő politikájuk azonban szembeállította őket a nacionalistákkal, akik nem vállaltak velük érdekközösséget.

Különösen érdekes az, hogy mi motiválta a jobb- és baloldal politikáját 1944–45-ben. A kommunisták által vezetett baloldal – mint láttuk – elutasította a függetlenség gondolatát, a németellenes összefogásra hivatkozva. Csakhogy volt még egy nem elhanyagolható indokuk is. Attól tartottak, hogy egy önállóvá váló Algéria a jobboldali érzelmű telepesek burzsoázia és az elmaradott, „feudális” őslakos társadalom túlsúlya miatt konzervatív ország lesz, amely esetleg kiindulópontja lehet egy majdani franciaországi antidemokratikus fordulatnak. Példaként Franco tábornokot hozták fel, aki a marokkói nacionalistákat kihasználva győzedelmeskedett a spanyol polgárháborúban. Ezenkívül – s ez az egész hidegháborús időszakra elmondható – félték attól, hogy az Egyesült Államok a meggyengült Franciaország gyarmatain döntő pozíciókat szerez. Ezt a kérdést egyébként teljesen azonos módon közelítették meg, mint de Gaulle tábornok. A jobboldaliak viszont, s főként a birtokaikat féltő telepesek, hirtelen autonómiáról kezdtek beszélni, ennek pedig az volt az oka, hogy félték attól a háború utáni Franciaországtól, amelyben előre látha-

⁵⁸ J. NAGY, 2000. 91.

⁵⁹ A párt által létrehozott hetilap, a *Liberté* Észak-Afrikában kimagaslónak számító 120.000 példányban kelt el. ALLEG, 1981. 249.

⁶⁰ François-Georges DREYFUS: *Histoire des gauches en France 1940-1974*. Paris, 1974. 83.

⁶¹ J. NAGY, 1995. 113–114.

tó módon a kommunista pártnak erős lesz a befolyása, egy esetleges baloldali fordulat pedig semmiképpen sem állt az érdekükben.

Pártok 1944–45-ben

A felszabadulást követő hónapok franciaországi és algériai politikai életében azok a pártok játszottak meghatározó szerepet, amelyek az ellenállási mozgalom irányításában is közvetlenül részt vettek. Három politikai erő emelkedett ki a többi közül, a kommunisták, a szocialisták és a kereszténydemokraták, akik de Gaulle tábornokkal együtt dolgozták ki az 1944 nyarán létrejött ideiglenes kormány programját. A közös program a francia társadalom gyökeres átalakítását tartalmazta. Ennek megfelelően jelentős gazdasági és szociális reformokat helyeztek kilátásba, amelyeknek egy részét ősszel végre is hajtották.

Az ideiglenes kormány pártjainak egysége azonban 1945-ben pillanatok alatt széthullott az alkotmányos berendezkedésről folytatott vita folyamán. A tavasszal rendezett helyhatósági választásokon a szavazatok nagyjából egyenlő arányban oszlottak meg az FKP, a SFIO és az 1944 novemberében megalakult kereszténydemokrata MRP (*Mouvement Républicain Populaire* – Népi Köztársasági Mozgalom) között. Mind a három párt olyan politikai rendszert szeretett volna, amelyben a parlamenté az elsőbbség. A hatalmi négyszög negyedik csúcsát elfoglaló de Gaulle ugyanakkor egy karizmatikus, pártoktól független és felettük álló vezetőt akart az ország élére állítani.

Emellett jelen voltak még a III. Köztársaság idején a hatalmat kézben tartó radikálisok és az önmagukat „mérésékeltnek és konzervatívnak” nevező független politikusok. Közös ismertetőjegyük, hogy nem akarták megváltoztatni Franciaország alkotmányos berendezkedését, hanem vissza kívántak térni a háború előtti állapotokhoz, továbbá nem mentek olyan messzire a társadalmi és gazdasági reformok terén, mint az ellenállási pártok. Ezeknek az erőknek a népszerűsége – tagjaik némelyike együttműködött Vichyvel – meg sem közelítette a harmincas éveket, miközben a három legnagyobb párt az 1945. októberi parlamenti választásokon megszerezte a szavazatok háromnegyedét.

A világháború után teljesen háttérbe szorított szélsőjobboldal 1945 végén szerveződött egységes mozgalommá Köztársasági Szabadságpárt (*Parti Républicain de la Liberté* – PRL) néven. (Emellett később további csoportcskák jöttek létre.) A szervezet két alapítója, André

Mutter és a konzervatív Joseph Laniel – aki komoly szerepet játszott az Ellenállásban – úgy látták, hogy a politikai egyensúly érdekében szükség van egy negyedik erős pártra is a tripartista blokk-kal (FKP, SFIO, MRP) szemben. A PRL az alkotmányvitákban rendszeresen szembe is helyezkedett a nagy pártok véleményével. A párt – amely a III. Köztársaság hagyományos jobboldali politikai erőit igyekezett magába olvasztani – vezetőjévé hamarosan Michel Clemenceau-t, az első világháborút lezáró békeszerződések szerzőjének, Georges Clemenceau-nak a fiát választották. Gazdaságpolitikájában a PRL elítélte az állami beavatkozásokat és az önálló kezdeményezések, valamint a vállalkozási szabadság mellett tört lándzsát.

1946 elején a radikálisok több kis centrista pártból a hatékonyabb választási kampány érdekében laza pártszövetséget hoztak létre Baloldali Republikánusok Tömörülése (*Rassemblement des Gauches Républicaines* – RGR) néven.⁶² Az RGR másik nagy politikai ereje az Ellenállás Demokratikus és Szocialista Uniója (*Union Démocratique et Socialiste de la Résistance* – UDSR) volt, amely 1946 júliusában alakult politikai párttá, s maga is számos ellenállási csoportot tömörített. Olyan ismert személyiségek voltak a vezetői, mint René Pleven vagy François Mitterrand.

Ez a pártstruktúra Algériára is érvényes volt azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy itt nacionalista mozgalmak is helyet foglaltak a politikai palettán. A harmincas években – mint láttuk – a francia gyarmatbirodalomban egyedülálló módon *többpártrendszerű nemzeti mozgalom* alakult ki, amelyben megtalálhatók voltak az iszlám és az algériai kultúra terjesztésért tevékenykedő muzulmán hittudósok (*ulemák*), a teljes francia–algériai együttműködés pártján álló politikusok, a mérsékelt nacionalista Ferhat Abbasz Manifesztum-mozgalma, valamint a teljesen illegális, Messzali-féle radikálisan függetlenségpárti Algériai Néppárt. Az őslakos társadalom körében 1944–45-re a nemzeti függetlenség eszméje egyértelműen győzedelmeskedett, amit a Manifesztum és a Szabadság Barátainak a népszerűsége is bizonyít.

⁶² Bernard LACHAISE: *La reconstruction du parti radical dans le Sud-Ouest au lendemain de la Deuxième Guerre mondiale*. In: *La reconstruction du parti radical 1944–1948*, sous la direction de Gilles LE BÉGUÉC et Eric DUHAMEL, préface de Serge BERSTEIN, Actes du colloque des 11 et 12 avril 1991, organisé par la Société d'Histoire du Radicalisme, Paris, 1991.

Felkelés Kelet-Algériában

1944 őszén a feszültség egyre nagyobb lett Algériában. Nemcsak a rendkívül rossz szociális helyzet⁶³ miatt, hanem azért is, mert az európai telepesek egy része provokatív céllal arab lázadásról terjesztett híreket és önvédelmi osztagok szervezésébe kezdett.⁶⁴ Az AML – érzékelve a helyzet tarthatatlanságát – 1945 tavaszán a provokációk veszélyére figyelmeztette a lakosságot, de az erőszakos események kibontakozását már nem tudta megakadályozni. A május 1-jei felvonulásokon a kelet-algériai Sétifben és környékén, valamint Guelmában a nacionalisták felszólítására a muzulmán felvonulók a nemzeti függetlenség megadását és Messzali Hadzs szabadon bocsátását követelték. A tüntetéseken összecsapások is történtek, de az igazán súlyos események pár nappal később, május 8-án, a világháborús győzelem megünneplésekor következtek be. Constantine megye több városában is ezrek tódultak az utcákra és követelték a nemzeti önállóságot. A szélsőségesebb elemek európai lakosokra is rátámadtak. A francia politikai évkönyv a következőképpen írja le az eseményeket: „Május 8-án, 9-én és 10-én – miközben az algériai lakosság a Németország feletti győzelmet ünnepelte – felfegyverzett muzulmán bandák támadtak rá Constantine megyében Sétif és Guelma lakóira, majd rávetették magukat a falvakra és az elszigetelt farmokra, főleg Kis-Kabíliában, Sétif és a tenger között. Az áldozatok száma több százra tehető, közülük nyolcvannyolc francia.”⁶⁵

A kormány az ekkoriban zajló szíriai és a libanoni események következtében mindenáron el akarta kerülni azt, hogy ismét lehetőséget nyújtson egy idegen nagyhatalom számára a gyarmatbirodalma belügyeibe való beavatkozásra. Emiatt és a rend helyreállítása érdekében a hadsereg teljhatalmat kapott és véres eszközökkel elfojtotta a lázadást. A légierő falvakat bombázott, a lakóknak pedig sokszor még arra sem volt idejük, hogy elmeneküljenek. Az idegenlégió benyomult a településekre és kíméletlenül elbánt azokkal, akiket azzal gyanúsított, hogy segítették a felkelőket. Mindez alig váltott ki visszhangot az anyaországban, a hadsereg fellépését a legtöbben „rutinműveletként” fogták fel.⁶⁶

⁶³ Nemcsak szociális téren voltak súlyos gondok, hanem például oktatási téren is. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kormányzat november 27-én beiskoláztatási tervet fogadott el a helyzet rendezésére. Ekkor az 1.250.000 muzulmán gyermekből százezer járt iskolába. Michel WINOCK: *La France en Algérie. Cent trente ans d'aveuglement*. In: *L'Histoire*, 231. szám, 1999. április.

⁶⁴ J. NAGY, 1995. 119.

⁶⁵ *Année politique 1944-45. Revue chronologique des principaux faits politiques, économiques et sociaux de la France de la libération de Paris au 31 décembre 1945*. Paris, 1946. 216. (a továbbiakban: *Année politique*)

⁶⁶ Roger QUILLIOT: *La SFIO et l'exercice du pouvoir 1944-1958*. Paris, 1972. 150.

Az eseményekből a kormányt szigorú fellépésre ösztönző telepések sem maradtak ki, akiknek – miután pánikba estek a lázadás első napjaiban – az volt a céljuk, hogy megvédjék magukat és a lehető legtöbb bennszülöttet, valamint nacionalistát öljk meg. Egyesek azzal kérkedtek, hogy úgy bosszulták meg a május 8-i európai áldozatokat, hogy „céllovészetet tartottak a patkányokon”.⁶⁷ Ez utóbbi az arabok gúnyneve volt. A hónap végére az algériai áldozatok száma elérte a nyolc-tízezret.⁶⁸ (A hivatalos adatok ezerötszáz, a kétségtelenül túlzó nemzeti mozgalom és később a független Algéria negyvenötezer halottat rögzítettek.⁶⁹)

A szocialista belügyminiszter, Adrian Tixier július 18-án az ideiglenes parlamentben, a Tanácskozó Gyűlésben kijelentette, hogy nem engedi meg sem a szélsőjobboldalnak, sem a nacionalistáknak, hogy megzavarják a rendet, de azt is leszögezte, hogy nem mondanak le a reformokról, és nem függesztik fel az 1944. márciusi rendeleteket.⁷⁰ Ugyanígyen értelemben nyilatkozott a rendteremtéssel megbízott csapatok parancsnoka, Raymond Duval tábornok, aki a feletteseinek írt jelentését azzal fejezte be, hogy „tíz évre biztosítottam önöknek a békét. De muszáj reformokat bevezetni.”⁷¹ A belügyminiszter által előirányzott reformprogram húsz év alatt teljes mértékben asszimilálni szerette volna Algériát Franciaországba.⁷² A felkelés politikai következményei azonnal megmutakoztak, és energikus lépések következtek: a kormány az AKP-n kívül betiltott minden politikai erőt, Ferhat Abbaszt és társait letartóztatta, Messzalit pedig továbbra is házi őrizetben tartotta. A franciák nem voltak tekintettel semmire sem, Ferhat Abbasz esetében még arról sem voltak hajlandók tudomást venni, hogy a köztisztviselőben álló muzulmán politikus éppen letartóztatása előtt készült nyilatkozatot közzétenni, amelyben nyoma sem volt semmiféle szélsőségesnek, de még a szeparatizmusnak sem (Ld. a Függelékben!).

A tragikus események mély szakadékokat vágtak a két közösség közé, amelyet végérvényesen már soha többé nem sikerült áthidalni. A nacionalisták táborán belül egyesek már ekkor úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a függetlenség kivívása csak és kizárólag fegyveres úton történhet meg. A telepések képviselői ugyanakkor mindennemű reform (az 1944. márciusi rendelet) azonnali felfüggesztésére szólítottak föl és a lázadók példás megbüntetését követelték („Észak-

⁶⁷ Marcel-Edmond NAEGELEN: *Mission en Algérie*. Paris, 1962. 14.

⁶⁸ <http://home.worldnet.fr/~larane/histoire05082.htm>, kapcsolat: 2001. október 24.

⁶⁹ Guy PERVILLÉ: *Histoire de l'Algérie et mythes politiques algériens: du « parti de la France » aux « anciens et nouveaux harkis »*. In: Charles-Robert AGERON (szerk.): *La guerre d'Algérie et les Algériens 1954-1962*. Paris, 1997.

⁷⁰ *Année politique 1944-45*. 217–218.

⁷¹ BARBIER, 1995. 41.

Afrikában most a csendőrök ideje jött el.”⁷³). Néhányan még Ferhat Abbasz kivégzését is szorgalmazták.

A legnagyobb vitát – és megdöbbenést – kétségkívül a kommunisták állásfoglalása okozta. Mind az FKP, mind az AKP „fasiszta összeesküvésről” beszélt, amit még egy évvel az események után, 1946 tavaszán is megismételtek,⁷⁴ a nacionalistákat pedig hitleristáknak titulálták, akikre szigorú ítélet kiszabását követelték. Az AKP főtitkára egyenesen azt állította, hogy azok, akik a függetlenséget követelik, „tudatosan vagy akaratlanul egy másik imperializmus ügynökei”. Természetesen az Egyesült Államokra gondolt, amely a francia gyarmatosítás „jótéteményeit fel akarja váltani az amerikai trösztök uralmával”.⁷⁵ A kommunistákhoz hasonlóan a francia jelenlétet elfogadó muzulmán előkelőségek, a baloldali befolyás alatt álló szakszervezetek és más „demokratikus szervezetek” olyan felhívásokat tettek közzé, amelyek egységre szólítottak fel a provokátorokkal szemben. Az eseményeket követő néhány hónapban a szélsőbaloldali európaiak a gyarmati törvényesség legelkötelezettebb védelmezőiként tűntek fel. Ez végérvényesen szembeállította egymással a kommunistákat és a nacionalistákat, főleg az illegális PPA vezetőit, a kapcsolatok közöttük sohasem álltak helyre igazán. Nem mellékesen a PPA részéről is megfogalmazódott olyan vád a kommunisták felé, hogy azok tevékeny részt vállaltak a megtorlásokból, mivel az FKP ekkor kormánypártként befolyásolni tudta a döntéshozatalt. Ezt ugyan azóta a kutatók cáfolták, de tény, hogy a teljes francia baloldal szó nélkül hagyta a véres megtorlásokat, sőt állásfoglalásaikkal tulajdonképpen jóváhagyták a kormány kíméletlen fellépését.

Az események az ekkorra már túlnyomórészt város lakó telepes társadalom⁷⁶ legnagyobb részét szembefordították a de Gaulle vezette ideiglenes kormánnyal és lassan, de biztosan a jobboldali pártok felé orientáltak.⁷⁷ A tábortok iránti ellenérzések, amelyek – mint láttuk – még a háború első éveitől kezdődtek, a későbbi időszak közeledése ellenére sem tűntek el teljesen. Az európaiak nem értették, hogy miért volt szükség az 1944. márciusi reformokra, amelyeket

⁷² Guy PERVILLE: *La SFIO, Guy Mollet et l'Algérie de 1945 à 1955*. In: Bernard MÉNAGER – Philippe RATTE – Jean-Louis THIÉBAULT – Robert VANDENBUSSCHE – Christian-Marie WALLON-LEDUCQ (szerk.): *Guy Mollet un camarade en république*. Lille, 1987.

⁷³ *L'Écho d'Alger*, 1945. június 8. Idézi: Charles-André JULIEN: *L'Afrique du Nord en marche. Nationalismes musulmans et souveraineté française*. Paris, 1972. 265.

⁷⁴ Radouane AINAD TABET: *Le mouvement du 8 mai 1945 en Algérie*. Alger, 1985. 110.

⁷⁵ Ariane CHEBEL D'APPOLLONIA: *Histoire politique des intellectuels en France 1944-1954. Tome II. Le Temps de l'engagement*. Paris, 1991. 217–218.

⁷⁶ A nagyvárosok az európaiak bevándorlásának következtében hatalmas fejlődésen mentek keresztül. Algír például a 19. században megháromszorozta lakosainak számát, 1936-ra pedig a lakosság létszáma meghaladta a 260.000-et. A lakosok több mint 60%-a európai volt. Algír ezzel Franciaország negyedik legnagyobb városa lett Párizs, Lyon és Marseille után. CARPENTIER – LEBRUN, 1998. 369.

Algéria a gyarmati időszakban (1830–1945)

túlságosan liberálisnak és veszélyesnek, valamint a felkelés egyik kiváltó okának tartottak. Nem értettek egyet azzal, hogy a muzulmánokat – még ha csak fokozatosan is, de – francia állampolgársághoz juttassák. Az ellenőrzésük alatt álló Pénzügyi Bizottságokban leszögezték, hogy Franciaország tekintélyét semmilyen körülmények között sem érheti csorba.

A felkelés kiváltó okaként – többek között – a földkérdést nevezhetjük meg. Pontosan ott robbantak ki ugyanis az ellenségeskedések, ahol a bevándorló európaiak a legnagyobb mértékben sajátították ki a muzulmánok birtokait és űzték el a korábbi tulajdonosokat.⁷⁸ A Constantine megyében uralkodó szegénységet és nyomort az algériai születésű világhírű író, Albert Camus is az események legfőbb okának nevezte.⁷⁹ Minden jel arra mutat egyébként, hogy spontán megmozdulásról volt szó: az események ugyan PPA-aktivisták kezdeményezésére indultak meg, de központi irányítás egyáltalán nem érvényesült.

⁷⁷ Guy PERVILLÉ: *L'Algérie dans la mémoire des droites*. In: Jean-François SIRINELLI (szerk.): *Histoire des droites en France. 2. Cultures*. Paris, 1992.

⁷⁸ J. NAGY, 1995. 121.

⁷⁹ QUILLIOT, 1972. 257. és WINOCK, 1999.

Alkotmánycsaták, gyarmatpolitika és a szerves alaptörvény

Franciaország 1944–45-ben gyarmatbirodalma miatt tűnt nagyhatalomnak. Ahogy Guyana egykori képviselője, később pedig a Köztársasági Tanács, majd a Szenátus elnöke, a baloldali republikánus Gaston Monnerville a Tanácskozó Gyűlés előtt 1945. május 25-én kijelentette: „A birodalom nélkül Franciaország ma csak egy felszabadított ország lenne. Birodalmának hála azonban Franciaország most győztes hatalom.”⁸⁰ Ez a birodalom roppant kiterjedésű volt: Indokína (Kambodzsza, Laosz, Kokinkína, Annam és Tonkin) mellett ide tartozott a Maghreb (Algéria, Tunézia, Marokkó) Nyugat-Afrika és Egyenlítői Afrika legnagyobb része, amely magában foglalta Szenegált, Kongót, Madagaszkárt és Dzsibutit. Francia zászló lengett bizonyos indiai területek felett, Szíriában és Libanonban, az Antillákon, Guyanában, Réunionon, valamint a Saint-Pierre és Miquelon-szigeteken. Ezek a területek különböző gazdasági és kulturális fejlettségi szinten álltak. A legrégebbi gyarmatokon, amelyek a III. Köztársaság idején képviselőket küldhettek a párizsi nemzetgyűlésbe, a lakosság egy része rendelkezett francia állampolgársággal, köztük tartozott Algéria is, másutt azonban ilyesmiről szó sem volt.

A Francia Köztársaság mindig is úgy kezelte Algériát, mint a nemzeti terület afrikai „meghosszabbítását”. A hetven évig tartó III. Köztársaság nem győzte hangsúlyozni, hogy Algéria Franciaország szerves része, egy „darabja”. Az iskolák történelemóráin a diákok azt hallották tanáraiktól, hogy Algéria régebb óta francia föld, mint a Nizza vagy Szavoya.⁸¹ A IV. Köztársaság még fennállása utolsó napjaiig és az algériai háború három és fél éves harcai után is fenntartotta ezt az álláspontot. Nem véletlen, hogy a franciák tömegei sohasem érdeklődtek igazán a gyarmati kérdések iránt, amit a telepesek rendszeresen sérelmeztek is. Hagyták, hogy úttörők, katonák vagy telepesek egy kisebbsége hódítsa meg, fejlessze és irányítsa a hatalmas területeket. Sokkal jobban vonzódtak a provinciális politika, mint a kiterjedt tengerentúli vállalkozások iránt. Ez a hozzáállás a második világháború alatt és után némileg megváltozott. Az okok közül ki kell emelni a gyarmatok szerepét Franciaország felszabadulásában és talpra állásában, a világméretű dekolonizációs folyamatot, valamint az indokínai háború és a madagaszkári felkelés kirobbanását. Tovább növelte a gyarmatok iránti figyelmet az az alkotmányozási folyamat, amely 1945–46-ban zajlott le, és amelyben fontos helyet kaptak Franciaország birtokai és a nekik szánt in-

⁸⁰ Raoul GIRARDET: *L'idée coloniale en France de 1871 à 1962*. Paris, 1972. 195–196.

⁸¹ Marcel-Edmond NAEGELEN: *Une route plus large que longue*. Paris, 1965. 13.

tézmények is. Mindennek ellenére tény, hogy a politikai élet fő gondját egészen az ötvenes évek elejéig nem ez a kérdés jelentette.⁸²

A gyarmatokhoz fűződő viszonyt illetően a politikai erők között három jelentősebb csoportot különböztethetünk meg. Az első tagjai úgy látták, hogy Franciaországnak egyszer s mindenkorra ki kell vonulnia ezekről a területekről és követve Nagy-Britanniát, függetlenséget kell adnia a gyarmatainak. Egyes történészek azt gondolják, hogy a szaporodó nehézségek miatt ezekben az években ütötte fel a fejét az anyaországban a gyarmatok jövőjével kapcsolatos peszsimizmus. Közvélemény-kutatási adatok szerint 1947 áprilisában a franciák egyharmada már nem hitt a Francia Unióban!⁸³ A gyarmatokhoz feltétlenül ragaszkodó erők népszerűsége ekkor kezdett lassú, de folyamatos csökkenésbe, különösen a második világháború előtti és alatti évekhez képest. A másik szélsőség – ide tartoztak a radikálisok és a szélsőjobboldaliak – úgy vélekedett, hogy lényegében semmi sem változott a háború előtti időszakhoz képest, Franciaország továbbra is rendelkezik a szuverenitásával azok felett a területek felett, amelyeket meghódított. Sajátságos ideológiája szerint az őslakosokat senki sem kormányozhatja jobban, mint az anyaország. A francia állampolgárság őslakosokra való kiterjesztését csak a legnagyobb óvatosság mellett javasolta. Szerinte a gyarmatbirodalomban jelentkező válságok a felszabadulás utáni kormányok gyengesége miatt törhettek ki, táplálták azokat azok az események, amelyek 1939 óta történtek: vereség a németektől, bizonyos gyarmatok amerikai, brit és japán megszállása, valamint egy-két politikai engedmény. Ez a csoport úgy ítélte meg a helyzetet, hogy amennyiben erősnek mutatja magát Franciaország, nagyszámú és harcedzett csapatokat vezényel a helyszínre, akkor a rend azonnal helyreáll.⁸⁴ A két szélsőség közötti harmadik csoport szerint, amely elsősorban a kormánypártokat jelentette, szükség van a korábbi gyarmatpolitika és a gyarmatokhoz fűződő viszony átalakítására. Ezt a tényt nemcsak a nacionalista mozgalmak megerősödése, hanem az is egyértelművé tette, hogy ezek a területek nagymértékben hozzájárultak Franciaország háborús erőfeszítéseéhez, amit mindenképpen értékelni kellett. A változtatások szükségességét az 1944 szeptembere óta hivatalban lévő szocialista párti algériai főkormányzó, Yves Chataigneau is fölismerte: „Csak egy reformterv veheti rá az őslakosokat arra, hogy önként belépjenek a francia közösségbe. Ha nem hozzuk meg a megfelelő döntéseket, akkor magukra lesznek utalva, és csak

⁸² Közvélemény-kutatási adatok szerint az alkotmányviták során a gyarmati kérdések mindössze a lakosság egyötödét érdekelték. CHEBEL D'APOLLONIA, 1991. 221.

⁸³ Charles-Robert AGERON: *La survivance d'une mythe: la Puissance par l'Empire colonial (1944-1947)*. In: René GIRAULT – Robert FRANK (szerk.): *La Puissance française en question! 1945-1949*. Paris, 1988. Idézi: SIRINELLI, 1992. 149.

⁸⁴ *Année politique 1947*. 263.

az újabb alkalmat fogják várni, hogy elszakad hassanak francia uraiktól.”⁸⁵ A reformok egyik útja az asszimilációs folyamatok felgyorsítása volt, ami azt jelentette, hogy a francia állampolgári jogok megadásával jogi egyenlőséget hoznának létre az alávetett népek számára. A másik módszer hívei társas viszonyt képzeltek el az anyaország és a gyarmatok között úgy, hogy az előbbi hozzájárul az utóbbi fejlődéséhez.

A társulást pártolta de Gaulle tábornok is, aki ily módon szeretne volna megakadályozni, hogy a háború által megtört francia nagyhatalmi pozíció még tovább gyengüljön azáltal, hogy a brit, de legfőképpen az amerikai rivális teret nyer a francia érdekszférában.⁸⁶ Az angolszász nagyhatalmak befolyásának megnövekedésétől való félelem játszotta a legnagyobb szerepet a kommunisták álláspontjának kialakításában is. Míg korábban az antifasiszta harcban való összefogás szükségessége miatt nem támogatták a függetlenség eszméjét, most azért szálltak szembe a nacionalista követelésekkel, mert úgy vélték, hogy a gyenge és fejletlen gyarmati népek önállóvá válása szükségképpen maga után vonná egy másik imperialista nagyhatalom beavatkozását.⁸⁷ Azt a meggyőződésüket hangoztatták, hogy az anyaország és a gyarmatok demokratikus erőinek össze kell tartaniuk, s hogy a kívánatos reformok az új Franciaország döntéshozó szerveiben – az együttes fellépés következtében – meg fognak születni. Hittek abban, hogy meg tudják teremteni a jogilag egyenlő népek szabad egyetértésen alapuló egységét, olyan uniót, amely mentes minden kolonialista viszonytól. A kommunisták erről a céljukról még évekkel később sem mondtak le.⁸⁸

A baloldaliak túlnyomó többsége az oszthatatlan Franciaország jakobinus eszméje iránt mélyen elkötelezett maradt és jóllehet elítélte a gyarmati elnyomást, nem volt hajlandó a föderációs elképzeléseknél messzebb menni, amelyekben természetesen fennmaradt az anyaország elsőbbsége. Igaz volt ez nemcsak a SFIO-ra, de a kereszténydemokratákra és a radikálisokra is. A szocialisták táborán belül ráadásul erős integrációpárti csoport is működött, amely szembe szállt még a föderáció híveivel is. Az egyik prominens szocialista, Édouard Depreux azt írta az emlékirataiban, hogy „sem a baloldali pártok, sem a szakszervezetek nem készítették fel megfelelően a tagjaikat a szükséges változásokra. A kispolgári kolonializmus óriási pusztítást

⁸⁵ Mahfoud KADDACHE: *Histoire du nationalisme algérien. Question nationale et politique algérienne 1919-1951*. Tome II, Alger, 1980. 721.

⁸⁶ Számtalan jel utalt erre, például a Szíria kapcsán kirobbant angol–francia konfliktus vagy az amerikaiak bírálatai a gyarmati rendszerre vonatkozóan. Erre a tábornok is utal az emlékirataiban. Charles DE GAULLE: *Háborús emlékiratok*. Budapest, 1997, II. kötet. 318–331.

⁸⁷ J. NAGY, 1995. 124.

⁸⁸ MAJSA József: *Le statut organique de l'Algérie et le Parti socialiste français (SFIO)*. In: *Mediterrán Tanulmányok I.*, Szeged, 1987.

végzett a soraikban.”⁸⁹ S jóllehet a világháború alatt az ellenállási mozgalomban játszott aktív szerepe révén a baloldal képviselte a leghitelesebben a nacionalista-patrióta érzelmeket és törekvéseket, az 1945 utáni gyarmati konfliktusok a birodalom megvédelmezését a zászlajára tűző jobb- és szélsőjobboldali nacionalizmus megerősödését hozták magukkal, amit még a hadsereghez való közeledés is kiegészített.⁹⁰ Nem volt tehát olyan francia politikai erő, amely a gyarmatok függetlenedési törekvéseit a háború utáni időszakban támogatta volna.

Viták az új alkotmány körül

A kelet-algériai felkelés kapcsán a francia kommunisták számos nyilatkozatot tettek, amelyekben ismertették politikai céljaikat. Még a megtorlások alatt az FKP szolidaritásáról biztosította az AKP-t és kijelentette, hogy eltökélt szándéka mindent elkövetni, hogy a francia és az algériai nép „előreléphessen a demokrácia és a haladás útján”.⁹¹ A májusban még általánosan elfogadott és a nacionalistákban megdöbbenést okozó állásfoglalások a későbbiekben lassacskán megváltoztak. A párt a nacionalisták mellett a telepeseket is keményen támadta a magatartásuk és a reformokkal szembeni fenntartásaik miatt. Az FKP a zavargásokért a szélsőjobboldali európaiak mesterkedéseit is okolta és sérelmezte, hogy a Vichy által kinevezett tisztségviselők még mindig a helyükön vannak. A Politikai Bizottság június 7-i ülésén az ostromállapot megszüntetése és az algériai származású katonák leszerelése mellett foglalt állást. Azzal vádolta továbbá a guelmai alprefektust, hogy azonnali hatállyal végeztetett ki bennszülötteket.⁹²

A párt egyik vezetője, Étienne Fajon annak az állításnak a valótlanságát bizonygatta, miszerint Algéria ugyanolyan jogon francia tartomány, mint a többi. A politikus kijelentette: „Az egész világon most megindult általános mozgalom során számíthatunk arra, akár akarjuk, akár nem, hogy Algériában kibontakozik a nemzeti érzés és a szabadságeszme. A mi politikánktól függ, vajon a demokrácia kifejlődése Algériában Franciaország ellen és Franciaország kárára fog-e végbemenni vagy pedig Franciaország segítségével. Ez utóbbi esetben azt fogjuk tapasztal-

⁸⁹ Édouard DEPREUX: *Souvenirs d'un militant: cinquante ans de lutte, de la social-démocratie au socialisme (1918-1968)*. Paris, 1972. Idézi: DREYFUS, 1974. 87.

⁹⁰ René RÉMOND: *La droite en France. De la première restauration à la Ve République. Tome II. 1940-Juin 1968*. Paris, 1968. 264.

⁹¹ Az FKP üzenete az AKP KB-hoz. *L'Humanité*, 1945. május 18.

⁹² *Année politique 1944-45*. 218.

talni, hogy az érdekelt lakosság és népünk között annál szorosabb és szilárdabb kötelékek fűződnek, minél inkább önkéntes megegyezéssel fognak azok alapulni.”⁹³

A kommunista politika általános irányelveit a júniusban tartott X. kongresszus jelölte ki. André Marty, a Központi Bizottság titkára az Ellenállás Nemzeti Tanácsának programjából vette le azt a koncepciót, amely a *nemzetre* ruházta minden szuverenitás gyakorlásának a jogát.⁹⁴ Csakhogy mindez Algériára nézve nem lehetett teljes mértékben érvényes, hiszen ott még – a thorezi elveknek megfelelően – csak „*formálódóban*” volt nemzet, ezért a függetlenség megadása nem jöhetett szóba. A tanácskozás hangsúlyozta annak sürgősségét és lehetőségét, hogy a gyarmati uralom jelenlegi formáit a jogegyenlőség és a kölcsönös érdekek alapján szabad megegyezéssel kötött szövetséggel cseréljék fel. Ahogy Maurice Thorez fogalmazott: „Megteremteni a gyarmati népek és Franciaország között a szabad, bizalomteljes és testvéri szövetség feltételeit – ezt kell célul kitűznie egy valóban demokratikus és valóban francia politikának.”⁹⁵ A francia kommunisták szerint ez a szövetség csak akkor lehet tartós, ha mindkét fél „szabad beleegyezése” révén valósul meg.⁹⁶ Ettől függetlenül a kongresszus a kolonializmust változatlanul nem ítélte el.

A politikai helyzet a kelet-algériai felkelés leverése után igencsak leegyszerűsödött. Mivel minden nemzeti párt be volt tiltva, egyedül az AKP vállalhatta fel az őslakosok érdekeinek védelmét. Programjában szerepelt az amnesztia a letartóztatott politikusok számára (a kiszabadításuk érdekében létrehozott bizottságoknak több mint százezer tagja volt⁹⁷), az arab nyelv hivatalossá tétele,⁹⁸ szociális követelések és gazdaságfejlesztés.⁹⁹ A párt augusztusban elismerte „az algériai nép eredetiségét és egy olyan algériai nemzeti közösség kialakulását, amely képes saját

⁹³ Étienne Fajon beszéde az ideiglenes Tanácskozó Gyűlésben 1945. július 11-én. Idézi: *A Francia Kommunista Párt története*. 307.

⁹⁴ André MARTY: *Pour une Assemblée constituante souveraine*. In: *Xe Congrès national du Parti communiste français*. Éditions du PCF, Paris, 1945. Idézi: Jacques JURQUET: *La révolution nationale algérienne et le Parti communiste français Tome 4. Des élections à la lutte armée 1945-1954*. Paris, 1984. 59.

⁹⁵ Maurice THOREZ: *Une politique française, renaissance, démocratie, unité*. In: *Xe Congrès national du Parti communiste français*. i. m. 105. Idézi: *A Francia Kommunista Párt története*. 308.

⁹⁶ Alain RUSCIO: *Les communistes français et la guerre d'Indochine 1944-1954*. Paris, 1985. 40.

⁹⁷ J. NAGY László: *A kommunista mozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom kapcsolata Algériában (1943–1947)*. In: *Párttörténeti Közlemények*, 1982, 2. szám.

⁹⁸ 1938-ban Camille Chautemps belügyminiszter rendelete alapján az arabot „idegen nyelvvé” nyilvánították és innentől kezdve ugyanolyan szabályok vonatkoztak a használatára, mint bármely más idegen nyelvére. Ennek megfelelően nem használhatták az oktatásban vagy a hivatalokban. Az eset a francia kulturális gyarmatosítás egyik legkiválóbb példája. ALLEG, 1981. 187.

⁹⁹ J. NAGY, 1995. 130.

sorsának az irányítására”. Felvállalta annak a felelősségét is, hogy „a formálódó algériai nemzetet nemes jövője felé vezesse”.¹⁰⁰

A kommunista politika ebben a különleges történelmi pillanatban az európaiak körében is népszerű volt, köszönhetően annak, hogy a világháború alatt az ellenállási mozgalom vezető erejeként sokat tett Franciaország felszabadulásáért, az algériai kérdésben pedig nem helyezkedett függetlenségpárti álláspontra. Ennek megfelelően ebben az időszakban az AKP taglétszáma több tízezerre rúgott, ami azért érdemel említést, mert rövid időn belül hatalmas ingadozásokat mutatott a kommunista párttagok száma, hiszen a húszas-harmincas évek fordulóján vagy a Vichy-rendszer idején nem voltak többen néhány tucatsnál.¹⁰¹ Mindezek oda vezettek, hogy a júliusban és augusztusban tartott önkormányzati választásokon népszerűsége a franciák körében a tetőpontjára ért, megszerezte a szavazatok és Algír, valamint Orán önkormányzati testületi helyeinek több mint 50%-át.

Az októberi parlamenti választásokon is igen jól szerepelt az AKP, az ekkor bevezetett választási rendszerben¹⁰² négy képviselőt küldhetett a párizsi nemzetgyűlésbe, míg a szocialisták kettő, az MRP három, a radikálisok kettő, független mérsékeltek pedig szintén két mandátumhoz jutottak.¹⁰³ A klasszikus baloldali pártok (AKP, SFIO, radikálisok) tehát a tizenhárom mandátumból megszerezték nyolcat. Nem állja meg tehát a helyét az az utóbb általánossá vált vélemény, hogy az algériai francia lakosság kizárólag jobb- vagy szélsőjobboldali érzelmű lett volna. Az kétségtelen, hogy a későbbi időszakban, s különösen a felszabadító háború alatt a jobboldali elemek voltak többségben. 1945 októberében azonban az AKP megszerezte az első kollégium szavazatainak az egynegyedét,¹⁰⁴ ami azt mutatja, hogy az európai lakosság elsősorban attól függően választott a politikai erők között, hogy azok milyen módon viszonyultak az algériai önállóság kérdéséhez. A szocialisták ugyanekkor 21,2%-ot, a még kiforrott programmal nem rendelkező kereszténydemokraták 20,7%-ot, a radikálisok pedig 18,9%-ot szereztek.¹⁰⁵ A baloldal támogatottsága tehát megközelítette Algériában az 50%-ot.

¹⁰⁰ *Liberté*, 1945. június 21., augusztus 30. Idézi: REY-GOLDZEIGUER, 2001. 359.

¹⁰¹ 1930–31-re a taglétszám kb. 150-re csökkent, 1934-re azonban 900-ra, 1936 őszére pedig – mint láttuk – több mint 5000-re emelkedett. Ez utóbbi igen komoly számadat, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy az őslakosok körében legbefolyásosabb PPA-nak sem volt ennél több tagja. A háború kitörése után ismét drasztikusan visszaesett a kommunista párttagok száma. ALLEG, 1981. 202.

¹⁰² Az augusztus 17-i rendelet értelmében az állampolgársággal nem rendelkező algériaiak is elküldhették képviselőiket a Nemzetgyűlésbe. Az európaiak és az állampolgársággal rendelkező őslakosok az első kollégiumban szavaztak. A két kollégium tizenhárom-tizenhárom képviselőt választott.

¹⁰³ *Année politique 1946*. 150.

¹⁰⁴ SIVAN, 1976. 124.

¹⁰⁵ *L'Écho d'Alger*, 1945. október 25.

Az első kollégium képviselői az első Alkotmányozó Nemzetgyűlésben:

Pártok	Algír	Orán	Constantine
Kommunisták	Pierre Fayet, Paul Tubert	Alice Sportisse, Camille Larribère	–
Szocialisták	–	Maurice Rabier	Raoul Borra
Független republikánusok	–	François Quilici	Deyron
MRP	Paul-Émile Viard, Marcel Ribère	Marcel Gatuing	–
Radikálisok	Auguste Rencurel	–	Paul Cuttoli

Az első Alkotmányozó Nemzetgyűlésben abszolút többségbe került a két munkáspárt, az FKP és a SFIO. Esély látszott arra, hogy irányításuk mellett olyan alkotmány szülessen, amely a gyarmatok számára lehetőséget biztosít a függetlenség békés, törvényes úton való kivívására (a gyarmatokról folytatott vitát a Nemzetgyűlésben február 5-én nyitották meg). Az AKP és a SFIO tevékenységének¹⁰⁶ köszönhetően 1946. március 9-én a Nemzetgyűlés megszavazta az amnesztiát, az AML letartóztatott vezetői kiszabadultak. Megjegyzendő, hogy a telepések egyik legismertebb képviselője, a tunéziai Antoine Colonna ellenezte a közkegyelem megszavazását, a „vad mérsárlásokra” emlékeztetve.¹⁰⁷ A PPA azonban továbbra sem működhetett, maga Messzali is csak a nyáron térhetett vissza hazájába.

Az algériai kommunisták az év első felében egyértelműen eltávolodtak a korábbi politikájuktól. Február végén törvénytervezetet nyújtottak be, amelyben az arab nyelvet egyenlőnek szándékoztak elismerni a francia nyelvvel, ami az asszimilációval való *szakítás* jele volt. A párt március 21–24-én Algírban megtartott III. kongresszusán ez az irányzat megerősödött. A küldöttek az 1944. márciusi rendeletek hatályának kiterjesztését követelték, valamint a homályos „*algériai személyiség*” tiszteletben tartása mellett és a kolonialista asszimilációs rendszer ellen foglaltak állást. Korábban, még a Központi Bizottság januári ülésén a választói kollégiumok kiszélesítését is kérték, a tizenhárom képviselő helyett tizennégyet válasszon az első, huszonegyet pedig a második kollégium. (Ilyen értelmű javaslat muzulmán mérsékelt politikusok részéről is

¹⁰⁶ A szocialisták algériai szervezetei már 1945 őszén hevesen tiltakoztak amiatt, hogy a bíróság halálra ítélte olyan öslakosokat, akiket a májusi felkelésben való részvétellel vádoltak. Követelték az igazságügy-minisztertől, hogy gyakoroljon kegyelmet. REY-GOLDZEIGUER, 2001. 359.

¹⁰⁷ *Année politique 1946*. 151.

elhangzott.¹⁰⁸) Végül olyan algériai gyűlés létrehozása mellett kardoskodtak, amely a helyi ügyekben lenne illetékes.¹⁰⁹

Az amnesztia révén kiszabadult Ferhat Abbasz áprilisban úgy döntött, hogy új pártot alapít, amelynek az Algériai Kiáltvány Demokratikus Uniója (*Union Démocratique du Manifeste Algérien* – UDMA) elnevezést adta. Ragaszkodott korábbi politikai céljaihoz, elutasította az asszimilációt, és olyan Algéria mellett tett hitet, amely föderatív viszonyban áll az új, demokratikus Franciaországgal.¹¹⁰ Az UDMA programja számos ponton szinte teljesen azonos volt a kommunistákéval, főleg ami a demokratikus, gazdasági és szociális reformokat illeti, ugyanakkor viszont a leglényegesebb pontban különbözött attól. Mint láttuk, a kommunisták a függetlenséget nem fogadták el, Abbasz és társai viszont önálló algériai államot vázoltak fel programjukban, amely szoros kapcsolatban marad az anyaországgal.

Az 1945. májusi algériai felkeléssel kapcsolatban figyelemre méltóan kevés nyilatkozatot tettek a SFIO vezetői. Ezek egyike a már idézett belügyminiszteri felszólalás mellett a pártvezetés tagjának, Daniel Meyernek a nevéhez fűződik, aki épp párttársát, Tixier belügyminisztert bírálta az események ilyen alakulása miatt.¹¹¹ A párt irányító testülete a nemzetgyűlési választások után először 1945. december 18-án tárgyalt Algériáról és az ország „francia közösségbeli” helyzetével kapcsolatban úgy vélekedett, hogy annak ugyanolyan berendezkedésűnek kell lennie, mint a többi francia régióknak. Vagyis egyértelműen asszimilacionista módon fogta fel a kérdést.

A szocialisták a gyarmati kérdést illetően korántsem voltak egységesek. Az idősebb nemzedék (Léon Blum, Marius Moutet) a két világháború közötti szemléletet hozta magával, ami a gyarmataira támaszkodó, nagyhatalmi szerepet játszó Franciaországot jelentette. Ezzel szemben a fiatalok, akik talán jobban érzékelték a világban végbemenő folyamatokat, a brit Munkáspárt mintájára progresszívebb módon nyúltak a problémához. Egyik képviselőjük, Gilbert Zaksas a következőket nyilatkozta: „Politikánknak nem a beolvasztásra, hanem az autonómiára kell irányulnia.” Ezek az ifjú szocialista politikusok voltak azok, akik az alkotmánytervezetbe bevetették a „szabad egyetértésen alapuló Unió” formuláját. A két szárny között Guy Mollet pártfőtitkár – ő foglalkozott ekkoriban a legtöbbet a gyarmati ügyekkel – képviselte a középutat, aki elutasította az asszimilációt, de a helyiek nacionalizmusát is. Március 30-i beszédében kijelentette: „Az rendben van, hogy állampolgárságot adunk a gyarmatainkon élőknek, de az, hogy meggyőzzük

¹⁰⁸ PERVILLÉ, 1992.

¹⁰⁹ *Année politique 1946*. 151.

¹¹⁰ J. NAGY, 1995. 131.

¹¹¹ PERVILLÉ, 1987.

őket arról, hogy ők franciák, nevetséges dolog. A másik álláspont ugyanakkor, amely minden terület nemzeti jellegét szeretné erősíteni, annak érdekében, hogy később föderációban fogjuk őket össze, szintén védhetetlen. Nem lehet föderációban összefogni olyasmit, ami nem létezik. Jelenleg ugyanis nem beszélhetünk kongói, szómáliai vagy más nemzetekről.” Áprilisban egy másik ismert szocialista politikus, André Philip a Brit Nemzetközösséghez hasonló szervezet felállítását javasolta, amelyben a különböző területek széleskörű autonómiával rendelkeznek.¹¹²

SFIO algériai célkitűzéseinek középpontjában egy figyelemreméltó, még a népfront idején megfogalmazódott javaslat, az *egységes választói kollégium* állt, amelynek révén érvényesülhetett volna a muzulmánok számbeli fölénye (ekkor nyolcmillió őslakos és egymillió európai élt az országban). A kezdeményezés mellett foglalt állást a „három tengerentúli megye” egykori főköormányzója, Maurice Viollette is, a második kollégiumban a parlamentbe bejutott muzulmán Abderráhmán Fáresz pedig azzal érvelt az indítvány mellett, hogy „a Nemzetgyűlés nem teheti meg, hogy a választási törvény ellenkezzen azokkal a demokratikus jogokkal, amelyeket az alkotmány majd előír”. A párt úgy vélte, hogy csak az általa javasolt módon valósulhat meg a teljes egyenlőség a két közösség között, amit a körülmények miatt már nem lehet „megkerülni”. Büszke volt arra, hogy a pártok közül egyedül ő támogatta ezt a kezdeményezést és bírálta mind a jobboldalt, mind a kommunistákat, amiért azok a két kollégium fenntartásával „differenciált egyenlőségre” törekszenek a két népcsoport között. Megdöbbenését fejezte ki, hogy kommunista „elvtársai” a jobboldallal azonos álláspontot foglaltak el ebben a kérdésben (holott 1945 novemberében még elfogadhatónak tartották az egységes kollégiumot), akik egyébként azzal indokolták magatartásukat, hogy az egységes kollégium megvalósulása esetén az azzal egyet nem értő reakciós elemek lehetőséget kapnának „veszélyes agitációjuk” folytatására, a franciákat pedig „felolvasztaná a muzulmán kollégium”¹¹³. A kommunisták itt a „feudális őslakos arisztokráciára” gondoltak. A szocialisták nem fogadták el, hogy a két közösség megosztásával hirdessék az egységet. Úgy vélték, hogy az egységes kollégium megszüntetné azt az állapotot, hogy az európaiak külön listákon szerepeljenek a muzulmánoktól. Egy csapásra megoldódna a nyelvkérdés is. Meglehetősen idealista megközelítésük szerint a pártokban a franciák és a muzulmánok együtt dolgoznák ki a programot, majd annak megvalósításáért együtt küzdenének. Az őslakosok segítenek megértetni a muzulmánokkal a célkitűzéseket, ha a nyelvtudás hiányában erre az európaiak

¹¹² QUILLIOT, 1972. 148–149.

¹¹³ *Liberté*, 1946. március 23. Idézi: REY-GOLDZEIGUER, 2001. 360.

nem lennének képesek. A szocialista párt szerint semmi sem szolgálhatná jobban a fejlődést és a két nép közeledését, mint egy ilyen javaslatnak az elfogadása. Ezzel ellentétben a kétkollégiumos rendszer fenntartja a muzulmánokban azt az érzést, hogy közöttük és az európaiak között áthághatatlan különbségek vannak, amelyek soha nem is fognak megszűnni. A szocialisták rendkívül pozitív kezdeményezése azonban nem a nacionalisták követelésére adott engedmény volt, hanem éppen arra szolgált, hogy fenntartsa Franciaország és a telepések algériai jelenlétét. Jól mutatja ezt az is, hogy a javaslatuk elutasítása véleményük szerint a „szeparatisták” lehetőségeit növelné, amit mindenképpen el akartak kerülni. (Nem árt tudni ugyanakkor, hogy a párt európai tagsága nem volt annyira elkötelezett a kezdeményezés elfogadtatása iránt, mint a muzulmán szocialisták.¹¹⁴) Az egységes választói kollégium mellett olyan értelmű javaslatot is letettek a kormány asztalára, hogy helyezték hatályon kívül a földkisajátításokat szabályozó rendeleteket, amelyek a telepések érdekeit szolgálták.¹¹⁵ Megjegyzendő azonban, hogy még az algériai problémák iránt oly érzékeny szocialisták számára is csak másodlagos volt az algériai kérdés, a pártvezetés egészen 1946 szeptemberéig kevés figyelmet szentelt ennek az ügynek.

Az alkotmánytervezetet illetően a jobboldalon belül is komoly viták folytak. A tapasztalathiánnyal küszködő MRP (csak nemrég alakult meg) a köztársasági francia hagyományok nevében a gyarmatokkal fenntartott kapcsolatok liberalizálását hirdette, ez a nagylelkűség azonban nem ment el a függetlenség elfogadásáig. Az őslakosok nacionalista követeléseit azért nem támogatta, mert a gyarmatok nacionalizmusát elítélte és „halott eszmének” nevezte. A kereszténydemokraták 1945. november 8-i programnyilatkozata szerint a francia politikának a következő elvekre kell alapulnia: az emberi jogok és a demokratikus elvek fokozatos alkalmazása, úgy, hogy elismerik a lakosság jogát az egyenlőségre, emelik az életszínvonalat és kiterjesztik a szociális törvények hatályát; az anyaország és a tengerentúli területek a föderatív unió felé haladnak, létrehozzák az unió tanácsát, az ügyek vitelében pedig részt vesznek az őslakosok is; a legfejlettebb területek számára az Unión belül széleskörű autonómiát biztosítanak.¹¹⁶

Nem sokkal később pártja képviselőjében Paul-Émile Viard, az algíri jogi kar egykori dékánja a következőket javasolta a gyarmati területek számára:

1. A francia állampolgárságot kapja meg a tengerentúli területek minden lakosa.
2. Ugyanakkor minden terület őrizze meg a saját státusát.

¹¹⁴ QUILLIOT, 147., 150–152.

¹¹⁵ *Fraternité*, 1946. április 18.

¹¹⁶ *Année politique 1944-45*. 485–486.

3. A választói kollégiumok az őket alkotó személyek polgárjogi státusa alapján különüljenek el. (Tehát elutasította az egységes kollégiumot.)
4. A Nemzetgyűlésben minden lakos legyen képviselve.
5. Ezenkívül a tengerentúli területek lakossága képviseltesse magát a „Francia Unió” parlamentjében, ahol képviselőiken kívül az anyaország képviselői is jelen vannak.
6. A helyi parlamentek széles hatáskörökkel és jogosítványokkal rendelkezzenek.
7. A kormány képviselőit és a főkormányzókat miniszterek váltsák fel.

A számos előremutató javaslat nem mindenben talált egyetértésre a radikálisok egyes prominens politikusainál. Leginkább azzal nem értettek egyet, hogy Algériát ugyanolyan tengerentúli területként akarják kezelni, mint bármelyik gyarmatot. Auguste Rencurel ezt úgy fogalmazta meg, hogy „különbséget kell tennünk egyrészt a „Francia Unió”, másrészt az anyaország és a három algériai megye között”. Véleménye szerint a nemzeti határok kijelölésénél le kell fektetni, hogy „Algéria három francia megyét alkot”. A radikális honatya azzal indokolta álláspontját, hogy Algéria nem összehasonlítható a többi tengerentúli területtel, mert „egy másik Franciaországgként nagyszámú, lényegileg francia lakossal rendelkezik, akiknek a civilizációs műve előrehaladottabb és alaposabb, mint bárhol másutt”. Számára ebből az következett, hogy nem lehet az anyaországitól eltérő törvényi szabályozást vele szemben alkalmazni.¹¹⁷

A képviselő a szocialisták javaslatával is vitába szállt és úgy vélte, hogy a két választói kollégium az adott körülmények között „a béke, az egység és az igazságosság biztosítója”. Állítása szerint csak ily módon válik lehetővé a lakosság két nemzetisége számára az, hogy „ne elmentenek osszák meg őket, hanem kiegészítsék egymást, és hogy egyesítsék erőiket az algériai nép boldogulása érdekében”. Azt is hozzátette, hogy csak ezzel a módszerrel lehet fenntartani a két etnikum között az egyensúlyt, az asszimiláció segítségével pedig „valódi egység” jöhet létre. A két kollégium megléte azért is előnyös, mert „mindkét fél számára lehetőséget biztosít a képviseletre, ami feltétlenül szükséges a fejlődéshez”.¹¹⁸ Ennek megfelelően Rencurel és az MRP-s Marcel Ribère is a szavazásnál a kétkollégiumos választási rendszer fenntartása mellett voksolt.¹¹⁹

A választási kollégiumok kérdésének fontosságát nem tudjuk eléggé hangsúlyozni. Kis túlzással talán azt is mondhatnánk – különösen a későbbi események ismeretében –, hogy ezen múlt Algéria jövője. Március 14-én a kormány döntött arról, hogy a hivatalosan addig „gyarma-

¹¹⁷ *L'Écho d'Alger*, 1946. január 19.

¹¹⁸ Uo., 1946. április 26.

toknak” nevezett Guadeloupe-ot, Martinique-ot, Réuniont és Guyanát „megyékké” alakítják át, ami azzal járt, hogy ezekre a területekre kiterjesztették azokat a törvényi szabályozásokat, amelyek az anyaországban is érvényesek voltak, így a választási rendszer is azonos lett. Felmerült a kérdés, hogy Algéria esetében is ugyanígy járjanak-e el. Sem a parlament egésze, sem a kormány (kommunista és kereszténydemokrata többség) nem támogatta a szocialisták haladó javaslatát. André Philip ugyan még megpróbálkozott egy érdekes kompromisszumos indítvány elfogadtatásával (az első kollégiumba az iskolai végzettséggel rendelkezők, a másodikba pedig a végzettséggel nem rendelkezők kerüljenek, a származástól és a vallástól függetlenül), ám a jobboldal – megkapva a kommunisták nem várt támogatását – végül is elérte, hogy az egységes választói kollégium Algéria esetében ne kerüljön bevezetésre.¹²⁰ (Végül csak elkésve, hároméves harc után, 1957-ben iktatták törvénybe.) A SFIO vezetősége ezután a két kollégiumot úgy osztotta volna fel, hogy „huszonnyolc képviselőből tizenhat muzulmán, tizenkettő pedig nem muzulmán legyen”.¹²¹

A baloldali többségű Nemzetgyűlés által készített alkotmánytervezetben „Francia Unió”¹²² szerepelt, amely a korábbi „birodalmat” váltotta föl, és amely a tengerentúli területek és az anyaország „szabad akaraton” alapuló szövetsége lett volna. Leszögezték azt az elvet, hogy a tengerentúli területek képviselve legyenek a Nemzetgyűlésben, valamint hogy helyi parlamenteket kell létrehozni, amelyek csak a helyi ügyekkel foglalkoznak.¹²³ Létrehozták volna az Unió tanácsát (kormányát), amelynek azonban szűk szerepkört szánt a tervezet, mert a Nemzetgyűlés elsőbbsége nem sérülhetett. Az Unió minden lakójának, legyen az anyaországi vagy tengerentúli, megadta volna a francia állampolgári jogokat. További előrelépést jelentett, hogy a parlament április végén a dakari szocialista képviselő, Lamine-Gueye javaslatára különleges törvényt fogadott el, amely a tengerentúli területek lakóit (Algériát is beleértve) felruházta ugyanazokkal az állampolgári jogokkal, amelyekkel a francia nemzetiségűek rendelkeztek.¹²⁴ Ez ugyanakkor még nem jelentette azt, hogy állampolgárok is lettek, pusztán szavatolták számukra az emberi jogok nyilatkozata által előírt jogokat, ráadásul a nők továbbra sem kaptak szavazati jogot. A két kollégium fenntartása pedig jelentősen csökkentette a rendelet fontosságát.

¹¹⁹ *Année politique 1946.* 75.

¹²⁰ QUILLIOT, 1972. 151.

¹²¹ PERVILLÉ, 1987.

¹²² A kifejezés először 1945. március 24-én hangzott el, amikor az ideiglenes kormány gyarmatügyi minisztere, a gaulle-ista Paul Giacobbi a francia gyarmatpolitika esetleges módosulására utalva arról beszélt, hogy Indokína és a többi gyarmat Franciaországgal együtt meg fogja alkotni a Francia Uniót. SALGÓ, 1977. 177.

¹²³ *Année politique 1946.* 28–29., 84.

¹²⁴ *Année politique 1947.* 265.

A baloldali tervezet ellen nemcsak az anyaországban, hanem Algériában is felsorakozott az egész jobboldal. A leghangosabbak a radikálisok voltak, akik „fasisztának” tituláltak egyes cikkelyeket. Nyomásukra mind az Algír, mind az Orán megyei közgyűlés elvetette a tervezetet.¹²⁵ Hasonlóképpen, az MRP algíri vezető politikusai, Viard és Ribère sem támogatták a baloldaliak elképzeléseit. A francia választók május 5-én szintén elutasították a liberális tervezetet, ezért új választásokat kellett tartani.¹²⁶ Az választásra jogosult algériai franciák 186.000 szavazattal 175.000 ellenében szintén „nem”-mel voksoltak. (A törvények értelmében az őslakosok az alkotmánytervezet népszavazásán nem vehettek részt.) Azt, hogy mennyire nem egyezik a tényekkel az a szinte megkövesedett nézet, hogy a francia lakosság mindig is jobb- vagy szélsőjobboldali volt, mutatja egy igen érdekes adat. Míg 1945 októberében a két legnagyobb baloldali pártra, az AKP-ra és a SFIO-ra összesen az első kollégium 46,2%-a szavazott, addig a népszavazáson az említett pártok által javasolt „igen” szavazatok aránya még a 48%-ot is meghaladta.¹²⁷

A második alkotmánytervezet kidolgozása

A referendum után azonnal kiírták az új nemzetgyűlési választásokat. Az UDMA és az AKP között meglévő nézetkülönbségek oda vezettek, hogy nem sikerült választási együttműködést kötniük egymással. Hasonló módon az egység a két munkáspárt, a SFIO és a kommunisták között sem jött létre, pedig volt ilyen jellegű kezdeményezés. A megállapodás azért maradt el, mert az AKP a szocialisták számára elfogadhatatlan előfeltételeket támasztott (az asszimilációs politika elítélése, az „algériai eredetiség” elismerése, bizonyos szocialista jelöltek visszaléptetése). Minden jel arra mutat, hogy a kommunisták túlértékelték erejüket és befolyásukat, a június 2-i választások azonban megmutatták, hogy mekkora támogatásra számíthat az őslakosok között egy olyan párt, amely nem támogatja a függetlenséget. A második kollégiumban az AKP – különösen az októberi jó szerepléséhez képest – szinte teljesen összeomlott, korábbi képviselői helyei nek egy részét elvesztette. Az UDMA viszont, amely ekkor az egyetlen olyan legális politikai erő volt, amely az önálló algériai államot helyezte programja előterébe, megszerezte a szavazatok túlnyomó többségét és a tizenhárom mandátumból tizenegy jutott neki.

¹²⁵ *Algérie radicale*, 1946. május 3.

¹²⁶ Az „igen” szavazatok mellett a nagyobb pártok közül az FKP és a SFIO, a „nem” mellett az MRP, a PRL, a radikálisok vezette RGR, valamint de Gaulle tábornok kampányolt.

¹²⁷ *Fraternité*, 1946. május 9.

Az első kollégiumban a SFIO reformkezdeményezéseinek korlátjait mutatta, hogy egyetértett az anyaországi törvények algériai alkalmazásával, amit teljesen „logikus” dolognak tartott. Már csak azért is volt logikus számára egy ilyen döntés, mert ebben az esetben az algériai munkásság ugyanazon rendelkezések „jótékony hatásait fogja élvezni, mint az anyaországi proletariátus”. Ugyanakkor teljesen egyedülálló az a gondolkodás, amely a párt algériai szekcióit ekkor jellemezte. Kemény bírálattal illették a földbirtokos telepeseket, akik eddig – külön „kasztot” képezve – rasszista megosztó politikát alkalmaztak, és elnyomás alatt tartották a lakosság túlnyomó többségét kitevő muzulmánokat. Az európaiaknak ez a „felsőbbrendűségi érzése” az őslakosok „neheztelését” váltotta ki, és összefogásra készítette őket. A szocialisták szerint az egykollégiumos rendszer elutasítása csak „felemás” rendszerhez vezethet, amelyben a két közösség közötti megosztottság „súlyosbodni” fog.¹²⁸ A későbbiek ismeretében kijelenthetjük, hogy a SFIO politikusai meglehetősen pontos jövőképet rajzoltak föl. A helyes következtetések levonása és a megfelelő politika kialakítása azonban már nem történt meg. Ez azért volt így, mert a pártnak nem az volt a célja, hogy elérje Algéria elszakadását, hanem az, hogy a muzulmánoknak tett engedmények révén, hosszútávon biztosítsa Franciaország tengerentúli jelenlétét.

A SFIO – baloldaliságához méltó módon – igen komoly szociális lépések életbeléptetésében is oroszlánszerepet vállalt. Minisztereik révén sikerült például a muzulmán igazságszolgáltatást megszervezni, a közigazgatási reform keretében új megyék létesítését irányozták elő, a munka törvénykönyvének bizonyos részeit alkalmazták Algériában is, megreformálták a társadalombiztosítási rendszert és megszervezték az orvosi ellátást a háborús veteránok¹²⁹ számára. Széleskörű szociális programot fogadtak el, amelyben előírták az egészségügy fejlesztését, a lakáshelyzet, az ellátás és a vidéki lakosság életkörülményeinek javítását. A SFIO elképzeléseiben ezeken a dolgokon és a munkásosztály életszínvonalának az emelésén volt a hangsúly, Algéria Franciaországhoz való szoros tartozása igazából elsikkadt és a háttérbe szorult. A szocialisták algériai listáján több egyetemi professzort és tanárt is találunk (Marius Dalloni, Marcel Bélaïche), ugyanakkor egyáltalán nem volt közöttük klasszikus földbirtokos telepes, ami már önmagában is jelzésértékű.

A telepések képviselői erőteljes kampányt folytattak az újságjaik segítségével. Az európai érdekek egyik legelszántabb védelmezőjének, a radikális pártnak a programja elfogadta ugyan a közigazgatási és a pénzügyi autonómiát, amely a helyi közösségek fejlődésének záloga lehet, de

¹²⁸ Uo., 1946. május 16.

csak abban az esetben, ha ez nem fenyegeti a haza egységét. Harcot hirdetett a társadalmi különbségek eltörléséért és a jó értelemben vett regionalizmus érdekében, amely esélyt ad a helyi intézmények fejlődésének. Minden eszközzel ragaszkodott ugyanakkor az anyaországhoz. Ennek érdekében olyan tengeri flotta újratereztését írta elő, amely biztosítja a Franciaországgal való rendszeres kapcsolatokat, hogy fejlődhessen a külkereskedelem. A gazdaság növekedéséhez elengedhetetlennek tartotta az utak és a vasutak állapotának javítását, aminek a révén nemcsak az áru-, de a személyforgalom is kényelmesebben bonyolódhat le. Támogatta az ország iparosítását, mert ezzel megszüntethető az elmaradottság Európához képest. Liberális gazdaságpolitikájának megfelelően a szabad kezdeményezések és a vállalkozási szabadság mellett tette le a garast.¹³⁰ Aktív és bizalommal teli francia–muzulmán kapcsolatokat vázolt fel, amelyek között megvalósítható a fejlődés, a két közösség békés egymás mellett élése.¹³¹ Ha a Francia Unió más részein el is fogadta a föderalizmus gondolatát, elvetette azt Algéria kapcsán, amelynek szoros szálakkal kell kötődnie Franciaországhoz. A széles körű autonómia szerinte sem gazdaságilag, sem politikailag nem valósítható meg, ezért elvetendő dolog. Bizonyos szükséges decentralizációs intézkedések megtétele mellett csak a két ország hatékony tömbje jelentheti az egyetlen jó megoldást az algériai problémára.¹³² Az elsietett emancipáció sem szolgálja Algéria érdekeit, mert a következményei beláthatatlanok. A jogok és a köteleességek egyenlőségét csak fokozatosan, nagy-nagy óvatossággal eljárva szabad biztosítani, bár a végső cél a francia állampolgárság megadása lesz mindenki számára. Addig is, amíg a feltételek megérnek, átmeneti asszimilációs lépéseket kell tenni. A választási kampány finisében tartott nagygyűlésén Rencurel a gyarmatosítás előtti Algériát „kaotikus” országnak állította be, amelynek a lakossága szétszórtan élt, „mocsarai dögletes büzt árasztottak”. Észak-Afrika azonban az elmúlt száz év alatt kivívta „a világ csodálatát”. A képviselő szerint ez a tisztelet és Franciaország műve került most veszélybe, „elég csak elolvasni Ferhat Abbasz programját”. Megnyugtatta a hallgatóságát, hogy pártja „határozottan és éberén fog örködni azon, hogy Algéria az igazság és az egység földje maradjon”.¹³³ A radikálisok laza pártszövetsége, az RGR elkötelezetten ragaszkodott a francia szuverenitás fenntartásához Algériában.

¹²⁹ A második világháborúban mintegy 230.000 algériai muzulmán vett részt. Pierre MIQUEL: *La guerre d'Algérie*. Paris, 1993. 22.

¹³⁰ *L'Écho d'Alger*, 1946. május 23.

¹³¹ *Algérie radicale*, 1946. május 27.

¹³² Uo., 1946. július 1.

¹³³ *L'Écho d'Alger*, 1946. május 30.

Az MRP olyan politikai erőként határozta meg magát, mint amelyik a szélsőjobboldali és a szélsőbaloldali „demagógok” között helyezkedik el. Igyekezett olyan értékeket képviselni, amelyek semmiben sem különböztek az anyaország értékeitől. Védelte a muzulmánok egyenjogúságának ügyét és a legnagyobb jobboldali pártként meg volt győződve arról, hogy egész Észak-Afrikában meghatározó szerepet kell játszania. Egyszerre kívánta fenntartani a francia „grandeur” és szuverenitást, valamint érvényre juttatni az egyetemes emberi méltóság értékeit. Szóhasználata érezhetően más volt, mint a radikálisoké. Programjába belevette a Párizsban létrehozandó Algériai Minisztérium elvét, elvetette azt, hogy rendeletek útján kormányozzák az országot, támogatta az „algériai gyűlés” intézményének a kialakítását, amelynek igen komoly hatalmat szánt. Egyetértett a két választói kollégium elvével. A mozgalom jelöltjei között számos földbirtokost találunk, viszont gazdasági szakértőt alig, ami egyébként a későbbiekben is így lesz. Algírban és Constantine-ban önállóan indult az MRP, Oránban ugyanakkor választási szövetséget kötöttek a megye jobboldali független politikusaival, akikkel közös listát állítottak. A lista élére az ismert független, François Quilici került.¹³⁴

Az első kollégium választási eredményei a következőképpen alakultak: az AKP három, a SFIO három, az MRP kettő, a radikálisok szintén kettő, a mérsékelt függetlenek pedig négy képviselői helyet szereztek.¹³⁵ A kommunisták tehát itt is visszaszorultak, ami annak volt köszönhető, hogy az európaiak körében nem talált támogatásra az AKP-ban bekövetkezett kismértékű politikai fordulat.

A választási vereség következtében az AKP történelmi lépést tett. Belátva eddigi politikájának helytelenségét, úgy döntött, hogy *módosítja* programját (a Központi Bizottság július 21–22-i ülése). Megértette, hogy az őslakos tömegek körében a nemzeti mozgalom a domináns. Szövetségi politikáját is megváltoztatta és belföldön próbált támogatókat keresni. Ekkor, 1946 júniusában fogalmazódott meg az a javaslat, amelyet a párt következetesen védelmez majd az egész általunk tárgyalt időszakban, ti. hogy hozzanak létre algériai demokratikus nemzeti frontot. Ez a tömörülés magába foglalná az összes nemzeti pártot és a gazdasági, szociális és kulturális reformokon túllépve már politikai változásokért is küzdene, követelné az algériai parlament és kormány létrehozását, valamint a földkérdés megoldását széleskörű földosztásokkal.¹³⁶ Az AKP tehát programjába vette az *önálló állam* gondolatát, és azt a későbbiekben kitartóan védelmezte is. A független Algériát föderatív kapcsolatok formájában szeretne volna Franciaországhoz kötni.

¹³⁴ *La Quatrième République*, 1946. május 11. és 25.

¹³⁵ *Année politique 1946*. 150.

Úgy ítélte meg, hogy az algériai nép immár képes az önálló állam megalakítására és fenntartására. Célja az volt, hogy egyenrangúnak tekintsék a nemzeti pártokkal, amelyek azonban csak hosszú idő után fogadták el közeledését. Ez a fordulat nem találkozott a párt európai tagságának maradéktalan egyetértésével, akik tartottak a nacionalisták második kollégiumbeli előretörésétől. A telepések is heves bírálatokkal illették az AKP-t, amiért az az általuk megvetően „szeparatistáknak” nevezett nacionalisták felé nyitott. Az a folyamat, amelynek során az európaiak elfordultak a párttól, ekkor és ennek a politikai fordulatnak a következtében kezdődött meg.

A választások után nem sokkal a szocialista párt észak-afrikai tagozatai nagyszabású kongresszust rendeztek július 13–14-én. A nacionalisták előretörése láttán nyilvánvalóvá vált a SFIO számára, hogy sürgető feladat a muzulmán követelések kielégítése. Az egyik legismertebb aktivista, Joseph Begarra mindezt úgy fogalmazta meg, hogy a párt kénytelen lemondani a hagyományos „egyesülési politikájáról, hogy számot vessen a valósággal, ami most oly nagy erővel nyilvánult meg”.¹³⁷ A párt algériai tagjai rákényszerültek asszimilációs álláspontjuknak a föderalista berendezkedés felé való elmozdítására. A mintegy 4500, túlnyomó többségében európai tagot tömörítő algériai szekciók belső vitáit kiválóan érzékeltetik az itt elhangzottak, ezért érdemes hosszabban is felidézni az egymásnak ütköztetett álláspontokat. Elsőként Chateney, Algír egyik küldötte szólalt fel és megismételte szekciójának korábbi álláspontját, amelyben fenn kívánták tartani a három algériai megyének az anyaországgal való „szoros összetartozását”, be szándékoztak vezetni az egykollégiumos választási rendszert, és kilátásba helyezték a Főkörmányszág megszüntetését. Figyelemreméltó, hogy az őslakos küldöttek már némiképpen máshogy fogalmaztak, és a hangsúlyok is máshová helyeződtek. Az oráni Szadun például éles kritikával illette az algériai adminisztrációt és támogatta a föderáció gondolatát. Ben Berhamed Constantine-ból arra hívta fel a figyelmet, hogy a muzulmánok összessége elutasítja az asszimilációt, ahogyan egyébként az európaiak többsége is, akik attól félnek, hogy „fel fognak oldódni” a nyolcmillió arab között. Arra kérte a kongresszust, hogy olyan megoldásokat dolgozzon ki, amelyek lehetővé teszik a százmillió lakos egyesülését egy „francia egység” keretein belül. Minderre azért van szükség, mert az európaiaknak semmi félnivalója sem lenne egy olyan Algériától, amely a francia liberális és „nagylelkű” hagyományok szerint fejlődik. Ezzel teljes összhangban nyilatkozott az algéri Abderráhmán Fáresz és a constantine-i Pruneau, akik szerint az asszimilációs politika egyenesen csődöt mondott. Volt olyan európai küldött, aki Jean Jaurès-re

¹³⁶ J. NAGY, 1995. 133.

¹³⁷ *Fraternité*, 1947. május 24.

hivatkozott és a föderalizmus mellett érvelt.¹³⁸ Azt állította, hogy a Francia Unió föderális kereteibe helyezett Algéria képes lesz a valódi szocializmus, valamint lakóinak anyagi és szellemi felszabadulása felé haladni. Többen is sajnálatukat fejezték amiatt, hogy az első Alkotmányozó Nemzetgyűlés elvetette az egykollégiumos rendszert, amelyet „az egyetlen logikus megoldásnak” neveztek. A parlamenti elutasítás után a szocialisták megértették, hogy a többség nem támogatja a javaslatukat, ezért kénytelenek megegyezésre törekedni, ezáltal pedig gyakorlatilag le kell mondani a legfontosabb célkitűzésről. Az elfogadható kompromisszum a legtöbb küldött számára ekkor lett egy olyan helyi parlament, amelyben egyenlő arányban foglalnak helyet a két közösség képviselői, és amely csak pénzügyi és gazdasági kérdésekkel foglalkozik.

Az elsősorban muzulmán küldöttek által védelt föderális megoldás több európai számára elfogadhatatlan volt. Azt állították, hogy valódi érvek nem szólnak mellette és nem szabad lemondani a franciák elsőbbségéről. Felemlgették a már jól ismert mondatokat, amelyekben Franciaország Algéria minden területén létrehozott „csodálatos művéről” beszéltek. Azt hangoztatták, hogy a föderalizmus egyenlő a „szeparatizmussal”, vagyis az Algériáról való lemondással. Mindenáron ragaszkodtak az anyaországgal fenntartandó unióhoz és követelték minden adminisztratív különbség és vámakadály eltörlését. Franciaország és Algéria között teljes azonosságot akartak. Kijelentették, hogy Algéria francia föld, minden más megoldás veszélyes lehet. A föderalizmust azonban ideológiai szempontok alapján is bírálták. Úgy vélték, hogy az a „nemzetközi kapitalizmus utolsó menedéke”, megbocsáthatatlan visszalépés. Azt is megmagyarázták, hogy miért. Az algíri Lévy kijelentette, hogy a föderalizmus után a függetlenség „fog következni”. A rendelkezésre álló adatokból kitűnik, hogy az algíri szekció a föderáció ellen volt – több európai tagja volt itt a pártnak –, míg a constantine-i támogatta a föderális kapcsolatok kiépítését, itt ugyanis többségben voltak a muzulmánok. Az egyik constantine-i küldött úgy látta a helyzetet, hogy az Algériában élő két közösség együttélése miatt egyáltalán nem olyan veszélyes dolog a föderáció, mint ahogy azt egyesek gondolják. Ezzel egyébként egyes orániak is egyetértettek és úgy nyilatkoztak a kongresszuson, hogy egy liberális föderáció „szocialista megoldást” jelentene.

Ezek a küldöttek azt is követelték, hogy a „demokratikus” algériai parlament a munkások számára kedvező költségvetést szavazzon meg. Az oráni küldöttek között még olyan is akadt, aki

¹³⁸ A szocialista párt első világháború előtti vezetője – elsősorban a civilizációs küldetés eszméjéből kiindulva – támogatta a gyarmati expanziót, bár pacifizmusa miatt a béke megőrzését még ennél is fontosabbnak tartotta. 1898-ban javasolta, hogy adják meg a francia állampolgárságot minden muzulmánoknak, a személyi jogállásukról való lemondás nélkül. KOULAKSSIS, 1991. 50–57.

nyíltan kimondta, hogy a kolonializmus nem Franciaországra és ideáljaira, hanem csak bizonyos európaiakra nézve „szégyenteljes” dolog. Végül pedig érdemes felidézni az oráni Colinnek és André Bidet-nek, a *Tunis Socialiste* című lap főszerkesztőjének keserű hangú felszólalását, amelyben kárhoztatták azt az összefüggéstelen politikát, amelynek következtében a pozitív párizsi kezdeményezések helyi szinten a halogató közigazgatás és a konzervatívok ellenállása miatt elakadnak. Bidet még azt is nehezményezte, hogy az anyaország kevés érdeklődést tanúsít az észak-afrikai bajok iránt, és szomorúan állapította meg, hogy „a franciák túlnyomó többségét egyáltalán nem érdeklik”.¹³⁹

Kemény viták után a következő egyhangú határozatot fogadta el az észak-afrikai szekciók kongresszusa: „A szocialista párt, amely mindig is szíven viselte az emberek testvériségét és egyenlőségét, cselekvésének középpontjába helyezi a tengerentúli kérdéseket. (...) A szekcióközi kongresszus megállapítja, hogy a maghrebi muzulmánoknak joguk van évszázados kultúrájuk gyakorlásához, hagyományaik fenntartásához és a megnyilvánulás eszközeihez. (...) Algériában az asszimiláció *túlhaladott* (kiemelés tőlem – F.P.Á.) koncepciót jelent, ugyanakkor viszont a nem muzulmán lakosság magas száma és az anyaországgal fenntartott szoros kötődés olyan formulákat kívánnak, amelyek révén megőrizhetők a francia demokráciával való kapcsolatok, miközben az országnak biztosítékot kell kapnia a legszélesebb decentralizációra, amely a két közösség bizalmas együttműködésén fog alapulni. (...) A kongresszus olyan azonnali intézkedéseket követel, amelyek képesek helyreállítani az észak-afrikai lakosság bizalmát. Algériában

1. létre kell hozni – a Francia Unió keretein belül – az általános választójog révén és az egységes kollégium által megválasztott algériai gyűlést, amelynek el kell majd fogadnia a helyi költségvetést, döntenie kell a kiadásokról és a bevételekről, ellenőriznie kell az adminisztrációt, törvényjavaslatokat kell tennie, és véleményt kell nyilvánítania az anyaországi parlament által meghozott törvényekről;
2. fenn kell tartani a francia parlamentben az algériaiak képviselét;
3. el kell ismerni a muzulmán lakosság törvényes kulturális követeléseit, különösen ami az oktatást és az arab nyelvet illeti;
4. a legszélesebb értelemben kell alkalmazni az amnesztiát;
5. minden olyan szociális intézkedést és jogot be kell vezetni, és meg kell adni, amit az anyaországi dolgozók élveznek;

¹³⁹ *Fraternité*, 1946. július 18. és QUILLIOT, 1972. 259–260.

6. agrárreformot kell bevezetni, amelyet a nagy gyarmati birtokok, első helyen pedig a hatalmas koncessziós társaságok szövetkezetekké való átalakítására alapoznak;
7. fel kell gyorsítani az iparosítást;
8. demokratikus módon meg kell reformálni az adminisztrációt, el kell törölni a vegyes közigazgatású körzeteket, a déli területek katonai felügyeletét és a *kaidok*, az arab főtisztviselők mindenhatóságát a helyi közösségek felett.¹⁴⁰

A SFIO számos pozitív kezdeményezését hátrányosan érintette, hogy minden jel szerint *helytelen módon* ítélte meg az algériai nemzet létezésének kérdését. Raoul Borra, a párt constantine-i képviselője kijelentette, hogy „az algériai nemzet nem létezik”, s állítását Ferhat Abbasz 1936-os hasonló véleményére alapozta. Figyelmen kívül hagyta azonban, hogy Abbasz az azóta eltelt tíz év alatt megváltoztatta az álláspontját. A muzulmánok körében tovább rontotta a szocialisták megítélését az a tény, hogy gyakorlatilag átvették a kommunisták thorezi koncepcióját, miszerint az algériai nemzet még csak most formálódik. Borra úgy vélte, hogy a szocializmus hozzájárulhat ehhez a folyamathoz. Azt is megállapította, hogy egy olyan nép, amely jórészt írástudatlan és nem rendelkezik valódi politikai és gazdasági szakemberekkel, valamint káderekkel, nagy lehetőséget kap az önálló parlament révén. Az anyaországhoz való tartozás azonban a képviselő számára – épp az említett hiányosságok miatt – elengedhetetlennek látszott. Pozitívan lehet értékelni ugyanakkor, hogy a SFIO algériai tagozatai a nyilatkozatok tanúsága szerint nem mondtak le az egységes választói kollégiumról, annak ellenére, hogy javaslatuk a jobboldal és a kommunisták ellenállása miatt megbukott.¹⁴¹

Szeptemberben tartotta XXXVIII. kongresszusát a szocialista párt, amelyen előtérbe kerültek a Francia Unióval és az Algériával kapcsolatos kérdések is. A tanácskozás megállapította, hogy az európai és a muzulmán lakosság „túlnyomó többsége” teljes egyetértésben él egymással. Határozatában a pártkongresszus arra kérte a kormányt, hogy hozzon meg minden „hasznos intézkedést, amely képes a félelem pszichózisának eloszlatására”. Erre a határozat szerint a párt által javasolt reformok a legalkalmasabbak. A küldöttek nyugalomra intették a lakosságot, mert „csak ilyen körülmények között valósulhat meg a szociális, gazdasági és politikai fejlődés”.¹⁴² Teljes bizalmukat fejezték ki Depreux belügyminiszter iránt, valamint támogatásukról biztosították az algériai szekciók kongresszusának határozatait.

¹⁴⁰ *Fraternité*, 1946. július 18.

¹⁴¹ Uo., 1946. szeptember 7.

¹⁴² Uo.

A második Alkotmányozó Nemzetgyűlésben előretört az MRP és a jobboldal. Azonnal megkezdődött az új alkotmánytervezet kidolgozása. A Francia Unióval kapcsolatban többen is kifejtették a véleményüket, közülük érdemes felidézni Édouard Herriot-nak, a radikálisok elnökének a felszólalását, mert az ő fellépése kétségtelenül rányomta a bélyegét az alkotmány későbbi szövegére. Arra válaszul, hogy az egyik előzetes tervezetben szerepelt egy olyan mondat, amelyik elítélte az egyenlőtlenségre alapozott gyarmati rendszert, Herriot – aki már a III. Köztársaság idején is magas posztokat töltött be – augusztus 27-én kijelentette, hogy nem szabad támadni a francia kolonializmust, mert azzal azoknak az emléket sértenék meg, akik a 18–19. században a francia kultúra és civilizáció terjesztését felvállalták. Elutasította azt, hogy ne a köztársaság kormánya irányítsa a tengerentúli területek külügyeit, honvédelmét, gazdaságát. Szoros összefüggést látott a gyarmatosítás, a köztársasági hagyományok és a demokratikus fejlődés között. Nem támogatta azt az elképzelést sem, hogy a gyarmati lakosságnak megadják a francia állampolgárságot, mert ezáltal „Franciaországból a volt gyarmatai gyarmatát hoznánk létre”.¹⁴³ Hasonló értelemben nyilatkozott a szocialista Jules Moch is, aki szerint „előnytelen lenne, ha hagynánk, hogy Makokó¹⁴⁴ unokái diktálják a törvényt Párizsnak”.¹⁴⁵ Herriot úgy vélte, hogy Franciaország távozása a gyarmatokról egy másik nagyhatalom azonnali megjelenését vonná maga után, ami semmiképpen sem elfogadható. A radikális párt szeptemberi kongresszusán mindezekkel teljes összhangban két parlamenti képviselő, Paul Bastid és Gabriel Cudenet azt hangoztatta, hogy nem szabad olyan alkotmányt megszavazni, amely „veszélybe sodorja a Francia Uniót”.¹⁴⁶ A kormány nevében a szocialista Marius Moutet, a tengerentúli Franciaország minisztere válaszában kijelentette, hogy a francia szuverenitás mindenütt fenn lesz tartva.¹⁴⁷

A radikálisok meg voltak győződve arról, hogy Franciaország akkor maradhat vagy válhat újra nagyhatalommá, ha megőrzi a volt birodalmát, ahol továbbra is „be kell töltenie civilizációs küldetését”. Ez utóbbi rendkívül fontos helyet foglalt el a franciák gondolkodásában, nem véletlen, hogy nagyon sokan hivatkoztak rá és akarták megőrizni „jótéteményeit”. A radikális párthoz nagyon közelálló UDSR gyarmatpolitikájáról például René Pleven a következőket nyilatkozta: „A kolonialista túlzások nem felejtethetik el Franciaország civilizációs művét, amely történelmének egy különösen nehéz órájában a Francia Unió minden területén megőrizte bennszülött lakosságának iránta való hűségét. El kell oszlatni a félreértéseket. Azt szeretnénk, hogy a

¹⁴³ Jean-Thomas NORDMANN: *Histoire des radicaux 1820-1973*. Paris, 1974. 348–349.

¹⁴⁴ A mindenkori kongói uralkodó elnevezése a 7. századtól kezdve.

¹⁴⁵ DREYFUS, 1974. 89.

¹⁴⁶ *Année politique 1946*. 210.

színes bőrű emberek ne felháborító egyéni tettek alapján ítélik meg az anyaországi franciákat, és hogy az anyaország ne néhány politikai agitátor bűnei alapján ítélje meg a színes bőrű embereket.”¹⁴⁸ Ehhez párosult az, hogy a radikálisok gazdasági szakértői rendkívüli fontosságúnak tartották ezeket a területeket, amelyeknek az erőforrásait ki kell használnia az anyaországnak. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a radikálisok gyanakvással, sőt kifejezetten ellenségesen tekintettek mindenfajta nacionalista mozgalomra a tengerentúli területeken.

Ahogy a 20. század elején, a Nemzetgyűlésen belül ekkor is működött „gyarmati párt”, amely a tengerentúli területek iránt elkötelezett képviselőket tömörítette, ide tartoztak az algériai francia képviselők is. Tiltakoztak minden olyan tervezet ellen, amely veszélybe sodorja „a III. Köztársaság csodálatos művét, amelyet a birodalom minden területén megalkotott, és amely lemond az ezen népek feletti, még mindig szükséges szuverenitásról, ami éppen az ő érdekük is, hiszen Franciaországtól mindig is a szabadság és a függetlenség irányában tett haladásukhoz nélkülözhetetlen rendet és nyugalmat várták”. A csoport képviselőjében François Quilici kijelentette: „Meg kell erősíteni azokat a kötelékeket, amelyek Franciaországot a birodalmához kötik. (...) A köztársaságnak egynek és oszthatatlannak kell lennie, különösen a tengerentúlon, ahol az összetartó erőket igyekeznek kijátszani.” Ezek a politikusok úgy vélték, hogy az ország számára a gyarmatosítás élet vagy halál kérdése, aminek a révén megőrizhető nemzetközi rangja, s mivel éppen Franciaország fejlesztette fel ezeket a területeket, ezért nem szabad lemondania a „teljes mértékben normális” gyámszerepről.¹⁴⁹

A szocialisták részéről nemcsak miniszterek, hanem algériai parlamenti képviselők is hallatták hangjukat. Marius Dalloni a nemzetgyűlési vitában elítélte a rasszizmust, amely „mindig sértés az emberi méltóságra nézve” és méltatta Franciaország emancipációs művét. Szembeszállt Ferhat Abbasz autonómiára vonatkozó elképzeléseivel, de elítélte a kolonializmust is, amely szerinte „a kapitalista rendszerre épül”. Nem járt messze a valóságtól, amikor azt állította, hogy a gyarmatokon sürgetőbb a gazdasági reformok bevezetése, mint az anyaországban, mert ezeken a területeken „óriási lemaradást kell behoznunk”. Sürgette, hogy a gyarmati népek esetében biztosítsák mindenkinek az egyenlő jogokat, vagyis adjanak mindenkinek francia állampolgárságot. Az emancipáció kiteljesítésének legrövidebb útját az iskolák számának „lehető legerőteljesebb” növelésében látta és úgy vélte, hogy minden tengerentúli franciának biztosítani kell a kultúrához

¹⁴⁷ Uo., 212–213.

¹⁴⁸ *Le Monde*, 1947. május 27.

¹⁴⁹ CHEBEL D'APPOLLONIA, 1991. 215.

való hozzájutás összes lehetőségét.¹⁵⁰ A második kollégium egyik szocialista képviselője, Mohand Achour arról igyekezett meggyőzni a Nemzetgyűlés tagjait, hogy a létrehozandó algériai parlamentnek „valódi törvényhozásnak” kell lennie, amire Depreux belügyminiszter a kormány nevében azt válaszolta, hogy „Franciaországnak Algériában még dicső szerepet kell játszania. El is fogja játszani.”¹⁵¹

A SFIO – „humanizmusból” – fenn kívánta tartani a francia befolyást, de ehhez meg akarta szerezni az őslakosok beleegyezését. Ahogy Marius Moutet fogalmazott, el kell kerülni, hogy „mély árok keletkezzen a különböző származású lakosok között – amely a körülmények kölcsönös meg nem értésével csak tovább szélesedik –, akik ugyanakkor egyazon cél érdekében társulnak”. A párt tragédiája, hogy éppen szocialista főkormányzók lesznek azok, akik tevékenységükkel ezt az árkot áthidalhatatlan szakadékká növelték a későbbiekben.

A kormány által előterjesztett tervezetet nemcsak az anyaországi, de az algériai radikálisok is támadták. Nem értettek egyet azzal, hogy az első kollégiumba – asszimilációs szándékoktól vezérelve – az őslakosok bizonyos kategóriáit be akarják sorolni, mert ez véleményük szerint veszélyesen megerősíti a „szeparatista” politika híveit. Iszonyú keményen támadták a kommunistákat („vörös fasiszták”), akiket azzal vádoltak, hogy külföldről kapnak utasításokat. A függetlenség híveinek megerősödésével párhuzamosan attól tartottak, hogy visszaszorul azoknak a befolyása, akik ragaszkodnak Franciaországhoz, esetleg a helyi testületekben még kisebbségbe is kerülhetnek. Fel voltak háborodva amiatt, hogy őket, akik ugyanolyan francia állampolgárok, mintha az anyaországban élnének, a Francia Unió állampolgáraivá, vagyis „másodrendűvé” nyilvánítják. Minden erejükkel szembeszegültek a szélsőséges nacionalisták „koporsó vagy bőrrönd” jelszavával, amely pasztikus módon világította meg az európaiak előtt álló lehetőségeket. Franciaország fennhatóságának megőrzését „ezen az apáink vére és izzadsága által öntözött földön” „szent” küldetésnek tartották.¹⁵² Úgy ítélték meg a tervezetet, hogy az „gyarmatbirodalmunk feldarabolását” jelenti, ami „borzalmas veszélyt” hordoz magában, mégpedig azért, mert ez egyenlő lenne „Franciaország lemondásával”. A haza gyarmati művét „nemzetinek, nagyszabásúnak és humánusnak” állították be, amit nem szabad fenyegetni. A tervezetet a telepések egyik-másik lapja egyenesen Franciaország-ellenesnek („*anti-France*”) tartotta.¹⁵³

¹⁵⁰ *Fraternité*, 1946. szeptember 28.

¹⁵¹ QUILLIOT, 1972. 260.

¹⁵² *Algérie radicale*, 1946. október 12.

¹⁵³ *Démocratie*, 1946. október 12.

A független radikális Jacques Chevallier, aki politikai pályáját még a harmincas években a Tűzkeresztesek között kezdte, a Francia Unióról folytatott nemzetgyűlési vitában keményen ledorongolta Ferhat Abbaszt, aki előzőleg a muzulmán lakosság jogainak tiszteletben tartását kérte számon: „Vajon mi rejtőzik e mögött az elmés beszéd mögött? Nem más, mint Franciaország elszakítása egy gazdag és irigyelt tartományától. Ez az ismert kifejező formula alkalmazását jelenti: takarodj innen! Gógös arabok vagytok, akik megint uralkodni akarnak, és ahogy a kakuk előszeretettel teszi be a lustaság tojását más fészkébe, úgy akarjátok ti is elültetni a tunyaságokat ezen a földön, ahol semmit sem voltatok képesek tenni.”¹⁵⁴ Ez a hangnem természetesen nem segítette elő a két közösség közötti közeledést és egymás jobb megértését.

A radikálisok Algír megyei föderációja október 10-én ülést tartott, amelyen egyértelműen a beterjesztett alkotmánytervezet ellen foglaltak állást: „Az új tervezet, amelyet szeptember 13-án mutattak be a választóknak, nem más, mint az előző másolata, amelyet a május 5-i népszavazás már elutasított. (...) Csak a radikálszocialisták javaslatai alapján lehet helyes rendelkezéseket hozni a rendkívül fontos Francia Unióval kapcsolatosan. A jelenlegi alkotmányszöveg egyáltalán nem szavatolja a francia szuverenitás fennmaradását a tengerentúli területeken. (...) A helyben létrejövő parlamentek a politikai játékok szükségszerűsége folytán elkerülhetetlenül szembeállítják egymással a helyi közösségeket politikai irányultságuknak megfelelően, ami Franciaország egységének a megszűnéséhez fog vezetni. Ez a végzetes szöveg az országot hűbéri csoportokra fogja osztani, és nagyon rövid időn belül a helyi parlamenteknek alárendelt közigazgatás csődjét fogja eredményezni.”¹⁵⁵

Ugyancsak érdemes megismerkedni az MRP algériai szekcióinak az álláspontjával. A kereszténydemokraták tervezete arra irányult, hogy a gyarmatok gazdaságát és természeti kincseit kiaknázva, javítsák az életkörülményeket az anyaországban. Emellett fontos prioritásnak tekintették a gyarmati lakosság felemelését, a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem fejlesztését. A legmegfelelőbb keretnek a föderalizmust tartották, mert így lehet megőrizni a nagy elődök „civilizációs művét”. Az MRP a következő alkotmánytervezetet javasolta:

1. Az egész Francia Unióban ugyanazon emberi jogoknak kell érvényesülniük, mert „minden ember egyenlő”.
2. A birodalom egész területét „régiókra” kell felosztani, amelyek mindegyikének lakói faja, gazdasága és civilizációs szintje alapján megvan a saját „személyisége”.

¹⁵⁴ CHEBEL D'APPOLLONIA, 1991. 216.

¹⁵⁵ *L'Écho d'Alger*, 1946. október 12.

3. Minden ilyen régióknak saját parlamentet kell választania, amely a helyi ügyekben lenne illetékes. E célból olyan választási rendszert kell kialakítani, amely „őszintén tükrözi vissza az őslakosok akaratát”. Abszurd dolog lenne, ha olyanoknak is szavazati jogot adnának, akik tudatlanságuk miatt arra vannak kényszerítve, hogy mások, „ambiciózus törtézők és kalandorok” által befolyásolva adják le voksaikat.

4. Biztosítani kell a törvényes képviselést a telepések számára a helyi parlamentekben és a Francia Unió föderális képviselőházában, a kétkollégiumos rendszer fenntartásával.

5. Lehetővé kell tenni a francia állampolgársággal rendelkező őslakosoknak, hogy bekeverüljenek a párizsi nemzetgyűlésbe.

6. Létre kell hozni a Francia Unió parlamentjét, amelyet anyaországi és gyarmati képviselők alkotnának, és amely a Nemzetgyűléssel egyetértésben határozna minden, az anyaországot és a tengerentúli területeket, különösen pedig a külpolitikát illető kérdésekről.¹⁵⁶

Paul-Émile Viard azt is leszögezte, hogy a Francia Uniót „gyengeség és elhagyás” nélkül fogják felépíteni.¹⁵⁷ Látható, hogy az MRP algériai szekciói némileg liberálisabb módon ítélték meg a problémát, mint a radikálisok, de a telepések jogait ők is maradéktalanul fenn kívánták tartani. A mozgalom egyik szakértője, Paul Coste-Floret júliusban ki is jelentette, hogy azokat a területeket, amelyek megyei státusban vannak (Algéria ilyen volt), „teljes mértékben integrálni kell a Francia Köztársaságba”.¹⁵⁸ Pozitívnak tekinthető, hogy elismerték a gyarmati területek önálló „személyiségét” és a helyi parlamentek kialakítása is komoly újításnak számít, ugyanakkor részleges maradt a reform az európai lakosság hatalmának biztosításával (kétkollégiumos választási rendszer). Az MRP tervezete ily módon meglehetősen kétértelműnek tűnik.

Az új tervezet – amelyet október 13-án népszavazás fogadott el és az így a születő IV. Köztársaság alkotmánya lett – *visszalépett* az előzőhöz képest és a föderalista elgondolás, valamint az asszimiláció közötti kompromisszum eredményeként született meg.¹⁵⁹ Az alkotmányozók feladták a „szabad akarat” alapuló unió formuláját, vagyis elvetették az abból való kiválás jogát. Megmaradt az „egy és oszthatatlan Franciaország” elve, legfeljebb a protektorátusok juthattak el az öngazgatásig, de ők is csak akkor, ha azt a francia parlament előzőleg jóváhagyta. Az alkotmány kimondta, hogy Franciaország vezeti és irányítja ezeket a népeket minden kolonializmustól mentesen, biztosítja mindenki számára a szabadságjogokat és az egyéni vagy a köz-

¹⁵⁶ *La Quatrième République*, 1946. június 1.

¹⁵⁷ Uo., 1946. szeptember 28.

¹⁵⁸ Daniel BOISDON: *Les institutions de l'Union française*. Paris, 1949. 50.

életi előmenetelt. A korábbi alkotmánytervezet még megadta volna a francia állampolgárságot a gyarmatok lakóinak is, most azonban csak a gyarmati lakosságnak a Francia Unióhoz való tartozását szavatolták. Az Unióval külön cikkely (VIII.) foglalkozott. Megkülönböztetett megyéket (tengerentúli területek), amelyeket integrált az anyaország közigazgatásába és társult államokat. Az előbbieket közé tartozott Algéria, míg az utóbbiak közé például Marokkót és Tunéziát sorolhatjuk. A tengerentúli területekre ugyanazok a törvények érvényesek, mint az anyaországi megyékre, de mindegyikük „különleges státust” kap, amely figyelembe veszi a saját és a köztársasági érdekeket is. Minden egyes tengerentúli megyében a kormány képviselője irányítja az adminisztrációt és minden területnek meg kell választania a saját parlamentjét. Algéria választási rendszerét némileg átalakították. A két kollégium a tizenhárom helyett innentől tizenöt-tizenöt képviselőt és hét-hét köztársasági tanácsi tagot választott és a muzulmánok újabb kategóriáit emelték be az első választói testületbe. A Francia Unió parlamentjébe tizenkét képviselőt küldhettek az algériai megyék, de nem általános választással, hanem a később létrehozandó algériai gyűlés kinevezése alapján.¹⁶⁰

Az FKP azért szavazta meg ezeket az elképzeléseket, mert azt remélte, hogy reformokkal áthághatók lesznek a megszabott keretek. Hangsúlyozni kell, hogy habár az összesített végeredmény az „igen” szavazatok győzelmét jelentette, a tengerentúli területek – csakúgy, mint korábban – a tervezet ellen szavaztak.¹⁶¹ Algériában a „nem” szavazatok száma meghaladta a 62%-ot.¹⁶² Az itt élő franciák többsége tehát nem volt hajlandó támogatni a párizsi kormány és parlament liberálisabb politikáját a gyarmatokon.

Az alkotmány elfogadása után ismét parlamenti választásokat írtak ki, amelyeket novemberben rendeztek. Az Algériába csak augusztusban visszatért Messzali bejelentette, hogy pártja, a betiltott PPA indul a választásokon. A hatóságok azonban nem engedélyezték a PPA indulását, ezért Messzali új politikai pártot hozott létre Mozgalom a Demokratikus Szabadságjogok Diadaláért (*Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques* – MTLD) néven. A mozgalom, amely az illegális PPA mellett működött, radikális programmal lépett föl: a teljes függetlenséget követelte. Támadta a kommunistákat, de Abbasz UDMA-ját is, annak föderációs elképzelései

¹⁵⁹ A három legnagyobb párt, az FKP, a SFIO és az MRP támogatta, a radikálisok, de Gaulle és a PRL pedig ellemezték a tervezetet.

¹⁶⁰ *Année politique 1946*. 247.

¹⁶¹ Valérie-Anne MONTASSIER: *Les années d'après-guerre 1944-1949*. Paris, 1980. 121.

¹⁶² Catherine COQUERY-VIDROVITCH – Charles-Robert AGERON: *Histoire de la France coloniale III. Le déclin*. Paris, 1991. 227.

miatt.¹⁶³ Algériának a gyarmatok között elfoglalt különleges szerepét mutatja az a tény is, hogy egyedül ebben az országban jött létre valóban többpártrendszerű nemzeti mozgalom, amelyben a különböző erők egymástól jelentősen eltérő politikát folytattak.

Az AKP – egységprogramjának megfelelően – azzal a javaslattal fordult a nemzeti pártokhoz, hogy közösen induljanak. Ezt azonban Messzali elutasította és az UDMA-val is csak akkor lett volna hajlandó megegyezni, ha az teljesen magáévá teszi a programját. Miután ez nem történt meg, az UDMA, nem akarván megosztani a nacionalista választókat, visszalépett az indulástól. Az eredményeket nagyban befolyásolta, hogy a hatóságok nem engedték indulni az MTLD Orán megyei jelöltjeit. Ennek ellenére a radikális mozgalom sikeresen szerepelt, öt képviselői helyet szerzett.¹⁶⁴ A kommunisták is növelték szavazataik számát a második választói kollégiumban, két mandátum jutott nekik, ez pedig nyilvánvalóan annak volt köszönhető, hogy magukévá tették az önálló állam gondolatát. Az 1946-os év bebizonyította, hogy az őslakos társadalomban meghatározó lett a nacionalizmus mint politikai eszme, és nagy jelentőségű az is, hogy a francia parlamentben ekkor jelentek meg először az algériai nemzeti mozgalom képviselői.

A szocialisták kampányukban jelszóként hangoztatták, hogy a reakciós erőpolitika helyett a „megértés” politikáját támogatják, amelyet a jelen körülmények között az egyetlen „reális” döntésnek neveztek. Sokadszor szögezték le, hogy szükségesnek tartják a „nagylelkű és demokratikus” Franciaország algériai jelenlétét. Nem győzték elégszer hangsúlyozni, hogy mennyire itt van a politikai, gazdasági és szociális reformok ideje. Másfél évvel a constantine-i felkelés és megtorlás után nem mellékes, hogy kiálltak a blokkpolitika, az elnyomás, a lázadásra való felbujtás, ugyanakkor a véres elnyomás ellen is. Elismételték javaslataikat: Algériai Minisztérium létrehozása, az algériaiak képviselőletének biztosítása a párizsi nemzetgyűlésben, algériai parlament létrehozása, az ország iparosítása, új termőterületek meghódítása az öntözés kiépítése révén, minden gyermek beiskolázása.¹⁶⁵

A párt muzulmán parlamenti képviselője, Achour annak az engedélyezését kérte a vezetőségtől, hogy közös listákat állíthassanak a második kollégium demokratikus, mérsékelt erőivel. Ez ellen az eshetőség ellen viszont az európai többségű Hussein Dey-i alapszervezet tiltakozott. November közepén az algériai szekció szintén szövetséget szeretett volna kötni bizonyos bennszü- lött mozgalmakkal, amit ezúttal engedélyezett a pártvezetés. Ennek meg is lett az eredménye:

¹⁶³ J. NAGY, 1995. 134.

¹⁶⁴ Benjamin STORA: *Messzali Hadj (1898-1974), pionnier du nationalisme algérien*. Paris, 1986. 202.

1947. január 12-én minden muzulmán parlamenti képviselő a szocialista Vincent Auriolra szavazott, aki így köztársasági elnök lett.¹⁶⁶

Az első kollégiumban új kezdeményezés történt, ami a későbbiekre nézve meghatározó jelentőségű volt: Algír és Constantine megyékben a „nem marxista” pártok a „Francia Köztársasági Tömörülés Listája Francia Algéria Védelmében” néven közös frontot alakítottak, amely a radikálisokat, az MRP-t, a PRL-t és a jobboldali mérsékelt függetleneket tömörítette. Szívesen látták volna a szocialisták csatlakozását is és hangsúlyozták, hogy a listára felkerült minden jelölt megőrzi politikai irányultságát, a politikai vitákban szabadon védelmezi saját pártja álláspontját. Ezek a politikusok megegyeztek abban, hogy a programjuk legfontosabb része „a francia örökkevalóság fenntartása Algériában”.¹⁶⁷ A SFIO végül mégsem csatlakozott.

A radikálisok a gazdasági mellett politikai síkon is szükségesnek tartottak bizonyos reformokat, amelyeket ismert vezetőjük, René Mayer szerint két dolognak kell jellemeznie: nem szabad hamis ábrándokat ébreszteni a muzulmánokban, és nem szabad fenyegetni az európaikat. A kielégítő megoldást algíri képviselőjelöltjük, Rencurel egy olyan összetett formulában látta, amely egyszerre táplálkozik az asszimilációból és a decentralizációból. Ez utóbbinak a szükségességét Algéria különleges helyzetével magyarázták, azzal, hogy két különböző státusú közösség él a területén. A franciák életét az anyaországi törvények szabályozzák, de a muzulmánok sajátosságait, hagyományait és vallását Franciaország elismeri, ami feltételezi a decentralizáció végrehajtását. Mindez széleskörű együttműködést tesz lehetővé az őslakosok tömegeivel, anélkül, hogy a francia lakosság elveszítené a „teljesen normális” vezető szerepét. Meg kell értenni a muzulmán lakossággal, hogy ők nem eszközök a franciák kezében, hanem a francia nemzet részei, ezért velük az együttműködés „valódi misztikumát” kell létrehozni.¹⁶⁸ A két közösség békés együttműködését az ország fejlődésének legfőbb feltételének tartották és a muzulmánokra csak mint barátokra voltak hajlandók tekinteni. Arra biztatták őket, hogy ne hallgassanak a „szeparatisták” bűnös sugallataira, amelyek a közös ügynek csak árthatnak.

A politikai helyzetet a radikálisok az alkotmány elfogadása után „élet vagy halál” kérdésnek tekintették, a körülmények súlyosságát pedig nem győzték eléggé hangoztatni. Örömmel nyugtázták, hogy Franciaország és Algéria között megvalósult az unió, amelynek csak egyetlen célja lehet, mindenki érdekében cselekedni. Felszólították a választókat, hogy faji és vallási

¹⁶⁵ *Fraternité*, 1946. október 26.

¹⁶⁶ PERVILLÉ, 1987.

¹⁶⁷ *L'Écho d'Alger*, 1946. október 18.

¹⁶⁸ *Algérie radicale*, 1946. október 23.

megkülönböztetés nélkül vegyenek részt abban a hatalmas munkában, amely Franciaország uralma alatt „a szabadságért, az igazságért és a haladásért” folyik. Azzal fenyegetőztek, hogy azok az emberek és azok a pártok, akik és amelyek nem hajlandók részt vállalni ebből a nagyszabású műből, önmagukat zárják ki az unióból és megszűnnek franciáknak lenni. Kijelentették, hogy az ellenségeik ugyanazok, akik egyben Franciaország ellenségei is és szembeszálltak mindenkivel, aki közvetlenül vagy közvetve kétségbe vonta a nemzeti szuverenitást Algéria földjén. A nacionalistákat azzal vádolták, hogy „katasztrófába” és „szakadékba” taszítják a veszélyben lévő hazát. Leszögezték, hogy a tömörülést azért hozták létre, hogy egységesen megakadályozzák az elszakadni vágyók „mesterkedéseit”. Kampányuk középpontjában az antikommunizmus állt. Az AKP szemére vetették ugyanis, hogy ki akarja űzni a franciákat Algériából, holott a kommunisták egyáltalán nem törekedtek erre. A radikálisok számára a legfőbb cél Algéria üdvözülése volt, ami egyet jelentett Franciaországgal, amelyet „hagyni kell, hogy elvégezhesse humánus művét minden olyan területen, ahol a trikolor lobog”. Különösen Algériában, amelyet a gyarmatbirodalom ékkövének, „kulcsponyjának” tartottak. Saját magukra pedig úgy tekintettek, mint akik kétszeresen is franciák: egyszer franciaságuk, másodszer pedig – paradox módon – algériaiságuk miatt.¹⁶⁹

Szociális programjuk középpontjában a család állt, amelyet védeni és bátorítani kell. A legszegényebb gyermekeknek állami segítséget, a nyugdíjasoknak ellátást, a dolgozóknak munkakörülmény-javítást ígértek. Általánosságban is elmondható, hogy minden társadalmi réteg számára felemelkedést irányoztak elő. A gazdaságban az egyéni vállalkozásoknak adtak elsőbbséget és követelték, hogy minden felesleges luxuskiadást szüntessen meg az állam.

A Francia Uniót egy olyan „széles, fennkölt, igazságos és emberi” keretként jellemezték, amely a jobboldalhoz és a baloldalhoz egyaránt szól, és amelyen kívül „sem a muzulmánok, sem az európaiak nem tudnának élni”.¹⁷⁰ Jelszavuk szerint „az unión kívül nincs üdvözülés”. Az európaiak képviselői folyamatosan az egységet és az összefogást hirdették és Algéria megmentéséről szónokoltak. Legszélsőségesebb szónokaik ellentmondást nem tűrő hangon hajtogatták: „Algériából nem lesz új Szíria, új Vietnam. Nem fog kapitulálni.” Hangnemük pedig ekkoriban igen gyakran volt túlzottan hazafias és pátosszal teli: „Ah, szegény Algéria, a munka, a mártírok és a hősök földje, szegény meggyötört, bemocskolt, félreértett és kiárusított Algéria, azok árultak el,

¹⁶⁹ *Démocratie*, 1946. november 2.

¹⁷⁰ *Algérie radicale*, 1946. október 23.

akiknek az lenne a feladatuk, hogy megvédjenek, szegény kiszipolyozott Algéria, a szemérmetlen emberek a sebeidbe köpnek.”¹⁷¹

Georges Bidault (MRP) miniszterelnök novemberi nyilatkozatában kijelentette, hogy a kormány a Nemzetgyűlésben küzdeni fog az egyet nem értés és „területeink elszakadása” ellen, abból az óhajból kifolyólag, hogy a tengerentúli területek a közvetlen közigazgatási rendszer irányába fejlődjenek, „a francia lobogó pedig továbbra is ott lengjen felettük”. A kormányfő elvetette annak lehetőségét, hogy Franciaország lemondjon vezető szerepéről a volt gyarmatai között.¹⁷² Az MRP vezetői az egységprogram mellett teljes mellszélességgel kiálltak, emellett megismételték korábbi célkitűzéseiket: a kommunista párt által támogatott „szeparatista” tézis elutasítása, a kevert első választói kollégiumot létrehozó 1944. márciusi rendeletek eltörlése, a francia szuverenitás fenntartása, az algériai parlamentnek széles, decentralizált hatalom biztosítása, amely ugyanakkor nem lesz önálló, Algériai Minisztérium felállítása, valamint a rendeleti úton való kormányzati rendszer eltörlése.¹⁷³ A radikálisokhoz hasonlóan az MRP politikájában is központi helyet kapott a kommunizmus, amelyet Algériában és Franciaországban a francia és a keresztény civilizáció „legnagyobb ellenségének” neveztek. A „szovjet materializmust” hibáztatták amiatt, hogy az AKP le akarja rombolni a francia fennhatóságot. Kijelentették, hogy sohasem fogják elfogadni azt, hogy akár Indokínában, akár Észak-Afrikában „ezek a zavart elemek támadni merjék a francia szuverenitást, bátorítsák katonáink meggyilkolását”. Követelték, hogy állítsák bíróság elé a kommunista agitátorokat. Úgy gondolták, hogy az őslakosoknak is az az érdeke, hogy Franciaország pozíciói erősek maradjanak Észak-Afrikában és másutt is.¹⁷⁴ A katolikus mozgalom számára épp a kommunizmus elleni küzdelem miatt volt nagy jelentősége a jobboldali pártok összefogásának. Ugyanakkor kihangsúlyozták, hogy az együttműködés nem jelenti a saját programról való lemondást. Az egység az MRP számára azt jelentette, hogy „jóakarátú emberek összefognak azok ellen, akik célként tűzték ki Algéria elveszejtését”.¹⁷⁵ Nem voltak hajlandók lemondani arról, hogy a jelöltek saját politikai eszméik képviseletében lépjenek fel, és hogy szabadon nyilváníthassák ki véleményüket. Sajnálattal fogadták azt, hogy a szocialisták nem vesznek részt a választási együttműködésben.

A jobboldaliak egységlistáján olyan ismert politikusok indultak, mint a radikálszocialista Rencurel, a PRL-tag Adolphe Aumeran nyugalmazott tábornok, az MRP-s Viard, a független

¹⁷¹ *Démocratie*, 1946. október 26.

¹⁷² *La Quatrième République – Forces nouvelles*, 1946. november 5.

¹⁷³ *La Quatrième République*, 1946. október 19.

¹⁷⁴ *La Quatrième République – Forces nouvelles*, 1946. október 23–29.

jobboldali Fernand Chevalier és Jacques Chevallier, valamint a radikális Zigliara Algír megyében, a radikális René Mayer, a független Paul Pantaloni, az MRP-s Jacques Augarde (Bougie város polgármestere) és a független republikánus Eugène Meyer Constantine-ban, valamint a vidéki érdekeket védő François Quilici Oránban. Ebben a megyében az MRP önálló listát állított, amellyel az AKP föderatív elképzelésekkel szállt szembe, míg a SFIO kampányának középpontjában változatlanul az egységes választói kollégium állt. A rendkívüli módon előremutató indítvány továbbra is heves ellenállást váltott ki az egységbe tömörült „nem marxista” blokkban. A jobboldali pártok szövetsége azért utasította el a szocialisták kezdeményezését, mert attól tartott, hogy az a francia lakosság kirekesztéséhez fog vezetni. Muzulmánok besorolását az első kollégiumba pedig azért nem támogatta, mert így „az őslakosok elveszítik legjobbjukat”. Követelte a két kollégium fenntartását, amelyeket lényegében a bennük lévők személyi jogállása különböztetett meg egymástól.¹⁷⁶ A helyi parlament és intézmények megválasztásához olyan rendszert javasolt, amely semmiképpen sem teszi lehetővé, hogy bármely többség kiszoríthassa, mellőzhesse a kisebbséget, vagyis az európai lakosság képviselőit.

A választásokon nagyarányú jobbratulódás ment végbe, amit Charles-Robert Ageron úgy fogalmazott meg, hogy „visszatértek a konzervatív pártok”.¹⁷⁷ Győzött a Köztársasági Tömörülés, amely tizenegy mandátumot szerzett, míg a kommunisták és a szocialisták csak kettőt-kettőt.¹⁷⁸

A szavazatarány az első kollégiumban az alábbiak szerint alakult:

AKP	23,79%
SFIO	14,77%
Köztársasági Tömörülés	55,26%
MRP (önállóan Orán megyében)	6,18%

¹⁷⁵ *L'Écho d'Alger*, 1946. október 18.

¹⁷⁶ Az első kollégiumban a „francia polgári státussal”, a másodikban pedig a „helyi státussal” rendelkezők voksolhattak. Különbséget – elméletben – a vallás jelentett, valójában azonban a származás számított a besorolásnál: az őslakosokat a második kollégiumban szavaztatták le, bizonyos kategóriák kivételével. Ezt mi sem bizonyítja ékebben, mint az, hogy az a kevés francia, aki áttért az iszlámra, megtartotta polgári státusát. Vatin, 1983. 245.

¹⁷⁷ Charles-Robert AGERON: *Histoire de l'Algérie contemporaine*. Tome II. Paris, 1979. (7. kiad.) 607.

¹⁷⁸ *Année politique*, 1946. 272.

Az első kollégium képviselőinek listája a következő volt:¹⁷⁹

Pártok	Algír	Orán	Constantine
Kommunisták	Pierre Fayet	Alice Sportisse	–
Szocialisták	–	Maurice Rabier	Raoul Borra
Független republikánusok	Fernand Chevalier, Jacques Chevallier	François Quilici	Paul Pantaloni
MRP	Paul-Émile Viard	Serre	Jacques Augarde
Radikálisok	Auguste Rencurel	Jeanmot	René Mayer
PRL	Adolphe Aumeran	–	–

Dőlt betű: a Köztársasági Tömörülésbe szerveződött politikai erők.

Az európai szavazók körében tehát eléggé világos helyzet állt elő. Azok a politikai erők élveztek támogatottságot, amelyek Francia Algériára hivatkoztak, támadták a nacionalistákat és a kommunistákat, valamint nem voltak hajlandók elfogadni azt, hogy Franciaország jogai a legkisebb mértékben is csorbuljanak a „három tengerentúli megyében”.

Az egy hónappal később megrendezett köztársasági tanácsi választásokon azonban a baloldal némiképpen összeszedte magát. A meglehetősen gyenge szereplés miatt összefogtak és együtt indultak, minek következtében a lehetséges hét helyből hármat megszereztek az első kollégiumban. A Köztársasági Tanácsba ekkor került be a tekintélyes szocialista politikus, Henry Doumenc, Constantine polgármestere. Az algériai radikális politika egyik ismert képviselője, Henri Borgeaud is ekkor lett tagja a parlament második kamarájának, aki a megválasztása után hívei körében kijelentette, hogy Francia Algéria üdvéért fog tevékenykedni: „A jó választási szereplés kifejezi azon akaratunkat, hogy fenntartsuk ezen az afrikai földön az anyaországhoz és a köztársasági törvényekhez való ragaszkodás eszméit.”¹⁸⁰

A szerves alaptörvény

Az új alkotmány előírta, hogy a gyarmatok számára szerves alaptörvényeket kell alkotni, amelyek meg fogják határozni az adott terület jogi kereteit. Algéria esete teljesen más volt, mint a többi francia tengerentúli területé. Miután Franciaország része volt, a törvényalkotók kizárták az autonómia minden lehetőségét. A nemzeti mozgalom szervezettsége és ereje miatt mégsem mondhattak le a változtatásokról, bár ezek kialakításánál a nacionalisták véleményét és kívánságait egyszerűen figyelmen kívül hagyták. 1947 nyarán az érdeklődés középpontjában a rendkívül

¹⁷⁹ *L'Écho d'Alger*, 1946. november 10–11.

¹⁸⁰ BARBIER, 1995. 44.

heves és szenvedélyes alaptörvényviták álltak, amelyek során tervezetek tucatjait készítették el a különböző politikusok.¹⁸¹

Az **AKP** – mint láttuk – 1945-ben gyakorlatilag anyaszervezetének, az FKP-nek volt az algériai szócsöve. Politikáját kritikátlan módon átvette és támogatta. (Vannak olyan vélemények, amelyek szerint a francia párt befolyása és fennhatósága az algériai felett az egész általunk tárgyalt időszak alatt fennmaradt.¹⁸²) Ez a politika ekkor a Szovjetunió politikájával volt egyenlő. A francia kommunisták még a háborút követő években is ragaszkodtak az 1945-ös jelszavakhoz, és sokukban még mindig a francia jelenlét fenntartása jelentette a legfontosabb gyarmati célt. Nem javasolták a gyarmatok elszakadását az anyaországtól, mert úgy vélték, hogy az veszélyeztetné a demokratizálódásukat. Ugyanakkor az elszakadáshoz való jogukat sem vonták kétségbe. Ez a kettősség vezetett oda, hogy – legalábbis kezdetben – a francia kommunisták bizonyos esetekben nem tiltakoztak a gyarmatokon jelentkező felszabadító mozgalmakkal szembeni erőszakos fellépések ellen (Algéria, Indokína).¹⁸³ A párt parlamenti képviselői az alkotmányvitákban becsúszva beszéltek „az arab forradalom legendájáról” és „a pánarab tömörülés mítoszáról”. 1947 elején, amikor még az FKP is kormánypárt volt, fontosabbnak tartották a katonai hitelek megszüntetését az indokínai háború céljaira, s ezzel pedig az elvtársuk, Ho Si Minh elleni fellépést, mint a gyarmatok függetlenségét. Indoként a minisztertársaikkal szembeni szolidaritást hangoztatták. (Hozzájárultak Leclerc tábornok, majd Thierry d’Argenlieu tengernagy Indokínába küldéséhez, akik egymással ellentétes politikát folytattak, s így nagymértékben hozzájárultak a helyzet elmérgesedéséhez.¹⁸⁴) Igaz ugyanakkor, hogy a fegyveres megoldással már nem értettek egyet, s ezzel az álláspontjukkal egyedül maradtak. Amikor Paul Ramadier miniszterelnök arra kérte a Nemzetgyűlés tagjait, hogy felállva adózzanak az Indokínában elesett francia katonák emlékének, François Billoux hadügyminiszter és a kommunista képviselők ülve maradtak.¹⁸⁵ Áprilisban pedig – a madagaszkári vérengzések hatására – az FKP olyan határozatot fogadott el, amely elítélte a kormány gyarmati politikáját.¹⁸⁶

¹⁸¹ A parlamenti vitáról lásd: KADDACHE, 1980. 767–769., valamint Alfred GROSSER: *La IVe République et sa politique extérieure*. Paris, 1961. 252.

¹⁸² BESSIS, 1997. 110–111.

¹⁸³ Stéphane COURTOIS – Marc LAZAR: *Histoire du Parti communiste français*. Paris, 1995. 248.

¹⁸⁴ Pierre BRUÉ: *La « Gauche » au pouvoir en France 1944-1948*. In: JEMNITZ János – SZÉKELY Gábor (szerk.): *A baloldal előretörése és annak problémái 1945–1948*. Budapest, 2001.

¹⁸⁵ Jean-Paul BRUNET: *Histoire du PCF*. Paris, 1982. 88.

¹⁸⁶ Sylvie GUILLAUME: *La France contemporaine 1946-1990. Chronologie commentée. I. La IVe République*. Paris, 1990.

A kommunista vezetők attól is tartottak, hogy ha függetlenné válik valamelyik gyarmat, akkor oda azonnal „egy másik imperialista hatalom” teszi be a lábát. Étienne Fajon a párt 1947-es kongresszusán a gyarmati népekhez szólva kijelentette: „A Francia Unióval való szakítás az önök számára pusztán látszatfüggetlenséget jelentene, egy olyan hatalom elnyomó uralmát, ahol a trösztök az urak, ahol a rasszista koncepciók vannak érvényben, ahol napról napra feketéket lincselnek meg.”¹⁸⁷ Az FKP felelős politikusai még mindig arról igyekeztek meggyőzni a gyarmati népeket, hogy tekintsék Franciaországot szövetségesüknek, amely támogatásukkal a „fasiszta mesterkedések” és a „vichysta összeesküvések” ellen harcol. Végül, de nem utolsósorban az FKP arra a nacionalista vádra, hogy eltér a nemzeti függetlenség támogatását előíró marxista-leninista céloktól, azzal válaszolt, hogy a gyarmatok „önálló nemzetekként gazdaságilag, következőképpen pedig politikailag is teljességgel életképtelenek lennének”.¹⁸⁸ A párt nem ismerte föl, hogy a nacionalisták követeléseik akkor is jogosak, ha az önállóság legfontosabb előfeltétele, a nemzet léte, még nem alakult ki. Ennek megfelelően az FKP olyan alaptörvényt szeretett volna, amely Algériát társult területté változtatja, az országot pedig parlament és a két közösség paritásán alapuló kormány irányítsa.

Ezekben az években az algériai kommunisták ettől az állásponttól fokozatosan eltávolodtak. A fordulat – mint láthattuk – 1946 nyarán, a választási vereség következtében történt meg. Innentől kezdve az AKP egyre függetlenebb módon fejtette ki az elképzeléseit Algéria jövőjéről, s jóllehet hivatalosan nem vetette el a thorezi koncepciót, miszerint az algériai nemzet még csak most formálódik, a politikájában már nem erre hivatkozott. Elutasította az asszimilációt, helyette az algériai sajátosságokat igyekezett kihangsúlyozni. Felismerte azt a tényt, hogy a két nép között fajok, vallásuk, civilizációjuk tekintetében óriási szakadék tátong, amely nem áthidalható, éppen ezért az asszimilációs politikát mindkét nép elutasítja. Mindezek alapján egyetérthetünk a *Le Monde* újságírójával, aki szerint a két közösség között legfeljebb csak az együttműködést, az összefogást lehetett elképzelni, az egység nem volt más, mint utópia.¹⁸⁹

A legfontosabb tehát az, hogy az AKP az algériai függetlenség híve lett. Célul tűzte ki algériai parlament és kormány felállítását (az algériai törvényhozás előtt felelős algériai kormány létrehozását az 1947. március 13-án beterjesztett alaptörvény-javaslatban irányozta elő), a fő-kormányzói hivatal és a gyarmati adminisztráció megszüntetését.¹⁹⁰ Szerinte az Algériai Köztár-

¹⁸⁷ *L'avenir de l'Union française*. PCF, Paris, 1947. Idézi: RUSCIO, 1985. 42.

¹⁸⁸ CHEBEL D'APPOLLONIA, 1991. 218. Ezt a nézetét a párt már 1944-ben ismertette. BESSIS, 1997. 128.

¹⁸⁹ *Le Monde*, 1948. április 23.

¹⁹⁰ KADDACHE, 1980. 748.

saságnak társult államként kellene a Francia Unióba betagozódnia, majd később el kellene fogadnia a független szocialista köztársasági alkotmányt. A lakosoknak kettős állampolgárságot javasolt, algériait és a Francia Unióét, az önálló algériai nemzetgyűlésben pedig elfogadta a két választói kollégium elvét. A választási rendszert nem akarta megváltoztatni (általános választójog arányos képviseleti rendszerrel). Úgy vélte, hogy a parlament önállóan hozzon törvényeket, kivéve a külügyeket és a honvédelmet. A kommunisták az arabot és a franciát tették volna meg hivatalos nyelvvé, továbbá teljes vallásszabadságot ígértek a muzulmánoknak, valamint a mecsetek számára visszaadták volna a *habuszok* jövedelmeit¹⁹¹.

Hasonló célokat követett a kommunista befolyás alatt álló szakszervezet, az Általános Munkásszövetség (*Confédération Générale du Travail – CGT*) is, amely az alaptörvény vitájában „az algériai demokrácia fejlődésének szükségszerűsége” mellett tört lándzsát. A CGT vezetői úgy gondolták, hogy a státus elfogadásával minden algériainak lehetősége lesz érdekeinek megvédelmezésére a demokratikusan megválasztott algériai gyűlés révén. Emellett lényegesnek tartották, hogy eltűnjön a gyarmati adminisztráció rendszere, a Főkormányzóság, a vegyes közigazgatású körzetek, valamint a déli területek katonai igazgatása. Remélték, hogy ily módon tovább lehet haladni „a fejlődés, a boldogság és a szabadság” útján. A szakszervezet ezzel az állásfoglalásával egyértelműen elhatárolódott azoktól a tervezetektől, amelyeket a gyarmati rendszer hívei terjesztettek elő.¹⁹² Ez ugyanakkor rendkívül súlyos gondokat okozott az európai tagság számára, amely nehezen – sőt, egyáltalán nem – tudott azonosulni ezekkel a jelszavakkal. Az európaiak egyre nagyobb számban léptek ki a CGT-ből.¹⁹³ Érdekes, hogy a különböző választásokon mind kevesebb babér termett a kommunisták számára, még a hagyományosan „vörösnek” számító algéri és oráni munkáskerületekben is, miközben az FKP népszerűsége az anyaországban ekkoriban felfelé ívelt.¹⁹⁴ Ennek oka az AKP 1946. nyári politikai fordulatában keresendő.

Az AKP mellett a legnagyobb baloldali párt a **SFIO** volt. A szocialistákra mindig is jellemző volt, hogy ők érdeklődtek leginkább a külpolitikai kérdések, a gyarmatok és Észak-Afrika iránt. Ugyanakkor egyesek úgy vélik, hogy valójában egyáltalán nem voltak a gyarmati kérdések

¹⁹¹ A mecsetek tulajdonában lévő földek, birtokok.

¹⁹² Abderrahim TALEB BENDIAB: *Le mouvement syndical algérien de 1943 à 1954 et ses rapports avec les partis politiques*. In: *Méditerranée Tanulmányok III.*, Szeged, 1989.

¹⁹³ A szakszervezeti mozgalom népszerűsége az 1945 utáni években érte el a tetőpontját. A kétszázézer taglétszám jelentős hányadát az algériai munkások adták (több tízezer fő), akik között nem volt elhanyagolható a mezőgazdasági bérmentesek számaránya. ALLEG, 1981. 206. A mozgalom népszerűségéhez jelentősen hozzájárultak a szocialisták is, különösen azért, hogy gyarmati programjuk középpontjába a szociális reformokat állították.

¹⁹⁴ SIVAN, 1976. 210.

szakértői.¹⁹⁵ A kommunistákkal együtt 1936 óta komoly figyelmet szenteltek az algériai reformoknak. A második világháború idején – érdekes módon – a gyarmati kérdés tekintetében liberálisabb álláspontot foglaltak el, mint a kommunisták vagy az Ellenállás bármelyik pártja. A SFIO 1943-as programjában szerepelt a gyarmati státus kidolgozásának szükségessége, amely „a bennszülött lakosság egyenjogúsítását” tűzte ki céljául. Ugyanezen év decemberében a párt létrehozta a Muzulmán Reformok Bizottságát, amelynek keretében számos pozitív javaslatot tett. Ezeket a reformjavaslatokat a december 8-i, Algírban összeült és a Vincent Auriol által elnökölt föderációközi kongresszus dolgozta ki. Egyes szocialista politikusok egyenesen arról beszéltek, hogy „házát kell adni az őslakosoknak, amely egy napon majd elfoglalja a helyét a nemzetek között”. A párt egyik képviselője pedig 1944 nyarán a Tanácskozó Gyűlés előtt kijelentette, hogy „a fehér és fekete népek francia föderációját kell kialakítani”.¹⁹⁶ A háború befejeződése után a szocialisták tartották magukat a korábbi álláspontjukhoz és kijelentették, hogy a „pártnak támogatnia kell a gyarmati népeket az emancipációért vívott harcukban,¹⁹⁷ és el kell vetnie mindenféle imperialista kizsákmányolási formát”. Függetlenségről azonban szó sem esett. A SFIO internacionalizmusa ugyanis egyfajta antinacionalizmust is maga után vont, ami azt jelentette, hogy a gyarmatokon elutasított minden nacionalista megnyilvánulást. Az ismert tunéziai író, Albert Memmi ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Létezett az európai baloldalnak egy vitathatatlan rákfenéje a nacionalizmussal szemben. A szocializmus már régóta internacionalista elkötelezettségűnek tartotta magát, s úgy látszott, hogy ez a hagyomány véglegesen a doktrínájához köti, egyszersmind alapelveinek a részét képezi. Az én generációmhoz tartozó baloldaliaknál a nacionalista szó gyanakvást vagy éppenséggel ellenséges reakciót váltott ki. (...) Történelmi, társadalmi és pszichológiai okok sokasága folytán a gyarmatosítottak felszabadulásukért vívott harca nemzeti és nacionalistának bélyegzett arcot öltött. Jóllehet az európai baloldal csak helyeselni, biztatni és támogatni tudta ezt a küzdelmet – mint a szabadság reményét –, mégis erős tétovázást, valódi nyugtalanságot tanúsított e felszabadítási kísérletek nacionalista formáival szemben.”¹⁹⁸

A SFIO ennek megfelelően ragaszkodott a gyarmatbirodalom megtartásához, igaz, megváltozott kapcsolatok révén. Véleménye szerint úgy kell elvezetni ezeket az országokat az autonómiáig, hogy azok közben ne váljanak nemzetállamokká. Léon Blum, a párt nagytekintélyű

¹⁹⁵ Étienne MAQUIN: *Le parti socialiste et la guerre d'Algérie. La fin de la vieille maison (1954-1958)*. Paris, 1990. 19.

¹⁹⁶ DREYFUS, 1974. 83.

¹⁹⁷ GROSSER, 1961. 114.

¹⁹⁸ Albert MEMMI: *Portrait du colonisé, précédé du Portrait du Colonisateur, préface de Jean-Paul Sartre*. Paris, 1973. 58–60.

vezetője 1946. november 21-én a következő jellemzést adta a párt gyarmatpolitikájáról: „A Francia Unióban szembe kell szállni az elvakult nacionalizmussal és a gyarmati kizsákmányolással.”¹⁹⁹ A zsidó származású Blum igyekezett nyomást gyakorolni 1947 novemberében Georges Bidault külügyminiszterre annak érdekében, hogy támogassa Palesztina felosztását az ENSZ-ben. Mindezt a következőkkel indokolta: „Észak-afrikai területeink szempontjából semmi sem volna rosszabb a számunkra, mint ha gyengeséget és félelmet mutatnánk a pánarab fanatizmus előtt.”²⁰⁰

A szocialista vezető egyébként ebben az időszakban nagyon élesen támadta a telepeseket is. Egyik cikkében „inkább algériaiaknak, mint franciáknak”²⁰¹ nevezte őket, ami nyilván arra utalt, hogy a francia nép nevében nem vállalt közösséget a kizsákmányoló algériai földbirtokosokkal. Az egykori miniszterelnök megjegyzéseit egyébként az európai lakosság legnagyobb része sértésként fogta föl, és sokan pszichológiai hibának tartották. A szocialisták gyarmatpolitikáját egyébként jól jellemzi az is, hogy hogyan viszonyultak az indokínai háborúhoz. Nem sokkal az ellenségeskedések kitörése (1946. december) után – ami egyébként akkor szinte teljesen visszhang nélkül maradt²⁰² – a SFIO a következő határozatot fogadta el: szigorúan korlátozni kell a katonai hadműveleteket, egyidejűleg meg kell szüntetni az ellenségeskedéseket, valamint tárgyalásokat kell kezdeni.²⁰³ A kérdés úgy merült fel a párt számára, hogy Franciaországnak sikerül-e vajon összeegyeztetnie a gyarmatpolitikáját a modern világ minimális követelményeivel.

A SFIO státuskoncepciójának kialakítására 1946 őszén került sor. Szeptember elején az algériai tagozatok küldöttei és a parlamenti frakció közös tanácskozást tartottak, amelyen két olyan fogalom köré csoportosították javaslataikat, amelyeket Chataigneau főkörmányzótól kölcsönöztek: „jelenlét és demokrácia”. Megállapították, hogy a gyarmatosítás bizonyos módszerei felett már eljárt az idő, ezért új típusú kapcsolatok szükségesek. Leszögezték, hogy Algériában olyan „humánus” politikát kell folytatni, amely megfelel Franciaország szellemének és az emberi jogok nyilatkozata által előírtaknak, valamint amely megteremti a szabadságot és a szociális igazságosságot. Ismét sürgették az alapvető gazdasági és politikai reformok késedelem nélküli

¹⁹⁹ GROSSER, 1961. 116.

²⁰⁰ Samir KASSIR – Farouk MARDAM-BEY: *Itinéraires de Paris à Jérusalem. La France et le conflit israélo-arabe (Tome I: 1917-1958)*. Washington, 1992. 106.

²⁰¹ *Rapport mensuel d'information sur l'activité musulmane dans le département de Constantine, août 1947*. Archives d'Outre-Mer (AOM), Aix-en-Provence, GGA 11H64 (a továbbiakban: Rapport mensuel).

²⁰² Colette AUDRY: *Léon Blum ou la politique du juste*. Paris, 1955. 185.

²⁰³ *Fraternité*, 1947. március 29.

bevezetését, amelyek „meg fogják teremteni minden lakos egyenlőségét, faji vagy vallási megkülönböztetés nélkül”. Kijelentették, hogy mivel nem támogatja senki, ezért a szocialista párt lemond az „elavult” asszimiláció erőltetéséről. Alaptörvény-javaslatukat politikailag az „elengedhetetlen” francia–algériai egységre, szociális és gazdasági téren pedig a törvényes követelések kielégítésére építették. Az volt a céljuk, hogy minden lakos részt vehessen sorsának irányításában és ezért indítványozták, hogy az algériai gyűlést általános választójog alapján válasszák meg.²⁰⁴

A SFIO a pártok közül valószínűleg elsőként konkrét alaptörvény-tervezetet tett le az asztalra már ekkor, vagyis 1946 szeptemberében. Az egész frakció és a muzulmán szocialista képviselők támogatását is élvező javaslat a párt korábbi politikájára épült. Előírta, hogy oly módon kell szavatolni a muzulmánok személyi jogállását, hogy az ne befolyásolja a polgári és politikai jogok egyenlőségét. Idealista módon azt jósolta, hogy a szocialista javaslatok megvalósulása esetén a két közösség között „békés versenyszellem” fog kialakulni, amely elvezet a teljes egységig, anélkül, hogy az egyik felülkerekedne a másikon. A francia szuverenitást erre az együttműködésre akarta alapozni. A párt azonban nem ismerte fel, hogy éppen ez az a politika, amelyet mindkét fél elutasít. Az ekkor meghatározott irányvonal módosítására a későbbiekben sem került sor, legalábbis ami Algériát illeti. A francia jelenlét szükségességét a SFIO azzal indokolta, hogy „jelenleg az ország nem képes önállóan biztosítani sem a védelmét, sem intézményei működését, sem a szabadságjogok maradéktalan érvényesülését”.²⁰⁵ Törekedett a gyarmati rendszer megszüntetésére, de ebből már nem következett számára a függetlenség, amely pedig az egyetlen valós alternatívát jelentette, különösen a későbbiek ismeretében. Nagyon fontos célkitűzésként fogalmazódott meg a decentralizáció elve mint a nagyobb szabadság záloga.

A párt fontos közigazgatási reformként megszüntette volna a Főkormányzói Hivatalt, és helyette Algériai Minisztériumot hozott volna létre, amely a Főkormányzóság és a Belügyminisztérium feladatait vette volna át. Ez az adminisztráció leegyszerűsítésével járt volna együtt.²⁰⁶ A minisztérium székhelyét Algírba helyezte és a miniszter számára előírta az algériai gyűlés határozatainak ellenjegyzését. Békeidőben a rendőri és a határőrizeti szervek nem a párizsi kormányzati szervekhez, hanem az Algériai Minisztériumhoz tartoztak volna. A tervezet nem tárgált az egységes választói kollégium követelésétől, amelyet a két közösség megosztása elleni harc fő letéteményesének tartott és az érte való küzdelmet a „muzulmánok méltóságának megvé-

²⁰⁴ Uo., 1946. szeptember 14.

²⁰⁵ Uo., 1946. szeptember 28.

delmezésével” azonosította. A párt egyes tagjai igazságtalannak tartották, hogy az egymillió európainak ugyanakkora képviselőhez legyen joga, mint a nyolcmillió muzulmánoknak. A kétkollégiumos választási rendszerről úgy vélekedtek, hogy az „áthatolhatatlan falakat” emel a két közösség közé, ugyanakkor támogatták azt, hogy minél több őslakos kerülhessen be az első választói testületbe. A jobboldallal ellentétben követelték az átjárhatóság fenntartását, mert az 1944. márciusi rendeletek eltörlése – ami az európaiak egyik legfontosabb célkitűzése volt – „kétségtelen visszalépést” jelentene Franciaország algériai politikáját illetően.²⁰⁷

A párt muzulmán tagjai és politikusai nem győzték hangsúlyozni, hogy hitsorsosaik „olthatatlan szomjat” éreznek az igazság, a valóságos szabadság és minden ember egyenlősége, valamint az etnikumok őszinte és kölcsönös testvérisége iránt. Pusztán csak annyit kértek, hogy Algériában is érvényesítsék az Emberi Jogok Chartájában foglaltakat, mert így egy csapásra el fog tűnni a kolonializmus, a nacionalizmus visszaszorul, az algériaiak elégedetlensége pedig megszűnik. Voltak olyanok, akik annyira súlyosnak találták a helyzetet, hogy látnoki módon azt is megjósolták, hogy amennyiben a fent említett intézkedések nem kerülnek bevezetésre, akkor Franciaország elveszítheti nemcsak Algériát, de egész Észak-Afrikát is.²⁰⁸ A jobboldalt azért ítélték el, mert „az algériai feudális földesurak” befolyásuk alatt tartják a politikáját, éppen ezért is ellenzi a szocialista párt tervezetét.

A SFIO elnöksége júniusban többször is foglalkozott a státus ügyével. Igyekezett mindent megtenni, hogy megkönnyítse Ramadier miniszterelnök törekvését annak érdekében, hogy Chataigneau főkormányzó a posztján maradhasson. Megtárgyalta továbbá a kommunistáknak azt a javaslatát, hogy alakítsanak egységfrontot az UDMA-val egy demokratikus alaptörvény kidolgozásának elfogadtatása érdekében. Depreux belügyminiszter ezt azzal utasította vissza, hogy nem szabad „megrémíteni” az ellenzékét. Guy Mollet pedig a következő irányelveket szabta az algériai szekciók számára: ne kössenek szövetséget a kommunistákkal, ugyanakkor gondolkodjanak neves közéleti személyiségekkel együtt létrehozandó „demokratikus front” megalakításán.²⁰⁹

A kormány 1947 júniusában tűzte a Nemzetgyűlés napirendjére a szerves alaptörvény vitáját. A szocialista párt Nemzeti Tanácsának július 7–8-án tartott tanácskozása felszólította mind a kormányt, mind a parlamentet, hogy „még a nyári szünet előtt fogadják el a demokratikus stá-

²⁰⁶ Uo., 1947. június 14.

²⁰⁷ Uo., 1947. július 12.

²⁰⁸ Uo., 1947. augusztus 9.

²⁰⁹ PERVILLÉ, 1987.

tust Algéria számára”. Több szocialista politikus is a törvény elfogadásának felgyorsítása mellett kardoskodott és a párt lapjában is hasonló tartalmú cikkek jelentek meg. Július 24-én a SFIO nemzetgyűlési frakciója ülést tartott és határozatában határozottan kiállt a következő elvek mellett:

1. egységes választói kollégium;
2. világos és egyértelmű hatáskör a helyi parlament számára.²¹⁰

A programot az 1947. augusztus 14–17. között megrendezett XXXIX. pártkongresszus vitatta meg. A tanácskozáson heves vita bontakozott ki a követendő irányvonatról. Lényegében két elgondolás ütközött egymással. A három algériai szekció képviselői arra kérték a pártvezetést, hogy maradjon hű a március 19-én meghozott döntéséhez, amikor is a párt Nemzeti Tanácsa elfogadta az algériaiak által javasolt státustervet.²¹¹ A tervezetről Maurice Rabier oráni képviselő a következőket írta: „Véleményünk szerint ezek az intézkedések önálló gazdaságot és tisztességes politikai életet biztosítanak Algéria számára, valamint lehetőséget adnának minden algériainak – bármilyen származású legyen is –, hogy bebizonyítsa, képes megfelelően hozzájárulni országának felemeléséhez. Ily módon Algéria akadályok nélkül, a kisszámú szeparatisták akarata ellenére fog egy egészséges és testvéri föderalizmus felé haladni, a Francia Unió kebelén belül.”²¹²

A kormány ugyanakkor még júniusban különbizottságot állított fel, amelynek tagja volt Ramadier miniszterelnök, Marius Moutet, a tengerentúli Franciaország minisztere, valamint Depreux belügyminiszter. A bizottság is készített egy tervezetet, amely a Depreux által áprilisban tett észak-afrikai körút tapasztalatai alapján készült. A miniszter Algírban kétértelmű nyilatkozatokat tett. A kolonializmus elítélését ugyan „az algériai francia jelenlét elengedhetetlen feltételének nevezte”, ugyanakkor viszont méltatta „a múlt művét”, Messzali tevékenységét pedig „förtelmesnek” nevezte.²¹³ Tervezete előírta, hogy „a főkormányzó gyakorolja a hatalmat, kivéve azokat a kérdéseket, amelyek Algéria saját érdekeinek vannak alárendelve, ezekben az algériai gyűlés illetékes. Minden polgári hatóság az ő kezében összpontosul, kivéve az igazságszolgálat-

²¹⁰ MAJSA, 1987.

²¹¹ Az algériai szekciók többek között a következőket javasolták: Algéria a Francia Unió külön területi egysége legyen, amely különleges státust kap; az algériai gyűlés tagjainak képviselői fizetés és immunitás biztosítása; az algériai gyűlésnek legyen javaslattételi joga a költségvetés kialakításában; az algériai adminisztráció a gyűlés előtt legyen felelős, ez a felelősség pedig az algériai miniszter elleni bizalmatlansági indítványban öltson testet; az algériai prefektusok közvetlenül az algériai miniszter fennhatósága alá tartozzanak; a gyűlést a Nemzetgyűlés feloszlathassa, a feloszlátás után pedig három hónappal új választást kelljen tartani. A tervezet célkitűzéseit ld. a Függelékben.

²¹² QUILLIOT, 1972. 261.

tást.” A főkormányzó tagja a kormánynak, a kormányzótanácsot pedig az algériai gyűlés választja. Ez utóbbinak kilencven tagja van, negyvenöt muzulmán és negyvenöt európai, két kollégiumba sorolva. A választási rendszert illetően a belügyminiszter úgy gondolta, hogy az egységes kollégium bevezetése „még nem lehetséges”.²¹⁴ A gyűlés dönt Algéria költségvetéséről és pénzügyeiről, a főkormányzóval egyetértésben. A kormány tervezete magától értetődőnek tartotta, hogy a francia törvények érvényesek Algériára is.²¹⁵

Kemény küzdelem vette kezdetét a párton belül az algériaiak és az anyaországi vezetés között. (Éppen a párt megosztottsága és a szerinte nem helyes gyarmatpolitika miatt mondott le ekkor főtitkár-helyettesi posztjáról Messzali Hadzs későbbi ügyvédje, Yves Dechezelles, aki egyébként attól félt, hogy kisebb engedményekkel csak feldühítik a muzulmánokat. Ld. a Függelékben!) Depreux július 15-én a jobboldalt támadta amiatt, hogy egyre keményebb ellenállást tanúsít a tervezetével szemben, ugyanakkor Rabier hajthatatlanságát is elítélte, amiért nem hajlandó a legkisebb engedményekre sem az algériaiak tervezetéből.²¹⁶ Léon Blum augusztus 2-án a kormány tervezete mellett tette le a garast, mondván, ez végre szakítást fog jelenteni az évszázados asszimilációs politikával. Ugyanakkor elítélte a jobboldaliakat, akik a francia szuverenitás védelmezőiként állították be magukat Algériában és sürgette a kormány tervezetében szereplő intézkedések végrehajtását. Mindennél többet mond ugyanakkor, hogy elismerte: ezeket az intézkedéseket a muzulmán lakosság valószínűleg nem fogja kielégítőnek tartani.

A kormány tervezetét azonban az algériai szocialisták sem fogadták el, mert nem voltak hajlandók elvetni a Rabier-tervet, amelyet „minimális követelésnek” tekintettek. A küldöttek arra biztatták minisztereiket, hogy a kormányban és a parlamentben védelmezzék a tervet.²¹⁷ Sokan úgy gondolták, hogy az algériai adminisztráció és a „reakciósök” el akarják sabotálni a szocialisták javaslatait. Bírálat érte az algériai párttagok részéről Ramadier miniszterelnököt, aki „meghajolt a radikálisok és az MRP előtt” és a kormánytervezetet akarja a parlament elé vinni. (A miniszterelnök azért javasolta a Depreux-féle változat betérjesztését, mert az „a két nép valódi szintézisét” hozza létre.²¹⁸) Nem kívántak senkivel sem egy ilyen létfontosságú ügyben „alkudozni”. Felszólították a kongresszust, hogy teljes mellszélességgel álljon ki amellet a változat mellett, amelyet Rabier a Nemzetgyűlés belügyi bizottsága nevében terjesztett a képviselők elé.

²¹³ BARBIER, 1995. 48.

²¹⁴ MAQUIN, 1990. 18.

²¹⁵ MAJSA, 1987.

²¹⁶ PERVILLÉ, 1987.

²¹⁷ *Année politique 1947*. 153.

²¹⁸ QUILLIOT, 1972. 263.

Ő korábban azért javasolta elfogadásra az általa indítványozottakat, mert azok olyan „közbülső állapotot jelentenek, amely fokozatosan vezeti majd el Algériát a föderális emancipációhoz”.²¹⁹ Érdeemes felidézni Rabier felszólalását: „A kormány tudomásunkra hozta, hogy a tervezetünk túl messzire ment. Tettünk néhány engedményt, hogy segítsük Ramadier és Depreux elvtársaink kormányzati munkáját, ezzel azonban eljutottunk addig a határig, amit már nem léphetünk át. Nem tehetünk további engedményeket az első kollégium összetételével kapcsolatban, ahonnan ki akarják zárni még azokat a muzulmánokat is, akik pedig már hosszabb ideje itt szavaznak. Tegnap tárgyalásokat folytattunk Ramadier-val és arra kértük, hogy hagyja, hogy a Nemzetgyűlés a maga ura legyen, és hogy szabadon dönthessen. Ő azonban azt válaszolta, hogy már megegyezett a parlamenti többség többi pártjával. Az az érzésünk, hogy Algéria jövőjét eladták valamiféle önkormányzati törvényért cserébe. Önöknek tudniuk kell, hogy a sajtóban Algériáról – bizonyos nagybirtokos telepések nyomására – hamis számadatok és felháborító érvelés jelenik meg. Felszólítjuk a pártot, hogy ne legyen közömbös. Itt most a Francia Unió jövőjéről van szó, mi pedig olyan alaptörvényt akarunk, amelyet a muzulmánok is elfogadnak.”²²⁰ Érdekes, hogy a jobboldallal ellentétben, ahol az algériai tagozatok az általunk tárgyalt időszakban mindvégig azért támadták a kormányt és saját pártjuk anyaországi vezetését, mert véleményük szerint túl sok engedményt tettek a nacionalistáknak, az algériai szocialisták a kormányt liberálisabb irányba szerették volna terelni. A SFIO algériai föderációi egyébként később is több alkalommal próbálták befolyásolni a pártvezetést, 1954-ben például hatékonyabb fellépést szorgalmaztak a szociálpolitika javítása érdekében.²²¹

A párt minden erejével azon volt, hogy a kormányt a saját céljainak megfelelő politika felé kényszerítse. Úgy vélte, hogy sem Indokína, sem Algéria esetében nem úgy alakulnak a dolgok, ahogy az a szocialista elvek alapján elvárható lenne. A kongresszus ki is mondta, hogy amennyiben a tengerentúlon nem történik változás a „munkástömegek” érdekében, akkor megnő a „személyi hatalom” kialakulásának a veszélye. A legelső lépésnek a „gyarmatosító politikával” való szakítást nevezte meg, ami Algéria esetében „egy valóban demokratikus státus” elfogadását jelentené.²²²

A kongresszus végül a következő határozatot hozta: „A belügyi bizottságban lefolytatott viták után Rabier elvtársunk előterjesztett egy státustörvény-tervezetet a Nemzetgyűlés elé. Már

²¹⁹ *L'Écho d'Alger*, 1947. július 31.

²²⁰ *Fraternité*, 1947. augusztus 23.

²²¹ MAQUIN, 1990. 20.

²²² Daniel LIGOU: *Histoire du socialisme en France (1871-1961)*. Paris, 1962. 552–553.

ez a tervezet sem pontosan ugyanaz, mint amit az algériai szekciók javasoltak, és amit a Nemzeti Tanács 1947. március 19-én egyhangúlag elfogadott, a kormány javaslata azonban – amely csak részben felel meg az európai munkások és az algériai muzulmán tömegek elvárásainak – egyáltalán nem azonos még egy demokratikus minimumtervezettel sem. A kongresszus határozottan megbízza a parlamenti frakciót és a szocialista minisztereket, hogy a mi tervezetünket támogassa a Nemzetgyűlésben. Ezenkívül a kongresszus felszólítja Ramadier miniszterelnököt, hogy semmilyen körülmények között se vesse fel a bizalmi kérdést a tervezet rendelkezéseivel kapcsolatban, a nemzetgyűlési vita során. Két dologra mindenképpen ügyeljen:

1. az 1944. március 7-i és az 1946. október 5-i törvények²²³ teljes fenntartására;
2. az abszolút többség biztosítására a Nemzetgyűlésben, miközben a parlament független módon hozza meg döntéseit.”

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a szocialista párt szerint Algéria Franciaország olyan polgári közigazgatás alatt álló területi egysége, amelynek különleges státust kell kapnia. A SFIO csak a francia állampolgárságot tudta elképzelni minden algériai lakos számára, ennek megfelelően megszüntette volna a két választói kollégiumot, és – különösen az őslakos párttagok véleményének figyelembevételével – *egységes* testületet hozott volna létre (Rabier-terv). A francia állampolgárság mellett az őslakosok megőrizhetnék muzulmán jogállásukat. A tervezet az algériai gyűlésnek főképpen gazdasági szerepet szánt (kötségvetés megszavazása). Nem kapna törvényhozói jogokat, hanem a francia törvények többségét kell alkalmazni Algériában is. (Ide tartoztak az alkotmányban garantált szabadságjogok, az állampolgárságra vonatkozó rendelkezések, a büntetőjogi törvények, valamint a nemzetközi szerződések és megállapodások.) Minden más törvény végrehajtását az algériai gyűlésnek jóvá kell hagynia. Bármilyen probléma vagy vita esetén a párizsi nemzetgyűlés illetékes dönteni. Algéria hivatalos nyelve a francia, viszont az arab oktatása minden szinten kötelező lenne.

A szocialista párt azonban nem tudta maradéktalanul keresztülvinni az akaratát. Az óriási jelentőséggel bíró Rabier-tervet, amelynek végrehajtása esetén minden bizonnyal máshogy alakult volna Algéria történelme, a kabinet végül – jobboldali támogatás híján – kénytelen volt feladni. A miniszterelnök, mivel félt attól, hogy Francia Algéria képviselői a kormány ellen fordulnak – ami egyenlő lett volna a kabinet megbuktatásával és a harmadik erő szétesésével –, pártja

²²³ Ekkor a muzulmán lakosság újabb kategóriái kapták meg a francia állampolgárságot és kerültek be az első választói kollégiumba.

akarata ellenére a Depreux-féle kompromisszumos változat mellett kötelezte el magát.²²⁴ Ez elkeserítette az algériai szocialistákat, akik úgy érezték, hogy nagyszerű alkalmat szalasztottak el, hogy szoros kapcsolatokat alakítsanak ki az UDMA-val, és hogy szilárdan beágyazódjanak a muzulmán társadalomba. Rabier tiltakozása jeléül lemondott a belügyi bizottságban elfoglalt tisztségéről. A SFIO gyakorlatilag feláldozta a muzulmánok előtti hitelét a kormányválság elkerülése érdekében. Miután nem volt esély a Rabier-féle változat elfogadására, az egész baloldal – beleértve a kommunistákat is – a Ramadier–Depreux-féle tervezet mellett érvelt augusztus vége felé. A szocialista program kétségtelenül tartalmazott pozitív, liberális elemeket is, de alapvető hibája volt, hogy a jobboldallal összhangban Algériát továbbra is Franciaország integráns részeként kezelte, habár számára különleges státust biztosított. Ezt Depreux belügyminiszter így indokolta meg a Nemzetgyűlés előtt: „Létezik algériaiság, algériai eredetiség, és mi ezért fogunk Algériának különleges státust adni.”²²⁵

A **radikálisok** – mint láttuk – tevékenyen politizáltak Algériában. Érdekes, hogy az anyaországi helyzetükkel ellentétben, ahol elismertségük messze elmaradt a háború előttől, a „három tengerentúli megyében” rendkívüli népszerűséget élveztek az európaiak körében. Akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy ha a harmincas években a radikális pártnak olyan franciaországi „bástyái” voltak, mint például az ország délnyugati része, akkor 1945 után Algéria tekinthető az egyik legjelentősebb radikális bázisnak.²²⁶ Az anyaország délnyugati részétől eltérően azonban, ahol a radikálisoknak évtizedes hagyományaik voltak, az észak-afrikai radikalizmus viszonylag új jelenség volt a francia politika színpadán. Igaz ugyan, hogy a III. Köztársaság idején a radikális politikusok (Gaston Thomson, Théodore Steeg vagy Albert Sarraut gyarmatügyi miniszter) fokozott érdeklődést tanúsítottak a gyarmatok iránt, valójában azonban sohasem foglalkoztak a probléma egészével, csak olyan mértékben, ahogy az a nemzeti érdekeket érintette.²²⁷ Ezekben az évtizedekben a hagyományosan republikánus telepések mellett foglaltak állást. Mindez az őslakosoktól való állandó félelemmel járt együtt és a századforduló környékén harcos zsidóellenességgel is párosult (nem véletlen, hogy a második világháború alatt egyetértettek Pétain zsidótörvényeivel, például a Crémieux-törvény 1940. októberi eltörlésével, aminek következtében – mint láttuk – az izraelitákat megfosztották francia állampolgári jogaiktól).

²²⁴ PERVILLÉ, 1992.

²²⁵ VATIN, 1983. 245.

²²⁶ LACHAISE, 1991.

²²⁷ NORDMANN, 1974. 358–360.

A radikálisok mindig is nagyra becsülték és magasztalták Franciaország gyarmati művét. Ennek révén az anyaországi radikalizmus szorosan kapcsolódott az észak-afrikaihoz, amely elsősorban a középosztály, s különösen az európai tisztségviselők és a nagy mezőgazdasági és pénzügyi érdekeltségekkel rendelkezők körében volt népszerű. Széleskörű jelenlétével és gyarmati privilégiumaival – amit még komoly parlamenti befolyás és a kormányok többségének tagadhatatlan támogatása is kiegészített – Észak-Afrikába az anyaországi pártok közül talán a legalapossabban beágyazódó radikális és radikálszocialista párt fokozott érzékenységet tanúsított a gyarmatok iránt. Egyértelműen a telepések és a gyarmati hatalom mellett kötelezte el magát, jóllehet soraiban szocialista és liberális politikusok is megtalálhatók voltak. Ez a párt jelentette a gyarmatosítás legfőbb politikai keretét.²²⁸

A radikálisok között 1945 után új politikusi nemzedék jelent meg, amelyben olyan személyiségeket találunk, akik országosan is ismertek voltak. Reprézantánsuk volt a zsidó származású René Mayer, aki a háború alatt Szabad Franciaország egyik vezető politikusaként de Gaulle ideiglenes kormányában a munkaügyi miniszteri tisztséget töltötte be, és aki Constantine küldötte volt 1946 óta a francia nemzetgyűlésben, később pedig a pénzügyi és a honvédelmi miniszteri posztot is birtokolta. 1953-ban rövid időre miniszterelnökké is kinevezték. Ide tartozott továbbá az egyik leggazdagabb algériai francia, a bortermeléssel foglalkozó, Algír mellett 1200 hektáros ültetvényt birtokló Henri Borgeaud, aki szintén 1946 óta a Köztársasági Tanácsban volt Algír képviselője (az ötvenes években a frakcióvezetői posztot is betöltötte) és feltétlenül meg kell említeni még Georges Blachette-et, az „alfafűkirályt”,²²⁹ aki ugyan csak 1951-ben lett képviselő, de befolyása döntő volt már korábban is. Ezek a kiemelkedő szerepet játszó egyéniségek határozott fellépést szorgalmaztak a bennszülöttek nacionalizmusával szemben, amit gazdagságuk és kiterjedt politikai kapcsolataik révén (a kormánytagok némelyikével személyes baráti viszonyt ápoltak) keresztül is tudtak vinni, pártjukon belül pedig vitathatatlan volt a befolyásuk, de igaz volt ez az egész politikai életre vonatkozóan. Egyesek úgy vélekednek, hogy „az észak-afrikai radikalizmus vezetői ott voltak pártjuk politikai életének minden fontosabb eseményénél”, sőt „közvetítőik révén ők ellenőrizték az egész gépezetet”.²³⁰ A különböző irányító testületekben nagyszámban voltak jelen, ők uralták például az algériai Polgármesterek Szövetségét. Kezükben

²²⁸ BESSIS, 1997. 97–98.

²²⁹ Az alfafű igénytelen, könnyen termesztethető és jól jövedelmező ipari növény, a papírgyártás egyik alapanyaga, amelyet a kedvező talaj- és időjárási viszonyok miatt Algériában óriási területeken vetettek. Blachette-nek 700.000 hektárra volt kizárólagos kereskedési joga, emellett – ahogy Borgeaud is – számos más üzleti vállalkozás (bányák, dohány- és textilgyárak, stb.) tulajdonosa is volt. ALLEG, 1981. 106–107.

²³⁰ Pierre LÉVÊQUE: *Histoire des forces politiques en France de 1940 à nos jours*. Tome 3, Paris, 1997. 225.

volt a napi sajtó legjelentősebb része. Nem mellékes az sem, hogy a két másik Maghreb-országban, az ekkor protektorátusi státusban lévő Tunéziában és Marokkóban a radikális párt nagyon nagy népszerűségnek örvendett a franciák körében.

A radikálisok ragaszkodtak a III. Köztársaság – szerintük – jól bevált szisztémájához és nem látták szükségét a gyökeres reformoknak. Programjukban az állt, hogy Algéria három tengementúli megye, amely pénzügyi és költségvetési önállóságot élvez. Mindezt Henri Borgeaud a Köztársasági Tanács egyik ülésén kategorikusan megerősítette: „Arról van szó, hogy ez a terület a francia föld egy darabja. Az algériai megyék ugyanúgy francia területek, mint a mi Bretagne-unk vagy Elzászunk. Ugyanúgy nem vehetjük komolyan az anyaországtól való elszakadás kérdését, mint ahogy nem vehetjük komolyan a breton vagy az elzászi autonomistákat sem.”²³¹ Minden algériai lakos francia állampolgár és minden francia törvény érvényes Algériára, az algériai parlamentnek pedig legfeljebb konzultációs joga van. A parlament összeállításánál a háború előtti status quo rendelkezéseit támogatták és követelték az 1944. márciusi rendeletek visszavonását. Az algériai parlament a francia nemzetgyűlésnek van alárendelve, biztosítani kell ez utóbbi többségét. A radikálisok szerint Algéria hivatalos nyelve a francia, az arabot mindenki fakultatív módon tanulhatja, sajátíthatja el.

A legfontosabb kérdésnek továbbra is Franciaország algériai jelenlétét tartották, különösen azért, mert ennek jogosságát a nacionalisták és a kommunisták kétségbe vonták. Éles támadásokat intéztek ellenük és kijelentették, hogy azok, akik két szembenálló algériai közösségről beszélnek, nem ismerik a valóságot. Azt ugyan elismerték, hogy a két közösség hagyományai, erkölcei, vallása és szokásai különbözőek, de úgy vélték, hogy az évszázados együttélés kialakította a megértés és a bizalom légkörét, amelyet a kölcsönös jóakarattal jellemez. Megismételték azt a vádjukat, hogy a kommunisták „más mezbe öltözött fasiszták”. Az indokínai harcok megkezdése után Ho Si Minht például „az oroszok zsoldjában álló, a japán militaristákkal kollaboráló” embernek nevezték, aki „a nemzetközi fasizmus aljas terveit hajtja végre”.²³² Teljes összefogást hirdettek a fenyegető veszélyekkel szemben, ennek elhárítása érdekében először is a „gonosz Chataigneau” főkormányzó leváltását követelték. Chataigneau szálka volt az algériai francia vezetők szemében többek között azon intézkedése miatt, hogy 1946 októberétől a németekkel való kollaboráció vádjával felfüggesztette a telepések népszerű lapjának, a *La Dépêche Algérienne*-nek a megjelenését. Türelmetlenül és dühödten követelték a távozását, mert úgy gon-

²³¹ BARBIER, 1995. 63–64.

²³² *Démocratie*, 1946. december 21.

dolták, hogy ő „Francia Algéria sírásója”.²³³ Az egyik befolyásos telepese, Gabriel Abbo a sajtónak a következőket nyilatkozta: „Nem olyan kormányzót akarunk, akit elavult szentimentalizmus jellemez, hanem olyat, aki erős, aki képes jogaink érvényesítésére. Elegünk van a bennszülöttek nevetséges parlamenti választásaiból. Véget kell vetni nekik.”²³⁴ Olyan valakit láttak volna szívesen a helyén, aki eltökélt Franciaország fennhatóságának fenntartásában, és aki képes arra, hogy ezt mindenkivel elismertesse és elfogadtassa. Céljukat – ekkor még – nem sikerült elérniük, mert a kormány baloldali tagjai határozottan kiálltak a főkormányzó mellett. Depreux ezzel kapcsolatban a következőket nyilatkozta: „Távozása zavargásokat és lázongásokat váltana ki Algériában, mert elnyerte a bennszülöttek bizalmát, akik úgy tekintenek rá, mint a védelmezőjükre.”²³⁵

Az anyaországban olyan kormányt szerettek volna hatalmon tudni, amely megvédi Franciaországot minden olyan területen, ahol „a trikolór lobog”. A gyarmatokon kibontakozó egyre erőteljesebb függetlenségi követelések kapcsán Édouard Herriot azt nyilatkozta, hogy „viharpusztít a tengerentúli területeinken, amiről minden franciának tudnia kell, mert ez olyan veszély, amely hazánk jövőjét érinti”. A lázongásokat „nemzetközi összefüggések” közé helyezte, félreérthetetlenül utalva a Szovjetunió és a kommunisták ösztönző szerepére.²³⁶ A párt 1947. márciusi kongresszusa kinyilvánította, hogy „semmilyen módon sem egyezik bele a Francia Unióban folytatott esetleges elhagyási politikába”.²³⁷ Az algériai radikálisok lapjai, egyes megnyilatkozásaik helyenként rendkívül szélsőségesek voltak: „Eltáposzuk az idegenek lakárait. Kiirtjuk az árulókat, hazánk kiárusítóit, a csalókat, a hitvány embereket. Éber akciók révén erőszakkal döntjük le azokat az akadályokat, amelyeket a Franciaország-ellenesség az utunkba állít.”²³⁸ Ez a szélsőséges talán jobban megérthető akkor, ha tudjuk, hogy 1947 közepén, épp az alaptörvényviták idején, a vidéken élő telepesek valósággal rettegettek az őslakosok szerintük közelgő lázadásától. Vannak adatok, amelyek azt bizonyítják, hogy éjjel a házaikba húzódó földművelő telepesek őrzőjáratokat szerveztek, mert tartottak attól, hogy bármelyik pillanatban kitörhet a fellahok felkelése. Erre meglátásuk szerint azért volt szükség, mert a városi laktanyákban állomásozó katonaság egy hirtelen támadás esetén nem tudta volna megvédeni a fegyvertelen családokat.²³⁹

²³³ NAEGELEN, 1962. 19.

²³⁴ *Paris-Presse*, 1947. május 7. Idézi: ALLEG, 1981. 271.

²³⁵ QUILLIOT, 1972. 261.

²³⁶ *Démocratie*, 1946. december 21.

²³⁷ *Année politique 1947*. 39.

²³⁸ *Démocratie*, 1946. december 14.

²³⁹ Abderrahim TALEB BENDIAB: *Chronologie des faits et mouvements sociaux et politiques en Algérie 1830-1954*. Alger, 1983. 76–77.

A párt végrehajtó bizottsága július 9-i ülésén René Mayer jelenlétében megismételve a korábbi véleményét, támadta a SFIO egykollégiumos választási rendszerét és úgy látta, hogy az egyenlő a francia szuverenitásról való lemondással. A kérdésnek hatalmas jelentőséget tulajdonított és kijelentette, hogy fenn kell tartani a két kollégiumot. Ellenkező esetben a bizalmi kérdés felvetését sem tartotta kizártnak. Úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a kétkollégiumos választási rendszer olyan „biztonsági retesz”, amely elengedhetetlen.²⁴⁰ A muzulmánok „beavatkozása” a francia képviselők és köztársasági tanácsosok megválasztásába a radikálisok szerint megtöri az európaiak és az őslakosok közötti egyensúlyt és összhangot, ezt az igazságtalanságot pedig egyenesen a francia kormány követi el. Azt gondolták, hogy a kormány le kíván mondani a „francia–muzulmán egyenlőségről”, amit pedig mindenáron fenn akartak tartani.²⁴¹ A radikális párt ragaszkodása a két választási testülethez érthető: az európai szavazók viszonylag nagyszámú mandátumot juttattak a pártnak, ami az egységes kollégium esetében valószínűleg nem történhetett volna meg. Jeanmot, radikális oráni képviselő a parlamenti vita során úgy vélekedett, hogy sem a kormány, sem a Rabier-féle tervezet nem elégíti ki az algériai lakosságot. A következőképpen fogalmazott: „a tervezet beszűkült, jövőképnélküli és igencsak bonyolult”. A maga részéről olyan javaslatot tett, hogy az algériai gyűlésbe ötven képviselőt válasszon az első, ötven képviselőt a második kollégium, ötvenet pedig az anyaország.²⁴² Indítványát még a saját pártja sem támogatta.

A katolikus **MRP**-nek messze nem voltak olyan nagy politikai és ideológiai hagyományai, mint a SFIO-nak vagy a radikálisoknak, hiszen a párt csak a háború végén alakult meg, de az általunk tárgyalt időszakban a gyarmatpolitika alakításában mégis meghatározó szerepet játszott.²⁴³ Az 1945 novemberében közzétett pártprogram gyarmati fejezete előírta, hogy a tengerentúli területeken alkalmazni kell az emberi jogokat, emelni kell az életszínvonalat, fel kell állítani a Francia Unió Tanácsát, amelyben biztosítani kell a gyarmati lakosság képviselőinek a jelenlétét is, és a lehető legszélesebb autonómiát kell megadni a legfejlettebb területek számára. Ez utóbbi kitétel jelentőségéből azonban sokat levont az, hogy a kereszténydemokraták elvetették

²⁴⁰ *Année politique 1947*. 139.

²⁴¹ *Démocratie*, 1947. augusztus 2.

²⁴² *L'Écho d'Alger*, 1947. augusztus 21.

²⁴³ A tengerentúli Franciaország minisztere a IV. Köztársaság idején általában MRP-s politikus volt. 1947 novemberétől 1950 júliusáig Paul Coste-Floret, 1951 márciusától 1952 decemberéig pedig Louis Aujoulat viselte e tisztséget. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az észak-afrikai kérdésekkel a külügyminiszter és a miniszterelnök is sokat foglalkozott. Ezeket a posztokat a párt politikusai többször is és elég hosszú ideig töltötték be (Georges Bidault, Robert Schuman).

annak lehetőségét, hogy a gyarmatok esetleg nem óhajtának a Francia Unió tagjai lenni.²⁴⁴ Ehhez az egy hónappal később megrendezett pártkongresszuson a kameruni orvos, Louis Aujoulat hoztátette a gyarmati gazdaság, a szakszervezeti mozgalom és az oktatási rendszer fejlesztésének szükségességét, valamint az őslakosok fokozatos bejutását a helyi közigazgatásba. Javasolta a francia állampolgári jogok megadását is a számukra.²⁴⁵ Az már más kérdés, hogy ez a liberális megközelítés a pártban nem talált egyöntetű támogatásra. A gyarmatbirodalom érintetlenségét már csak azért is meg kellett őrizni, mert a párt külpolitikai elképzelései szerint az itt található anyagi és személyi tartalék szükséges ahhoz, hogy Franciaország egyenrangú partnere legyen a nagyhatalmaknak. Georges Bidault pártelnök ki is jelentette, hogy „a Francia Unió arra szolgál, hogy megőrizze Franciaország világhatalmi képét”.²⁴⁶

A második világháborút követő években az MRP-n belül három csoport volt megkülönböztethető a gyarmatpolitikát illetően. Az első csoport tagjai, élükön az algériai francia képviselővel, Viard-ral, az asszimilációt szorgalmazták és az anyaország, valamint a Francia Unió elválaszthatatlansága mellett érveltek. A második koncepció (Aujoulat) liberálisabb hozzáállást mutatott, széleskörű reformokat szorgalmazott az egészségügytől a gazdaságig, az asszimiláció helyett pedig inkább az egyesülést támogatta, ami azt jelentette, hogy a gyarmati területek elküldenék képviselőiket az unió központi szerveibe. Mindenütt helyi parlamentek alakulnának, amelyek hatáskörét a francia nemzetgyűlés jelölné ki. Az „egy és oszthatatlan Francia Köztársaság” elve „a sokszínű és oszthatatlan Francia Unió” koncepciójával ütközött.²⁴⁷ A harmadik javaslat az első kettő közé helyezhető és a „progresszív föderalizmus” híveként a második csoport által előirányzottakat minél később szeretne volna a gyakorlatban is megvalósítani. Ide tartozott Bidault, aki úgy gondolta, hogy a fejlettebb gyarmatok – például a maghrebi protektorátusok, Marokkó és Tunézia – kaphatnának belső autonómiát, a kevésbé fejlettek ugyanakkor – ide sorolta Algériát is – közvetlen francia közigazgatás alatt maradnának. Végül ez utóbbi koncepció győzedelmeskedett a mozgalmon belül, amit elősegített az, hogy nagyjából hasonlóképpen gondolkodott de Gaulle, a radikális párt és a SFIO egy része is.²⁴⁸

²⁴⁴ GAZDAG Ferenc: *A Mouvement Républicain Populaire (1944–1958) (Ideológia és gyakorlat a francia MRP politikájában)*. In: GERGELY Jenő (szerk.): *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában 1944–1958*. Budapest, 1980. 166.

²⁴⁵ LÉVÊQUE, 1997. 256.

²⁴⁶ SIRINELLI, 1992. 149.

²⁴⁷ BOISDON, 1949. 65.

²⁴⁸ GAZDAG, 1980. 196.

Az MRP-ben a gyarmatpolitikát illetően rettenetesen kemény viták dúltak. Különösen éles volt a szembenállás Bidault és Robert Schuman között. Míg az előbbi a birodalom megtartásához és a hagyományos értékekhez nacionalista meggyőződéséből kifolyólag feltétlenül ragaszkodott, addig az utóbbi külügyminiszterként is nyitott volt a kapcsolatok átalakítására és bizonyosságot tett az emancipációs törekvések iránti megértéséről, különösen Tunézia és Marokkó esetében.²⁴⁹ Schuman egyébként sokkal több figyelmet szentelt az új Európa kialakításának, mint a tengerentúli problémáknak, ami még ráadásul az ügyek ismeretének a hiányával is párosult. Mindezzel együtt a kereszténydemokraták gyarmatpolitikáját a párt jobbszárnya uralta egészen a függetlenségi háború kitöréséig.

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Algéria továbbra is Franciaország része marad, fejlődése pedig csakis Franciaország vezetésével valósulhat meg. Bidault kormányfőként nyilatkozta a következőket: „Fenn kell tartani a francia jelenlétet minden olyan területen, amelyet testvériségünk összefog. Franciaország Algériában marad, mert az Franciaország része, és mert humánusak vagyunk.”²⁵⁰ Az alaptörvény problematikája az MRP-n belül már 1946 eleje óta napirenden volt. Paul-Émile Viard például úgy gondolta, hogy az algériai helyi parlamentnek százhuszötven tagjának kell lennie, mert csak így lehet ennek a parlamentnek valódi súlya. Sokkal szélesebb választói csoportnak kell megválasztania, mint a háború előtti Pénzügyi Bizottságokat.²⁵¹ Viard elképzelése az asszimilációt ötvözte a három algériai megye liberális fejlődésének ösztönzésével.²⁵² A kereszténydemokrata politikus a későbbiekben igyekezte a „franciásítás” irányába terelni az alaptörvény-tervezeteket.²⁵³

Algéria tehát egy három megyét alkotó birtok, ahol mindenki francia állampolgár. A francia törvények és rendeletek teljes jogérvényességet élveznek, az algériai parlament csak helyi vonatkozású döntéseket hozhat, ugyanakkor pénzügyi és gazdasági téren teljesen önálló lenne. Az algériai gyűlés a megyei közgyűlések tagjaiból állna, amely a párizsi nemzetgyűlés fennhatósága alatt működne. Ez a megoldás azért lenne kedvező, mert így olyan emberek kezében lenne az ügyek irányítása, akik már komoly gyakorlatot szereztek a megyegyűlésekben. A parlament egyébként éppen a megyékre támaszkodna, amelyek segítenék a munkáját. Algírban a köztársaságot főmegbízott képviseli, a főkormányzói hivatal fennmarad. A parlament direktóri-

²⁴⁹ Raymond POIDEVIN: *Robert Schuman*. Paris, 1988. 98.

²⁵⁰ KADDACHE, 1980. 751.

²⁵¹ A Pénzügyi Bizottságokat az 1945. szeptember 19-i rendelet törölte el. Ugyancsak ez a rendelet vezette be a megyei tanácsok (közgyűlések, tulajdonképpen a megyei önkormányzatok) rendszerét a három algériai megyében.

²⁵² *La Quatrième République*, 1946. február 23.

²⁵³ VATIN, 1983. 244.

umot választana tagjai közül, amely segítené a főkormányzó „végrehajtó” tevékenységét. A központi hatalmat képviselő főkormányzó felügyelné a törvények végrehajtását, biztosítaná a szabadságjogok tiszteletben tartását, valamint a belső és a külső biztonságot. Párizsban Algériai Minisztériumot hoznának létre. A radikálisokhoz hasonlóan az MRP-nél is a francia a hivatalos nyelv, az arabot mindenki önkéntes alapon tanulhatja. A mozgalom gyökeresen más módon tekintett a nemzetiségi kérdésre, mint a nacionalisták, akik Algériát tisztán arab földnek tartották. Még azt is kétségbe vonta, hogy létezik-e egyáltalán a tisztán arab algériai nemzet, amit azzal indokolt, hogy ha „levesszük az iszlám kabátját, amely mindent uniformizál, akkor egy nagyon bonyolult és összetett világot találunk”.²⁵⁴ Az arab mellett az európaiak jelenlétét is ugyanolyan fontosnak tartották és elutasították azt, hogy Algéria kizárólag arab lenne.

Különösen érdekes az, hogy milyen módon határozta meg a saját politikai szerepét a Népi Köztársasági Mozgalom Algériában. A sok-sok probléma közül két nagy kérdést emelt ki, amelyek az összes többinek meghatározzák a megoldását, és amelyekben az MRP-nek a többiekénél nagyobb szerepet kell játszania. Az első politikai jellegű és a hatalom megosztására, valamint szervezetére vonatkozott. Ez mindenekelőtt természetesen a francia szuverenitás teljes fenntartását jelentette, ami ugyanakkor semmilyen faji felsőbbrendűségi érzést vagy vallási és szokásbeli előítéleteket sem foglalhat magában. Ezek az érzések és előítéletek különösen nem jöhetnek elő a közigazgatás legfelsőbb vezetésében, a lakosság különböző csoportjainak kapcsolattartásában. A probléma megoldását mindenekelőtt Franciaország politikai elsőbbségének kell ihletnie Algériában.

A második alapvető gond gazdasági, szociális, kulturális és erkölcsi jellegű. A párt harcolt a nyomor, a betegségek, a tudatlanság, a felelőtlenség felszámolásáért, a franciák spirituális erényeinek és erkölceinek elterjedéséért, röviden, annak a civilizációnak a meggyökeresedéséért, amelynek „az MRP a felelőse”. Ennek a folyamatnak a hagyományos értékek tiszteletben tartása mellett kell végbemennie, olyan önzetlen és jóakarató közös erőfeszítés révén, amely „mindig is Franciaország dicsőséges tulajdonsága volt”. Ezekről a sarkalatos kérdésekről minden politikai párt kialakította a saját álláspontját. A kereszténydemokraták úgy látták, hogy a baloldal elsősorban a gazdasági és szociális kérdésekre összpontosít, azokat a spirituális tényezőket azonban, amelyek azok megoldásában segítséget nyújtanak, figyelmen kívül hagyja. Arról is megfélelkeznek a baloldaliak, hogy Franciaország mellőzése a „barbárság” felé való visszalépést fogja maga után vonni. A klasszikus jobboldalt viszont azért hibáztatták, mert – miközben magasra

²⁵⁴ *La Quatrième République – Forces nouvelles*, 1946. november 19.

emeli Franciaország zászlaját – nem vesz tudomást arról, hogy „lobogónk dicsőségének” feltétele az, hogy soha ne tanúsítsanak közömbösséget a nyomorral és a szenvedéssel szemben. Saját egyediségét tehát a párt abban látta, hogy kizárólag ő vállalja föl a francia szuverenitás, valamint a szociális igazság képviselőjét *egyszerre*. Mindezt pedig úgy teszi, hogy közben az összes emberi érték egyetemességét is hirdeti. Végül pedig – kormányzati szerepvállalásánál fogva – csak ez a mozgalom tudja az anyaországban Algéria szükségleteit megfelelően megjeleníteni, és fordítva, Algériában megmutatni Franciaország valódi arcát.²⁵⁵

Az Algír megyei szekció 1947. márciusi kongresszusán a küldöttek, miután tisztelettel adóztak az Indokínában harcoló „hősies” katonák iránt, kijelentették, hogy a lehető legrövidebb időn belül szükség van az Algéria státusát meghatározó alaptörvény kidolgozására.²⁵⁶ Az alaptörvény előkészítése idején azonban bizonyos ellentét támadt a párt anyaországi és algériai része között. Ez utóbbi ugyanis nem tudta elfogadni a szerinte túlzottan liberális és a reformok terén túlságosan messzire merészkedő, a kormány által elkészített státustervezet rendelkezéseit. Kezdetben tehát a népi republikánusok algériai szervezete nem támogatta annak a kormánynak a tervezetét, amelyikben maga az MRP volt az egyik legmeghatározóbb politikai erő. Május elején a legprominensebb algériai népi republikánus politikus, Viard bejelentette, hogy kilép a mozgalmából, sőt egy nappal később az MRP algíri szervezetének teljes vezetősége benyújtotta a lemondását.²⁵⁷ A párt algériai tagjai ezzel a lépésükkel arra kívánták felhívni a figyelmet, hogy a státusz az anyaországi nagypolitikai játszmák függvényévé vált, a döntéskor pedig éppen a helyiek véleményét és érdekeit hagyják figyelmen kívül.²⁵⁸ Később mégis módosult az álláspont. 1947 augusztusában a mozgalom constantine-i tagozata például úgy határozott, hogy mégis támogatja a kormány által beterjesztett javaslatot.²⁵⁹ A hirtelen váltás oka az volt, hogy a Nemzetgyűlés belügyi bizottsága – mint láttuk – korábban elfogadta Maurice Rabier-nek azt a liberális tervezetét, amelynél még a kormány tervezete is elfogadhatóbbnak tűnt. Korábban, július legvégén hasonló értelmű döntést hozott a népi köztársaságiak vezető testülete, majd a parlamenti

²⁵⁵ Uo., 1947. január 7–14.

²⁵⁶ Uo., 1947. március 4–26.

²⁵⁷ *L'Écho d'Alger*, 1947. május 5.

²⁵⁸ Hasonló lépésre szánták el magukat az Algír megyei közgyűlés európai képviselői is, akik közül huszonketten visszaadták a mandátumukat, mert tiltakoztak az ellen, hogy olyan muzulmánokat vegyenek be az első kollégiumba, akik nem mondanak le személyi jogállásukról, vagyis továbbra is az iszlám törvényeket és szokásokat követik. A lemondással való fenyegetés nem volt új dolog, már a népfront idején is alkalmazták ezt a fegyvert a kormány ellen: ha az európai képviselők lemondanak, az Algéria kormányozhatatlanságával járhat együtt.

²⁵⁹ *Rapport mensuel*, août 1947.

frakció politikai tanácsa is.²⁶⁰ Ezután a mozgalom részéről egyöntetű támogatást nyújtottak a kormány által beterjesztett indítványhoz. Mindazonáltal Bidault pártelnök kijelentette, hogy „nem lehet szó semmiféle egyezkedésről abban az esetben, amikor Franciaországról, nemzeti színeiről, jelenlétéről és küldetéséről van szó”.²⁶¹ Az MRP-n belüli ellentétek azonban nem tűntek el, a későbbi években egyre csak mélyültek.

A francia politikai élet sajátos szereplői a **függetlenek**.²⁶² Különböző beállítottságú politikusok tartoztak ide, Algéria esetében azonban mégis sikerült valamiféle egységes álláspontot kialakítaniuk, ez pedig az volt, hogy Algéria Franciaország *meghosszabbítása*, Franciaország pedig nem képzelhető el Algéria nélkül. Egyesek, mint például Aumeran tábornok, az alaptörvény elfogadása után a párizsi nemzetgyűlésben szüntelenül támadták a státust és annak megváltoztatását, szigorítását követelték. Aumeran szerint az alkotmány megsértését jelentené az, ha három francia megyének különleges, a többiekétől eltérő státust adnának. „Ha úgy tartjuk – téték fel a független jobboldaliak a kérdést –, hogy Algéria a legszebb ékkő a francia koronán, akkor milyen joron adunk neki különleges státust?” Arra hivatkoztak, hogy amióta a franciák a Földközi-tenger túlsó partjára tették a lábukat, Algériának mindig is francia státusa volt. Korzikával példálóztak, amelynek lakóit integrálták a francia nemzetbe, ugyanezt kellene tenni az algériaiakkal is. Gondolatmenetük a következő volt: igaz ugyan, hogy sem Korzika, sem Algéria nem áll szárazföldi összeköttetésben az anyaországgal, hanem mindketten mediterrán francia részek, de mint ilyenek Franciaország meghosszabbításai. A meghosszabbítás pedig folytonosságot, a haza földjétől való elszakíthatatlanságot jelent. Leplezetlen irigységgel tekintettek Korzikára, amely kizárólag francia. Ragaszkodtak ahhoz, hogy Algéria is tisztán francia föld maradjon és semmilyen nép, faj, vallás se változtathasson ezen a helyzeten. A telepések között rengeteg elzászi és lotaringiai származású volt, akiknek a felmenői a francia–porosz háború és az országgrész elcsatolása után költöztek át a Mediterráneum túlsó partjára. Ennek megfelelően szívesen hivatkoztak ennek a két területnek az elcsatolására olyan értelemben, hogy Algéria mindig is Franciaországhoz tartozott, alkotmányjogilag is, ami – az elcsatolás miatt – még Elzász–Lotaringiáról sem volt elmondható. A telepésekre egyébként az egész korszak folyamán végig jellemző, hogy rendkívüli érzékenységgel reagáltak minden olyan javaslatra, amely Algéria státusát érintette vagy valamiféle reformokat próbált volna megvalósítani. Árulásról, az európai

²⁶⁰ *L'Écho d'Alger*, 1947. július 27–28.

²⁶¹ *Année politique* 1947. 149.

lakosság elhagyásáról, Franciaország szégyenéről beszéltek, amely teherként fog nehezedni nemzedékek vállán hosszú-hosszú időnkig.

Elvetették a kormány asszimilációs politikáját is. Jacques Chevallier a Nemzetgyűlésben kijelentette: „Algéria földje a mi földünk, itt itthon vagyunk, ez Franciaország földje. Bármit mondjanak, bármit is csináljanak, bárhogyan is döntsenek, az algériai franciák soha nem mennek el innét. Jól ismerik ezt az országot, mert éppen ők voltak azok, akik létrehozták. A kormány által benyújtott tervezetben két elvnek nem szabad sérülnie. Az első Franciaország fennhatóságának az örökkévalósága, a második pedig annak a megakadályozása, hogy a lakosság egyik etnikai eleme a másik fölé kerekedjen. Ezt csak a választói kollégiumok tisztasága garantálhatja.” Fernand Chevalier független képviselő annak a véleményének adott hangot, hogy az algériai franciák nem fogják elfogadni ezt a státust, és azzal fenyegetőzött, hogy nem fogják végrehajtani, amennyiben nem tartalmaz megfelelő biztosítékokat.²⁶³ Fenyegetése a későbbiekben valóra is vált: az adminisztráció a választási csalások segítségével, valamint az előírt reformok halogatásával tulajdonképpen elszabotálta az alaptörvény végrehajtását. A jobboldali függetlenek elutasították az arab nyelv kötelező oktatását is, mert ez csak az iszlám és az Arab Liga irányába terelné a muzulmán lakosságot, amely mindig is a függetlenség híve volt.

Kisebb szélsőjobboldali pártok is jelen voltak Algériában, amelyek a második világháború után csak most kezdtek újjáalakulni. Az egyik legismertebb szervezet a **Köztársasági Szabadságpárt** volt, amelynek algíri vezetője, Charles Vallin bizalmas körben kifejtette, hogy minden európai politikai erőt egyesíteni kellene Francia Nemzeti Front létrehozása érdekében, amely a tunéziai Colonna Francia Tömörülésének mintájára épülne fel.²⁶⁴ A szélsőséges politika a francia nacionalizmust akarta szembeállítani az arabok nemzeti mozgalmával, és csakis a hagyományos gyarmati keretekben tudott gondolkodni. A PRL egyébként a Nemzetgyűlésben ellene szavazott a kormány alaptörvény-tervezetének, amelyet – az MRP jobbszárnyával és az RGR-rel együtt – túlságosan liberálisnak tartott. Úgy ítélte meg, hogy autonóm státust csak fokozatosan, egymást követő szakaszok után és kizárólag akkor szabad az őslakosoknak adni, ha már „próbára tették a politikai magatartásukat”.²⁶⁵ Augusztus 10-én a párt képviselői a parlamentben kétségbe

²⁶² Abban az értelemben mindenképpen sajátos a francia politikai életben a függetlenek által betöltött igen fontos szerep, hogy más nyugat-európai országban, különösen a IV. Köztársaság idején, nem találkozhatunk a független képviselők ilyen magas számával a parlamentekben.

²⁶³ *L'Écho d'Alger*, 1947. augusztus 21.

²⁶⁴ *Rapport mensuel*, août 1947.

²⁶⁵ Paul MARABUTO: *Les partis politiques et les mouvements sociaux sous la IVe République*. Paris, 1949. 59.

vonták a Nemzetgyűlésnek még azt a jogát is, hogy a Franciaország integráns részét képező megyék egyikének a többiekétől eltérő, különleges státust adjon.²⁶⁶

A radikális párti, MRP-s, PRL-es és jobboldali független politikusokat tömörítő Algériai Unió (a Köztársasági Tömörülés egységlistájának új elnevezése) július 18-i algíri tanácskozásán meghatározta azokat az alapelveket, amelyek mentén szerinte az alaptörvényt meg kellene alkotni. Emlékeztette a kormányt arra, hogy az algériai francia állampolgárok túlnyomó többsége elutasítja egy olyan státus elfogadását, amely akár közvetlenül, akár közvetett módon, azonnal vagy hosszú idő alatt a legkisebb csorbát is ejti a francia szuverenitásra az algériai megyékben. Megállapította, hogy a kormány figyelmen kívül hagyta mindezt és olyan tervezetbe adta a hozzájárulását, amely rendelkezéseivel és „joghézagjaival” veszélybe sodorja ezt a szuverenitást. Felhívta a parlamenti képviselők figyelmét arra, hogy az ország és a „történelem” előtt súlyos felelősséget kell majd vállalniuk, ha olyan státust fogadnak el, amely ellentétes Francia Algéria akaratával. Az Unió ugyanakkor nyilatkozatában teljesen megfeledezett a muzulmán lakosság akaratáról, amely nyilvánvalóan élesen elütött az európaiak szándékaitól és céljaitól. Kijelentette, hogy a belső béke és a francia fennhatóság csak akkor őrizhető meg, ha a teljesülnek a következő feltételek:

1. Az algériai megyék továbbra is az *egy és oszthatatlan Francia Köztársaság* részét képezik. (Előszeretettel hivatkoztak a jakobinus eszmére.)
2. *Két* választói kollégium megléte, amelyeket tagjaik személyi jogállása szigorúan elkülönít egymástól.
3. Az algériai gyűlés határozatai csak a két kollégium külön-külön többségi döntésével lépnek érvénybe, vitás esetben a párizsi parlament dönt. (A későbbi kétharmados szabály megfogalmazása.)
4. A közigazgatás csak és kizárólag a francia kormánytól függ, szó sem lehet semmiféle „tanács” közreműködéséről, amely valamiféle „algériai kormány” előképe lehetne.

Végül pedig az Unió tanácskozó testülete gratulált annak a huszonegy megyegyűlési és önkormányzati képviselőnek, akik korábban úgy döntöttek, hogy lemondanak a mandátumukról, ha véleményüket nem veszik figyelembe.²⁶⁷

A képviselőkkel teljes összhangban nyilatkoztak az algériai polgármesterek is. Augusztus elején Orán megye mintegy százötven polgármesteréből nyolcvan csatlakozott algíri és constantine-

²⁶⁶ *Année politique 1947*. 149.

²⁶⁷ *L'Écho d'Alger*, 1947. július 19.

i kollegáikhoz és bejelentették, hogy amennyiben nem módosítják megfelelően a beterjesztett tervezetet, akkor lemondanak. Auriol köztársasági elnöknek és Ramadier miniszterelnöknek eljuttatott táviratukban ugyanazokat a feltételeket szabták, mint a megyei és városi képviselők. Nyomatékosan arra kérték a legfőbb közjogi méltóságokat, hogy „vegyék figyelembe a francia megyék legilletékesebb képviselőinek tisztán és nyíltan kifejezésre juttatott véleményét”.²⁶⁸ Az Algériai Unió politikusai egyetértettek abban, hogy az idő előrehaladtával a kormány tervezete folyamatosan „balra” csúszik, amit mindenképpen el akartak kerülni. Ennek tulajdonítható az, hogy hallatlanul nagy nyomást fejtettek ki mind a kormányra, mind a parlamenti képviselőkre annak érdekében, hogy javaslataikat beépítsék az alaptörvénybe.

Ezekben az években a miniszterelnöki posztjáról való lemondása ellenére a francia politikai életben meghatározó szerepet játszott **de Gaulle tábornok**. A gaulle-izmus lényege külpolitikai téren Franciaország nagyhatalmi státusának visszaállítása,²⁶⁹ valamint függetlenségének biztosítása a világ többi nagyhatalmától. Ehhez elengedhetetlen volt a gyarmatok megtartása. Még tartott a második világháború, de a de Gaulle vezette Szabad Franciaország számára az egyik központi kérdés már a gyarmatbirodalom jövője, sorsának alakulása volt. A tábornok Franciaország nagyhatalmi helyzetének visszaszerzése érdekében rendkívül kemény, késhegyig menő harcot vívott saját szövetségeseivel, az angolokkal és az amerikaiakkal, akik örömmel vetették volna tudomásul Franciaország meggyengülését. Anglia a gyarmatait szerette volna megszerezni, az Egyesült Államok pedig a háború utáni Európában nem látott volna szívesen egyetlen vetélytársat sem, amely befolyását korlátozhatná. Ezeket a törekvéseket de Gaulle világosan felismerte,²⁷⁰ ezért a Franciaország nagyságának helyreállításáért folytatott harcában a gyarmatok alapvető fontosságú eszközök maradtak.

Még 1943 májusában nyilatkozta a „haza megmentője”: „A nemzeti egység a birodalom minden részére kiterjedő francia szuverenitás elvén nyugszik. Ebből az elvből semmit, egyáltalán semmit sem engedünk.”²⁷¹ December 12-én Constantine-ban tartott beszédében sem volt hajlandó áttörő reformokra. Jóllehet kilátásba helyezte a francia állampolgári jogok megadását a muzulmán elit egy jelentős részének, „több tízezer francia muzulmának”,²⁷² a tábornok mégsem

²⁶⁸ Uo., 1947. augusztus 2.

²⁶⁹ Az a törekvés, hogy Franciaország a gyarmatbirodalma révén kívánta fenntartani nagyhatalmi rangját – miközben gazdaságilag kétségbeejtően gyenge volt és teljesen az amerikai gazdasági segítségre szorult –, Paul Kennedy amerikai történész szerint „amolyan *folie des grandeurs*, azaz nagyzási hóbort” volt. Paul KENNEDY: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása*. Budapest, 1992. 345.

²⁷⁰ A tábornok részletesen beszámol erről az emlékirataiban. DE GAULLE, 1997. II. kötet. 227–233.

²⁷¹ *L'Écho d'Alger*, 1943. május 31. Idézi: KADDACHE, 1980. 648.

²⁷² MIQUEL, 1993. 11.

ment messzebb az „algériai lakosság életkörülményeinek javításánál és a helyi elit részvételénél az adminisztrációban”.²⁷³ A belpolitikában elsősorban gazdasági szerepe volt a gyarmatoknak. A háború tönkretette a francia gazdaságot, az újjáépítés pedig óriási erőfeszítéseket követelt. A de Gaulle vezette ideiglenes kormány terveiben nagyon hangsúlyos helyet kapott a gyarmatok erőforrásainak kihasználása, aminek a segítségével elkerülhető a francia gazdaság összeomlása. Erős gazdaság nélkül a tábornok számára oly fontos francia nagyság amúgy sem lett volna elképzelhető, tehát ilyen szempontból is a gyarmatok és Algéria megtartása elsőrangú kérdésnek számított.

A második világháború befejeződése, a világméretű dekolonizáció megkezdődése és a népek önrendelkezési jogának elismerése azonban egyértelművé tette, hogy reformokra van szükség. A már említett brazzaville-i értekezleten 1944. január 30-án de Gaulle a következőket mondta: „Már a jelenlegi világháború kitörésének pillanatában szükségessé vált, hogy új alapokra helyezzük a francia fennhatóság tevékenységét. (...) Ha van olyan hatalom, amely saját elveiből kiindulva szabadon tudja megválasztani azt az utat, amelyen vezetni tudja azt a hatvanmillió embert, akik most testvériesen osztoznak negyvenkétf millió gyermekének sorsában, az nem lehet más hatalom, csak Franciaország. (...) A francia nemzetre tartozik, hogy – ha eljön az idő – végrehajtsa a birodalom reformját, amelyet szuverenitásának teljes birtokában ő maga döntött el.” Később így nyilatkozott Franciaország gyarmatpolitikájának lehetséges módosulásairól: „Remélem, hogy minden olyan ország, ahol most a francia zászló lobog, egy föderális rendszeren belül fog elhelyezkedni, amelynek az anyaország is része lesz, és ahol mindenki érdekei érvényesülhetnek.”²⁷⁴ Július 10-én pedig a következőket mondta Washingtonban: „Franciaország politikája arra irányul és arra fog irányulni a későbbiekben is, hogy a lehető legmagasabb fokra fejlessze fel ezeket a területeket annak érdekében, hogy mindegyikük képes legyen saját ügyei irányítására és egy föderális rendszerbe való betagozódásra.”²⁷⁵ De Gaulle számára tehát a föderáció elve elfogadható kompromisszumot jelentett. A brazzaville-i konferencia egyébként vegyes eredményekkel ért véget. Ajánlotta ugyan egy Föderális Nemzetgyűlés létrehozását, ahol a gyarmatok képviselői megvédhetik érdekeiket és az őslakos elit fokozatos betagozódását a helyi adminisztrációba, de – mint láttuk – elutasított minden autonómia-törekvést, minden olyan fejlődési lehetőséget, amely a francia gyarmatbirodalmon kívül játszódik le, elutasította továbbá a gyarmati

²⁷³ DREYFUS, 1974. 84. és BOISDON, 1949. 14–15. Annie Rey-Goldzeiguer szerint a telepések nem értettek egyet a beszédnek a reformokról szóló részével, mert tartottak attól, hogy a gyarmati rendszer és a francia kisebbség uralma veszélybe kerül. REY-GOLDZEIGUER, 2001. 202.

²⁷⁴ GROSSER, 1961. 29.

alkotmányok megalkotását és az önkormányzatiság elvét. Vannak olyan vélemények is, amelyek szerint Brazzaville ajánlásai semmi újat nem tartalmaztak, sőt visszalépést jelentettek egy-két olyan tisztségviselő által javasolt reformhoz képest, akiket még Vichy nevezett ki.²⁷⁶ A tábornok által támogatott társas viszony egyébként a telepéseknek is jobban megfelelt, mint az asszimiláció, amit elvetettek. Ezzel párhuzamosan „a haza megmentője” kívánatosnak tartotta Nyugat-Európa és a Mediterráneum déli országainak intézményes együttműködését, aminek révén a térség „a világméretű kereskedelemben és termelésben központi szerepet játszana”.²⁷⁷

De Gaulle tehát hajlott kisebb engedményekre, de a gyökeres reformokat, a függetlenséget kizárta. S jóllehet 1958 után, amikor minden igyekezetével megpróbált véget vetni az algériai háborúnak, gyakran hangoztatta, hogy már jó húsz éve, Brazzaville óta a „dekolonizáció” határozza meg a politikáját, mi mégis egyetérthetünk Georges Bidault-val, aki az emlékirataiban a húszéves gaulle-ista dekolonizációt „arcátlan hazugságnak” nevezi.²⁷⁸ Charles-André Julien pedig a tábornokról azt írta, hogy „a bennszülött-politika legkonzervatívabb védelmezője vált belőle”.²⁷⁹ De Gaulle ekkor egyáltalán nem az a „dekolonizátor” volt, aki a hatalomba való visszatérése után saját pragmatizmusa, de főleg a körülmények nyomására lett. A tábornok politikai elveit a kelet-algériai felkelésben játszott szerepe is hüen mutatja. Személyesen intézkedett a hadsereg bevetéséről, mert világossá akarta tenni, hogy Franciaország nem hajlandó kivonulni egyetlen gyarmatáról sem. Mindezt Chataigneau főkormányzónak is megerősítette abban a táviratában, amelyet a felkelés első napjaiban küldött neki: „A győzelmes Franciaországnak az az akaratja, hogy semmiféle csorbát se ejtsenek az Algéria felett gyakorolt fennhatóságán. Tegyen meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy az agitátorok egy kisebbségének minden franciaellenes üzelmeit elfojtsák.”²⁸⁰

Az 1947 nyarán folyó alaptörvényviták már ellenzékben találták a tábornokot. 1946 januárjában ugyanis lemondott miniszterelnöki posztjáról, mert nem értett egyet az alakuló francia alkotmányos berendezkedéssel. Aktívan részt vett ugyanakkor az alkotmányvitákban. Az első tervezet közzététele után azonnal fellépett annak elfogadása ellen. Visszautasította azt, hogy Franciaország gyarmatpolitikáját „a szabad akaraton alapuló Unióval” módosítsák. Úgy gondol-

²⁷⁵ QUILLIOT, 1972. 145.

²⁷⁶ Jacques MARSEILLE: *Empire colonial et capitalisme français. Histoire d'un divorce*. Paris, 1984. 347.

²⁷⁷ De Gaulle beszéde a Tanácskozó Gyűlés előtt 1944. március 18-án. Idézi: Paul BALTA: *Méditerranée. Défis et enjeux*. Paris, 2000. 68.

²⁷⁸ Georges BIDAULT: *D'une Résistance à l'autre*. Paris, 1965. 106.

²⁷⁹ Idézi: QUILLIOT, 1972. 263.

²⁸⁰ *L'Écho d'Alger*, 1945. május 13–14.

ta, hogy összhangban a brazzaville-i elvekkel az alkotmánynak elő kell írnia az anyaország és a tengerentúli területek szolidaritását. Olyan gyarmatbirodalmi koncepciót képzelt el, amely az integritás és a felbonthatatlanság elvére épül, és olyan együttest alkot, amelyben a különböző területek lakosainak jövője csak a francia trikolór alatt képzelhető el.²⁸¹ Június 16-án bayeux-i beszédében kifejtette, hogy a Francia Unió olyan oszthatatlan tömörülés, amelyben „száztízmillió férfi és nő jövője csak a francia zászló alatt képzelhető el”.²⁸²

1946 nyarán de Gaulle részvétele nélkül Gaulle-ista Unió alakult, amely elutasította mind a két alkotmánytervezetet, többek között a Francia Unióval kapcsolatos cikkelyek miatt. René Capitant, a háború alatt a tábornok egyik legközelebbi munkatársa állt az Unió élére és gyarmati elképzeléseit a következőkben foglalta össze: „Létre kell hozni a Francia Föderációt, ami két dolgot jelent. Először is a tengerentúli területeken olyan országokat vagy államokat kell kialakítani, amelyek rendelkezni fognak saját parlamenttel és kormánnyal. Ezután ezen kormányok felett létre kell hozni egy föderációs kormányt, amely közös fennhatósága alatt egyesíti őket és képviseli a föderáció általános érdekeit.”²⁸³ A rövid ideig létező Uniót olyan politikusok is támogatták, mint az MRP-s Viard vagy a tunéziai UDSR-es Colonna, akik mind elkötelezettek voltak Franciaország pozícióinak fenntartása iránt.²⁸⁴ Az előbbi még a Gaulle-ista Unió vezető testületének, a Nemzeti Tanácsnak augusztus 6-án megválasztott tagjai közé is bekerült.²⁸⁵ Ez a támogatottság már a gaulle-izmus későbbi algériai népszerűségét vetítette előre.

1947 áprilisában de Gaulle politikai nézetei népszerűsítésére új mozgalmat hívott életre Strasbourgban, a **Francia Nép Tömörülését** (*Rassemblement du Peuple Français – RPF*). A strasbourggi felhívás másnapján a tábornok híveinek egy kicsiny csoportja felállította Algírban az RPF első helyi bizottságát. Legfontosabb feladata a tagtoborzás volt. Ennek érdekében rövid felhívást tett közzé a sajtóban, minek következtében a megye minden részéből levelek sokasága érkezett hozzá, egyre többen csatlakoztak és spontán módon megalakultak az első alapszervezetek. Hasonló gyorsasággal ment végbe a folyamat az anyaországban is. Nem sokkal később az RPF algíri csoportja megtartotta első nagygyűlését, ahol megjelent a mozgalom főtitkára, Jacques Soustelle is, aki előadta a tömörülés céljait és a tagokhoz szóló utasításait.²⁸⁶ Soustelle egyébként később is kiemelt területként kezelte Algériát, egy július 16-án kelt belső pártduku-

²⁸¹ MAJSA, 1987.

²⁸² Charles DE GAULLE: *Discours et messages. Dans l'attente. Février 1946-Avril 1958*. Paris, 1970. 9.

²⁸³ DREYFUS, 1974. 87.

²⁸⁴ *Année politique 1946*. 246–247.

²⁸⁵ *La genèse du RPF*. Cahiers n° 4 de la Fondation Charles de Gaulle, Paris, 1997. 232.

²⁸⁶ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. február 12.

mentumban a közeledő önkormányzati választásokkal kapcsolatban buzgón javasolta, hogy az RPF Párizsra, a „nemzeti fővárosra” és Algírra, a „birodalom jelképére” különösen nagy figyelmet fordítson.²⁸⁷

Az RPF engesztelhetetlen alkotmány-ellenessége a későbbiekben természetesen az Algéria-politikában is megmutatkozott. Szüntelenül támadta „a harmadik erő” kormányának alaptörvény-tervezetét.²⁸⁸ Bár a programba²⁸⁹ bekerült a gyarmati föderáció elve és az, hogy egyes területek elérhetnek bizonyos autonómiát, Algériával kapcsolatban de Gaulle Franciaország gyengeségének tartott minden engedményt. Ebben a kérdésben a tábornok hű maradt Brazzaville elveihez, gyarmatpolitikájában ezekből az elvekből indult ki. Az RPF elnöke a párt Francia Unióval kapcsolatos álláspontját a május 15-én megtartott bordeaux-i beszédében ismertette. Javaslatait három elv köré lehet csoportosítani. Azoknak az országoknak, amelyeket valamilyen szerződés köt Franciaországhoz (például Marokkó, Tunézia, Kambodzsa és Laosz) vagy egyszerűen csak azoknak a területeknek, amelyek az anyaország fennhatósága alatt állnak, el kell ismerni a sajátos jellegét, és különleges státust kell biztosítani. A volt gyarmatokat össze kell fogni, és föderatív jellegű intézményekkel kell ellátni őket (ilyen például a Francia Unió parlamentje). Végül pedig ennek az egységnek „franciának kell lennie”, ami azt jelenti, hogy Franciaország felelős a közrendért, a honvédelemért, a külpolitikáért és a gazdasági élet irányításáért.²⁹⁰ Ennek az ezeken a területeken elfogadandó alaptörvényekben is benne kell lennie. A tengerentúli területek ugyanakkor Franciaország szerves részét képezik. Algéria státusának fenn kell tartania Franciaország szuverenitását, hatékonyabbá kell tennie rendfenntartói feladatát, egységesítenie kell az első kollégiumot. Ez a politika komoly visszhangot keltett a telepések körében.

Az RPF és de Gaulle gyarmatpolitikájának az volt a célja, hogy fenntartsa, és egyben megújítsa az egykori birodalommal ápolt kapcsolatokat, annak érdekében, hogy *megőrizze* Franciaország *nagyhatalmi rangját*. Ahogy a tábornok Bordeaux-ban fogalmazott: „Számunkra a Francia Unió elvesztése megaláztatást és hanyatlást jelentene, ami akár még a függetlenségünkbe is kerülhet. Ha viszont életteliként megőrizzük, akkor nagyok maradunk, ebből következően pedig szabadok.” Még a protektorátusokkal és a társult államokkal kapcsolatban is arra emlékeztetett a tábornok, hogy „azokat a kötelékeket, amelyek ezeket az országokat a Francia Köztársá-

²⁸⁷ Jean CHARLOT: *Le gaullisme d'opposition 1946-1958*. Paris, 1983. 102.

²⁸⁸ Az RPF ekkor még nem volt parlamenti párt, bár megpróbálták létrehozni egy olyan képviselőcsoportot (*intergroupe parlementaire*), amelynek a különböző pártok frakcióiból érkezett tagjai közel álltak a tábornokhoz és a gaulle-izmushoz.

²⁸⁹ LÉVÊQUE, 1997. 362.

²⁹⁰ Guy PERVILLÉ: *Le RPF et l'Union française*. In: *De Gaulle et le RPF 1947-1955*. Paris, 1998. 523.

sághoz kötik, nem szabad megkérdőjelezni”.²⁹¹ A beszédben a dekolonizáció legapróbb nyomát sem lehet fellelni.

Összességében azonban mégis felfedezhető a gaulle-ista gyarmatpolitika lassú megváltozásának a jele, amit ugyanakkor a tömegek hosszú időn keresztül még egyáltalán nem érzékeltek. A tábornok tulajdonképpen szakított azzal az asszimilációs politikával, amelyet Brazzaville-ben még éppen ő javasolt. Helytelenítette ugyanis, hogy a francia nemzetgyűlésbe a gyarmatok választott képviselői is bekerüljenek, amit korábban még szintén támogatott. Ebben a tekintetben nem tett kivételt Algériával sem. Vele kapcsolatban felemlgette az 1944. március 7-i rendeletet, az asszimilációt azonban már itt is elvetette. Egy 1947. április 24-i sajtótájékoztatóján a következőket mondta: „Az algériai területek – miközben Franciaország részét képezik – nem asszimilálhatók az átlagos anyaországi francia megyék közé. Algériával kapcsolatban a megoldás az, hogy státust biztosítunk neki, amely egyrészt megtartja franciának és fenntartja ott Franciaország szuverenitását, másrészt pedig olyan képviseleti rendszert alakít ki, amely lehetővé teszi, hogy saját belső érdekeit érvényre juttassa.”²⁹²

Az alaptörvény elfogadása előtt, 1947. augusztus 18-án de Gaulle nyilatkozatot adott közre, amelyben immár a két közösség társulására helyezte a hangsúlyt: „Az új algériai státus kidolgozása a nemzet életében kapitális fontosságú esemény. (...) Algéria lényegi problémái gazdasági, ebből kifolyólag pedig társadalmi és kulturális bajok. Itt – ahogy másutt is – az ilyen jellegű gondokat csak egy elfogulatlan és erős hatalom ösztönzésére és a lakosság különböző elemei közötti *együttműködés* (kiemelés tőlem – F.P.Á.) megvalósulása esetén lehet megoldani. (...) Csak egyetlen egy olyan rendszer létezik, amelyben Franciaország kötöttségek nélkül gyakorolhatja jogait és kötelezettségeit, és amelyben a lakosság két nagy csoportja egyenlő feltételek mellett egyesülhet az algériai ügyek intézésében. Csak egy rendszer képes arra, hogy a felemelkedés felé vezesse a három algériai francia megyét. Ez Franciaország szuverenitása! Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy nem képezheti vita tárgyát semmilyen formában az a tény, hogy Algéria a mi tulajdonunk. Ez azt jelenti továbbá, hogy nincsen egyetlen olyan terület sem Algériában, ahol a francia közhatalmi ágak, a végrehajtói, a törvényhozói és a bírói hatalom korlátozva lenne, hogy betölthesse hivatását és teljesíthesse feladatát. Ez azt jelenti végül, hogy a Francia Köztársaság fennhatósága tisztán és egyértelműen érvényesül, és hogy a főkormányzó, akit az állam iktat be

²⁹¹ DE GAULLE, 1970. 74–81.

²⁹² PERVILLÉ, 1998. 524.

hivatalába, csak a francia közhatalmi ágak előtt felelős.”²⁹³ A nyilatkozatban a tábornok felsorolta azokat a jótéteményeket, amelyeket a francia uralom Algériában véghez vitt. Meleg szavakkal beszélt az európaiak és a muzulmánok együttműködéséről, amely szerinte kiemelte Algériát az elmaradottságból. Az új alaptörvénynek ezt az együttműködést és a francia fennhatóságot kell megerősítenie, mert csak ez biztosíthatja a további fejlődést. Támogatta a két választói kollégium elvét, amelyet még az ő miniszterelnöksége idején vezettek be, de rendkívül élesen ítélte el azokat, akik „idegen érdekeknek engedelmességgel” el akarják hagyni Algériát. Itt egyértelműen az általa csak „szeparatistáknak” nevezett kommunistákra gondolt, akiknek a gyarmatokon való egyre határozottabb szerepvállalása komolyan nyugtalanította.²⁹⁴ Az egész általunk tárgyalt időszakra jellemző egyébként, hogy a kommunista politikával szembeni fellépés egészen mást jelentett Algériában, mint az anyaországban. Míg Franciaországban azok támadták az FKP-t, akik nem értettek egyet az általa javasolt társadalmi-gazdasági változásokkal, addig a kommunisták elleni fellépés Algériában a „három tengerentúli megye” Franciaországhoz való szoros tartozását jelképezte elsősorban a „szeparatista” politika ellen.

De Gaulle ugyanakkor nagyon határozottan támadta Franciaország alkotmányos berendezkedését, amely mindig is politikájának sarkköve volt. Algéria problémáját szerinte csak azután lehet hatékonyan megoldani, miután odahaza, azaz magában az anyaországban teremtenek rendet. Az erős központi hatalom elve népszerű volt az európaiak körében, ezért fogadták sokan örömmel Pétain hatalomra jutását, ezért támogatták de Gaulle mozgalmát, sőt ezért volt Észak-Afrikában számos híve még az egyébként teljesen jelentéktelen királysági mozgalomnak is.²⁹⁵ A tábornok október 12-én már Algírban, a Saint-Eugène stadionban megtartott nagygyűlésen pontosította álláspontját: „Minden olyan politika, amely valamiféle fejlődést felvázolva arra irányul, hogy csökkentse Franciaország jogait és kötelezéseit, és hogy megfélemlítse a francia eredetű lakosságot, vagy hogy elhitesse a muzulmán francia lakossággal azt, hogy sorsát elválaszthatja Franciaország sorsától, az a politika valójában a dekadencia politikája.”²⁹⁶ (Ld. a Függelékben!) Miközben tehát kétségbevonhatatlanul meg kívánta adni a muzulmánoknak az őket megillető jogok teljességét, addig szintén kétségbevonhatatlan az, hogy Algériát meg akarta őrizni a francia nemzet számára. A muzulmánok jogait illetően de Gaulle-nak ez az állhatatossága az RPF első időszakában akár nagylelkűnek vagy liberálisnak is tűnhet, ám a mozgalom legtöbb aktivis-

²⁹³ DE GAULLE, 1970. 112–115.

²⁹⁴ Bernard LACHAISE: *Le Rassemblement du peuple français (RPF) 1947-1955*. www-cahmc.montaigne.u-bordeaux.fr/lach1.htm, kapcsolat: 2001. augusztus 16.

²⁹⁵ MARABUTO, 1949. 205.

tájának elveiből és nyilatkozataiból az derül ki, hogy esetenként kevésbé tekintettek előre, mint a vezetőjük.²⁹⁷

A tervezet megszavazása előtt rendkívül feszült volt a helyzet. A kormány által beterjesztett tervezet lehetővé tette volna Algéria liberális fejlődését. Hiába támogatták azonban a kommunisták, a szocialisták többsége és a muzulmán képviselők közül néhányan a javaslatot (láttuk, hogy egyesek még ennél is tovább akartak menni), az MRP, a jobboldali mérsékeltek és a radikálisok túlságosan előrehaladottnak tartották az elképzelést. Az Algír megyei közgyűlés – mélyesen megdöbbenve a Depreux-terven – július közepén a következő nyilatkozatot adta ki:

„1. Az „algériai státus” elnevezés elfogadhatatlan, hiszen a három algériai megye a Francia Köztársaság integráns részét képezi.

2. A kormány tervezete nagyon messze áll attól, hogy a valódi vámmmentesség felé mozduljon el és valójában visszalépést jelent a III. Köztársaság alatt meghozott gazdasági szabályozásokhoz képest.

3. Követeljük Franciaország szuverenitásának fenntartását, amit a nagyszámú, őszinte muzulmán lakosság szintén kíván.

4. A Nemzetgyűlésnek le kell lepleznie a tervezet alkotmányellenes jellegét.

5. Ellenzünk minden olyan szövegtervezetet, amely közvetve vagy közvetlenül, a jelenben vagy a jövőben alkalmas arra, hogy veszélybe sodorja a nemzeti szuverenitást és megzavarja azt az egyetértést, amely a lakosság különböző csoportjai között létezik.”

Az aláírók között találjuk a jobboldal és a radikálisok képviselőit, Raymond Laquière-t, Rencurelt, Chevallier-t, Borgeaud-t, valamint Amédée Froger-t, a Polgármesterek Szövetségének elnökét. Hitet tettek amellett, hogy a muzulmánok szociális és politikai egyenjogúsítása folytatódjék. Kénytelenek voltak kijelenteni azt a „könyörtelen és fájdalmas tényt”, hogy a szerves alaptörvény senkit sem elégít ki.²⁹⁸ Telepes napilapokban még olyan véleményeket is lehetett olvasni, amelyek egyenesen „a polgárháború státusának” nevezték a kormány tervezetét, ami a hét évvel később megkezdődött konfliktus ismeretében nem is bizonyult akkora túlzásnak, persze egészen ellentétes előjellel.

A nemzetgyűlési képviselők számára az Algír megyei közgyűlés nyilatkozatához nagyon hasonló felhívást adott ki augusztus elején az MRP, a radikális párt, valamint a PRL algériai szekcióit összefogó Algériai Unió Köztársasági Tömörülése. Ebben megállapították, hogy Fran-

²⁹⁶ GROSSER, 1961. 138.

²⁹⁷ PURTSCHET, 1965. 257.

ciaország büszke lehet a két közösség több mint százéves együttműködése révén létrehozott Francia Algériára. Figyelmeztették a parlamenti képviselőket, hogy nincs joguk olyan státust elfogadni, amely nem találkozik az algériaiak egyetértésével, és amely minden franciának és muzulmánoknak a viszálykodás és az egymás elleni küzdelem jövőképét rajzolja fel. A francia közösség nevében ragaszkodtak a két népcsoport egyensúlyához és elfogadták, hogy a muzulmán lakosság közül bárki szabadon folyamodhasson a francia állampolgárságért. Nem utasították el eleve a mérsékelt reformokat, de megelégedtek az 1944. márciusi rendeletekkel és támogatták, hogy a két választói kollégium ugyanannyi képviselőt küldhessen a választott testületekbe. Nagyon kategorikusan kijelentették azonban, hogy tiszta kollégiumokat akarnak, éppen az egyenlőség érdekében. Elutasították azt az elvet, hogy muzulmánok is betagozódjanak az első kollégiumba, mert így „saját kollégiumunkban ők fognak dönteni”. Olyan algériai parlamentet láttak volna szívesen, amelyikben egyik közösség sem nyomja el a másikat, ezért javasolták, hogy csak úgy lehessen elfogadni bármilyen határozattervezetet, ha azzal mind a két kollégium többsége egyetért. Ezzel biztosítva lett volna az, hogy az európaiak akarata ellenére semmilyen fontos kérdésben se születessen döntés. Annak érdekében, hogy Algéria francia föld maradjon, négy feltételnek kell teljesülnie:

1. A három algériai megye az egy és oszthatatlan Francia Köztársaság részét képezi.
2. A két választói kollégiumot szigorúan a személyi jogállás különböztesse meg egymástól.
3. A döntések csak a két kollégium többségének egyetértésével születessenek meg, a fennhatóságot a francia nemzetgyűlés gyakorolja.
4. A francia kormánynak felelős közigazgatás fenntartása, valamiféle algériai „kormánytanács” létrejöttének kizárása, amely esetleg egy „algériai kormány” elődje lehet.²⁹⁹

Egészen nyilvánvaló, hogy az algériai jobboldal alapvetően befolyásolta a parlament döntését, hiszen a követeléseik szinte teljes egészében bekerültek a szerves alaptörvénybe. Annál is inkább, mert a szavazás előtt az RGR a kormányból való kilépéssel fenyegetőzött, ha nem kapnak megfelelő biztosítékokat Franciaország szuverenitásának fennmaradására. Ez valójában a telepés-privilegiumok fenntartását jelentette. A kormányválságtól rettegő szocialista miniszterelnök, Paul Ramadier végül engedett és a pártja, valamint az MRP balszárnya által támogatott liberális tervezet tulajdonképpen feladásával elfogadta a jövőbeli algériai gyűlés kétharmados

²⁹⁸ *Démocratie*, 1947. július 19.

²⁹⁹ Uo., 1947. augusztus 9.

szabályának elvét (ld. később), valamint a kormányzótanács és az első kollégium összetételéről szóló rendelkezéseket.³⁰⁰ 1947. szeptember 2-án került sor a szavazásra, és a kompromisszumos tervezetet 325 „igen” szavazattal 86 ellenében, a francia kommunista képviselők tartózkodása és algériai elvtársaik ellenszavazata mellett elfogadták.³⁰¹ Az AKP elutasítását Alice Sportisse azzal indokolta, hogy a kormány tervezete nem vette figyelembe, hogy az algériai nép a világháborúban az antifasiszta erők oldalán harcolt, és hogy joggal követeli magának a szabadságot és a demokráciát.³⁰² Nem mellékes, hogy az Algériai Unió képviselői is – a kormánytag René Mayer és az MRP-s Jacques Augarde kivételével – „nem”-mel szavaztak.

Az alaptörvény az asszimilációs politikának kedvezett. Kimondta, hogy Algéria – amely egy megyecsoporthoz képez – továbbra is Franciaország része, annak „három tengerentúli megyéje”, ugyanakkor pénzügyi autonómiát élvez. Az anyaország által kötött nemzetközi szerződések (pl. a későbbi NATO-szerződés) pedig érvényesek Algériára is.³⁰³ A polgári szabadságjogok kiterjesztése mellett rendkívül lényeges, hogy minden algériait francia állampolgárrá nyilvánítottak, és a nők is szavazati jogot kaptak. Az őslakosok teljes jogú állampolgárok lettek anélkül, hogy lemondtak volna muzulmán jogállásukról. Előrelépésnek tekinthető, hogy az önálló parlament elve bekerült a dokumentumba: az algériai gyűlés két, egyenként hatvan-hatvan tagot számláló kollégiumra oszlott, amelyek a főkormányzóval együtt intézték az ország ügyeit. A választási rendszert úgy alakították ki, hogy az semmiképpen se veszélyeztesse a telepések uralmát. A gyűlés felét háromévente megújították, oly módon, hogy előbb a páratlan, a következő alkalommal pedig a páros számú szavazókerületek választottak. Az első választói kollégiumban (532.000 választó), amelynek a kialakítása során nagyon szigorú koncepció alapján jártak el, az európaiak és az őslakosok bizonyos csoportjai (diplomások, volt frontharcosok, összesen 63.000-en) szavaztak, a másodikban pedig a „muzulmán franciák” tömegei (1.300.000 választó). Az aránytalanság a francia lakosság javára szembeszökő: az egymillió európai ugyanannyi képviselőt választott, mint a nyolcmillió muzulmán.

De még ezt a választási rendszert is különösen hevesen támadták a francia telepések, akik a következőképpen érveltek: az első kollégiumba sorolt muzulmánok számaránya igen magas, megközelíti a 20%-ot. Ezek a muzulmánok minden bizonnyal szintén muzulmánokat fognak megválasztani, ennek megfelelően – a számarányok alapján – a negyvennyolc európai képviselő

³⁰⁰ *Année politique 1947.* 149.

³⁰¹ MONTASSIER, 1980. 155–156.

³⁰² J. NAGY László: *A kommunista mozgalom...* i. m.

³⁰³ J. NAGY, 1995. 127.

mellett tizenkét muzulmán fog helyet foglalni az első kollégiumban. Így pedig az őslakosok a második kollégium hatvan muzulmán képviselőjével abszolút többségbe fognak kerülni, ami veszélyt jelenthet a francia szuverenitásra nézve.³⁰⁴ A későbbi események azonban bebizonyították, hogy teljesen alaptalan volt a telepések aggodalma.

Jóllehet a párizsi nemzetgyűlés maradt az illetékes az alkotmányjogi, a polgárjogi és a büntetőjogi ügyekben, az algériai parlament szerepe mégsem volt jelentéktelen. A főkormányzóval egyetértésben kellett intéznie Algéria belső ügyeit és képviselnie saját érdekeit. Ezeken a területeken szabadon dönthetett. Ő szavazta meg Algéria költségvetését és a főkormányzóval együtt döntött egyéb pénzügyi kérdésekről is. A kormány ugyanakkor bármikor feloszlathatta. Az alaptörvény előírta azt is, hogy az iszlám vallást minden szinten el kell választani az államtól és biztosította a vallásszabadságot. A parlamentnek meg kellett szerveznie az arab nyelv oktatását minden szinten, fokozatosan fel kellett számolnia a vegyes közigazgatású körzetek rendszerét és meg kellett szüntetnie a déli területek feletti katonai ellenőrzést. Az alaptörvény megszüntette a megyék és a szaharai régiók közötti területi megosztottságot és előírta, hogy a déli területeket alakítsák át megyékké, ezt a feladatot pedig a később létrehozandó algériai gyűlésre bízta. A végrehajtó hatalom a főkormányzó kezébe került. Ő képviselte a köztársaság kormányát. Munkáját egy hattagú kormányzótanács segítette, amelynek feladata volt a parlament által meghozott határozatok végrehajtása felett őrködni. A főkormányzó a cselekedeteiért a köztársaság kormánya előtt felelt.

Az alaptörvény tehát tartalmazott számos pozitív elemet is, ilyen volt például az önálló algériai parlament elve. Azonban bármekkora volt is ezeknek az intézményi változásoknak és reformoknak a jelentősége, hiba lenne az elfogadásukban Franciaország addigi tengerentúli szerepéről és küldetéséről való lemondást látni. Összességükben ugyanis a reformok elmaradtak a kor követelményeitől. A nemzeti mozgalom már sokkal többet várt, arról nem is beszélve, hogy a törvény végrehajtására nem került sor, pedig akkor talán lehetővé vált volna valamilyen előrelépés.³⁰⁵ Bevezették ugyanis az ún. *kétharmados szabályt*, ami azt jelentette, hogy abban az esetben, ha az algériai gyűlés egyik kollégiuma valamilyen kérdést fontosnak ítélt, akkor kérhette, hogy arról kétharmados többséggel hozzanak döntést. Mivel az első kollégiumban az európaiak akarata érvényesült, könnyű belátni, hogy egyetlen olyan reform megszavazása sem történhetett

³⁰⁴ *Année politique 1947*. 282.

³⁰⁵ A nők szavazati jogáról szóló rendelkezések szintén papíron maradtak, így fordulhatott elő az, hogy ha egy algériai nő Franciaországba költözött, akkor volt szavazati joga, ha azonban visszatért hazájába, akkor elveszítette azt. Vatin, 1983. 247.

meg, amely nem állt érdekükben. Miután az alaptörvény kompromisszum eredményeként jött létre, sem azokat nem elégítette ki, akik az anyaország jogait akarták mindenáron fenntartani, sem azokét, akik a muzulmánok jogait szerették volna kiterjeszteni. Az alaptörvény számbelileg egyenlő képviselőhöz juttatta az európaiakat és a muzulmánokat, ez azonban pusztán látszat-egyenlőség volt, az első kollégium vezető szerepét semmi sem veszélyeztette. Egyesek később úgy értékelték a státust, hogy az „másra sem volt jó, mint a gyarmati uralom fenntartására, az asszimiláció fikciója révén”.³⁰⁶ A franciák számára a státus rendelkezései és lehetséges következményei mégis fenyegetést jelentettek és a törvényt „megalázónak” tartották.

A muzulmánok ugyanakkor úgy látták, hogy rászédtek őket. A többségben lévő őslakosok műveltebb és szélesebb látókörű elemei elnyomottnak érezték magukat, akiket az európai kisebbség, amely fajilag, nyelvileg, szokásait és érdekeit illetően más, megakadályoz céljainak elérésében. Nem arról van szó, hogy ezek az emberek gyűlölték volna Franciaországot. Számos politikai vezető – ahogy a Maghreb többi részén is – francia neveltetést kapott és erősen kötődött a francia forradalmi eszmékhez. Az igazi problémát az algériai telepések politikája és magatartása jelentette. Túlnyomó többségük szinte szünet nélkül arra panaszkodott, hogy a muzulmánok ellenségesek velük szemben és agresszívan önérzetesek. Ez legtöbbször kétségtelenül igaz is volt, ám csak nagyon kevesen tettek valamit azért, hogy ez az ellenségesség alábbhagyjon. Mindössze néhány európainak voltak muzulmán barátai, a többiek pedig semmit sem tettek annak érdekében, hogy erősítsék a két közösség közötti kapcsolatokat. A legtöbben „patkánynak”, „dinnyének” vagy egyszerűen csak „koszos arabnak” nevezték az őslakosokat. A faji ellentétek eltűnéséért alig-alig tettek valamit, Algéria két társadalmának a szembenállása pedig továbbra is fennmaradt.³⁰⁷

A szocialista Ramadier miniszterelnök novemberi megbuktatása egyben a Francia Unión belüli fokozatos politikai fejlődés bukását is jelentette. Az MRP és a radikálisok egyre erőteljesebben érvényesítették programjukat, ezt pedig a SFIO azzal, hogy a kormányban maradt, tulajdonképpen elfogadta. A párt a státus elfogadása után tisztában volt azzal, hogy ez a törvény az

³⁰⁶ QUILLIOT, 1972. 264.

³⁰⁷ Ennek mértékét jól mutatja egy érdekes adalék, mégpedig az, hogy hogyan nevezték saját magukat az európaiak és az őslakosok. Az utóbbiak, hiába lettek akarataik ellenére francia állampolgárok, egységesen „algériai muzulmánoknak” nevezték magukat. Az európaiak többsége ugyanakkor, ha megkérdezték volna, hogy kik ők, akkor úgy válaszoltak volna, hogy ők „algériaiak”, érzékeltetve ezzel, hogy ők otthon vannak Algériában, hogy Algéria az övék. Mindkét társadalom létrehozta saját belső egységét, de továbbra is szemben álltak egymással, aminek az oka egyértelműen az egyik nép másik nép általi gyarmatosításában keresendő. A két csoport között azért egyetlen kérdésben teljes egyetértés uralkodott: mindketten elutasították az alaptörvényt, igaz egészen más okokból. Charles-

algériai társadalom egyik nagy csoportját sem elégíti ki. Az őt ért szemrehányásokat azzal utasította el, hogy ha nem járult volna hozzá a tervezet megszavazásához, akkor a jobboldali többség, „az MRP-től a radikálisokon át a PRL-ig” még konzervatívabb törvényt alkotott volna meg. A szocialisták azt is megállapították, hogy „a státus szentesíti az ország minden lakójának a tényleges egyenlőségét”.³⁰⁸ A későbbiek bebizonyították, hogy ez az egyenlőség pusztán ábránd maradt.

Robert AGERON: *Français, juifs et musulmans: l'union impossible*. In: *L'Algérie des Français*. Présentation par Charles-Robert AGERON. Paris, 1993. 115.

³⁰⁸ *Fraternité*, 1947. október 23.

Az első próbatétel a pártok előtt: az 1948-as választások

A szerves alaptörvény által kijelölt politikai keretek közötti első választásokra 1947 októberében került sor, amikor is helyhatósági választásokat tartottak. Ez volt az első olyan szavazás, amelyet az alaptörvény rendelkezései szerint bonyolítottak le. Az eredmények jelzésértékűek voltak és arra szolgáltak, hogy az európai választók utólag mondhassanak véleményt az alaptörvényről.

A kormánynak súlyos tekintélyvesztést kellett elkönyvelnie, hiszen csakúgy, mint az anyaországban, itt is az RPF győzött, míg a legnagyobb jobboldali kormánypárt, az MRP, hiába igyekezett megállapodni a kommunistákon kívül minden demokratikusnak ítélt politikai erővel és hiába állított olyan ismert személyiségeket a listáinak élére, mint a constantine-i parlamenti képviselő, Augarde,³⁰⁹ az európaiak által elítélt alaptörvény megszavazásával teljesen szétzilálódott (de Gaulle az alaptörvény tervezetének elutasítását javasolta). De azok a kommunisták is visszaszorultak, akik ekkorra már belátták a nemzeti kérdés fontosságát, és magukévá tették az önálló algériai állam elvét.

Az első kollégiumban az RPF maga köré gyűjtötte azokat a politikai erőket, amelyek elutasították az alaptörvényt, és átvette az „Algériai Unió” vezetését. A „Köztársasági Tömörülésben” ezúttal nem vett részt az MRP, de minden független jobboldali igen. Algírban a megyei szinten létrejövő egységbizottság felhívást adott ki „minden republikánus és hazafi” szavazópolgárnak, hogy helyi szinten is hozzanak létre egységet.³¹⁰ Az egységbe tömörült pártok célja az volt, hogy megakadályozzák a muzulmán nacionalistákat és a kommunistákat abban, hogy polgármesteri vagy alpolgármesteri helyeket szerezzenek.³¹¹ A szövetség számíthatott a centrum és a jobboldal szavazataira, ennek köszönhetően az első kollégiumban átütő sikert aratott. A jó szerepléshez hozzájárult de Gaulle már említett október 12-i beszéde, amelyben harmincezer ember előtt meghirdette az algériai lakosság etnikai elemeinek a testvériségét, és perrel fenyegette meg mindazokat, akik „fel akarják darabolni Francia Algériát”.³¹² Az RPF Algírban kiszorította a városi tanácsból az összes kommunista képviselőt, ahol pedig a legutóbbi helyhatósági választások, 1945 nyara óta az AKP-nak komoly befolyása volt, hiszen például a polgármesteri tisztséget is a kommunista Tubert töltötte be. A telepések egyes lapjai „a kommunista lista teljes megsemmisüléséről” cikkeztek, és Francia Algériát éltették.³¹³ Szintén jók voltak az Unió eredményei Constantine-ban, de valamivel gyengébben szerepelt Oránban, ahol a baloldal még tartotta ma-

³⁰⁹ *Rapport mensuel*, août 1947.

³¹⁰ *Démocratie*, 1947. szeptember 27.

³¹¹ *Rapport mensuel*, novembre 1947.

³¹² *Année politique 1947*. 193.

³¹³ *L'Écho d'Alger*, 1947. október 19–20.

gát. Az Algériai Unió összességében megszerezte az ország önkormányzatainak 70%-át (Algír polgármesteri székét a gaulle-ista Pierre-René Gazagne nyerte el). A siker abban rejlett, hogy a nagyobb pártok közül egyedül az RPF utasította el azt az alkotmányt, amelyet az első kollégium, vagyis az európai lakosság is elvetett.

Az összes többi párt, egy demokratikus listát alakítva³¹⁴ és begyűjtve az első kollégiumban szavazó muzulmánok többségének voksait, a jobboldali MRP-től az FKP-ig bezáróan elfogadta a korlátozott reformokat életbe léptető alkotmányt, az európaiak azonban – mint láttuk – még ezeket a korlátozott reformokat is elleneztek. A baloldal az első kollégiumban elveszítette szavazatainak 40%-át!³¹⁵ Oka lehetett az alkotmányt és a szerves alaptörvényt elfogadó és megszavazó európai pártok gyengébb szereplésének az is, hogy nem egy körzetben egymás ellen is indítottak jelölteket. Emellett arról sem szabad megfeledkezni, hogy a de Gaulle által javasolt erős elnöki rendszer szintén népszerű volt az európai telepések körében, amely rendet és biztonságot ígért, valamint Francia Algéria fennmaradását (ld. Pétain rendszerének pozitív fogadtatását!).

Mindezt jól érzékelték a szocialisták, akik tisztán látták, hogy az európaiak a nacionalisták esetleges győzelmétől való félelmükben szavaztak a jobboldalra. Szomorúan úgy értékelték az eredményeket, hogy „a demokrácia visszaszorult, a reakció pedig győzedelmeskedett. Ez a választás a félelem választása volt. Az első kollégium helyrehozhatatlanul kettészakadt, a két fél pedig ádáz ellenfelekké vált.”³¹⁶

A kampány és a programok

Az alaptörvény értelmében – mint láttuk – meg kellett választani az algériai gyűlést.³¹⁷ A szavazás időpontját 1948. április 4-re és 11-re tűzték ki. A kampány során a pártok mind-mind kifejtették a véleményüket Algéria jövőjéről.

Az algériai **kommunisták** soraiban ekkorra már többségbe kerültek az algériai eredetű párttagok, ami a háború előtt még nem volt elmondható. Az őslakosok számára azonban ez a párt

³¹⁴ A SFIO és az AKP Algírban és Oránban közös listát állított, ugyanakkor Constantine megye több városában is önállóan indultak a szocialisták.

³¹⁵ QUILLIOT, 1972. 265.

³¹⁶ *Fraternité*, 1947. október 23.

³¹⁷ A választási eredményeket, a táblázatokat és a visszhangokat bővebben lásd: FERWAGNER Ákos: *Gyarmatosítók és nacionalisták. Az 1948-as parlamenti választások Algériában*. In: *Mediterrán Tanulmányok IX*. Szeged, 1999.

még mindig az „európaiak pártja” volt, nem pedig algériai, s főleg nem muzulmán. Az AKP célja az UDMA-val egyetértésben továbbra is az volt, hogy egységet teremtsen a nemzeti pártokkal, hogy létrehozzon egy demokratikus frontot, lehetőleg az ő irányítása alatt. Január 14-én Oránban arab nyelvű röpiratban követelte, hogy „Algéria foglalja el az őt megillető helyet a demokratikus népek sorában”, valamint felhívást intézett a PPA-hoz, az UDMA-hoz és a független szocialistákhoz, hogy alakítsanak „egységes blokkot az algériai parlamenti választásokra”.³¹⁸ A Központi Bizottság február 28–29-én tartott ülésén megismételte a nemzeti pártokhoz intézett felhívását. Az AKP a választási erőfeszítéseit Orán megyére összpontosította, mert ott támogatottsága nagyobb volt, mint másutt. A hónap második felében azzal az ajánlattal fordult az MTLD-hez, hogy Oránban osszák fel egymás között a választókerületeket és indítsanak közös jelölteket. Bár Algéria jövőjének megítélésében az UDMA-hoz nagyon közel állt, a párt törekvései mégis meghiúsultak, mert az MTLD makacsul visszautasította a kommunisták közeledését. A kampányban követelték az algériai nép jogainak maradéktalan érvényesítését, a kolonializmus eltörlését és a száz hektárnál nagyobb birtokok újrafelosztását.

A **szocialisták** a reformok és az asszimilációs politika folytatását ígérték, ehhez kérték az európai szavazók támogatását. Kampányuk során a hangsúlyt a szabadságra és az emberi jogokra helyezték, és az általános szocialista jelszavakat hangoztatták. Programjuk lényegében az alaptörvény által meghatározott keretek közötti politizálást ígért, amit a béke biztosítékának tartottak. A kampány során Guy Mollet is ellátogatott Algériába. Az oráni színházban tartott sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy az algériai parlament megválasztásának Algérián messze túlmutató jelentősége van. „Olyan helyzetben vagyunk, hogy az egyesek által táplált nacionalizmussal szemben a háborús és polgárháborús pszichózis légkörében kell bizonyítanunk azt, hogy a Francia Unióban van olyan hely, ahol a szociális igazság, a béke és a szabadság, egyszóval a szocializmus érvényesül.”³¹⁹ Mollet március 31-én Constantine-ban is felszólalt egy nagygyűlésen, ahol az algériai helyzetet elemezve megfogalmazta azt az óhaját, hogy „életbe lépjen az alaptörvény, amely az összes népcsoport egyesüléséhez fog vezetni”. Elítélte egyrészt a végletekig el-tűzött kolonializmus képviselőinek magatartását, „akik nem akarják megérteni a társadalmi fej-

³¹⁸ *Rapports Politiques de Quinzaine*, année 1948, 1er Semestre, période du 1er au 15 janvier, par Cabinet du Gouvernement Général, Service des Liaisons Nord-Africaines. Archives d’Outre-Mer (AOM), Aix-en-Provence, GGA 11H56 (a továbbiakban: Rapports).

³¹⁹ *Le Monde*, 1948. március 30.

lódést”, másrészt pedig mindazokat, „akik azt képzelik, hogy a franciák Algériából való távozása meg fogja oldani a problémáikat”.³²⁰

A jobboldalt azért is támadták a szocialisták, mert az elavult kolonializmust képviselte és „kíméletlenül kizsákmányolta” az algériaiakat. Azzal riogatták a választókat, hogy az egyenlőtlenségre épülő erőpolitikájuk – amelyet „az eltorzított francia szuverenitás” nevében folytatnak – győzelme esetén a szélsőségek meg fognak erősödni. Középutas politikájuknak megfelelően az MTLD szemére vetették, hogy ki akarja zárni az algériai népből a több mint száz éve itt élő franciákat, és hogy letagadja a történelmi tényeket. Kritikájukból kijutott a kommunistáknak is, akiknek az volt a „bűnük”, hogy az UDMA 1946-os választási sikere után csatlakoztak korábbi ellenfeleik „demagóg politikájához és az Algériai Köztársaság követeléséhez”. A SFIO tehát szembehelyezkedett az AKP függetlenségpárti álláspontjával, amelyet továbbra is határozottan elutasított. Ennek kapcsán az algériai kérdést nemzetközi megvilágításba is helyezte. Azt állította, hogy a Szovjetunió és a Kominform segítségével ez a megoldás az egész lakosság kárára lesz, hiszen „nem akarunk amerikai gyarmat, de orosz provincia sem lenni”. Újra és újra hitet tettek a demokratikus Franciaországgal teljes egységben élő Algéria mellett és elutasították a bármely irányból jövő szeparatizmust. A lakosság életszínvonalának és ellátásának javítása érdekében mezőgazdasági reformokat és iparosítási programot javasoltak, mert „elfogadhatatlan, hogy az anyaországi kapitalisták maguknak tartsák fenn a gyártás monopóliumát”. Megismételték, hogy Algéria nem élhet egyedül, amit azzal indokoltak, hogy „a jövő nem azoké a kis országoké, akik magukba akarnak zárkozni, hiszen a gazdasági és társadalmi fejlődés csak akkor lehetséges, ha nagyobb egységekhez kötődünk”. Ilyen nagyobb egységnek tekintették a Francia Uniót, amely minden nyersanyagot biztosítani tud, ebből következően az abból való kilépést „aberrációnak” nevezték.³²¹

A szocialisták constantine-i szervezete 1947. december 7-én tartotta jelölőkongresszusát, amelyen határozat született arról, hogy nem kötnek senkivel sem választási szövetséget azokban a körzetekben, ahol pozícióik erősek. Kizárták azt a lehetőséget, hogy együttműködjenek az MRP-vel, de a második kollégiumban lehetségesnek tartották az összefogást az UDMA-val és a kommunistákkal. A párt algériai szervezete 1948. február 15–16-i kongresszusán döntéseket hozott arról, hogy indítanak jelölteket a második kollégiumban, és hogy igyekeznek szövetséget kötni a demokratikus muzulmán szervezetekkel. Első helyen az UDMA-t említették, de kizárták az

³²⁰ *Rapport mensuel*, mars 1948.

³²¹ *Fraternité*, 1948. március 18.

együttműködésből az MTLD-t, amelynek „szeparatista politikája veszélyes a francia szuverenitásra”.³²² A szocialisták a választásokat megelőző hónapokban számos tanácskozást és pártgyűlést rendeztek, amelyeken a követendő taktikáról vitáztak. Annak érdekében, hogy minél jobban szerepeljenek a második fordulóban, politikai bizottságot hívtak életre Constantine-ban, amelynek két európai és két muzulmán tagja volt, és amelynek ki kellett dolgoznia a választásokra szóló stratégiát. A kezdeményezés mindenképpen újszerű, hiszen az európai pártokra nem volt jellemző az, hogy politikájuk kialakításába öslakosokat is bevontak volna. A párt parlamenti képviselői (Borra, Rabier) és magas rangú helyi vezetői kampánykörutakat tartottak, amelyeken ismertették a SFIO álláspontját Algériával és a Francia Unióval kapcsolatban.³²³

Az algériai hatóságok, amelyekben a SFIO-nak döntő befolyása volt, az eddigi választásokból levonták a következtetéseket. Azt lehet mondani, hogy ezek többé-kevésbé demokratikus választások voltak, de ez azzal járt, hogy a második kollégiumban a nacionalista pártok mindig igen jelentős eredményeket értek el. Ezeket a tapasztalatokat a választási előkészületek során a hatóságok felhasználták és úgy döntöttek, hogy bizonyos „eszközökkel” igyekeznek megfelelő eredményeket elérni. A választások során elkövetett csalások a szerves alaptörvény elszabotálásának első példáját jelentették.

A kormány először is leváltotta az engedékenynek tartott Chataigneau főkormányzót, akit liberalizmusa miatt nagyon keményen támadott a jobboldali sajtó. Ezzel egy időben a Francia Unió más területeire is új főtisztviselőket helyeztek, amivel kapcsolatban a francia politikai évkönyv szerkesztője meg is jegyezte: „az új személyiségek kiválasztása szigorítási szándékot tükröz”.³²⁴ Korábban a szocialisták támogatták a főkormányzót, akinek a politikáját liberálisnak tartották, s egészen 1948 elejéig sikerült a posztján tartaniuk vagy inkább elhalasztaniuk a leváltását. Depreux még ekkor is úgy vélekedett, hogy „ha Chataigneau-t felmentjük – még akkor is, ha a legkiválóbb szocialista kerül a helyére –, olyan benyomást keltünk, mintha a politikánkat változtatnánk meg”. Más adatok arra utalnak, hogy az egész pártelnökség egyöntetűen ellenezte a liberális főtisztviselő leváltását. Amikor februárban komolyan felvetődött a felmentés gondolata, André Ferrat elnökségi tag olyannyira ellene volt, hogy még az esetleges „következmények” sem tudták eltéríteni ettől a véleményétől.³²⁵ Léon Blum egykori közeli munkatársa, a népfront kormányában államtitkári tisztséget betöltő Chataigneau – tettünk már rá utalást – nem tudta

³²² *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 29 février.

³²³ Uo.

³²⁴ *Année politique 1948*. 8.

³²⁵ PERVILLÉ, 1987.

népszerűvé tenni magát az európaiak körében („Mohamed Chataigneau-nak” csúfolták...³²⁶). A SFIO vezetői tudatában voltak annak, hogy párttársuk mennyire kedvelt a muzulmán lakosság körében, amely az eddigi választások viszonylagos tisztaságát neki köszönhette. Meggyőződtek azonban arról, hogy hosszútávon nem lesz képes ellenállni a féktelen támadásoknak, amelyek egyre erőteljesebbekké és kíméletlenebbekké váltak. Attól is tartottak, hogy Chataigneau kitartó védelmezése és algíri jelenlétének meghosszabbítása az európaiak zavargásait válthatja ki, mégpedig éppen azok előtt az algériai választások előtt, amelyek döntőek lehetnek az ország sorsa szempontjából. A Depreux belügyminiszter által évekig védelmezett liberális tisztviselő leváltása már nem az első jele volt annak, hogy a szocialisták kénytelenek meghátrálni a jobboldal fokozódó nyomása előtt.

A volt főkormányzó helyébe február 11-én az ugyancsak szocialista Marcel-Edmond Naegelen nevezték ki, s ez azért jelentett elfogadható kompromisszumot a SFIO számára, mert így továbbra is a sajátjának tudhatta a posztot. A hivatalát február végén elfoglaló Naegelen tipikus anyaországi politikus volt: szinte semmit sem tudott Algériáról. Információit olvasmányélményeiből és a parlamenti folyosókon algériai kollegáival folytatott beszélgetéseiből szerezte. Megérkezése után fogadta a három algériai prefektus látogatását, s azt a következtetést szűrte le, hogy a muzulmánok többsége elveszítette a Franciaországba vetett bizalmát, valamint meg van győződve arról, hogy a franciák beletörődtek Algéria elvesztésébe. Az európaiak viszont dühösek, félnek és fegyverkeznek, „készek elkövetni minden hibát és örültséget”.³²⁷ Álláspontját ennek megfelelően hamar kialakította.

Száma Algéria függetlensége egyet jelentett a káosszal, mert az a francia szakértők, mérnökök, tudósok, tanárok, szakemberek, stb. távozását jelentette volna. Ez pedig anarchiába taszítja Algériát, ami oda vezet, hogy másik nagyhatalom szerzi meg magának ezt a területet. Az asszimilációs politika híve volt, de nem értett egyet még az alaptörvény szellemiségével sem. Naegelen kinevezését örömmel nyugtázták az európaiak. Elődjénél keményebb és határozottabb fellépése nagy megnyugvással töltötte el őket, benne látták azt a biztosítékot, hogy nem tesznek engedményeket az őslakosoknak.³²⁸ Kinevezése után nem sokkal beszédet tartott Algír megye polgármesterei előtt, akik pesszimisták voltak Algéria jövőjét illetően és követelték annak biztosítását, hogy Franciaország sosem hagyja el ezt a „francia tartományt”. Az új főkormányzó egyértelműen és világosan kinyilvánította, hogy Franciaország és a köztársaság javára fog cseleked-

³²⁶ ALLEG, 1981. 260.

³²⁷ NAEGELEN, 1962. 34.

ni, valamint éltette az anyaország „gyarmati művét”. Szavait tomboló tapsvihar fogadta, ami jelezte, hogy a jobboldali érzelmű polgármesterek támogatni fogják a politikáját.³²⁹ Naegelen számtalan beszédet tartott a kampány során Algírban, Constantine-ban, Tlemcenben, amelyekben szigorú és kemény politikát hirdetett. Tevékenységének köszönhetően az alaptörvény szelleme a konzervatív asszimiláció irányába terelődött.

Csakúgy, mint az anyaországban, a SFIO itt is szakított a kommunistákkal,³³⁰ emellett élesen elítélték a nacionalista pártok tevékenységét. Naegelen úgy vélte, hogy a mérsékelt Ferhat Abbasz nem föderalista, hanem szeparatista politikát folytat,³³¹ holott ez teljesen alaptalan vád volt. Az új főkormányzó személyének a kiválasztása – a későbbiek ismeretében – mindenképpen szerencsétlen lépés volt a kormány részéről, pedig Depreux belügyminiszter még Ferhat Abbasz kinevezését sem tartotta korábban kizártnak.³³²

A kormány következő lépése az volt, hogy biztosítandó az adminisztráció lojalitását, fizetésemelést határozott el a tisztségviselők körében, illetve biztosította a családi pótlékot bizonyos foglalkozási kategóriák számára.³³³ A Naegelen vezette adminisztráció mindenképpen el akarta kerülni azt a helyzetet, hogy az első algériai parlamentben nagyszámú MTLD-képviselővel kelljen vitatkozni, netalán nekik engedményeket tenni, ezért elhatározták, hogy a franciákhoz hű, a francia jelenlétet feltétlenül támogató független jelölteket indítanak a második kollégiumban. A főkormányzó a kormánnyal egyetértésben úgy döntött, hogy a kedvező eredmény érdekében törvénytelen eszközöket is alkalmaznak a választások során. A szavazás előtti napokban a hatóságok az MTLD jelöltjeinek több mint felét letartóztatták, a választások napján pedig nem egy vidéki városban a katonaság és a rendfenntartó erők járőröztek, valamint páncélosok felvonultásával igyekeztek megfélemlíteni a lakosságot. Egyik-másik településen április 4-én fegyveres összecsapások is történtek, amelyek következtében halálos áldozatok is voltak. Nem mellékes, hogy ezekben az összetűzésekben felfegyverkezett telepések is részt vettek a rendfenntartó erők oldalán. Több száz letartóztatás történt és volt, ahol még ostromállapotot is hirdettek. Mahfoud

³²⁸ *Le Monde*, 1948. március 7–8.

³²⁹ *Démocratie*, 1948. március 6.

³³⁰ Ez a kialakuló hidegháború idején általános európai jelenség volt. Nyugat-Európában a szociáldemokrata-szocialista pártok beszüntették együttműködésüket a kommunistákkal, kiszorítva őket a hatalomból. Kelet-Európában pedig a hatalmat sokszor erőszakos úton megragadó kommunista pártok beolvasztották magukba a szociáldemokratákat. Paul Kennedy szerint az FKP kormányból való kiszorítása válasz volt arra, hogy előzőleg Lengyelországban, Bulgáriában és Romániában fokozatosan kiiktatták a kormányból a nem kommunista elemeket. KENNEDY, 1992, 353.

³³¹ *Le Monde*, 1948. április 2.

³³² DREYFUS, 1974. 93.

³³³ *Le Figaro*, 1948. március 20.

Kaddache egyenesen úgy fogalmazott, hogy az események következtében Naegelen neve Algériában „a választási csalások szinonimájává” vált.³³⁴ A törvénytelenégeket később maga a főkorányzó sem tagadta, de a felelősséget a közigazgatás alsóbbrendű beosztottjaira hárította, akik „nem tartották be mindenütt és hiánytalanul a teljes pártatlanságra vonatkozó utasításaimat”. Nehezen hihető azonban az, hogy Naegelen ne tudott volna a csalásokról, hiszen az emlékirataiban ő maga tett közzé egy olyan dokumentumot, amely a Belügyminisztériumból származott és egyenesen a miniszterelnököt tájékoztatta arról, hogy hogyan kell olyan jelölteket győzelemre juttatni, akik „megfelelnek” a hatóságoknak.³³⁵

A kampányban kisebb baloldali csoportocskák is hallatták a hangjukat, jóllehet befolyásuk elhanyagolható volt. Azt, hogy a baloldalt mekkora belső ellentétek jellemezték, jól mutatta a két munkáspárt egymástól szögesen eltérő Algéria-konceptiója. Csakhogy a SFIO-n belül sem volt teljes az egység. Kivált ugyanis a pártból egy csoport, amely Szocialista Forradalmi Akciónak nevezte magát. Programja radikális tagadása volt anyaszervezete célkitűzéseinek: a március végén közzétett nyilatkozatában a csoport késznek mutatkozott „a népek önrendelkezési jogának megvédésére és a függetlenség, valamint az emancipáció kivívásáért folytatott harcuk támogatására”.³³⁶ Nyilvánvaló volt azonban, hogy az európai lakosság körében egy ilyen programmal induló politikai szervezet – legyen az bal- vagy jobboldali – szinte semmilyen támogatásra sem számíthat.

Az eredetileg balközép **radikálisok** között két irányzat vetélkedett egymással. Az 1947. december 7-én tartott constantine-i föderális kongresszuson az egyik stratégia képviselője, Gaston Lleu a közelgő választásokra elképzelhetőnek tartotta volna az „őszintén demokratikus” pártokkal, az MRP-vel és a SFIO-val kötendő szövetséget, amiből az RPF-et kizárta volna. A másik oldalon Mazzucca vezetésével azok álltak, akik az RPF-hez szerettek volna közeledni, a SFIO-val, különösképpen annak balszárnyával pedig minden kapcsolatot elvetettek, mondván ez a csoportosulás „ellenséges a radikálszocializmussal”.³³⁷ A tanácskozáson olyan vélemény is megfogalmazódott Batna polgármesterének, Alfred Malpelnek a részéről, hogy közeledni kellene az UDMA-hoz, amely az egyetlen olyan muzulmán politikai erő, amelyben „egészséges és mérsékelt” elemek találhatók. Nem találtuk a nyomát annak, hogy a kezdeményezést elfogadták vol-

³³⁴ KADDACHE, 1980. 795.

³³⁵ NAEGELEN, 1962. 66.

³³⁶ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 29 mars.

³³⁷ *Rapport mensuel*, décembre 1947.

na. A radikálisok végül az RPF-fel kötendő szövetség mellett döntöttek és az Algériai Unió keretén belül indultak.

1948 elején a radikálisok lapjai még mindig azon keseregtek, hogy olyan alaptörvényt fogadott el a Nemzetgyűlés, amely nem szolgálja Algéria érdekeit, hiszen „olyan képviselők szavazták meg a státust, akik semmit sem tudnak a három algériai megyéről”.³³⁸ Az RGR januárban a politikai támadásait a főkormányzó, Chataigneau ellen irányította, akit azzal vádolt, hogy „elhagyási politikát” folytat. Azt követelte, hogy a választásokra Chataigneau egész csapata hagyja el a Főkormányzóságot, mert ha ez nem történik meg, akkor olyan jelöltek is felléphetnek, akik „sértést, egyszersmind veszélyt jelentenek a franciák itteni művére” és még hivatalos támogatást is kapnak. Ragaszkodott ahhoz, hogy a választási előkészületek már valaki másnak a felügyelete alatt folyjanak le. Az ekkor pénzügyminiszter René Mayer is a liberális főtisztviselő távozását kívánta, ennek érdekében még a lemondását sem zárta ki a kormány egyik ülésén.³³⁹ Az új főkormányzóról, Naegelenről az RGR úgy vélekedett, hogy „nem demagóg, mint az elődje és a nem muzulmán franciák érdekében fog cselekedni”.³⁴⁰ Továbbra is fenntartotta azt a véleményét, hogy kevert választói kollégium jött létre az elsőben, miközben a második etnikailag tiszta maradt, így pedig a bennszülöttek privilegizált helyzetbe kerültek, ami „veszélyes lehet a jövőre nézve”. Ezt az álláspontját egy madagaszkári képviselő, Castellani szavaival is alátámasztotta, aki interjút adott az egyik jobboldali lapnak. Kérdésre válaszolva elmondta, hogy az előző évi madagaszkári felkelés oka egyértelműen „az adminisztráció gyengesége” volt. A képviselő azt is kijelentette, hogy csakúgy, mint más tengerentúli területeken, Madagaszkáron is elengedhetetlen a két választói kollégium fenntartása, ellenkező esetben polgárháború tör ki, ami „a civilizáció végét fogja jelenteni”.³⁴¹

A jobboldalon egység alakult ki a különböző pártok között, bár ez az egység nem volt tökéletesen szilárd. Az Algériai Unió³⁴² vezető ereje, az **RPF** nem elégedett meg azzal, hogy a legutóbbi helyhatósági választások óta az ő kezében volt a legtöbb önkormányzat. Ennél többre vágyott, az alkotmányos berendezkedést akarta megváltoztatni. Ehhez azonban az kellett, hogy a választott testületekben minél több képviselője legyen. A kedvező tapasztalatok miatt úgy döntöttek, hogy folytatják a jobboldali erők együttműködését. Bizonyos szélsőséges vélemények is

³³⁸ *Démocratie*, 1948. január 3.

³³⁹ QUILLIOT, 1972. 265.

³⁴⁰ *Démocratie*, 1948. március 13.

³⁴¹ Uo., 1948. január 31.

³⁴² Az 1948-as választásokon az Algériai Unió az RPF vezetésével a következő csoportosulásokat tömörítette: radikálszocialisták, jobboldali mérsékelték, független republikánusok, MRP, PRL.

Az első próbatétel a pártok előtt: az 1948-as választások

helyet kaptak a tömörülésben: „A mi uniónkat, amely a végső reményünk és az utolsó algériai bátyánk, brutálisan, gyorsan és kíméletlenül meg kell tisztítani.” Mégpedig azoktól, akik számára az Unió csak biztonságot jelent arra, hogy bejussanak az algériai gyűlésbe, akik számára Francia Algéria védelme és jövője nem az első számú feladat, és akik „oly sokszor fogyasztották el ideáljainkat salátaként”.³⁴³

Az Unió képviselőjelöltjeinek programjait vizsgálva kitűnik, hogy szinte semmi újjal nem álltak elő a korábbiakhoz képest. Továbbra is az európaiak „teljes egységét” hirdették a francia szuverenitás védelmében, a „szeparatista és túlzó” elemek fenyegetéseivel szemben. Ez a megjelölés természetesen a nacionalistákat és a kommunistákat takarta. Az RPF algériai vezetője, Léon Muscatelli a közvetlen célokat illetően úgy fogalmazott, hogy „fenn kell tartani Franciaország sérthetetlen algériai fennhatóságát, s nem szabad hagyni, hogy ez az alapvető elv csorbuljon”.³⁴⁴ Politikai síkon volt tapasztalható némi módosulás: több jelölnél is feltűnt ezen „francia tartomány” alaptörvényének – amelyet azelőtt teljes egészében elutasítottak – a „becsületes alkalmazása” iránti igény. Elismerték ugyan, hogy az nem elégít ki mindenkit, de elfogadhatónak tartották, mert „szuverén parlament tárgyalta meg és francia törvények szentesítették”. Azt gondolták, hogy hazafiasabbnak kell lenniük, mint az anyaországi franciáknak, mert Algériát „a legveszélyesebb propaganda kerítette hatalmába”. A földbirtokos jelöltek beruházásokat és fejlesztéseket ígértek a mezőgazdaságba és az iparba. Volt olyan jelölt is, aki programjába vette a francia–muzulmán együttműködést, elutasította a rasszizmust, de a szeparatizmust és a kommunizmust is. Franciaország algériai jogait „elévülhetetlennek” nevezte és harcot hirdetett a rendzavaró külföldi ideológiák ellen, amelyek kihasználják a tömegek tudatlanságát.³⁴⁵

Maga az Unió egyébként igen megosztott volt, mert a legfőbb kérdést, az alkotmányos berendezkedést illetően nem alakult ki konszenzus a pártok között. Sokan nem értettek egyet de Gaulle alkotmányrevíziós szándékával, mert félték a diktatúra kialakulásától. Lényegében tehát a belpolitikai viták okoztak komoly gondokat. Voltak olyanok is, különösen a függetlenségüket féltékenyen őrző jobboldali politikusok között, akik azt szerették volna, hogy az Unió csak a második fordulóban váljon tényleges erővé, az elsőben adjon esélyt az önállóan indulni szándékozó független jelölteknek is. A másodikban azután össze lehetne fogni a legjobban szerepelt jobboldali jelölt támogatása és győzelme érdekében. Többen azt is kifogásolták, hogy miért van szükség tömörülésre, helyette inkább a „megbékélés” kifejezést javasolták az együttműködés

³⁴³ *Démocratie*, 1948. január 24.

³⁴⁴ *L'Écho d'Alger*, 1948. március 20.

jelölésére. A tömörülés elvében azt vitatták, hogy az egy vezető utasításainak való alárendelődést jelent, amit túlságosan „katonásnak” tartottak.

A valódi probléma abban rejlett, hogy az Unió jelölőbizottsága maga választotta ki a jelöltet, ami a független politikusoknak nem nagyon tetszett, akik egyébként az Unió programjával maradéktalanul egyetértettek. Függetlenek egy csoportja „Algériai Akció” néven laza összetételű csoportot hozott létre, amelynek a célkitűzései gyakorlatilag teljesen egybevágtak az Algériai Unió programjával. A már jól ismert „francia szuverenitás fenntartása” mellett a lakosság két csoportjának „több mint százéves, Bugeaud és Abd el-Kader³⁴⁶ óta tartó együttműködésének a megerősítését és tovább fejlesztését” javasolták. Valódi szociális intézkedések bevezetését követelték, amelyek hatékony módon javítanak az életkörülményeken. A Franciaországhoz való ragaszkodásukat mutatta az a törekvésük, hogy „ami az anyaországban létezik, azt mind át kell ültetni ide is, az algériai viszonyoknak megfelelően”. Erős antigaulle-izmus jellemezte őket, ami részben még a második világháború alatti időszakból eredt. A pétainista telepések legnagyobb része ugyanis nem tudta megbocsátani de Gaulle-nak azt, hogy a kedvelt Vichy-rendszer ellen fordult, s hogy reformjaival „az Algéria népei között meglévő egység megtörését” okozta. A legtöbb jobboldali érzelmű földbirtokos – mint láttuk – azzal sem értett egyet, hogy az 1944. márciusi rendeletek értelmében a tábornok állampolgárságot adott hatvanezer őslakosnak. Azt is a szemére vetették, hogy mint az Ellenállás első számú vezetője, a háborús győzelem után különleges bíróság elé állíttatott számos olyan európai, akik kollaboráltak a nácikkal. Különösen azt sérelmezték, hogy ezek a bíróságok a „moszkoviták”, vagyis a baloldaliak ellenőrzése alá kerültek. Elutasították, hogy de Gaulle bármilyen befolyással legyen az algériai politikai életre. Az RPF vezetőjétől saját „cselekvési szabadságukat” féltették, ezért az Uniót politikailag teljesen önálló emberek között képzelték el, de hangsúlyozottan ugyanazon célok érdekében.³⁴⁷

Constantine megyében csak nagy nehézségek árán tudtak megegyezni a jelöltállításról.³⁴⁸ Több jelölt kilépett az Unióból és függetlenként kívánt indulni. Az RPF már azzal is fenyegetőzött, hogy ő is távol marad, de végül a párt főtitkárának, Jacques Soustelle-nek a jelenlétében elsimították a problémákat.³⁴⁹ A jelöltek abban is megegyeztek, hogy megválasztásuk esetén

³⁴⁵ *Démocratie*, 1948. március 27.

³⁴⁶ Abd el-Kader a legnagyobb algériai nemzeti hős, aki 1830 után felvette a küzdelmet a megszálló franciákkal, és több alkalommal le is győzte őket. Az általa ellenőrzött területeken valóságos államot épített ki. Hosszú harcok után végül kénytelen volt megadni magát. Hátralévő életét Damaszkuszban élte le.

³⁴⁷ *Démocratie*, 1948. március 27.

³⁴⁸ *Le Monde*, 1948. április 14.

³⁴⁹ Uo., 1948. március 26.

mindenképpen el fogják fogadni a frakcióvezetés által adott utasításokat, tehát magukévá tették a kötelező szavazás elvét. A választási kampány finisében a gaulle-isták nagygyűlést tartottak a fővárosban, amelyen az RPF-et támogató Jacques Chevallier úgy nyilatkozott, hogy „a jelen pillanatban egyedül ez az a párt, amely képes fenntartani a francia szuverenitást Algériában”.³⁵⁰ A szintén jelenlévő Soustelle a tábornok és az RPF követésére szólította fel a választópolgárokat Algírban, mert a legnagyobb ellenség, a kommunizmus legyőzésére csak az RPF vezetésével kerülhet sor: „A franciák algériai műve csodálatos, büszkék lehetünk rá, nemcsak mint franciák, hanem mint emberek is. A muzulmán franciák mindent elveszíthetnek, ha a kommunizmusra tesznek, amely Oroszországban iszlámhívők ezreit deportálta, akiknek mindössze annyi volt a bűnük, hogy hűek maradtak iszlám vallásukhoz. Kövessétek az RPF-et, az egyetlen olyan tömörülést, amely felbonthatatlanul egyesíteni szeretné a szociális igazságot és a szabadságot! Kövessétek de Gaulle-t, ő nem diktátor, s nem valamiféle uralkodó, hanem republikánus, amit már számtalanszor bebizonyított!”³⁵¹ (Az alkotmányt elfogadó pártok és a kommunisták leggyakoribb vádja de Gaulle-lal szemben az volt, hogy diktatori hatalomra tör.) Március 30-án egy constantine-i nagygyűlésen azt bizonygatta a párt főtitkára, hogy egyes híresztelésekkel szemben a tábornok mozgalma sem a zsidóknak, sem a muzulmánoknak nem ellensége, hanem egyszerűen csak Algériában is ugyanazt szeretné elérni, mint Franciaországban: a köz üdvének megteremtése érdekében minden francia összefogását, politikai hovatartozás nélkül.³⁵² Az RPF-nek sikerült elérnie, hogy ő legyen az Unió vezető pártja, sőt Algírban és Oránban új nevet adtak a koalíciónak: a Francia Nép Tömörülése és az Algériai Unió Bizottsága, ezzel is hangsúlyozva az RPF irányadó szerepét. Az Unió a jelöltállítás során egy kilenc pontból álló listát íratott alá leendő jelöltjeivel, amelyek elfogadását kötelezővé tették az illető számára. Ezek közül az első három a következőképpen hangzott:

1. Kijelentem, hogy Algéria szerves alaptörvénye nem változtatja meg Algír, Orán és Constantine megyék jelenlegi helyzetét, amelyek franciák és azok is maradnak, ezenkívül feltétlenül támogatom Franciaország algériai szuverenitásának sérthetetlenségét.
2. Ellenzem, hogy az algériai gyűlés hatáskörét jobban kiterjesszék, mint ahogy azt a státus előírja.

³⁵⁰ *L'Écho d'Alger*, 1948. március 27.

³⁵¹ *Le Monde*, 1948. március 30.

³⁵² *Rapport mensuel*, mars 1948.

3. Teljes mértékben tiszteletben tartom az alaptörvény 45. cikkelyét, amely kimondja: „Az algériai gyűlés minden határozata, amelyet olyan kérdésekben hozott, amelyek nem tartoznak a hatáskörébe, semmisnek tekintendő.”³⁵³

Algír megyében az Unió huszonhárom jelöltje között egyébként nem találunk nagykereskedőt, munkást, tanárt, nagyvállalkozót, jogászt, igazi pénzügyi szakembert. Ott volt viszont tizenkét nagybirtokos telepes és a három legnagyobb algériai újság tulajdonosa.³⁵⁴ Ezek a lapok széles teret biztosítottak az Unió jelöltjeinek népszerűsítésére és programjuk bemutatására, ugyanakkor ezekből az újságokból az olvasók tudomást szerezhettek a belső vitákról is.

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan az RPF-nek szervezetenként még erősödnie kellett. 1948 elején a párton belül a legfontosabb feladat a szervezeti keretek kialakítása volt. A mozgalom vezetői és szónokai keresztül-kasul járták az országot, a fővárosban és környékén, valamint minden nagyobb településen nyilvános nagygyűléseket szerveztek, aminek hamarosan meg is lett az eredménye. A választások előtt az RPF immár mindenütt jelen volt, elsősorban az európai lakosság körében. A szervezeti keretek kiépítésével párhuzamosan haladt azoknak a munkahelyi bizottságoknak a szervezése is, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy versenytársai és végső soron ellenfelei, valamint megbuktatói legyenek a baloldali befolyás alatt álló CGT szakszervezetnek. A francia politikai pártok közül egyébként az RPF sajátossága volt ezeknek a bizottságoknak a kiépítése.³⁵⁵ Márciusban már kétszáz ilyen bizottság létezett és tevékenykedett.³⁵⁶

Az RPF azonban – hasonlóan a többi francia párthoz – nemcsak az európaiak között igyekezett támogatókat szerezni, hanem a második kollégiumban is. A mozgalom oráni megbízottjának, Szadok Szadeknek azt az utasítást adták egyenesen Párizsból, hogy próbáljon meg muzulmán jelöltekkel állítani az őslakos szavazók elé. Szadoknak több Orán megyei városban sikerült is megfelelő személyeket kiválasztania, ráadásul februárban elérte, hogy a megyében több mint kétszázötvenen léptek be az RPF-be.³⁵⁷ Ez a szám áprilisban már elérte a hatszáz főt, ami a kiindulóponthoz képest igen komoly eredmény. A muzulmánok körében mindazonáltal a párt befolyása egyáltalán nem nevezhető meghatározónak.³⁵⁸ Az oráni pártvezető a tagságból

³⁵³ KADDACHE, 1980. 798., ill. *L'Écho d'Alger*, 1948. március 21–22.

³⁵⁴ *Le Monde*, 1948. április 2.

³⁵⁵ JOHANCSIK János: *A demokratikus pártrendszer Franciaországban a 20. században*. Budapest, 1998. 25.

³⁵⁶ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. február 12.

³⁵⁷ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 1er au 15 février.

³⁵⁸ Olyannyira nem, hogy 1947 novemberében két nacionalista merényletet kísérelt meg Szadok ellen. A bíróság a tetteseket két és fél év börtönbüntetésre ítélte.

tizenöt tagú „akciócsoportot” állított össze, amelynek a feladata az RPF programjainak biztosítása, plakátragasztás, szóróanyagok terjesztése, valamint a kommunisták szemmel tartása volt.

A másik jobboldali párt, a kereszténydemokrata **népi republikánusok** is sokat tettek azért, hogy létrejöjjön azoknak a politikai erőknél az egysége, amelyek azt akarták, hogy Algéria Franciaország része maradjon. Az MRP állásfoglalása nem volt mellékes, hiszen vezető kormánypártként a SFIO mellett a legnagyobb befolyást gyakorolta az eseményekre. Javában tartottak az Algériai Unió egységtárgyalásai, amikor a párt Orán megyei vezető testülete politikai emlékeztetőt juttatott el a többi párthoz, amelyben a megbeszélések előtt összefoglalta politikájának alapelveit. Kiemelendő, hogy az anyaországi pártvezetéstől eltérően az asszimilációs politika ellen emelte fel a szavát és kijelentette, hogy a társulás eszméjének kell uralnia a francia Algéria-politikát.³⁵⁹ Az MRP algériai vezetői és tagsága tehát nem értettek egyet az anyaországi párt egyik legalapvetőbb célkitűzésével, az asszimiláció erőltetésével. A dokumentumban kérték a státus teljes végrehajtását, ami a francia jelenlét biztosítéka, a választói kollégiumok jelenlegi viszonylagos egyszínűségének fenntartását és a két közösség közötti egyensúly megőrzését. Elengedhetetlennek tartották annak a politikának a folytatását, amely az európaiak betelepítésére irányult. Az MRP algériai tagozatai a későbbiekben számos alkalommal kerültek szembe a párt központi vezetésével, az algériai politikát illetően. A mozgalom algériai szervezeteinek aggodalmait igyekezett csökkenteni Augarde képviselő, aki 1948. január 9-én a tanácskozásra összegyűlt vezetőséget megnyugtatta, hogy kívánságaik és véleményük figyelembevételével semmiféle lépést sem fog tenni a tengerentúli megyékkel kapcsolatban.³⁶⁰

Számos kezdeményezés történt már ekkor és a későbbi években is annak érdekében, hogy a két közösséget közelebb hozzák egymáshoz. Algírban európaiak és őslakosok egy csoportja Bugeaud–Abd el-Kader néven olyan szervezetet alakított, amelynek célja az volt, hogy „terjessze Algériában, a francia tartományban az algériai egység mély érzését, minden jóakarátú ember – legyen az őslakos vagy bevándorló – együttműködése révén”.³⁶¹ Ilyen jellegű politikai csoportokat egyébként az RPF is megpróbált létrehozni. Ezeknek a kezdeményezéseknek a népszerűségére jellemző, hogy még a Főköormányzás is elismerte, hogy nagyon kevés muzulmán vett részt az ilyen szervezetek rendezvényein.

³⁵⁹ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 29 février.

³⁶⁰ *Rapport mensuel*, janvier 1948.

³⁶¹ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 29 février.

A választási eredmények

A második kollégium eredményeit nagyban befolyásolták a már említett, az adminisztráció által végrehajtott választási csalások.³⁶² A bennünket érdeklő első kollégiumban ugyanakkor nem történtek törvénytelenések, ezért az itt született eredményekből valóban következtetni lehet az európai lakosság pártpreferenciáira. Az első forduló az RPF győzelmét hozta, a velük szövetséges radikálisok és mérsékelt függetlenek fölénye óriási volt. Algír megyében a lehetséges huszonháromból tizenöt helyen győztek már az első fordulóban, további hat körzetben az első helyen jutottak tovább a második fordulóra. Oránban a lehetséges húszból nyolc helyen már az első körben beválasztották a parlamentbe az RPF-Unió jelöltjeit, további öt körzetben az első helyen jutottak be a második fordulóra. Hasonló volt a helyzet Constantine-ban is, ahol az Unió hét jelöltjét választották meg a lehetséges tizenhétből. Az első fordulóban tehát a hatvan képviselői hely közel felét szerezte meg az RPF vezette Algériai Unió. Néhány jobboldali független jelölt már az első fordulóban biztosította helyét az algériai gyűlésben. A szocialista párt visszaesése folytatódott, de a második fordulóra még állva maradt néhány jelöltjük, ezért volt lehetőségük a javításra. Megjegyzendő, hogy Algírban és Constantine-ban sehol sem győzött a SFIO, mindössze Oránban lett két helyen első a szocialista képviselőjelölt. Ennél is gyengébben szerepelt az AKP, amely az első fordulóban egyetlen helyet sem szerzett, csak Oránban végeztek három körzetben az élen. Összességében a baloldal nagyon gyengén szerepelt.

Ezzel a vereséggel a SFIO tisztában is volt és keserűen állapította meg, hogy az európaiak többsége a „reakciót” részesítette előnyben. Nagyon kemény kritikával illette a jobboldalt, amelyen belül „sokan el voltak ragadtatva a marsall (Pétain – F.P.Á.) uralmától”. Igen durva hangnemet használva³⁶³ az Algériai Unió jelöltjeit „patkányoknak” nevezte, akik „el akarják lepni az algériai gyűlést, meg akarják mérgezni a légkört, és pánikot akarnak terjeszteni. Középszerű emberek, alávaló nagyravágyók, akik piszkos kis civakodásaik után most egyesültek, hogy rákényszerítsék a diktatúrájukat az emberekre.” Céljaik elérését megkönnyítette, hogy a szocialisták szerint „komoly pénzügyi támogatást és szinte teljes sajtómonopóliumot élveznek”.³⁶⁴ A gaulle-

³⁶² A csalásokról bővebben lásd: KADDACHE, 1980. 796–797., FERWAGNER, 1999.

³⁶³ A kor francia belpolitikai viszonyait ismerve ezen nem is kell csodálkozni. Az RPF éles antikommunizmusa a teljes baloldal részéről rendkívül kemény válaszokat, útszéli hangnemben megfogalmazott kirohanásokat váltott ki. A témáról részletesen lásd: FERWAGNER Ákos: *La naissance du RPF vu par la presse hongroise*. In: *Mediterrán Tanulmányok X.*, Szeged, 2001.

³⁶⁴ *Fraternité*, 1948. április 8.

isták iránti megvetésüket mindezek mellett azzal indokolták, hogy az RPF elutasítja az alaptörvényt.

A két forduló között a pártok folytatták kampányukat. A kommunisták bejelentették, hogy az első kollégiumban egyetlen jelöltjüket sem léptetik vissza, amivel tulajdonképpen a szocialisták dolgát nehezítették meg. A második kollégiumban viszont a jobban szerepelt nacionalista jelöltek támogatására szólították fel híveiket. A szocialisták Oránban léptették vissza a gyengén szerepelt, de a második fordulóba még bejutott jelöltjeiket, míg az Algériai Unió és az RPF ugyanezt tette azokban a körzetekben, ahol előrébb végzett az a radikális, jobb- vagy baloldali független jelölt, akinek a programja elfogadható volt az Unió számára. René Mayer pénzügyminiszter Bône-ban, Sétifben, Batnában, Guelmában és Algírban kampányolt. A hatóságok folytatták a törvénytelen ségek alkalmazását, számos nacionalista jelöltet tartóztattak le, valamint lapokat koboztak el.³⁶⁵

A második forduló lényegében megerősítette az első eredményeit. Az Algériai Unió és az RPF Algír és Orán megyékben szinte minden mandátumot megszerzett. Orán városában minden választókerületben az RPF-Unió jelöltje nyert, volt, ahol hatalmas fölényel. Egyedül Constantine volt az a terület, ahol a függetlenek kerültek többségbe, ennek legfőbb oka az volt, hogy itt az európai pártok nem tudtak megegyezésre jutni a két forduló között, így nem léptek vissza egymás javára. Az RPF-Unió sikere olyan nagy volt, olyan sok képviselővel rendelkezett ezután a parlamentben, hogy a későbbiek során akár önállóan is megvétózhatott minden olyan javaslatot, amellyel nem értett egyet. (Emlékezzünk a kétharmados szabályra!) A kommunisták totális vereséget szenvedtek. Oránban egyetlen helyet sem szereztek, mindössze Szidi Bel Abbeszben sikerült győzniük. Ez még a novemberi helyhatósági választások eredményeitől is elmaradt. A szocialistáknak is csak négy képviselőjelöltje tudott végül bekerülni az algériai parlamentbe.

A második kollégiumban a hatóságok által elkövetett csalások oda vezettek, hogy a francia jelenlétet feltétel nélkül elfogadó „függetlenek” átütő sikert arattak. A törvénytelen ségeket egyébként a szocialista pártfőtitkár, Guy Mollet sem tagadta, amikor április 7-én kijelentette, hogy „a második kollégiumban törtéteknek semmi közük sincs a szavazási szabadsághoz és a demokráciához. Ha a választásokat nem az adminisztráció védőszárnyai alatt bonyolították volna

³⁶⁵ *Le Monde*, 1948. április 11–12.

Az első próbatétel a pártok előtt: az 1948-as választások

le, akkor Messzali megszerezte volna a szavazatok 80%-át”, s ezzel közvetve elismerte az algériai radikális nacionalizmus vezető szerepét a muzulmán társadalmon belül.³⁶⁶

A parlament összetétele a következőképpen alakult:

	Algír	Orán	Constantine	Déli területek	Összesen
Első kollégium					
Kommunisták	–	1	–	–	1
SFIO	1	3	–	–	4
Radikálszocialisták	–	–	2	–	2
Független radikálisok	1	–	–	–	1
Függetlenek	2	3	8	1	14
Algériai Unió és RPF	19	13	6	–	38
Összesen					60
Második kollégium					
MTLD	3	–	5	1	9
UDMA	–	2	6	–	8
Kommunisták	–	–	–	–	–
Függetlenek	14	12	13	4	43
Összesen					60

A baloldali pártok tehát komoly veszteségeket könyvelhettek el. A kommunisták még azokban az algéri és oráni munkásnegyedekben is vereséget szenvedtek, amelyeket pedig nagyon régóta a saját „hűbértokuknak” tartottak. Alulmaradtak az oráni kikötői negyedekben és a korábban kommunista fellegvárnak tartott algéri Bab el-Ued kerületben is. A párt az első kollégiumban azért veszített, mert ott algériai bennszülött nacionalista párt benyomását keltette a választókban, hiszen programja lényegében az UDMA programjával egyezett meg. A második kollégiumban ugyanakkor azért volt sikertelen az AKP, mert a muzulmán szavazók szemében ez a párt még mindig európainak számított. A rossz szereplés másik okaként vissza kell utalnunk a pártnak az algériai nemzetről megfogalmazott tézisére, miszerint az algériai nemzet több mint tíz faj keveredéséből egységes nemzetté fog válni. Ezt az elméletet a lakosság *mindkét* csoportja elutasította. A kommunista párt visszaesésének tehát algériai okai voltak, míg a szocialisták gyenge eredményei megfeleltek a párt anyaországi tévesztésének. Emellett meg kell jegyezni, hogy a SFIO Algériában folyamatosan reformokat szorgalmazott, ami az európai lakosság ellenérzéseivel találkozott. Ezt a politikát még az algériai szakszervezetek sem támogatták. Nem mellékes az sem, hogy a két baloldali párt belpolitikai eredetű és a nemzetközi folyamatokba illeszkedő ellentétei megosztották a munkásszavazókat. Érdekes az az adat, hogy a két munkáspárt az első fordulóban, az első kollégiumban összesen mintegy kilencvenezer szavazatot kapott, ez pe-

³⁶⁶ QUILLIOT, 1972. 266. és PERVILLÉ, 1987.

dig nem érte el az első kollégiumba sorolt muzulmán szavazók létszámát, amely ekkorra már elérte a százhuszezret.³⁶⁷

A választások végeredményeinek hitelességét sokan kétségbe vonták, Ferhat Abbasz például a második kollégium eredményeinek teljes törlését és új választások kiírását követelte. Az mindenesetre egyértelmű, hogy az algériai parlamentben olyan többség kapott helyet, amely gond nélkül tud majd dolgozni, hiszen ellenzéke rendkívül gyenge, komoly problémákra tehát nem kellett felkészülnie. Érdeemes néhány kommentárra odafigyelni. René Mayer Constantine-ban nyilatkozta a következőket: „Francia Algéria a Francia Köztársaság kebelén belül folytatja útját a felemelkedés és a fejlődés felé, ez pedig nem képzelhető el a francia–muzulmán együttműködés nélkül.”³⁶⁸ Az MRP egyik vezető politikusa, Robert Schuman április 18-án Poitiers-ben arról beszélt, hogy „Algéria bebizonyította, hogy az őslakosok megbíznak Franciaországban és az új intézményekben”.³⁶⁹ Naegelen főkörmányzó a rádióban intézett szöveget az algériai lakossághoz, amelyben megállapította, hogy a választók hatalmas többsége a szabadság, a béke, a demokratikus köztársasági elvek, a Francia Unió és Algéria iránt mély ragaszkodását fejezte ki. Más hangnemben beszélt az Arab Liga főtitkára, Azzam pasa, aki a kairói francia nagykövetségnek küldött levelében élesen tiltakozott a választások során alkalmazott terrorista módszerek ellen és megjegyezte, hogy ezek a sajnálatos események megmérgezik Franciaország és az arab népek közötti jó viszonyt. Hogy az Arab Liga főtitkárának tiltakozása mennyire nem légből kapott értesüléseken alapult, azt mi sem mutatta jobban, mint az a tény, hogy még a választások másnapján is történtek tömeges letartóztatások Bône-ban és Geryville-ben, ahol mintegy húsz muzulmánt börtönöztek be a francia szuverenitás veszélyeztetésének vádjával.³⁷⁰

A választások következményei

Az algériai gyűlés első ülését április 22-re tűzték ki. Az ellentétek rögtön a felszínre törtek. Amikor Naegelen főkörmányzó ünnepélyesen bevonult az ülésterembe, szinte minden képviselő felállt, kivéve az egyetlen kommunistát és az MTLD-tagokat. Ferhat Abbasz azonnal szót követelt magának, mert tiltakozni akart amiatt, hogy a két forduló között számos olyan MTLD-jelöltet

³⁶⁷ *Année politique 1947*. 441.

³⁶⁸ *Le Monde*, 1948. április 14.

³⁶⁹ *Année politique 1948*. 331.

³⁷⁰ *Le Monde*, 1948. április 14.

tartóztattak le a hatóságok, akik jó eséllyel pályáztak a győzelemre. Ez természetesen nem ment vita nélkül, az európaiak nem akarták átengedni a szót az UDMA elnökének, aki a nagy zűrzavarban felkiáltott: „Ha nem kapom meg a szót, más sem fog tudni beszélni!” A levezető elnök visszautasította Abbasz viselkedését és a képviselők többségének akaratára hivatkozott. Ekkor Naegelen is közbeavatkozott: „Nagyon sajnálom, hogy a parlament első ülésének pillanatában egyesek így próbálják megzavarni a rendet. Itt csupa olyan embert látok, akik azzal a szilárd elhatározással jöttek ide, hogy a lehető legszorosabb egységet valósítsák meg annak érdekében, hogy még több enivaló legyen az éhezőknek, még több kórház épüljön a betegeknek. Úgy látom azonban, hogy a másik oldalon olyanok is vannak, akik nem érdeklődnek eziránt a munka iránt, hanem csak politikai indulatokat akarnak szítani. Megkérem Ferhat Abbasz urat, hogy adja meg ennek a parlamentnek azt a tiszteletet, amely megilleti, tartsa tiszteletben azt a tekintélyt, amelyet ez a testület a Francia Unió, Franciaország és a világ előtt élvez.” Abbasz tovább tiltakozott és a többség diktatúrájáról beszélt, végül gúnyosan feltette a kérdést: „Talán még mindig a Vichy-rendszerben élünk?” A főkormányzó immár nem türtóztette magát: „Ön az, aki magatartásával Vichy módszereit alkalmazza! Ami pedig a többség diktatúráját illeti, jegyezze meg, hogy a demokráciában a többség akarata számít! Mérsékelje hát magát!” Mivel nem kapott szót, Abbasz képviselőtársaival együtt elhagyta az üléstermet.³⁷¹ Az ügynek folytatása is lett. Júniusban a párizsi nemzetgyűlés napirendjére tűzte a választási csalások kérdését és azt a javaslatot adta az algériai parlamentnek, hogy hozzon létre vizsgálóbizottságot, amelynek a feladata a szabálytalanságok felderítése lenne. Az algériai gyűlés azonban elutasította a javaslatot.³⁷²

Ez az ügy kiválóan szemlélteti, hogy milyen hangulatban folytak a viták az algériai gyűlésben, ahol az európai képviselők a legkisebb reformtörekvéseket is csírájukban fojtották el, mert nem voltak hajlandók elfogadni egyetlen nacionalista indítványt sem. Ebben a második kollégium független képviselői nagy segítségükre voltak, a maroknyi nacionalista politikusnak pedig esélye sem maradt célkitűzéseik érvényesítésére. A telepések politikai szelleme fenntartás nélkül uralkodott, amit az adminisztráció meg sem próbált megakadályozni, az európai társadalom így gond nélkül meg tudta őrizni pénzügyi, gazdasági és politikai fennhatóságát. A parlament nem váltotta be azokat a reményeket, amelyeket vele szemben tápláltak, hiszen csak meddő viták folytak, de érdemi döntéseket nem hoztak. Hogy csak egy példát említsünk, a szerves alap törvény által előírt reformok (az arab nyelv kötelező oktatása minden szinten, a teljes jogú ön-

³⁷¹ *Le Figaro*, 1948. április 23.

³⁷² *Année politique 1948*. 100.

kormányzatok számának növelése és a déli területek katonai igazgatásának megszüntetése) közül szinte egyetlen egynek az életbe léptetését sem sikerült megszavaztatni! Az európaiak félelmei, előítéletei és rövidlátása oda vezetett, hogy politikai vezetői konokul kitartottak a következő években amellet, hogy szinte semmilyen reformot sem támogatnak. Azt gondolták, hogy ha uralmuk véget érne, az automatikusan Francia Algériának, sőt magának Algériának a végét jelentené. Őszintén hitték, hogy politikai és gazdasági elsőbbségük fenntartása a muzulmánok érdekeit is szolgálja és a javukra fog válni. Emellett sokan nem voltak hajlandók lemondani arról a gazdagságról és jólétről, amit ezek a privilégiumok biztosítottak nekik. Láttuk, hogy kezükben volt szinte az egész sajtó. Ugyanakkor a kistelepések, a munkások, a városi funkcionáriusok, a rendőrség és a határőrség alkalmazottai büszkék voltak a muzulmán tömegek feletti felsőbbrendűségükre és támogatták azokat a politikai vezetőket, akik mindezt képviselték. Az anyaországi politikusok közül többen is, főleg a baloldaliak felismerték, hogy ezen csak az őslakosok iránt megértőbb franciaországi közvéleményre támaszkodva lehet változtatni, de ilyenkor mindig az érdektelenség és a tájékozatlanság áthatolhatatlan falába ütköztek. Ez a hozzáállás mégis komoly ellentétet okozott a következő években nem egy politikai párton belül.

Az, hogy a Naegelen által vezetett közigazgatás nem hajtotta végre az alaptörvényt, súlyos következményekkel járt. Messzali MTLD-jét és Abbasz UDMA-ját gyakorlatilag kizárták az algériai politikai életből az adminisztráció által hihetetlenül magas fokra fejlesztett választási csalások segítségével. Ezeket a módszereket a későbbi választások során is minden gátlás nélkül alkalmazták, ami végül is zsákutcába vezette az ország politikai fejlődését. Nem véletlenül jegyezte meg 1953 júniusában a semmiféle törvényes kiutat nem látó Ferhat Abbasz, hogy „nincs más megoldás, csak a géppisztoly”,³⁷³ emlékirataiban pedig úgy fogalmazott, hogy „a Párizsban meghozott törvények Algériában egyszerű papírfecnikké váltak”.³⁷⁴ A neves francia történész, André Nouschi egyenesen azt állította, hogy Algéria 1948–54 közötti története egyenlő az 1947-es státus végrehajtásának, de inkább elszabotálásának a történetével,³⁷⁵ Charles-André Julien pedig már 1952-ben „szisztematikusan előre gyártottnak” és „virtuóz módon előkészítettnek” nevezte a választásokat.³⁷⁶ A szavazás tisztaságának tiszteletben tartása valószínűleg a kormánypolitikával jobban szembehelyezkedő algériai parlamentet eredményezett volna, de a parlamenti úton történő egyeztetések révén esetleg elkerülhetővé vált volna a nyolcéves gyarmati háború.

³⁷³ AGERON, 1970. 98.

³⁷⁴ ABBAS, 1980. 16.

³⁷⁵ André NOUSCHI: *La naissance du nationalisme algérien*. Paris, 1962. 153. Idézi: VATIN, 1983. 247.

³⁷⁶ JULIEN, 1972. 281–282.

Az első próbatétel a pártok előtt: az 1948-as választások

Az egyik muzulmán algériai képviselő, Kádi Abd el-Kader meg is jegyezte: „Ahhoz, hogy elfoglalhassa helyét a nagyhatalmak között, hogy megőrizze presztízsét és erkölcsi tartását, Franciaországnak szüksége van arra, hogy Észak-Afrika muzulmánjainak millióival egységet alkosson. Szüksége van az iszlám segítő barátságára.” A képviselő felszólította az anyaországot, hogy ismerje el az algériaiaknak azt a jogát, hogy szabadon és demokratikusan kormányozzák őket.³⁷⁷ A tiltakozásokat azonban az illetékesek nem vették figyelembe. Az algériai parlament arra talán mégis jó volt, hogy a nemzeti mozgalom pártjai alkotmányos formában fejthették ki elképzeléseiket, és nem vitték utcára a reformok vagy a függetlenség ügyét. Talán ennek köszönhető, hogy egészen 1954-ig, a függetlenségi háború kirobbanásáig nem történt igazán komoly fegyveres összecsapás Franciaország „három tengerentúli megyéjében”.

³⁷⁷ DREYFUS, 1974. 91. A Franciaország iránt elkötelezett Abd el-Kader nem sokkal a felszabadító háború kirobbanása után, 1955-ben halt meg. Pártja, az UDSR egyik vezetője, François Mitterrand azt mondta róla, hogy az események szomorúságot váltottak ki benne, ami közelebb hozta a halálát. Jean BASTIER: *Batna et les Hautes-Plaines*. In: *Guerre d'Algérie magazine*, mars-avril 2002. 62.

A pártok politikai küzdelmei 1948–51 között

A választások alatti rendkívül feszült politikai légkör a következő időszakban enyhülni látszott. A politikai pártok arra koncentráltak, hogy a választott testületekben igyekezzenek minél többet megvalósítani a programjukból. A nacionalistákat kirekesztették a döntéshozatalból, a rendeletek előkészítésébe jóformán egyáltalán nem szólhattak bele. Hasonló helyzetben volt az AKP is, amely meggyengült, érdekérvényesítési képességei pedig elégtelenek voltak ahhoz, hogy érdemi szerepet tudjon vállalni a politikai élet irányításában. A jobboldali pártok voltak azok, amelyek a legfőbb hatalmat birtokolták, és amelyeknek az európaiak körében a legnagyobb támogatottságuk volt. Erre támaszkodva politizáltak a következő években.

Az Algériai Kommunista Párt

Mint láttuk, a francia kommunisták tartózkodtak a szerves alaptörvény elfogadásakor, a következő időszakban mégis amellelt kardoskodtak, hogy kerüljön sor a törvény rendelkezéseinek maradéktalan végrehajtására. Úgy gondolták, hogy a státus, s különösen az algériai gyűlés léte, előrelépést jelenthet a kitűzött céljaik felé, jóllehet nem érintette a gyarmati berendezkedés alapjait. A választások súlyos manipulálása azonban ráébresztette őket arra, hogy új irányvonal szükséges, a jelenlegi keretek pedig nem alkalmasak a kommunista program megvalósítására.

Az AKP legfőbb célkitűzése 1948 nyarán az volt, hogy a nemzeti pártokkal karöltve elérje az áprilisi választások eredményeinek eltörlését és új választások kiírását. A Politikai Bizottság már április végi közleményében tiltakozott „a választások során elkövetett adminisztratív csalások és beavatkozások” ellen, valamint követelték a politikai okok miatt letartóztatott személyek szabadon engedését.³⁷⁸ Létrehozták az Algériai Népi Segítség nevű szervezetet, amelynek a fő tevékenységi területe a bebörtönzött algériaiak, illetve családjaik megsegítésére irányult. A csoport Bône-ban „Elnyomás ellen harcoló bizottságot” alapított, amely folyamatosan tiltakozott a törvények megsértése ellen. Az AKP ezt a tevékenységét igyekezett összehangolni a nacionalista pártokkal, mert úgy vélte, hogy a közös fellépés hatékonyabb lehet.

Május végén a kommunistákhoz közel álló Algériai Demokratikus Ifjúsági Szövetség az egész ország területén „Az elnyomás ellen” címmel röpiratot kezdett el terjeszteni, amelyben az algériai ifjúság egyesülését szorgalmazta és a következő követeléseket terjesztette elő: a politikai elítéltek szabadon engedése, a választások eredményeinek eltörlése, Naegelen fő kormányzó tá-

vezése, Algériába egy olyan fiatalokból álló nemzetközi bizottságnak az érkezése, amelynek a feladata a fiatalság életkörülményeinek, valamint a szabadság, a demokrácia és a boldogság érdekében kifejtett küzdelmük tanulmányozása lenne.³⁷⁹

A választási csalások elleni tiltakozás mellett a párt nem vesztette szem elől legfőbb politikai célját, az „algériai demokratikus erőknél” egy nemzeti frontban történő összefogását, amelyben fontos szerepet kapnának a nacionalisták. Ebben a törekvésében azonban a lehető legrosszabbkor jött a Szovjetunió az a döntése, hogy elismeri a frissen kikiáltott Izrael Államot.³⁸⁰ Ez a diplomáciai lépés, amely természetesen óriási felháborodást váltott ki a muzulmán lakosság részéről,³⁸¹ nyilvánvaló módon visszaütött az AKP-ra. Nem véletlenül, hiszen a párt korábban – az FKP-val együtt – minden politikai döntésekor a Szovjetunióra és Sztálin tévedhetlenségére hivatkozott. Ezekben a hónapokban az őslakosok egyre inkább elhidegültek a párttól és közömbössé váltak számukra a kommunista célkitűzések. A június folyamán tartott nagygyűléseken a kommunisták arról igyekeztek meggyőzni a résztvevőket, hogy a Szovjetunió politikája a palesztin kérdést illetően helyes, Palesztina megosztása pedig szükséges lépés volt. Arra figyelmeztettek mindenkit, hogy az Arab Liga „a brit imperializmus játékát űzi”, valamint arra szólították fel az embereket, hogy ne higgyenek a hatóságok provokációinak.³⁸² Nyilvánvaló volt azonban az AKP számára, hogy palesztinai politikája népszerűtlen a muzulmán tömegek körében,³⁸³ ezért mindent megtett annak érdekében, hogy elterelje erről a kérdéstről a figyelmet. A Központi Bizottság június 19-i határozatában megismételte célkitűzéseit, az őslakosok érdeklődését pedig a tisztán algériai problémákra szeretne volna visszairányítani.³⁸⁴ Ezt az erőfeszítést azonban nem sok siker koronázta, amit jól mutat az a tény is, hogy a párt lapjának, a *Liberté*nek a példányszáma rohamosan csökkent ezekben a hetekben.³⁸⁵

³⁷⁸ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 30 avril.

³⁷⁹ Uo., période du 15 au 31 mai.

³⁸⁰ A Szovjetunió palesztinai politikájáról kiváló elemzést készített Laurent Rucker. Laurent RUCKER: *Staline, Israël et les Juifs*. Paris, 2001.

³⁸¹ A kérdéstről részletesen lásd: FERWAGNER Ákos: *La naissance de l'État d'Israël et le mouvement nationaliste algérien*. Elhangzott: „A modernizáció határai” c. tudományos konferencián, Szegeden, 2001. szeptember 21-én. (Megjelenés előtt.)

³⁸² *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 30 juin.

³⁸³ Ferhat Abbasz például keményen támadta a Szovjetuniót és az AKP-t a Palesztina kapcsán tett állásfoglalásai miatt. J. NAGY, 2000. 104–105.

³⁸⁴ *Alger Républicain*, 1948. június 19.

³⁸⁵ *Bulletins Politiques de Quinzaine*, année 1948, 2ème Semestre, période du 15 au 30 juillet. AOM, GGA 11H56 (a továbbiakban: *Bulletins*). A világháború befejeződése utáni időszakban a lap példányszáma meghaladta a százezret. REY-GOLDZEIGUER, 2001. 215. Az ötvenes évek elején tizenötezer körül állapodott meg, de több ezer példányban jelent meg a párt arab nyelvű orgánuma is (*Al-Dzsazair al-Dzsadida*). J. NAGY, 2000. 114.

Szeptemberben a Szovjetunió Barátainak Algériai Szövetsége röpiratában a szovjetek politikáját próbálta meg igazolni: „Soknemzetiségű országként csak a Szovjetunió oldotta meg a gyarmati kérdést, oly módon, hogy hagyományaik és szokásaik keretei között megadta az önigazgatás jogát a különböző nemzetiségek számára.”³⁸⁶ Ezzel egy időben Nicolas Zannetacci, a párt Politikai Bizottságának tagja egy vidéki fórumon olyan kijelentést tett, hogy az AKP hamarosan át fogja venni a hatalmat, akkor pedig megszünteti a Főkormányzóságot, valamint a helyi hatalmasságok és tisztségviselők hatalmát.

A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a kommunisták által rendezett nagygyűléseken a muzulmán és európai szónokok egyre élesebben támadták a kormányt. René Justrabo, az egyik legrégebbi kommunista fellegvár, Szidi Bel Abbesz polgármestere és az algériai gyűlés egyetlen AKP-s képviselője október 22-én kijelentette, hogy konfliktus esetén „a logika és a józan ész azt kívánja, hogy az algériaiak az orosz nép oldalán harcoljanak”.³⁸⁷ A hidegháború alatti kommunista tézisek szerint az összecsapás elkerülhetetlen a két blokk között, egy ilyen háborúban pedig Észak-Afrika nyilvánvalóan a nyugatiak bázisává fog válni. Ennek elkerülése érdekében arra törekedtek, hogy feszült, lázongó légkört teremtsenek, ahol szabotázsakciók elkövetését sem tartották kizártnak.

1949 januárjában a párt megismételte felhívását az UDMA és az MTLD felé „Algériai Demokratikus Front” létrehozására, kezdeményezését azonban válasz nélkül hagyták. Az eddig mindig elvetélt próbálkozásokat áprilisban a NATO-szerződés hatályának Algériára való kiterjesztése lendítette előre. A „három francia tengerentúli megye” belefoglalása az Atlanti Szövetségbe az MTLD és az UDMA részéről rendkívül heves tiltakozásokat váltott ki. Ez kedvezett az AKP céljainak, hiszen ebben a kérdésben teljes volt közöttük a konszenzus. (Július 27-én, amikor a Nemzetgyűlés ratifikálta a szerződést, Alice Sportisse, az AKP oráni képviselője a vitában kijelentette: „Az algériaiak sohasem fognak a Szovjetunió ellen harcolni. Nagyon vigyázzanak, nehogy az a frontvonal, amelyet most országunkban felállítanak, vulkánvá válasszon, amelynek a kitörése majd elpusztítja önöket!”) A kommunisták csatlakoztak ahhoz a nacionalista bizottsághoz, amelynek tagjai a békéért és Algéria nemzeti felszabadulásáért harcoltak. Vidéken még ennél is komolyabb eredmények születtek. Constantine-ban a nacionalista pártok egységes szervezetet szerettek volna létrehozni, és a kommunisták helyi vezetőivel is felvették a kapcsolatot. Az Ulemák Szövetségének csatlakozásával a kezdeményezés spirituális támogatást is ka-

³⁸⁶ *Bulletins*, période du 1er au 15 septembre.

³⁸⁷ Uo., période du 16 au 30 octobre.

pott.³⁸⁸ A NATO kérdésében elfoglalt határozott kommunista álláspont hozzájárult ahhoz, hogy a párt elismertsége ismét növekedni kezdett, a nemzeti pártokkal pedig szorosabbá váltak a kapcsolatok.

Volt még egy probléma, amelyet szinte teljesen azonos módon ítélték meg az őslakos politikai szervezetek és az AKP. Az 1946 decembere óta tartó és egyre elkeseredettebbé váló indokínai háború egyik legkövetkezetesebb ellenzőjeként a kommunista párt Algériában ugyanúgy politizált, mint az FKP az anyaországban. Rendkívül heves kampányt folytatott a gyarmati háború ellen, sztrájkokat szervezett a kikötői dokkmunkások körében, tiltakozó nagygyűléseket tartott és megpróbált kampányt folytatni a hadseregben is. Arra szólította fel a muzulmánokat, hogy ne vonuljanak be a hadseregbe, mert „Vietnamba viszik őket, hogy testvéreiket gyilkolják”. Helyi szinten fokozta harcát a hatóságok ellen, igyekezett új lendületet adni a Szovjetuniót támogató politikájának, és megpróbált minél több őslakost beszervezni a legnagyobb szakszervezeti tömörülésbe, a CGT-be. Az esetleges harmadik világháború kirobbanásáról pedig Paul Caballero pártfőtitkár április 8-án, egy párttagok részére tartott belső tanácskozáson kijelentette: „A Szovjetunió ellen indított háború esetén a kommunista pártnak késznek kell állnia olyan lépések megtételére, amelyek megbénítják az agresszorokat, és amelyek életbeléptetésére az ellenségeskedések megkezdődése után azonnal sor kerül.”³⁸⁹ Annak ellenére, hogy az AKP mindent megtett, hogy elfogadtassa magát a nemzeti pártokkal, bizonyos állásfoglalások megnehezítették ezt a folyamatot, és gátolták a bizalom növekedését. Májusban például Salvador, a párt egyik önkormányzati képviselője Oránban kijelentette: „El fog jönni az a nap, amikor a végleg emancipálódott algériai nép megszerzi majd a függetlenségét, és kormányt hoz létre, amely kezdetben – szükségszerű módon – nehézségekkel fogja magát szembetalálni. Hiszen nem lehet majd azonnal kielégíteni az őslakos tömegek igényeit. Nekünk akkor félre kell majd állítanunk ezt a kormányt, és véglegesen valódi kommunista államot kell létrehoznunk.”³⁹⁰

1948–49 fordulóján az AKP radikalizálódása figyelhető meg. Miután egyértelművé vált, hogy az általa korábban kívánatosnak tartott, a függetlenség felé lépésről lépésre való haladás nem járható út, azok a szófordulatok, amelyek ennek a fokozatosságnak a kifejezői voltak („társult állam”, „Francia Unió”) egyre ritkábban jelentek meg a párt retorikájában. Az őslakos tömegek radikalizálódását jól érzékelve egyértelművé vált számára, hogy módosítania kell a politiká-

³⁸⁸ *Bulletin politique de quinzaine*, année 1949, période du 1er au 15 avril. AOM, GGA 11H56 (a továbbiakban: Bulletin).

³⁸⁹ Uo.

³⁹⁰ Uo., période du 1er au 15 mai.

ját, és a szerves alaptörvényt elutasítva határozottabb fellépést kell tanúsítania. Ez az irányvonal-módosítás egybeesett a francia kommunistáknak azzal a felismerésével, hogy a kormányból történt 1947. májusi kizárásuk után – amit sokáig csak egyszerű kormányválságnak hittek – egyharmar nem fognak visszakerülni oda. A kormányellenes propaganda tehát még élesebbé válhatott. A politikai fordulat első jelét a békemozgalom 1949. áprilisi, lengyelországi világkongresszusán lehetett tapasztalni, amikor az AKP küldöttsége az UDMA-val és az MTLD-vel együtt közös nyilatkozatot adott közre. A közlemény követelte „az algériai kolonializmus eltörlését” és az algériai népnek azt a jogát, hogy „saját szuverén államában” élhessen.³⁹¹

A párt május 26–29. között megrendezett V. kongresszusán a szónokok legfontosabb feladatként a „nemzeti felszabadulásért folytatott küzdelmet” jelölték meg, ami együtt jár „a demokratikus és szociális Algériai Köztársaság megalakulásával, saját parlamenttel, alkotmánnyal és kormánnyal”.³⁹² A felszólalók hitet tettek a békeharc, a muzulmánok körében folytatott propaganda megerősítése, valamint a demokratikus algériai erők egysége mellett. A kongresszuson nem hangzott el a „Francia Unió” kifejezés, viszont előírták a párt arabizálását, a vezetésből pedig eltávolították az FKP küldötteit.³⁹³ A tanácskozás bezárása után Jacques Duclos, az FKP titkára, aki vendégként vett részt a megbeszéléseken, körutat tett az ország nyugati részében, majd június 5-én Algírban tartott nagygyűlést ritkaságszámba menően nagy tömeg, mintegy kétezeröttszáz ember előtt. Duclos megismételte a kongresszus határozatait és erélyesen követelte „a demokratikus és haladó pártok egyesülését Algéria nemzeti felszabadulása érdekében”, mert csak „az MTLD-vel és az UDMA-val együtt tudjuk megdönteni a kolonializmust”.³⁹⁴ Elítélte Moch belügyminiszter tervét, amely a prefektúrák számát megduplázza volna, mert véleménye szerint ez csak a kolonializmus fennmaradását biztosítaná. Ez utóbbit az Algériában uralkodó nyomor legfőbb okának nevezte, és keményen ostorozta Naegelen főkormányzó politikáját, aki nek „az arab kultúra, az arab nyelv nem számít semmit sem”.³⁹⁵ (A beszéd részleteit lásd a Függelékben!)

1950 elején napirendre került az algériai közigazgatási reform kérdése. A központi elképzelés szerint a három megyéből négyet hoztak volna létre, oly módon, hogy Bône székhellyel egy új megyét alakítottak volna ki. A reformot gazdasági okokkal magyarázták. Emellett a szerves alaptörvény által előírt fontos módosítás is ekkor került a pártok elé, az eddig katonai kor-

³⁹¹ SIVAN, 1976. 178–179.

³⁹² *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 31 mai.

³⁹³ SIVAN, 1976. 178–179.

³⁹⁴ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 juin.

mányzás alatt álló déli területeket polgári kormányzás alá kívánták helyezni. Az AKP egyike volt azon politikai erőknél, amelyek a leghevesebben követelték a civil felügyelet bevezetését.³⁹⁶ Egyébként ekkor a szocialista párt sem zárkózott el a közigazgatási reform elől, s elvben támogatta a negyedik megye, Bône létrehozását.³⁹⁷

A kommunisták egyre kíméletlenebb ellenzéki fellépése okot adott egy meghökkentő lépésre is. Márciusban az egyik jobboldali képviselő, Alain de Sérigny az algériai gyűlésben azt követelte, hogy oszlassák fel az AKP-t, amely „fertőző és tisztán franciaellenes politikát folytat”. A párt egyetlen képviselője, Justrabo rendkívül heves vitában igyekezett megvédeni a kommunisták politikáját. A nacionalistákhoz való fokozatos közeledés jele volt az, hogy mind az MTLD, mind az UDMA élesen szembeszállt a javaslattal. Mindketten a „demokratikus szabadságjogokra” hivatkoztak.³⁹⁸ A túlsúlyban lévő jobboldal végül elfogadta az előterjesztést, annak ellenére, hogy még az első kollégiumban is voltak olyan képviselők, akik elleneztek a tervet. A párt feloszlataására mégsem került sor, hiszen ehhez kellett volna a párizsi nemzetgyűlés határozata is. Ezt egyébként utólag de Sérigny sajnálkozva vette tudomásul, mondván, egy algériai képviselő „magányos küzdelme kevés hatékony intézkedések meghozatalára a franciaellenes párt tevékenységének megakadályozása érdekében”.³⁹⁹

Az év nyarán a Főkormányzóság munkatársai új jelenségről számoltak be a párttal kapcsolatban. Tlemcenben, a helyi alapszervezet tanácskozásán már csak és kizárólag muzulmánok vettek részt, a felvetett téma pedig az AKP új orientációjára engedett következtetni, amely még közelebb állt a nacionalisták követeléseikhez, mint az eddigiek, és kétségbe vonta Franciaország minden felügyeleti jogát Algériára nézve.⁴⁰⁰ Jóllehet a szervezetnek az őslakosok körében kifejtett fáradhatatlan propagandája továbbra sem hozta meg a függetlenség iránt elkötelezett pártok egyesülését, mégis egyre inkább teret hódított a nemzeti kommunizmus eszméje. A negyvenes évek végére a pártban egyre meghatározóbbá vált a muzulmán tagság, az őslakosok között pedig mind több volt a fiatal, akik az AKP ifjúsági szervezetének szervező munkája révén kerültek kapcsolatba a szervezettel. A harmincas években a népfront hatására belépettek helyét a fiatalabb generáció foglalta el, amely aktív politikai tevékenységével átvette a kezdeményező szerepet. Nem véletlen, hogy a nacionalista pártok is elsősorban ebből a korosztályból toborozták az akti-

³⁹⁵ Pierre DURAND: *Cette mystérieuse section coloniale. Le PCF et les colonies, 1920-1962*. Paris, 1986. 279.

³⁹⁶ *Bulletin*, année 1950, période du 1er au 15 janvier.

³⁹⁷ Uo., période du 15 au 30 janvier. Az új megye létrehozására egyébként csak 1955 augusztusában került sor.

³⁹⁸ Uo., période du 1er au 15 mars.

³⁹⁹ *Le Journal d'Alger*, 1951. január 25.

⁴⁰⁰ *Bulletin*, année 1950, période du 15 au 30 juin.

vistáikat. A lendületes fiatalok képviselőit a kor választási jelöltlistáin már többségben találjuk az idősebb párttagokkal szemben.⁴⁰¹ Erre az időszakra teljesedett ki az a folyamat, amelynek során az AKP eltávolodott a telepeseektől és az őslakosok felé fordult. 1950-től „társult állam” helyett már csak „demokratikus Algériai Köztársaságról” vagy „valódi függetlenségről” beszélt, az önrendelkezés elvének és természetének „végső eszközeként” pedig a „szuverén algériai nemzetgyűlést” nevezte meg. A párt a muzulmán lakosság egyik legmeghatározóbb politikai erejévé vált, miközben az első kollégiumban szinte „megfagyott körülötte a levegő”.

Az AKP aktivitása a későbbiekben sem lankadt. Akár közvetlenül, akár az irányítása alatt álló szervezeteken keresztül, de folyamatosan támadta a kormányt politikai, társadalmi és nemzetközi téren is. Ellenezte a katonai szolgálat meghosszabbítását, fellépett az indokínai háború és a párttagok ellen lefolytatott bírósági eljárások ellen, októberben pedig tiltakozását fejezte ki amiatt, hogy lemondatták Szidi Bel Abbesz polgármesterét, René Justrabót. A Szovjetunió politikája mellett is lándzsát tört, az oráni pártvezető, Fodil például azt az utasítást adta a tagságnak, hogy a szovjetek elleni háború kitörése esetén azonnal vonuljanak fegyvereikkel együtt illegálitásba és kezdjenek gerillaharcot.⁴⁰²

A kommunisták 1951. január 25-én, a *Liberté*ben jelentették meg választási programjukat „A szabadságért, a békéért, a földért és a kenyérért” címmel. A dokumentum megismételte a korábbi célkitűzéseket: Algéria felszabadítása, agrárreform keretében a nagybirtokok felosztása, nemzeti és szociális követelések. A program a haladó erők egységének szükségességével fejeződött be. Áprilisban a májusi kongresszusára, illetve a júniusi parlamenti választásokra készülve, a párt különböző szóróanyagaiban megismételte a januári téziseit. Ekkor folytak a viták az új választási törvényről, amelyet később „listakapcsolásos rendszer” néven ismertek.⁴⁰³ Az AKP kifejtette, hogy szuverén algériai nemzetgyűlést kell választani, mégpedig olyan *arányos* választási rendszerrel, amelyben érvényesül a két etnikum számaránya, vagyis nem egy-egy, hanem egy-hét vagy egy-nyolc arányban választanának képviselőket az európaiak és a muzulmánok. Igaz, „átmeneti jelleggel” a két közösséget *két külön* kollégiumba kívánta sorolni. A kommunista javaslatot végül elutasították. Ezzel a javaslattal befejezettek tekinthető az a folyamat, amelynek során a párt magáévá tette a nacionalisták gyakorlatilag minden követelését.

A júniusi választásokon az AKP egyetlen képviselői helyet sem szerzett a második kollégiumban, de ez nem is meglepő, ha tekintetbe vesszük a szavazás alkalmával történt hatósági

⁴⁰¹ SIVAN, 1976. 164.

⁴⁰² *Bulletin*, année 1950, période du 15 au 31 octobre.

„beavatkozásokat”. A Központi Bizottság július 7–8-i ülésén Lárbi Buhali titkár a jobboldalon létrejött liberális választási koalíció jó szerepléséről szólva kijelentette, hogy az valódi veszélyt jelent az algériai népre. A liberálisok ugyanis hiába keresnek kapcsolatokat a muzulmánok mérsékeltebb irányzataival, az őslakos algériaiak elkötelezettek a teljes önállóság iránt. Buhali szerint ennek a tömörülésnek az a célja, hogy „becsapja népünket”.⁴⁰⁴ Csakúgy, mint 1948-ban a párt ekkor is a választási eredmények törlését és új választások kiírását követelte. A Nemzetgyűlés augusztusi ülésén nem volt hajlandó elfogadni azt a határozati javaslatot, amely az újonnan megválasztott képviselők mandátumát igazolta. Követelte ugyanakkor, hogy küldjenek vizsgálóbizottságot a helyszínre, a törvénytelen ségek felderítése céljából. Az újabb kirívó szabálytalanságok ugyanakkor oda vezettek, hogy létrejött a kommunisták régi álma, a nacionalista pártok egységfrontja.

A szocialista párt (SFIO)

Az 1948. áprilisi választások után a SFIO – mint a főhatalom egyik birtokosa – arra törekedett, hogy az alaptörvény rendelkezéseit átültesse a gyakorlatba. A hatalmi viszonyok ismeretében azt mondhatjuk, hogy erre minden lehetősége megvolt, hiszen amellet, hogy szocialista politikus ült a belügyminiszteri és a gyarmatügyi miniszteri bársonyszékben, az algériai főkormányzói posztot is SFIO-s politikus, Naegelen töltötte be.⁴⁰⁵ Az, hogy a státus előírásait mégsem valósították meg, leginkább a telepések ellenállásának volt köszönhető, de nem elhanyagolható a SFIO politikájának sokszor bizony meglehetősen ellentmondásos jellege is.

Már 1947-ben is keserűen állapították meg a szocialisták, hogy szinte alig képesek befolyásolni a kormány gyarmatpolitikáját, amelynek kialakításában meghatározó szerepet játszott az MRP. Ebből a szempontból a helyzet tovább romlott, hiába fogadott el a SFIO 1948. júliusi kongresszusa olyan értelmű határozatot, hogy az indokínai konfliktust tárgyalásos úton rendezék. Nem egy szocialista politikus és értelmiségi érezte úgy, hogy a SFIO kormánytagjai gyakorlatilag „az MRP és a radikálisok minisztereinek a foglyai és képtelenek érvényre juttatni politiká-

⁴⁰³ GAZDAG Ferenc: *Franciaország története 1945–1988*. Budapest, 1989. 49.

⁴⁰⁴ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 juillet.

⁴⁰⁵ A SFIO kezében volt 1944 szeptemberétől 1950 februárjáig a belügyminiszteri tisztség, 1944 szeptemberétől 1951 áprilisáig pedig a főkormányzói poszt.

jukat, tevékenységük pedig legfeljebb arra korlátozódik, hogy megakadályozzák a kormány túlságos jobbratolódását”.⁴⁰⁶

A választások során elkövetett, kormányzati jóváhagyást élvező törvénytelenlégek miatt – mint láttuk – a nacionalisták és a kommunisták részéről éles tiltakozások kezdődtek. Sokan vizsgálóbizottság kiküldését kérték, erre azonban a szocialista belügyminiszter, Jules Moch nem volt hajlandó, pedig még az európai szocialista politikusok (pl. Rabier) és a párt némelyik elnökségi tagja (Paul Alduy) is tiltakozott az alkalmazott módszerek ellen.⁴⁰⁷ A belügyminiszter május végén kijelentette, hogy azért nem támogat egy ilyen kezdeményezést, mert az algériai parlament nem politikai jellegű intézmény, ráadásul nem szuverén törvényhozás, ezért a francia alkotmány értelmében az Államtanácsnak kell kivizsgálni az ilyen jellegű beadványokat. Moch ezen nyilatkozata egyébként – nem meglepő módon – a SFIO muzulmán tagjai körében visszatetszést váltott ki.⁴⁰⁸ A miniszteri állásfoglalást követően a Nemzetgyűlés belügyi bizottsága el is utasította a vizsgálóbizottság kiküldését,⁴⁰⁹ ezért egyetérthetünk Ferhat Abbasszal, aki szerint a törvénytelenlégeket „a francia törvényhozás érdektelensége elfedte”.⁴¹⁰

A párt különböző rendezvényein még hosszú ideig téma volt a választások során elkövetett csalások ügye, emellett ugyanakkor már előtérbe kerültek olyan kérdések is, amelyek a szocialisták hagyományos politikai célkitűzéseinek feleltek meg. A júniusi tanácskozásokon szerte Constantine megyében a párt öslakos tagjai javasolták a muzulmán fiúk és lányok beiskoláztatásának fokozását, valamint követelték azoknak a gazdasági és szociális reformoknak a folytatását, amelyeket még Chataigneau kezdett el.⁴¹¹ Az oktatás kérdését egyébként a hatóságok is központi jelentőségű problémaként fogták föl. Főkormányzói jelentések megállapítják, hogy „a beiskoláztatás és a szakmai képzés fejlesztése érdekében kifejtett erőfeszítéseink a jövőt illetően a legjobb fegyvereink lehetnek. Nemcsak gazdasági, de politikai szempontból is kívánatos lenne, hogy fokozzuk ezen erőfeszítéseinket.”⁴¹² Ez a probléma később, a gazdasági-társadalmi helyzet változásával még égetőbbé vált. Miután a demográfiai növekedés óriási volt (évi 130–150.000 fő, azaz 2,85%, így a muzulmánok száma 1954-re csaknem elérte a kilencmilliót⁴¹³), a munkanélkü-

⁴⁰⁶ LIGOU, 1962. 558.

⁴⁰⁷ QUILLIOT, 1972. 266.

⁴⁰⁸ *Rapport mensuel*, avril 1948.

⁴⁰⁹ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 31 mai.

⁴¹⁰ ABBAS, 1980. 16.

⁴¹¹ *Rapport mensuel*, juin 1948.

⁴¹² *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 1er au 15 décembre.

⁴¹³ AGERON, 1970. 77–81.

liség egyre nagyobb lett, elsősorban a képzetlen őslakosok körében.⁴¹⁴ Ehhez járult az az ebből a szempontból hátrányos tény, hogy a mezőgazdasági technológiák fejlődésével csökkent a munkáskezek iránti igény (1950-ben az országban lévő kétezer aratócséplőgép mindegyike mintegy száz ember munkáját helyettesítette⁴¹⁵). Az ily módon feleslegessé vált emberek viszont csak ritkán találtak megélhetést a nem megfelelő ütemben fejlődő iparban (1954 végéig mindössze tizenötezer új munkahelyet hoztak létre⁴¹⁶). A romló gazdasági helyzet politikai veszélyeket rejtett magában. A főkormányzó számára készített jelentések⁴¹⁷ kiemelik, hogy „a tétlenség mindig rossz tanácsadó és az MTLD éppen a munkanélküli fiatalok közül toborozza a legtöbb aktivistáját”. A szocialista politikusok közül többen is úgy vélték, hogy akkor lehet megváltoztatni az őslakosok politikai nézeteit, ha anyagi helyzetükön radikális módon változtatnak. Ezért javasolták a szociális intézkedéseket és az algériai költségvetés kibővítését. A megoldási lehetőségek közül kiemelték az iparosítást, a parasztság helyzetének javítását, közmunkák szervezését, hosszú távon pedig az oktatás és a szakmai képzés fejlesztésének fontosságát, valamint a „muzulmánok legjobbjainak integrálását az adminisztráció káderei közé”. Az oktatásfejlesztésnek egyébként a nemzeti mozgalom is elsőrangú fontosságot tulajdonított.

1948. június 20-án a párt Algír megyei föderációja kongresszust tartott, amelyen először vetődött fel az a követelés, amely a következő időszakban a SFIO politikájának egyik központi témájául szolgált. A küldöttek az ún. Régnier-dekrétum eltörlése mellett foglaltak állást.⁴¹⁸ (Ez a javaslat – az egykollégiumos választási rendszerhez hasonlóan – nem volt új keletű, már a népfőnt idején felvetődött, a párt 1937. novemberi kongresszusán.) A rendelet még 1935-ben született és azok ellen irányult, akik – akár muzulmánok, akár európaiak – a francia szuverenitást bármilyen formában veszélyeztették. Az ilyen emberekre nem a hatályos jogszabályok, hanem különleges rendelkezések voltak érvényesek és gyorsított bírósági eljárásokkal ítélték fölöttük.⁴¹⁹ A Régnier-dekrétum segítségével számos nacionalista politikust ítélték el és börtönöztek

⁴¹⁴ Az ötvenes évek hivatalos statisztikai egymillió őslakos munkanélkülit tartottak nyilván, de vannak olyan vélemények is, hogy az őslakosok fele nem rendelkezett sem szakmával, sem állandó munkával. Alleg, 1981. 146. Mások szerint a nyolcmillió muzulmán népességnek csak az egytizede rendelkezett állandó munkával. H. A. W. TREFFZ: *Sivatag és tenger között*. Budapest, 1962. 136.

⁴¹⁵ AGERON, 1970. 79.

⁴¹⁶ Uo., 85.

⁴¹⁷ *Bulletin*, année 1950, période du 15 au 31 octobre.

⁴¹⁸ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 15 au 30 juin.

⁴¹⁹ VATIN, 1983. 240. A törvény azokra vonatkozott, akik „bárhon, bármilyen módszerrel a bennszülött algériaiakat, a gyarmatokon és a francia protektorátusokban élőket vagy az Algériában tartózkodó külföldieket a francia állami főhatalom elleni rendzavarásra vagy tüntetésekre, a törvények, rendeletek és hatósági utasítások végrehajtásával szembeni aktív vagy passzív ellenállásra próbálják meg rávenni”. JULIEN, 1972. 113.

be, nem véletlen, hogy a nemzeti pártok – csakúgy, mint annak idején a bennszülött törvénykönyv esetében – régóta követelték az eltörlését.

A szocialista politika kétértelműségét mutatta a belügyminiszter egy újabb megjegyzése, amely augusztus végén, a Köztársasági Tanács költségvetési vitájában hangozott el. Moch kijelentette, hogy a kormány továbbra is támogatja az algériai főkormányzó politikáját, ehhez pedig a következőket fűzte hozzá: „Elhatároztam, hogy Algériában biztosítom a francia jelenlétet. Itt egy olyan agitáció ütötte fel a fejét, amelyet nem tolerálok. Elfogadhatatlan, hogy egyszerre két nyelvet használjunk, itthon a mérsékelt hangnemet, míg Algériában az erőszakra való buzdítást.”⁴²⁰ Látható, hogy a SFIO egy kérdésben nem volt hajlandó engedni, mégpedig Algéria státusának ügyében. Ebben ugyanis a véleménye szerint az alaptörvény rendelkezései az irányadók, amelyek egyébként többé-kevésbé tükrözték a párt álláspontját is. Ugyanakkor viszont támogatta a reformokat, erre utal a Régnier-dekrétum eltörlésének a szándéka, valamint az asszimiláció támogatása. Elutasította továbbá a telepések megalkuvást nem ismerő erőpolitikáját, amely kizárta volna bármilyen komoly reform bevezetését. Azt, hogy az algériai szocialisták mennyire el voltak kötelezve a reformpolitika és az alaptörvény végrehajtása mellett, jól mutatja az a tény, hogy 1948 folyamán minden SFIO-rendezvényen előkerült a reformok ügye.⁴²¹ A constantine-i tagozat, amely különleges érdeklődést tanúsított a gazdasági és társadalmi reformok iránt, még egy tanulmányt is készített ebben a kérdésben. Az algériai szocialisták azonban nemcsak az algériai kérdésekkel törődtek, hanem igyekeztek beleszólni az anyaország politikai ügyeibe is. A rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy egyesek – különösen a muzulmán tagság – nem örültek annak, hogy a SFIO kormánypárt maradt a kommunistáknak a kabinetből való kiszorítása után és élesen elleneztek a szervezet fokozatos jobbratolódását.⁴²²

Szeptemberben révbe ért a SFIO kezdeményezése. 21-én a Nemzetgyűlés egyhangúlag elfogadta Rabier törvényjavaslatát, amely kimondta a Régnier-dekrétum eltörlését. A javaslatot a Köztársasági Tanács is támogatta, így az október 2-án kihirdetésre került.⁴²³ A reformok iránt elkötelezett belügyminiszter a dekrétum eltörlése mellett érvelt, mivel – jellemző módon – a telepések megnyugtatóására közölte, hogy a hatályban lévő közjog bizonyos esetekben még komo-

⁴²⁰ *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 1er au 15 août.

⁴²¹ Lásd például a Constantine megyei szervezet batnai kongresszusát szeptember 26-án, ahol az algériai reformok kérdését tanulmányozták.

⁴²² *Rapport mensuel*, septembre 1948.

⁴²³ *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 16 au 30 septembre.

lyabb büntetéseket is tartalmaz, mint a dekrétum.⁴²⁴ Ennek ellenére a hatóságok funkcionáriusai, a mérsékelt muzulmán körök, valamint a jobboldali európaiak képviselői annak a félelmüknek adtak hangot, hogy a Régnier-dekrétum eltörlése bátorítást fog jelenteni azok számára, akik a francia szuverenitás ellen szándékoznak fellépni.

Ez a mérsékelt reformpolitika nem találkozott a muzulmán lakosság támogatásával sem, amely elutasította a francia fennhatóságot. Ez a tény világosan megmutatkozott a kor választásaiban. Már 1948 áprilisában is gyengén szerepelt a SFIO, de így volt ez később is. 1949 márciusában a megyei képviselőtestületek mandátumait újították meg, és a szocialista párt újabb térvessztést volt kénytelen elkönyvelni, amikor mindössze néhány képviselői helyet tudott csak megszerezni.⁴²⁵ Ezt a folyamatot egyébként a SFIO algériai vezetői is felismerték. Raoul Borra, a párt bône-i képviselője az *Est-Républicain* című lap 1948. október 17-i számában „*Reakciós-e Algéria?*” címmel cikket jelentetett meg, amelyben hosszasan elemezte az elmúlt választások tanulságait, valamint arról értekezett, hogy a szocialistáknak mely politikai erőkkel kellene szövetségi viszonyt kialakítaniuk. Borra szerint az európai „szavazókat megtévesztették, és emiatt történhetett meg az, hogy az első kollégiumban a reakció győzedelmeskedhetett”, miközben a muzulmánok körében előretörték a nacionalisták. A szocialista képviselő elítélte a nacionalizmust, amely „a kolonializmus édes gyermeke”, mindazonáltal úgy gondolta, hogy „igazságtalanság és ostobaság” lenne az egyértelműen demokratikus UDMA-t összekeverni a PPA-MTLD-vel. A szerző szerint Ferhat Abbasz pártjának megvoltak a „gyermekbetegségei”, ami annak volt köszönhető, hogy „a PPA-val való versenyfutásban néhányszor túlzásba esett”. Ezek azonban pusztán csak taktikai hibák voltak, amelyeket „minden párt elkövet”. Miközben helytelenítette ezeket a hibákat (természetesen a függetlenség követelésére utalt), Borra bizalmáról biztosította Abbaszt és úgy gondolta, hogy az UDMA a SFIO oldalán fog állni „a republikánus küzdelemben és annak érdekében, hogy Algéria – miután kilábal a súlyos válságából – folytathassa felemelkedését a demokraták egységének köszönhetően”. A bône-i politikus egyébként mélységesen elítélte az adminisztráció által a választások során elkövetett törvénytelenégeket. A megyei tanácsok megválasztásakor ugyanazokat a módszereket alkalmazták, mint amelyeket 1948 áprilisában. Borra állásfoglalásából egyértelműen kitűnik, hogy a SFIO helyzete rendkívül kényes volt: míg az európai szocialisták közül néhányan tisztán látták az őslakosokkal szembeni politika súlyos következményeit, addig a párt anyaországi vezetése támogatta a főkormányzót. „Nekünk szocia-

⁴²⁴ A büntető törvénykönyv 80. cikkelye kimondta, hogy „az állam külső biztonságának mindennemű veszélyeztetése” büntetendő. ALLEG, 1981. 153.

listáknak megvan a felelősségünk a választási csalások ügyében. Naegelen azt mondta, hogy azzal bízták meg, hogy tönkrezúzza az MTLD-t. A parlamenti képviselők közül azonban senki sem figyelmeztette ennek veszélyeiről. (...) A választások óta általános undor övez bennünket. A muzulmán tömegek szélhámosnak tartanak minket.”⁴²⁶

Az 1949-es év legjelentősebb politikai eseménye a köztársasági elnök májusi látogatása volt. Jóllehet az MTLD felszólította a muzulmánokat, hogy ne jelenjenek meg a rendezvényeken, ennek ellenére nagyon sokan vonultak ki a SFIO egyik egykori vezetőjének, az 1946 óta hivatalban lévő Vincent Auriolnak a fogadására. A fogadtatás mind a jelentések, mind a lap tudósítások szerint meleg és szívélyes volt. Az őslakosok minden településen, ahol megfordult, megéljenezték a köztársasági elnököt. 29-én Szajah Abd el-Kader, az algériai gyűlés elnöke köszöntötte Auriolt, majd Jules Moch emelkedett szólásra és emlékeztetett arra, hogy a különleges státus megadásával a törvényhozók elismerték az algériai „sajátosságot”. Ezt követően az algériai gyűlés feladatairól szólt. „Az önök képviselői abban a parlamentben, amely egész Franciaországot reprezentálja, megvitatják a nemzeti érdekeket érintő kérdéseket. Emellett önöknek az a feladatuk, hogy irányítsák Algériát, mégpedig a státus keretei között, és hogy a nemzeti törvénykezést az algériai valósághoz igazítsák. A választóik jelenleg két kollégiumba vannak besorolva. De minden algériainak megbonthatatlanul azonosak az érdekei, mindannyiuknak ugyanazok a céljai és tökéletesen egyenlők a köztársasági Franciaországban. Azt kívánom, hogy a teljes beolvasztás révén az első kollégium lassacskán kibővüljön. Minden lakos megkülönböztetés nélkül fog részesülni a köztársaság törvényeinek jótéteményeiből.” Mindehhez ugyanakkor hozzátette: „Demokráciánk, amelyet egyre humánusabbá és szociálisabbá teszünk, csak azokat a gyermekeit fogadja be, akik élnek a szabadságjogokkal. A kormány elhatározta, hogy ezeket a jogokat mindenkiel tiszteletben fogja tartatni. De abban a szándékában is eltökélt, hogy a törvény teljes szigorával fog fellépni azok ellen, akik – jöjjenek bárhonnan is – le akarják rombolni az intézményeket, és alá akarják ásni a nemzeti egységet.” A belügyminiszter ezek után a kormány szándékairól tett említést: „A parlament elé szándékozok terjeszteni egy törvénytervezetet, amely érezhetően növelni fogja az algériai közigazgatási egységek számát. Azt gondolom, hogy a prefektúrák számának legalább a megduplázása jelenti az általunk kívánt adminisztratív modernizáció szükséges feltételét.” Jules Moch nem feledkezett meg a gazdasági gondokról sem: „Ahhoz, hogy a lakosság növekedése ellenére az algériai gazdaságnak stabil egyensúlyt tudjunk biz-

⁴²⁵ *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 31 mars.

⁴²⁶ PERVILLÉ, 1987.

tosítani, határozottan az exportpolitika megvalósítására kell törekednünk. Ezt csakis minőségi áruk termelésével tudjuk elérni. A pénzügyi és a gazdasági miniszterrel azon leszünk, hogy biztosítsuk az önök gazdaságának azt a helyet, amely a kereskedelmi és a nemzetközi szerződések terén őt megilleti. (...) Ettől komoly eredményeket remélek. Támogatások vagy a beruházási tervekben való részvétel révén ebben az évben több milliárdos összegeket utaltak már eddig vagy fognak utalni ezután Algériának. A lakosság számának a növekedése – ami Franciaország egyik legszebb dicsősége – olyan problémákat vet fel, amelyeket csak minden jó szándékú ember egyetértésével tudunk megoldani.” A szocialista belügyminiszter kiemelten kezelte az oktatásügyet: „A kormány tehát ragaszkodik ahhoz, hogy az oktatás, amely minden demokrácia alapja, mindenki számára hozzáférhető legyen. Az alapfokú oktatásban 1947 folyamán négyszázkilencvenöt, 1948-ban pedig ötszázöt új osztálytermet adtak át. 1949-re újabb ötszázat irányoztak elő. 1938-ban még mindössze 110.000 muzulmán gyermek volt beiskolázva, 1949-ben számuk már meghaladja a 190.000-et, akik között – új és lényeges jelenség – 50.000 kislány.⁴²⁷ Felhívok tehát mind az anyaországban, mind Algériában minden jogaikban és kötelességeikben egyenlő franciát arra, hogy alkossanak szoros egységet, hogy közös erőfeszítéseket tehesünk nagy nemzeti céljaink elérése érdekében.”⁴²⁸

Ezt követően Auriol vette át a szót: „Napjaink helyi és nemzeti problémái csak a testvéri együttműködés révén oldódhatnak meg. Csak akkor lehet őket megoldani, ha az egyéni szenvedélyek és érdekek a háttérbe szorulnak a figyelmes, éber és hatékony közös erőfeszítés elől. Algéria már megmutatta, hogy tiszta lelkiismerettel viseltetik a francia felemelkedés szükségességével szemben. (...) Franciaországnak az az akarata, hogy a közügyek irányításába minden olyan gyermekét bevonja, akik méltónak és képesnek bizonyulnak erre. Ily módon már hatalmas fejlődést valósított meg: helyi parlamentet hozott létre, amelyben a lakosság hozzáértő képviselői megosztják a kormánnyal a fontos és kényes feladatokat. Az egyéves működés tapasztalatai a félelmek, a szkepticizmus és a demagóg megnyilatkozások ellenére morális és politikai igazolást adnak ennek a testületnek. Önök eloszlatták azokat a félreértéseket, amelyek komoly nehézségeket és lesújtó félelmeket okoztak. (...) Azok az esztelen emberek, akik a történelmet félreismerve azt képzelik, hogy kivonhatják magukat a francia fennhatóság alól, akik el akarják szakítani Al-

⁴²⁷ 1930-ban az őslakos gyerekek beiskolázottságának mértéke nem érte el a 8%-ot, felsőfokú diplomával pedig csak mintegy százan rendelkeztek. LIAUZU, 1994. 59. 1954-ben az 1.900.000 hat-tizennégy éves iskolaköteles gyerek közül még mindig csak 293.000 járhatott elemi iskolába. TREFFZ, 1962. 46. Ageron ugyanezt a számot 302.000-re teszi (13%). AGERON, 1970. 85. A felsőoktatásban tanulóknak mindössze az egytizede volt algériai. Mindeközben pedig az őslakos társadalom kilentizede írástudatlan volt.

⁴²⁸ *L'Écho d'Alger*, 1949. május 30.

géria lelkét Franciaország lelkétől, gazdaságát elkülöníteni a francia gazdaságtól, nem látják, hogy tönkreteszik és megölik Algéria lelkét, hogy ezt a gyönyörű országot a kalandorok zsákmányává teszik? Hát nem látják, hogy körülöttük különféle törekvések és érdekek jelennek meg, amelyek megfojtják őket, miközben Franciaország – a testvéri segítség révén – már felbecsülhetetlen jótéteményeket juttatott nekik és kézen fogva vezeti őket magas céljai felé? Önök az elvakult törekvések és a gyilkos illúziók halálos agitációjára, a megosztás és a gyűlölet lármájára, a rosszakaratú és hiábavaló gúnyra a legszorosabb, a legőszintébb, a legmélyebb együttműködéssel feleltek.”⁴²⁹ Ezután megbékélésre szólított fel és bejelentette, hogy hamarosan kegyelmi intézkedéseket vezetnek be, amelyek azokra fognak vonatkozni, „akik tudatában vannak a hibáiknak, és ismét el akarják foglalni helyüket a francia testvériség kebelén belül”. Egy nappal később Auriol a kelet-algériai Bône-ban még egyszer visszatért az önállóság kérdésére. Nagyon kategorikusan és képszerűen fogalmazott: „Igazuk van azoknak, akik azt állítják, hogy a függetlenségi politika örült dolog. Az önálló Algéria eltévedt és elveszett lélek lenne, kétségtelenül vérző seb Franciaország testén, önmagában holt tagként.”⁴³⁰ Auriol Maghrebbe kapcsolatos véleményét egyébként jól jellemzi egy 1948 nyarán, az első arab–izraeli háború kapcsán tett megjegyzése: „Nem tűrhetjük el Izrael esetleges vereségét, mert az arab győzelem lázongásokat robbantana ki Észak-Afrikában.” A zsidó államot az arab világ közepén a „stabilitás garanciájának” tekintette, de elismerte, hogy óvatosan kell cselekedni vele kapcsolatban, mert vigyázni kell a muzulmán lakosság reakcióira.⁴³¹

Egyes mérsékelt muzulmán vezetők és képviselők meleg szavakkal köszöntötték a köztársaság elnökét, s csak elvétve lehetett olyan véleményeket hallani, amelyek az őslakosok életkörülményeinek a javítására vonatkoztak. Figyelemreméltó, hogy a főkormányzó számára készített jelentés szerint az elnök meleg fogadtatása arra utal, hogy egy év alatt jelentősen javult a helyzet az országban, ami „az egyszerre határozott és kegyes politika” következménye.⁴³²

Az elnök és a kormányzat nyilatkozataiban megtalálhatók a liberalizmus, de a szigorúság jegyei is. Ez pedig nem nyugtatta meg a lakosság egyik nagy csoportját sem. A muzulmánok nem fogadták el, hogy a szocialista párt és a kormány nem hajlandó tárgyalni a függetlenségről, míg a telepések amiatt aggódtak, hogy a kormánypolitika rangjára emelt szocialista asszimilációs törekvések a gyengeség jelének fognak tűnni és bátorítani fogják az algériai önállóság híveit. A

⁴²⁹ Uo.

⁴³⁰ Uo., 1949. május 31.

⁴³¹ KASSIR – MARDAM-BEY, 1992. 112.

⁴³² *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 31 mai.

muzulmán lakosság SFIO-val szembeni tartózkodásának jó példája, hogy júniusban a Constantine megyei Sétifben, a párt egyik tagja, Mahluf Belkaszem által elvégzett tagtoborzás meglehetősen szerény eredményeket hozott.⁴³³ A párt iránti lanyha érdeklődést jól mutatják azok a jelentések, amelyek a SFIO októberi rendezvényeiről számolnak be. Ezeken a gyűléseken szocialista parlamenti képviselők is részt vettek, a hallgatóság létszáma mégsem haladta meg szinte sehol sem a száz főt, a muzulmánok száma pedig elenyésző volt.⁴³⁴ A felszólalók egyébként tiszteletüket fejezték ki Chataigneau és Naegelen főkormányzók tevékenysége előtt, méltatták a SFIO azon erőfeszítéseit – többek között az alaptörvény megszavazását –, amelyek révén „lehetővé vált Algéria számára a társadalmi haladás”. A párttal szemben azonban nemcsak a muzulmánok, hanem az európaiak is egyre tartózkodóbbak voltak, amit jól jelez az a tény is, hogy 1950 közepén még a CGT-FO (*Forces ouvrières* – Munkáserő) szakszervezet algériai szekciói is elutasították a SFIO gyarmati politikáját.⁴³⁵ A jobboldali befolyás alatt álló érdekvédelmi szervezet úgy vélte – tévesen –, hogy a szocialisták a függetlenséget pártolják, mert valóban voltak olyanok a párton belül, akik elfogadtak volna valamiféle autonómiát. A CGT-FO képviselője a jobboldali retorikát felhasználva úgy érvelt, hogy a függetlenség nem oldhatja meg a gazdasági és a társadalmi bajokat, hanem nyilvánvalóan visszatérést fog jelenteni a „feudális viszonyokhoz”, ami pedig véget fog vetni az őslakosok emancipációs folyamatának, valamint a munkások életszínvonal-emelkedésének.

1949 folyamán a szocialista Naegelen főkormányzó széleskörű közigazgatási reformjavaslatot terjesztett az algériai gyűlés elé. A javaslat lényege a muzulmánok számára hátrányos vegyes közigazgatású körzetek csökkentése, illetve megszüntetése volt. Ezeket a körzeteket oly módon kívánta átalakítani, hogy egy részükből teljes jogú önkormányzatokat, más részükből helyhatósági központokat hozott volna létre. Különösen ez utóbbiak száma növekedett volna meg jelentősen (százötven új helyhatósági központ létesítését tervezték), ami azért volt fontos reform, mert így a muzulmánok által irányított önkormányzatok nyertek volna teret. A kétségkívül kiemelkedő reformkezdeményezés nagy vihart kavart. Az európaiak konokul ragaszkodtak a polgármesteri hivatalokban és a megyei önkormányzatokban birtokolt túlsúlyuk megőrzéséhez (a közhivatalok 86%-át európaiak foglalták el⁴³⁶). Éppen az az érvelés befolyásolta őket a legkevésbé, amely a helyhatósági központok kiterjesztését indokolta. A reform kezdeményezője,

⁴³³ Uo., période du 1er au 15 juillet.

⁴³⁴ *Rapport mensuel*, octobre 1949.

⁴³⁵ Uo., juillet 1950.

Naegelen a telepések képviselőinek hiába magyarázta, hogy Algéria és Franciaország közös jövőjének érdekében mindenképpen szükséges egy, a kötelességeivel és a jogaival tisztában lévő muzulmán politikai és közigazgatási elit kialakítása, az európai politikusok mégis elleneztek ezt a lépést, mert konkurenciát láttak az új elitben, amely miatt elveszíthetik az adminisztrációban betöltött jól fizető állásaikat. Arról is meg voltak győződve, hogy pozícióik, ennek következtében pedig befolyásuk elvesztése után semmi sem fog működni. Ettől a meggyőződésüktől semmi sem tudta eltántorítani őket. Ezeket a reformkezdeményezéseket – s másokat is – az anyaországban nagyobb megértéssel fogadták, a párizsi politikusok többnyire mellettük voltak, különösen a baloldaliak és az MRP liberálisabb elemei. Végül azonban ők is mindannyiszor, mint ebben az esetben is, visszakoztak, mert egészen egyszerűen féltek az algériai franciák erőszakos reakcióitól. A gondolkodásuk jellemző volt: mivel Algériában minden nyugodtnak látszik, minek zavarjuk meg ezt a nyugalmat egy rosszul időzített kezdeményezéssel és nyissunk egy kínos és ráadásul veszélyes vitát róla a parlamentben? Naegelen a belügyminiszternek javasolta, hogy a három algériai megyéből hozzanak létre hetet vagy kilencet, mert a túlterhelt adminisztráció már nem tud megbirkózni a megnövekedett feladatokkal. A kezdeményezést gazdasági okokra hivatkozva elutasították. A Főkormányzóságon olyan kezdeményezés is született, hogy a helyi képviselőtestületekben növeljék meg a muzulmánok számát vagy szüntessék meg a kétkollégiumos rendszert (az egykollégiumos választási rendszert a SFIO 1950. májusi kongresszusa változatlanul javasolta⁴³⁷), erre azonban az európaiak még kevésbé voltak hajlandóak. Jóllehet ez utóbbi reform egy fillérbe se került volna, a telepések és az anyaországi támogatóik dühösen és szenvedélyesen utasították el az indítványt.⁴³⁸

Mindez nem jelentette azt, hogy a Naegelenbe vetett bizalom megrendült volna. 1950. augusztus 12-én Párizsban nagyszabású észak-afrikai értekezletet tartottak, amelyen a kormány képviseletében részt vett René Pleven, illetve a három Maghreb-ország főkormányzója. A tanácskozáson megállapították, hogy mindhárom ország viszonylag stabil, ezért jelenleg semmilyen komolyabb politikai változásnak nincs létjogosultsága és kisebb reformokat is csak a „legnagyobb óvatosság” mellett szabad végrehajtani. Algéria esetében kijelentették, hogy a stabilitás

⁴³⁶ AGERON, 1970. 80. 1954-ben a Főkormányzóság kétezer tisztviselője közül mindössze nyolc volt algériai! ALLEG, 1981. 174.

⁴³⁷ *Année politique 1950.* 110.

⁴³⁸ NAEGELEN, 1962. 149–156.

fenntartása Naegelen főkörmányzó hivatali idejének meghosszabbítását igényli, ami mindennél ékebben bizonyítja, hogy a kormánykörök meg voltak elégedve a munkájával.⁴³⁹

1951 februárjában az algériai gyűlés képviselőinek a felét újraválasztották. A SFIO algériai szervezetei január 13–14-én tartották kongresszusukat Algírban, ahol egyes párttagok kérték, hogy kössenek szövetséget bizonyos pártokkal, főleg az UDMA-val. Az indítványt azonban elutasították.⁴⁴⁰ A kongresszus zárónyilatkozatában arra szólították fel a pártot, hogy keresse annak a lehetőségét, hogy minél nagyobb népszerűsége tegyen szert a muzulmán tömegek körében, és olyan politikát folytasson, amely a teljes egyenlőség alapján nyugszik, különösen az adminisztrációban betöltendő állásokhoz való hozzájutás esélyeit illetően.⁴⁴¹ Az UDMA-hoz való közeledés a februári választásokon egyes körzetekben testet is öltött. Mostaganemben például Ferhat Abbasz pártja a SFIO képviselőjét, Fournier-t támogatta, más kérdés, hogy így sem tudták megakadályozni az RPF jelöltjének, Lemoine-nek a győzelmét. Mindennél beszédesebb az az adat, amely a második kollégium szocialista jelöltjeiről szól. A SFIO képviselőjében mindössze ketten indultak, Benabbasz Algírban és Mohand Achour Fort-Nationalban, a párt többi jelöltje inkább más alakulatok zászlaja alatt vetette bele magát a választási küzdelembe, mert úgy gondolták, hogy a muzulmán szavazók előtt így több esélyük lehet a győzelemre. Achour egyébként részt vett annak idején az alaptörvény kidolgozásában és a kampányában most is a benne található reformok végrehajtását ígérte,⁴⁴² holott ezt a választási csalások révén éppen a SFIO-s főkörmányzó által irányított adminisztráció akadályozta meg. Bizakodásra adhatott okot az, hogy míg az első kollégiumban egy szocialista sem tudott győzni, addig a másodikban Benzunának Ain Szefrában sikerült bejutnia az algériai gyűlésbe.⁴⁴³ Csakhogy ez a kicsi siker sem a párt „népszerűségének” volt köszönhető, hanem sokkal inkább annak, hogy Benzuna orvosként nagy tiszteletnek örvendett a szavazókörzetében.

A választásokat követően, március 10-én lemondott Naegelen főkörmányzó, aki az őslakosok körében népszerűtlen, az európaiak között viszont nagyon is kedvelt politikus volt. Nem a SFIO-hoz való kötődése, hanem főkörmányzói tevékenysége miatt. A már említett választási csalások révén biztosítva volt a telepések uralma, s Naegelen politikája is a francia jelenlét elsőbbségén nyugodott. Távozásakor számos tüntetést szerveztek Francia Algéria hívei, amelyeken

⁴³⁹ *Année politique 1950*. 173.

⁴⁴⁰ Nem véletlenül írta korábban Ferhat Abbasz azt, hogy „a SFIO elhagyott bennünket”. *La République algérienne*, 1950. március 31. Idézi: J. Nagy, 2000. 107.

⁴⁴¹ *Bulletin*, année 1951, période du 15 au 31 janvier.

⁴⁴² *Le Journal d'Alger*, 1951. február 2.

⁴⁴³ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 février.

kinyilvánították a főkormányzó iránt érzett szeretetüket és hűségüket, miközben a nacionalisták lapjai örömmel nyugtázták a főtisztviselő távozását.⁴⁴⁴

A lemondó Naegelen (távozása hétéves szocialista uralomnak vetett véget Algériában) a radikális Henri Queuille miniszterelnöknek azt javasolta, hogy utóda már ne főkormányzó, hanem miniszterrezidens legyen és foglaljon helyet a kormányban. Az indítványt – amelyet a SFIO és az MRP lényegében már 1946 óta szorgalmazott – azzal indokolta, hogy az algériai főkormányzó posztja van olyan fontos, mint a postaügyi és távközlési vagy a volt frontharcosok ügyével foglalkozó miniszteri tisztség, hiszen egy tízmilliós ország gondjai vannak rábízva. A miniszterelnök válasza jól mutatja, hogy nem pusztán az első számú algériai vezető titulusának az elnevezéséről volt szó: „Önnek kétségkívül igaza van. De végrehajtani nagyon nehéz lenne, mert félelmeket váltana ki és beleütközne a szokásokba. Az, hogy Algéria főkormányzóját a kormány utasításainak engedelmessé tisztségviselőnek tekintjük, biztos alapokon nyugvó hagyomány. Nem folytathat önálló politikát, hanem a kormányt kell végrehajtania. A belügyminiszter rendszeresen konzultál vele, ellenőrzi, az általa javasolt határozatokat pedig a kormány elé terjeszti.”⁴⁴⁵ Queuille csak az emberek többségében rögzült nézeteket ismételte meg: Algéria Franciaország része, ennek megfelelően az élén álló tisztviselő sem lehet önálló a döntéseiben. Csak 1956-ban, másféléves harc után tették lehetővé Franciaország algériai képviselője számára, hogy az általa hasznosnak vagy szükségesnek ítélt döntéseket meghozza, a megfelelő lépéseket pedig a végrehajtó és a törvényhozó hatalom elé terjessze. Az ország élén 1956 februárjától 1958 májusáig állt miniszterrezidens.

A távozó főkormányzó helyére április 11-én a kormány egy megbízható kádert állított, a radikális Roger Léonard-t. Párizs – miközben Tunéziában és Marokkóban egyre súlyosabb gondokkal nézett szembe – Algériában nyugalmat akart. Erre Léonard személye látszólag biztosítékot jelentett: korábban ő volt a francia főváros rendőrprefektusa, bár – ahogy annak idején Naegelen – Algériát ő sem ismerte. Az új főtisztviselő igyekezett is rászolgálni a bizalomra. Algériába való megérkezésekor a következőket nyilatkozta: „Minden erőmmel szembeszállok azokkal, akik meg akarják törni a nemzeti egységet, és nem tétováznak, ha a zűrzavar és a gyűlölet terjesztéséről van szó. Természetesen Franciaországnak nagy szüksége van Francia Algériára. Nélküle csak leépült félélete lenne. Algéria számára viszont az elválás a zűrzavarba és a nyo-

⁴⁴⁴ Uo., période du 1er au 15 mars.

⁴⁴⁵ NAEGELEN, 1962. 182–183.

morba való azonnali elsüllyedést jelentené.”⁴⁴⁶ Május 22-én az algériai gyűlés előtt pedig Léonard kijelentette, hogy elhatározott szándéka az Algériában uralkodó nyugalom megzavarására irányuló minden kísérlet „energikus megtorlása”.

Naegelen azért távozott, mert indulni szeretett volna a júniusi nemzetgyűlési választásokon, amelyekre a kormány új választási törvényt terjesztett be. Algériára nézve Maurice Rabier képviselő azt javasolta, hogy vezessék be az arányos választási rendszert. Ezt a kezdeményezést a választási bizottság MRP-s és kommunista többséggel el is fogadta, de március végén a parlament mégis elvetette a javaslatot az algériai jobboldal támogatásával. Hiába érvelt a SFIO-s Borra az előterjesztés mellett azzal, hogy a listakapcsolások révén lehetővé válhat a „szeparatisták” összefogása, ami mindenképpen veszélyes és nem lehet érdeke az algériai franciáknak, a jobboldal nem tudta elfogadni azt, hogy Algériára más szabályok legyenek érvényesek, mint az anyaországra.⁴⁴⁷

A választók elé a párt saját elnevezése szerint egy reformprogramot terjesztett. Ez alapján az „abszurd és elavult” kapitalista rendszert, amely a „nyomor és a nemzetközi konfliktusok előidézője”, meg kell szüntetni, és olyan új gazdasági berendezkedéssel kell fölváltani, amelyben az „ínséget a bőség váltja fel”, a háborút pedig a béke. Racionálisabb munkaszervezéssel biztosítani lehet a „teljes foglalkoztatottságot” mind Algériában, mind az anyaországban. Javítani kell a szakmai képzést, és emelni kell az „elfogadhatatlanul alacsony” minimálbért. Sokadszor hangzott el az a követelés, hogy az anyaországban bevezetett minden szociális intézkedést léptessék életbe Algériában is. Komoly lakás- és iskolaépítési programot irányzott elő a szocialista párt, amelynek révén megoldható a „válságos” helyzet.

A SFIO rendkívül figyelemreméltó és meglepő javaslatot tett a katonai költségvetéssel kapcsolatban, amelyet nyugodtan nevezhetünk egyedülállónak. Nagyon szigorú ellenőrzést kívánt bevezetni a katonai hitelekre és különösen a fegyverkezési alapokra vonatkozóan. Mindezt azonban csak ideiglenes dolognak tartotta. Úgy gondolta ugyanis, hogy a nemzetközi helyzet hamarosan lehetővé fogja tenni, hogy minden ország *megszüntesse* a fegyveres erőit, azokat pedig az ENSZ felügyelete alatt álló biztonsági erőkkel lehetne helyettesíteni...⁴⁴⁸ A SFIO meglehetősen idealista módon az indokínai háború közepén javasolta mindezt, miközben minden jobboldali párt erős hadsereget akart, amely a megfelelő módon gondoskodik Algéria biztonságáról.

⁴⁴⁶ BARBIER, 1995. 98.

⁴⁴⁷ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 avril.

⁴⁴⁸ *Le Journal d'Alger*, 1951. június 7.

A pártok közül ugyanakkor – nem számítva a kommunistákat – egyértelműen övék volt a legszélesebb és a legalaposabb szociális program, amely az élet minden területére kiterjedt, az egészségügytől⁴⁴⁹ a sporton és a foglalkoztatottságon át a kultúráig és a művelődésig. Az életkörülmények náluk hangsúlyosabbak voltak, mint a többi pártnál. A szocialista politika béklyóját jelentette azonban az, hogy képtelenek voltak a függetlenség kérdésében előrelépni. Azt gondolták, hogy az alaptörvény maradéktalan végrehajtása lesz a garancia a két nagy közösség közötti szívélyes és bizalommal teli kapcsolatok kialakulására, aminek a révén kizárják mindenféle szeparatizmus lehetőségét. Szoros együttműködést irányoztak elő a párizsi nemzetgyűlés és az algériai gyűlés között. A korábbi választási jelszó, a „francia jelenlét és demokrácia” tehát megmaradt.

A választások egyébként nem hoztak pozitív változást a listáit egyik párttal sem összekapcsoló szocialisták számára. Az első kollégiumban érvényesült az eddigi tendencia, az európai szavazók nem támogatták azt a programot, amely továbbra is a gyűlölt algériai státustörvény végrehajtására épült. A baloldal hagyományos bázisának számító Orán megyében azért sikerült mandátumot szereznie a SFIO-nak. A hatósági beavatkozások miatt ugyan nem használhatók fel kritikátlan módon a második kollégium eredményei, de annyit érdemes megjegyezni, hogy két SFIO-jelöltnek, Brahim Alinak Algírban és Benbahmednek Constantine-ban sikerült bejutnia a Nemzetgyűlésbe.⁴⁵⁰ Ez azonban semmiképpen sem nevezhető komoly sikernek, különösen akkor nem, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a más európai pártok (pl. radikálisok, MRP) színeiben indult muzulmán jelöltek nagyobb számban kerültek be a párizsi törvényhozásba.

Radikálisok (RGR), liberálisok és jobboldali függetlenek

A radikális párt az RGR részeként az egyik legnépszerűbb szervezet volt az európaiak körében. Politikusai a legkövetkezetesebben védtek Franciaország algériai pozícióit és a telepések érdekeit. Ideológiáját és politikai állásfoglalásait tekintve a SFIO-tól, de még az MRP-től is jobbra helyezkedett el. Már az új alkotmányok elfogadását sem támogatták és a háború előtti III. Köztársaság berendezkedése mellett érveltek. Ezek szerint pedig csak Francia Birodalomról lehet beszélni a gyarmatokat illetően, Algéria pedig tisztán és egyértelműen az anyaország része. Elutasí-

⁴⁴⁹ A lemaradás ezen a téren is óriási volt Franciaországhoz képest. A gyermekhalandóság például négyszerese volt az anyaországinak. ALLEG, 1981. 141.

⁴⁵⁰ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 juillet.

tották az alaptörvény megszavazását is, mert az szerintük túlságosan messzeire ment a reformokat illetően. Az 1948-as választások idején az Algériai Unió tagjaiként az RPF mellett jelentős szerepet játszottak a győzelemben. A radikális politika a következő években sem módosult jelentősen, amin az sem változtatott, hogy az 1948 júliusában miniszterelnöki megbízást kapó radikális André Marie programbeszédében a Nemzetgyűlés előtt azon óhaját hangoztatta, hogy „tengerentúli területeink szabadon és demokratikusan kezeljék a saját ügyeiket”. Augusztusban azzal egészítette ki mindezt, hogy „nem értünk egyet azokkal, akik Franciaország nélküli Francia Uniót képzelnek el”.⁴⁵¹

Hogy a párt mennyire nem volt nyugodt az algériai helyzetet illetően, az abból is kiviláglik, hogy 1948. augusztus 23-án a Politikai Bizottság Constantine-ban arra a következtetésre jutott, hogy az akkor honvédelmi miniszter René Mayert rá kellene venni arra, hogy csapaterősítéseket vezényeljen Algériába, „az ország biztonságának növelése céljából”.⁴⁵² Ezek alapján nem meglepő, hogy a muzulmánok körében oly annyira nem volt elfogadott a radikális politika, hogy szinte szenzációszámba ment az, amikor 1949 októberében két muzulmán megyei közgyűlési képviselő csatlakozott a párthoz. A jelenség annyira szokatlan volt, hogy még a prefektusi jelentésekben is érdemesnek tartották megemlíteni.⁴⁵³

Az RGR-hez tartozó UDSR 1949 elején jelent meg Algériában, ahol addig jóformán semmi jel sem utalt arra, hogy tevékenykedett volna. Januárban az egyik köztisztviselőben álló muzulmán személyiség, Kádi Abd el-Kader csatlakozott az unióhoz.⁴⁵⁴ Abd el-Kader a későbbiekben a törvényesség kereteit szigorúan tiszteletben tartva politizált és igyekezett reformokat kicsikarni a hatóságok részéről. Tekintélyét növelte az is, hogy 1950 szeptemberében bekerült Franciaország ENSZ-küldöttségébe.⁴⁵⁵

A radikálisok olyan kezdeményezéseket is támogattak, amelyek élesen szembeállították őket a baloldallal és a nacionalistákkal is. Az algériai gyűlés 1949. június 15-i ülésén a radikális képviselők támogatásával elfogadta azt az indítványt, hogy részesítsék amnesztiában a második világháború idején a Vichy-kormányzattal kollaboráló tisztviselőket.⁴⁵⁶ Miután Pétain rendszere egyáltalán nem volt idegen az európai lakosság számára, nem is meglepő érdekeinek egyik leg-

⁴⁵¹ *Année politique 1948*. 338., 135–136.

⁴⁵² *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 1er au 15 août.

⁴⁵³ *Rapport mensuel*, octobre 1949.

⁴⁵⁴ *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 31 janvier.

⁴⁵⁵ Uo., année 1950, période du 15 au 30 septembre. Korábban földművesként dolgozott szülővárosában, a Constantine megyei Batnában, ahol nagy népszerűséget élvezett a lakosság körében.

⁴⁵⁶ Uo., année 1949, période du 1er au 15 juin.

következetesebb védelmezőitől ez a lépés. A baloldaliak és a nemzeti pártok viszont elutasították a javaslat támogatását. A Nemzetgyűlés decemberben szavazta meg az előterjesztést, de az MRP kérésére bekerültek a közkegyelemben részesülők közé azok az észak-afrikai muzulmánok is, akik Vichy valamelyik katonai vagy félkatonai szervezetében teljesítettek szolgálatot. A radikálisok ismét csak támogatták, míg a nacionalisták elutasították a javaslatot.

A radikális párt mindvégig elkötelezett maradt a Francia Unió integritásának megvédelmezése iránt. Ebben különleges szerepet szánt Észak-Afrikának. Az egyre feszültebbé váló tunéziai helyzettel kapcsolatban nem győzte figyelmeztetni a kormányt és a közvéleményt. 1950 februárjában Henri Borgeaud észak-afrikai francia parlamenti képviselőket győzködött: „Ha nem tanúsítanak kellő határozottságot, akkor kénytelenek lesznek engedni, később pedig Marokkóban is meg kell hátrálniuk. Akkor pedig Algéria is lángra fog lobbanni. Ez a birodalom végét jelentené... Tunézia elhagyása egyenlő annak megkockáztatásával, hogy egész Észak-Afrikát tűzbe és vérbe taszítjuk.”⁴⁵⁷ A párt 1950. szeptemberi kongresszusán a gyarmatpolitikáról szóló vitában a küldöttek úgy értékelték a helyzetet, hogy Észak-Afrika „az Unió védelmi rendszerének bástyáját” jelenti, ezért (is) szükséges ennek a területnek a megtartása. Ezzel teljes összhangban a zárónyilatkozat leszögezte, hogy semmiféle kétséget sem szabad kelteni „a francia jelenlét örökkévalóságának szükségességével” kapcsolatban.⁴⁵⁸

1951 elején, az algériai parlament felének újraválasztása előtt heves vita bontakozott ki az európai jobboldalon belül. Ennek a jobboldalnak a képviselői közül többen is – általában független politikusként – közel álltak a radikálisokhoz vagy egyenesen tagjai is voltak a pártnak. Ők voltak Francia Algéria legelszántabb védelmezői, a nacionalista politika és a baloldal legveszélyesebb ellenfelei. Eddig az időpontig ezen a táboron belül szinte semmiféle egyenetlenséget és véleménykülönbséget sem lehetett felfedezni.

Január közepén azonban Jacques Chevallier, Algír független radikális képviselője lemondott nemzetgyűlési mandátumáról, annak érdekében, hogy indulhasson a februári algériai parlamenti választásokon. A „liberális” politikus hírében álló Chevallier a hónap végén cikksorozatot jelentetett meg a *L'Écho d'Alger*-ban, amelynek a főszerkesztője, Alain de Sérigny az RPF és az Algériai Unió színeiben még 1948-ban jutott be az algériai parlamentbe. A cikksorozat valóságos bombaként robbant és megosztotta az egész jobboldalt. A szerző egy korábban szentségtörésnek számító következtetésre jutott: kifejezte annak szükségességét, hogy felvegyék a kapcsolatokat a

⁴⁵⁷ BARBIER, 1995. 87.

⁴⁵⁸ *Année politique 1950*. 192.

mérsékelt muzulmánok képviselőivel, és tárgyalásokat kezdjenek velük. A cikkekben mindezt a következőkkel indokolta: „A szűk szövetségeket fel kell váltanunk egy valódi, nagylelkű és jóval konstruktívabb francia–muzulmán egységgel, amely egyedül képes arra, hogy megteremtse a bizalom légkörét. (...) Túlságosan régóta ismerjük félre algériai problémáink morális jellegét. Emiatt már nem értjük meg a muzulmánok gondolatmenetét. Nem jöttünk rá arra, hogy a muzulmánok morális fejlődése tőlünk is hasonló fejlődést, párhuzamos alkalmazkodást kíván. Az algériai politikai élet két irányzatát képtelen terminológiai korlátok közé szorítjuk: az egyiket „kolonialistának”, a másikat „szeparatistának” nevezzük. (...) Gyanússá lesz az, aki a franciák művét ebben az országban még tovább tökéletesíthetőnek állítja be, emlékeztet az óvatlanul elvállalt kötelezettségekre, vagy a derék konformizmustól eltérő indítványokat tesz. Órizkedjünk a sommás ítéletektől! Bizonyos, hogy vannak kolonialisták és vannak szeparatisták is, akik a féltékeny és kirekesztő nacionalizmus apostolai. Ha jóhiszeműek lennének, tudatában volnának tanáik utópikus jellegének. Miközben ezeknek a csoportoknak a tagjai összeesküvéseket szőnek, és a börtönt kockáztatják, addig a párizsi vezetők a szent célra költendő pénzt másra fecsérlik el. (...) E két szektaszellem azonban nem uralja egész Algériát. Az őket elválasztó senki földjét megéri felfedezni. Nekünk itt kell keresgélünk. Egészen biztosan más embereket fogunk ott találni, mint amilyenekhez hozzászoktunk. Az első kollégiumban csak a bárgyú konformizmust ismerjük, a másodikban pedig a vak „béné oui ouizmust”⁴⁵⁹. Azt kívánom, hogy a második kollégiumban a nehéz idők szövetségesei felülemeljék Franciaországot ezeken a kicsinyességeken. Elismeréssel tartozunk nekik. Csakhogy mellettük vannak olyanok is, akiket csak saját érdekeik irányítanak, és akiknek a mohósága eltorzítja Franciaország valódi arcát. Jól jegyezzük meg, hogy a politikusok döntéseikor biztonságosabb, ha félig lázadók, mint ha háziállatok vannak mellettük.” Chevallier azt is bejelentette, hogy tárgyalásokat folytat Ahmed Bumendzsellel, az UDMA egyik vezetőjével.

A nem várt állásfoglalás megdöbbenetete a jobboldali politikusok egy részét. Algériai parlamenti képviselők egy csoportja (Aumeran, Fernand Chevalier, Rencurel, Viard, valamint a radikális Borgeaud és Marcel Rogier szenátorok) nyílt levelet juttattak el de Sérignyhez, amelyben elutasították a nacionalistákhoz való közeledést. Chevallier azon elképzelésére válaszul, hogy az algériai gyűlésnek politikai szerepet is kellene szánni, levelükben kijelentették, hogy ellenzik „az algériai gyűlés szuverén parlamentté való átalakítását, az Algériai Köztársaság örült

⁴⁵⁹ A nacionalisták ezzel a megvető elnevezéssel illették azokat a franciákkal együttműködő és a francia jelenlét feltétel nélkül támogató muzulmán politikusokat, akik minden francia javaslatot elfogadtak, mindenre rábólintottak

ötletét és bármilyen föderalizmust”. Eltökéltek maradtak azon szándékukat illetően, hogy megőrizzék az algériai megyék „francia jellegét”, bár ezen a ponton nem volt vita a jobboldalon belül. Elhatározták, hogy fenntartják a két kollégium rendszerét, amely a franciák uralmának biztósítéka volt és elutasították az azokkal való együttműködést, akik „megsértik Franciaországot, és a szeparatizmussal kérkednek, amint azt a kommunisták, az UDMA és az MTLD teszik”.⁴⁶⁰ A levélírók természetesen azonnal szeparatistának bélyegezték Chevallier-t, ami az európaiak retorikájában a legsúlyosabb ítéletnek számított.

A liberális politikus a választási kampány során igyekezett megvédeni álláspontját. Érvei elgondolkoztatók, több szempontból is: „Sokan úgy képzelik el Algériát, mint egy hatalmas szántóföldet vagy egy óriási szőlőültetvényt. Való igaz, hogy a szőlőtermesztés és a tizenötezer földtulajdonos meghatározó helyet foglal el az országban. De nem szabad elfelejteni azt sem, hogy él itt egy tízmilliós népesség is, amelynek szintén joga van a méltó és boldog élethez. Két közösség él Algériában, ugyanakkor viszont mindenki francia. A szeparatisták azok, akik ezt a két közösséget el akarják választani egymástól.”⁴⁶¹ Nem arról van tehát szó, hogy Jacques Chevallier az őslakosok jogait szerette volna a franciák rovására kiterjeszteni, s különösen nem arról, hogy Algériát valamilyen autonómia irányába szerette volna elmozdítani. Hogy ez mennyire így volt, azt kiválóan mutatja az az interjú, amelyet ekkoriban adott az egyik algériai napilapnak. Ebben visszatért a státus témájához és kijelentette, hogy az alaptörvény „megnyitotta a szeparatizmus előtt az utat”. Később helyesbített és azt állította, hogy a föderalizmusnak tettek engedményeket, s olyan reformokat irányoztak elő, amelyeket „Ferhat Abbasz javasolt”. Az 1947-es törvényt tehát még mindig nem volt hajlandó elfogadni, s büszkén arra hivatkozott, hogy azt ő annak idején nem is szavazta meg a Nemzetgyűlésben. Jelenlegi ellenfelei közül viszont nem is egy igen. Érvelésekor René Mayerre hivatkozott, aki 1947 nyarán azt írta, hogy „az algériaiaknak összefogva, saját maguknak kell az érdekeiket megvédeni, és az ügyeiket intézni”. Chevallier úgy gondolkozott, hogy ha már az alaptörvény kész tény, akkor az általa megszabott keretek között kell biztosítani az ország fejlődését. Elfogadhatatlannak nevezte, hogy Algéria költségvetése mindössze hetvenmilliárd frankot tegyen ki, miközben az anyaország ezerötszázmilliárdból gazdálkodhat – amiben a katonai célokra fordított összegek még nincsenek is benne –, noha lakossága csak négyszer akkora, mint a „három tengerentúli megyéé”. Elítélte azt az anyaországi magatartást, hogy Algéria gazdaságát Franciaország kiegészítő és mellékgazdaságá-

és minden indítványra „áldásukat adták”.

⁴⁶⁰ *Le Journal d'Alger*, 1950. január 24.

vá teszik, és ezt kereskedelmi szerződések révén is megerősítik. Legfőbb tennivalónak a gazdasági és a pénzügyi források megteremtését tartotta. Indítványa ellenfeleiből felhördülést váltott ki: ha az anyaország nem hajlandó biztosítani Algéria számára a szükséges pénzeszközöket, akkor „Marokkó példájára kell cselekednünk” és külföldi befektetőket kell idecsábítani. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy „franciaságunk a legkisebb mértékben is csorbát szenvedne”. Chevallier minden gond okát a gazdasági helyzet nehézségeiben látta: „A politika kizárólagosságának mániákusai gyakran megfélelkeznek arról, hogy az éhség rossz tanácsadó, és hogy a gazdasági viszonyok határozzák meg a társadalmakat, a társadalmi viszonyok pedig a politikaiakat. Azok, akik csak az egoista céljaikra tudnak gondolni, szívesen vezetik félre az embereket azt állítva, hogy minden a legnagyobb rendben van. Én azt mondom, nagyon rossz a helyzet, gondjainkra pedig – miután alaposan megvitattuk azokat – megoldást kell találnunk.”⁴⁶²

A független radikális politikus tehát a francia fennhatóságot kívánta megszilárdítani, csak más módszerrel, mint a keményvonalas ellenfelei, akik csak az erőpolitikát tudták elfogadni. Nyilatkozataiból kiviláglik, hogy Chevallier nem gondolt függetlenségre, hanem a két közösség közötti kapcsolatok erősítésével az aktuális állapotok fennmaradását kívánta biztosítani. Ezt bizonyítja egy későbbi, 1956-os visszaemlékezése is, amelyben azt igyekezett bizonygatni, hogy a második kollégium politikusaihoz való közeledés az erőszakos események megelőzését szolgálta: „Amikor 1946-ban először választottak meg képviselővé, a parlamentben hat MTLD-képviselővel együtt foglaltam helyet (valójában öten voltak – F.P.Á.). Az első hat hónapban elviselhetetlenek voltak, megállás nélkül szónokoltak, sértegették Franciaországot, és kezelhetetlennek mutatkoztak, ahogyan a kommunisták is, ha úgy akarták. Hat hónap múlva azonban beálltak a sorba. Kiváló képviselőkké váltak, a ciklus végéig már fel sem szólaltak. Ápolni, gondosan őrizni kellett volna velük a kapcsolatokat, hiszen fennállt a veszélye annak, hogy elszánt nacionalisták esetleges felkelése élére állnak. Elleneztek mindent, de már nem hangoztatták; felvették a képviselői fizetésüket és nyugodt párizsi kereskedőkké váltak. Mindenáron meg akartak szabadulni tőlük a következő választásokon, 1951-ben. Csalások révén végül legyőzték őket. Hol vannak most ezek az emberek? Egyikük Kairóban az algériai gerillák irányításával foglalkozik. Egy másik egészen mostanáig Svájcban élt; pénzt gyűjtött a nemzeti mozgalom számára. A többiek-

⁴⁶¹ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 février.

⁴⁶² *Le Journal d'Alger*, 1951. február 10.

ről nem tudok semmit, de az biztos, hogy amíg elveiket erőszakosan, de csak szavakkal védték, addig nem vezettek kommandókat hazájuk felszabadítása érdekében.”⁴⁶³

Látható tehát, hogy Chevallier minden probléma gyökerét a gazdasági problémákhoz köthette, holott a kétségtelenül drámai életszínvonal emelése mellett a nacionalisták legfőbb célja igenis politikai volt: a nemzeti függetlenség. Chevallier azon kevés európai politikus közé tartozott, akik belátták, hogy a nemzeti mozgalom már túl erős ahhoz, hogy változatlanok maradjanak a gyarmati struktúrák. Éppenséggel a rendszer lényegének fennmaradása érdekében akarta volna a muzulmán elitet egyfajta másodlagos szerephez juttatni. Nem tudni, hogy az első kollégiumban szavazó muzulmánok hozzásegítették-e a sikerhez, mindenesetre az RPF és az Algériai Unió zászlaja alatt induló független radikális Chevallier megnyerte a választást. Nem ellentéteket akart tehát a franciák között, éppen ellenkezőleg. Lemondását a nemzetgyűlési mandátumáról azzal indokolta, hogy algériai képviselőtársai eltávolodtak az uniós politikától, az egységes fellépéstől és saját pártérdekeiket helyezték előtérbe. Ez az érvelés találkozott az RPF támogatásával.

A vitában két gyarmatosítási koncepció, az *integráció* és az *asszimiláció* hívei feszültek egymásnak. Az előbbieket Algéria Franciaország politikai rendszerébe való beépítését szorgalmazták, a helyi sajátosságok megőrzésével. Az utóbbiak viszont a „három tengerentúli megye” totális elfranciásítását akarták, oly módon, hogy egyértelműen és tisztán be kívánták olvasztani az észak-afrikai megyéket az anyaországba. Az asszimilációt a baloldal már a második világháború utáni időszakban elvetette, mert – mint láttuk – túlhaladott politikai koncepciónak tartotta. Az integrációs elgondolások azonban még hosszú ideig, egészen a felszabadító háború utolsó éveiiig tartották magukat, s a francia vezetők is csak a hatvanas évek legelején látták be, hogy fel kell adniuk az ilyen irányú törekvéseiket, és lehetővé kell tenniük Algéria függetlenné válását.

Az RPF által vezetett Unió színeiben számos független jobboldali indult ez alkalommal is. Ezeknek a politikusoknak csak egy dolog számított, az, hogy Algéria francia maradjon. Ezen kívül legfeljebb apró különbségeket lehet felfedezni a programjaikban. Egyesek a köztársaság egységére és oszthatatlanságára hivatkoztak vagy a „vitathatatlanul francia” Algériát védelmezték. Többen is azt bizonygatták, hogy Algéria nem pusztán a francia politikai földrajz egy darabja, hanem Franciaország része, hiszen részt vesz intézményeinek működtetésében. Olyan francia föld, amelynek lakói kivétel nélkül „honfitársak”. Az egység gazdaságilag is megmutatkozik: a francia frank Algéria fizetőeszköze is. Az egyik képviselőjelölt ezt úgy fejezte ki, hogy „Algéria

⁴⁶³ STORA, 1986. 208.

a francia test egy darabja”.⁴⁶⁴ Volt, aki a megbékélés légkörét, valamint a testvéri szolidaritást elengedhetetlennek gondolta a fejlődés fenntartásához, mások a kommunizmus elleni küzdelmet emelték ki és a faji, valamint a vallási megkülönböztetés ellen léptek fel. Az algériai önkormányzat első kollégiumának képviselői január 22-i ülésükön kijelentették, hogy az összefogás és az uniós politika lehet az egyetlen helyes út a francia szuverenitás fenntartásához. Ehhez még hozzátették, hogy szükség van az etnikumok egymáshoz való közeledésére, amire alapozva meg lehet valósítani azt a széleskörű szociális programot, amelyet feltétel nélkül szükségesnek tartottak az algériaiak felemelése érdekében. Idesorolták a közmunkák számának növelését, lakásépítéseket, az orvosi ellátás javítását, a sportélet fejlesztését, valamint a művészetek és az irodalom támogatását. Ezek a független képviselők úgy gondolták, hogy csak akkor lehet mindezeket a célkitűzéseket megvalósítani, ha elvonatkoztatnak ideológiai vagy politikai irányultságuktól, és közösen próbálnak meg a feladatokra összpontosítani.⁴⁶⁵

Nem maradhatott el a már korábban is sokat támadott alaptörvény bírálata sem, amellyel kapcsolatban kifejtették, hogy az semmiképpen sem módosítja Algéria jellegét. Igyekeztek csökkenteni a törvény jelentőségét, mert úgy látták, hogy a célja mindössze annyi, hogy szabályozza ennek a „tartománynak” az adminisztratív berendezkedését. A státus érdemének tulajdonították, hogy az önállósulás elvét kizárta. Hasonlóképpen szóba került az elszakadás kérdése is. Ezzel kapcsolatban az alkotmány idevágó paragrafusát idézték: „A nemzeti felségjog a francia nép sajátja.” Mindezt úgy értelmezték, hogy senki sem sajátíthatja ki ezt a feladatot magának, legyen az magánszemély vagy egy csoport. Egyenesen azt állították, hogy az elszakadás hangoztatása „politikai bűn”. Ennek megakadályozására több eszközt is lehetségesnek tartottak, politikait, jogit és adminisztratívát, de a legvégső esetben az erőszakot sem zárták ki „a nemzeti egység tiszteletben tartásának érdekében”.⁴⁶⁶

Azt, hogy Chevallier kezdeményezése mennyire megosztotta az európai közvéleményt, az is kiválóan szemlélteti, hogy májusban liberális parlamenti csoportot hoztak létre az algériai gyűlésben, amelyhez harmincnégy képviselő csatlakozott, ebből tizenhét volt muzulmán. A csoport elnökévé az algériai gyűlés egykori elnökét, a tekintélyes Raymond Laquière-t választották. Azokat gyűjtötte egybe, akik egyetértettek Chevallier elgondolásával, így lett tag például Alain de Sérigny is. (A csoport tagjainak politikai irányultságára egyébként jellemző, hogy de Sérigny azzal büszkélkedett, hogy az életfogytiglani börtönbüntetését töltő Pétain marsall kiszabadítása

⁴⁶⁴ *Le Journal d'Alger*, 1951. január 27.

⁴⁶⁵ Uo., 1951. január 24.

érdekében kérvényt nyújtott be a Nemzetgyűléshez, amelyet később elutasítottak.) Nemcsak Algírból, hanem Oránból és Constantine-ból is több, nagyon befolyásos, jobboldalinak számító európai csatlakozott. A liberálisok nyilatkozatukban megállapították, hogy „az idők változásával Algéria immár nem sziget”⁴⁶⁷, el kívánták oszlatni „a még létező faji előítéleteket, a gyűlölet- és félelemkeltő kisebbségi komplexusokat” és egyezmény keretében akarták meghatározni a harmonikus fejlődés szakaszait a két különböző algériai közösség legitim törekvéseinek megvalósítása céljából, a francia szuverenitás tiszteletben tartása mellett.⁴⁶⁸

Az első kollégium megosztottsága a közelgő parlamenti választások miatt elmélyült, a két csoport között a viszony elmérgesedett, pedig ellentét közöttük jóformán csak a muzulmánokkal szemben követett politikát illetően volt. Még a februári választásokkor például a *Le Monde* újságírója azt írta, hogy „pusztán személyi ellentétekről, s nem programok tényleges ütköztetéséről van itt szó”.⁴⁶⁹ A jobboldali függetlenek listája, amelyen a már ismert nevek, a PRL-tag Aumeran, a radikális Rencurel, a paraszti érdekeket védő Fernand Chevalier szerepelt, és amelyet az RGR szenátora, Henri Borgeaud és az Algériai Szőlőtermesztők Általános Szövetségének elnöke, Gabriel Abbo támogatott, az algériai gyűlésben többségben volt. Ez a politikai csoportosulás „Algériai Unió” néven indult a politikai küzdelemben, a kampányban felemlegette Jacques Chevallier kapcsolatait Ferhat Abbasszal és „szeparatistáknak” bélyegezte a liberálisokat, akik a gyűlölt volt főkormányzó, a reformpárti „Chataigneau elhagyási politikáját” akarják folytatni. Azt hangoztatták, hogy azért egyesítették erőiket, hogy gátat szabjanak a „veszélyes terveknek”. Ebben komoly háttértámogatást jelentett a számukra az, hogy az új miniszterelnök, a radikális Henri Queuille a márciusi beiktatásakor kijelentette: „Nem feledkezhetek meg Észak-Afrikáról, ahol muzulmán testvéreink velünk együtt dolgoznak a francia grandeur érdekében.”⁴⁷⁰ Az alaptörvény kapcsán a függetlenek maguknak vindikálták azt a dicsőséget, hogy sikerült elkerülni a „legrosszabbat” és biztosítani a lényeges elveket. Francia Algéria védelmében kétfrontos harcot hirdettek a szélsőségek, a marxizmus és a szeparatizmus ellen. „Algéria érdekében” programjuk a következő pontokat tartalmazta:

1. megőrizni az algériai megyék francia jellegét;
2. megvédelmezni azt a minimumprogramot, amelyet korábban a Polgármesterek Bizottsága fogadott el a két választói kollégiummal kapcsolatban, csökkenteni a második kollé-

⁴⁶⁶ Uo., 1951. január 28–29., 30.

⁴⁶⁷ Algéria arabul szigetet jelent.

⁴⁶⁸ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 mai.

⁴⁶⁹ *Le Monde*, 1951. február 3.

giumból az elsőbe való átlépés lehetőségét, valamint az önkormányzati testületekben az európaiak javára a 3/5–2/5-ös képviseleti rendszer fenntartását;

3. elutasítani azt, hogy az algériai gyűlést akár tartalmilag, akár formailag önálló parlamentté alakítsák;

4. mindenfajta föderalizmus és az Algériai Köztársaság létrehozására irányuló törekvések elvetése;

5. fenntartani a „boldog együttműködést” a két népcsoport között, amelyek egyelőre még szokásaikban és erkölcsükben különböznek;

6. elutasítani minden együttműködést azokkal, akik megsértik Franciaországot és a szeparatizmussal „kérkednek”;

7. elutasítani minden olyan „ügynevezett haladó” politikát, amelynek a ki nem mondott célja – a szélsőségeseknél diszkrétebb módon – az algériai autonómia;

8. közös politikát folytatni azokkal a muzulmán „honfitársainkkal”, akik a francia intézmények keretei között kívánnak tevékenykedni.

Sürgették a nemzeti összefogást, amelynek révén az ország felülemelkedhet a vitáin, ezáltal pedig a „haza” presztízse nem fog csorbát szenvedni.⁴⁷¹

A liberálisok felvették „az RPF és a függetlenek uniója” elnevezést és a gaulle-isták támogatásával olyan ismert személyiségekkel indultak a választási küzdelembe, mint az üzletember Georges Blachette, Raymond Laquière, Marcel Ribère, valamint Jacques Chevallier. Az őket ért vádakra a liberális csoport azzal válaszolt, hogy visszautasított „minden olyan nacionalizmust, amely nem ismeri el az algériaiak jogait, minden olyan kolonializmust, amely semmibe veszi az algériai muzulmánok jogait”. Emlékeztettek arra, hogy nem ők fordulnak szembe Franciaországgal, hanem éppenséggel az ellenfél listáján szereplő Louis Boyer-Banse volt az, aki 1947-ben, még az alaptörvény megszavazása előtt az ENSZ-hez akart fordulni azzal a kéréssel, hogy a világszervezet ítélje el Franciaországot a tervezett algériai státus megszavazása miatt, amely a kérelmező szerint hátrányos a három tengerentúli megyében élő franciákra.⁴⁷²

Ugyanakkor elutasították azt a nacionalizmust is, amely az európaiak jogait vonta kétségbe. Semmilyen idegen hatalom beavatkozását sem ismerték el Algériára nézve, ahol „félő gondal” őrizték a francia szuverenitást. Sürgették a „megértés, az őszinte jóindulat és a bizalom lég-

⁴⁷⁰ *Année politique 1951*. 363.

⁴⁷¹ *Le Journal d'Alger*, 1951. június 7.

⁴⁷² *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 juin. Boyer-Banse kilátásba helyezte azt is, hogy az algériai francia társadalom „minden eszközzel fel fog lázadni ez ellen az igazságtalanság ellen”. ALLEG, 1981. 111.

körének a megteremtését”, amelyben az algériai közösségek léte biztosítható. „Súlyos társadalmi hibának” neveztek minden olyan lépést, amelyet faji előítéletekre alapoznak. Javasolták – Jacques Chevallier sugallatára –, hogy a Nemzetgyűlésbe bejutó képviselőjelöltek ne csak egyszerűen részt vegyenek a politikai játszmákban, hanem alkossanak olyan csoportot, amely hatékonyan képes képviselni Algériát és megvédeni az érdekeit. Ismét előkerültek azok a gazdasági gondok, amelyeket Chevallier már korábban is felemlített. Követelték, hogy az anyaország és a külföld között megkötött kereskedelmi szerződésekben ne áldozzák fel Algéria érdekeit az idegen hatalmak profitja érdekében.⁴⁷³ Hatékony mezőgazdaságot szerettek volna, amely tevékenyen járul hozzá az anyaország gazdaságához. A demográfiai növekedés miatt a következő intézkedéseket javasolták:

1. a mezőgazdasági és ipari pénzforrások növelése;
2. beruházások és pénzeszközök juttatása a vízgazdálkodásba, az iparba, a mezőgazdaságba és az állattenyésztésbe;
3. a fiatalok és az idősebbek szakmai képzésének minél hamarabb, a legszélesebb alapon történő megszervezése;
4. a városi és a vidéki munkások életszínvonalának emelése;
5. a társadalombiztosítás és a családi pótlék átalakítása oly módon, hogy az megfeleljen az algériai körülményeknek és szükségleteknek.

Míndezeket az algériai gyűlés széleskörű bevonásával tartották megvalósíthatónak. Fel voltak háborodva amiatt, hogy az algériai gyűlés határozatait szinte állandó jelleggel felülbírálja a párizsi nemzetgyűlés, és amiatt, hogy ez utóbbi az alaptörvényt „rendszeresen törvénytelen módon értelmezi”. Ezt az állapotot mindkét fél számára hátrányosnak értékelték, amin mindenképpen változtatni kell. Korábban maga Chevallier is éppen ezt az anyaországi meg nem értést ostorozta. Arra törekedtek, hogy „harmóniát” hozzanak létre a két intézmény között a közös erőfeszítések érdekében.⁴⁷⁴ Jóllehet a kampány hangneme nem volt békésnek nevezhető, a két lista között igazából csak a követendő módszereket illetően volt vita, a célok azonosak voltak. Szó sincs tehát arról, hogy a liberális lista ténylegesen liberális módon viszonyult volna az algériai kérdéshez. Egyáltalán nem voltak hívei az anyaország és Algéria közötti kapcsolatok meglazulásának. Éppen ellenkezőleg, keresték a lehetőségét annak, hogy minél szorosabb legyen az együttműködés. Ennek érdekében még olyan tanácskozást is rendeztek, amelynek az volt a témája, hogy a Nem-

⁴⁷³ Nem sokkal korábban írták alá az Európai Szén- és Acélközösség (Montánunió) megalakításáról szóló szerződést, amelyet ekkor az RPF elutasított.

zetgyűlés, illetve az algériai gyűlés képviselői miképpen tudnának szorosabban együttműködni. Ezt már csak azért is tartották teljesen természetes dolognak, mert az algériai gyűlést a párizsi parlament „meghosszabbításának” tekintették, amelynek az illetékessége a gazdaságra és a pénzügyekre korlátozódik. A jobboldaliak széthúzása egyébként nem tartott sokáig: az észak-afrikai nacionalizmus előretörésével hamarosan ismét szorosra zárták soraikat.

A választási kampányban egy új alakulat is feltűnt a függetlenek között. A Pétain marsall ügyvédje, Jacques Isorni által megalapított Független Republikánusok Nemzeti Szövetsége (*Unité Nationale des Indépendants Républicains* – UNIR) tulajdonképpen a pétainista jobboldaliakat tömörítette, akik számára – nem sokban különbözve a politikai jobboldal többi részétől – mindezek fölött állt a francia szuverenitás fenntartása Algériában, amit egyszerűen nem voltak hajlandók megkérdőjelezni. Leszögezték, hogy Franciaország Algéria ura és az is marad, bárkivel is kelljen ezért megküzdenie. Tisztelettel adóztak a „hűséges muzulmán franciák” előtt, akik „tudják, mi a teendőjük”. Úgy vélték, hogy álláspontjuk Franciaország nemzeti vagyonát és örökségét illetően azonos: meg kell védelmezni a nemzeti egységet, ami az anyaország és a tengerentúli területek szoros összetartozását jelenti. Ennek meglehetősen homályos ideológiai alapját is megadták: a nemzeti egység ismét dicsővé teszi a valódi nacionalizmust, amely már nem saját magára koncentrál, hanem önmagát felülmúlva megvalósítja a nemzetközi együttműködést.⁴⁷⁵ Ez a megközelítés azonban nem nyerte el a választók tetszését, az UNIR színeiben mindössze egyetlen egy jelölt tudott győzni.

Ugyancsak új alakulat volt Algír megyében a Francia Függetlenség Tömörülése (*Rassemblement pour l'Indépendance Française* – RIF), amelyről azért érdemes szólni, mert a hangja nagyon újszerű és önálló volt. Érdemes felsorolni a programjának főbb pontjait:

1. Algéria olyan francia megyékből áll, amelyek teljes mértékben beolvadnak az anyaországba.
2. A szeparatizmust a vásárlóerő növelésével lehet eloszlatni a legalsóbb algériai néprétegek körében.
3. Általános leszerelés, amelyet a béke megőrzése és a katonai költségek csökkentése érdekében kitartással kell végrehajtani.
4. Teljes körű szólás- és vélemény szabadság és a hírközlő eszközökhöz való hozzájutás egyenlő esélye.

⁴⁷⁴ *Le Journal d'Alger*, 1951. június 1.

⁴⁷⁵ Uo., 1951. június 7.

Mindezt azzal egészítette ki, hogy „demokráciánk jelenleg csak a valódi demokrácia lát-szata”. Súlyos bírálattal illette a fennálló viszonyokat: „Valójában a pénz az úr és a sajtó, amely a pénzügyi hatalmasságok kezében van. Egyedül ők formálhatnak véleményt, előre meghatározzák a választások eredményeit. Nap mint nap utasításokat közölnek, amelyeket a tömegek kénytelenek elfogadni az írott sajtó állandó rögeszméjének nyomására.”⁴⁷⁶ A csoport a hangsúlyt a személyes szabadságra helyezte. A demokráciahiányra ily módon tett utalásra sem ezelőtt, sem ezután nem találtunk példát, valószínűnek tartjuk tehát, hogy egyedi esetről van szó.

A liberálisok propagandája, amelyben olyan tekintélyes politikusok is részt vettek, mint az algériai gyűlés első elnöke, Abderráhmán Fáresz, végül oda vezetett, hogy az első kollégium muzulmán szavazói a Blachette-listára adták a voksaikat, minden bizonnyal az őslakosokkal szemben felvázolt politikája miatt. Említettük már, hogy a második kollégium eredményeit nyugodtan figyelmen kívül lehet hagyni, annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy a radikálisok színeiben hat muzulmán politikus is győzött és további két UDSR-jelölt is bekerült a Nemzetgyűlésbe.

Francia–muzulmán szervezetek és programjaik

Már az 1948. áprilisi választások előtt is történt olyan kezdeményezés, amely megpróbált felül-emelkedni a hagyományos pártstruktúrán és nem egymástól elkülönült, európai vagy őslakos politikai szervezetet létrehozni, hanem a két népcsoport képviselőit egy pártba tömöríteni. 1948-ig csak egyetlen ilyen politikai erő volt, az AKP, de a kommunisták ekkor már a függetlenség hívei voltak. A nacionalista pártokban elenyésző volt a franciák számaránya, míg az európai politikai szervezetekben, ha voltak is muzulmánok, nem a két közösség együttműködésére helyeződött a hangsúly. Ezekre a francia–muzulmán csoportokra az volt a jellemző, hogy a francia tagsága számára nem volt megkérdőjelezhető a francia jelenlét, az őslakosok pedig általában lojálisak voltak a gyarmattartóval. Népszerűségükről pedig elmondható, hogy sem az európaiak, sem az őslakosok körében nem tudtak igazán mély gyökereket verni, aminek az volt az oka, hogy egyik közösség sem erőltette az összeolvadást.

1948 nyarán történt az első kísérlet, amelynek során Oránban egy francia ügyvéd és egy, korábban a francia hadseregben szolgált és tiszti rangot szerzett algériai Francia–muzulmán Pár-

⁴⁷⁶ Uo., 1951. június 9.

tot alapított. Ez utóbbi személye nem véletlen: Franciaországhoz és a francia jelenléthez leginkább azok az őslakosok ragaszkodtak, akik egykoron katonaként harcoltak a francia hadseregben. Elismerték érdemeiket, jogaik már a szerves alaptörvény elfogadása előtt is kiterjedtebbek voltak, mint honfitársaiké, legnagyobb részük például az első kollégiumban szavazhatott. Politikai célkitűzéseik nem nagyon különböztették meg őket a jobboldal pártjaitól. Szerették volna megteremteni a francia–muzulmán barátságot, felléptek a kommunizmus és a „szeparatizmus” ellen, és egységbe kívánták tömöríteni az európaiakat és az őslakosokat annak érdekében, hogy „Algéria a Francia Unió keretein belül fejlődhessen”.⁴⁷⁷ Jóllehet ki akarták terjeszteni az egész országra a párt tevékenységét, nincs nyoma annak, hogy ebből bármi megvalósult volna.

Az év végén komolyabb szervezkedés kezdődött. Elsősorban muzulmán független politikusok, képviselők, szenátorok, az algériai gyűlés tagjai, önkormányzati és megyei közgyűlési képviselők, akik mind lojálisak voltak a hatóságokhoz, elérkezettnek látták az időt arra, hogy a választásokat követő viszonylagosan nyugodtabb politikai légkört kihasználva, szorosabb együttműködés keretében próbáljanak meg szembeszállni a nacionalistákkal. 1949. január 8-án Constantine-ban olyan tekintélyes mérsékelt politikusok, mint a képviselő Ben Ali Sérif, Benbahmed (ő tagja volt a SFIO-nak is) vagy a köztársasági tanácsos Sziszbán úgy döntöttek, hogy létrehozzák az Algériai Egység Pártját (*Parti d'Union Algérienne* – PUA). Céljuk az volt, hogy „összegyűjtsék azokat a jóakarátú embereket, akik őszintén és érdekmentesen kívánnak tenni a muzulmán lakosság jobb anyagi és szellemi körülményeiért és az adminisztrációban betöltendő állásokhoz való hozzájutás lehetőségéért”.⁴⁷⁸ Az új párt elhatárolta magát a nacionalistáktól.

A PUA a márciusi kantonális választásokon mérette meg magát először. Programja a modern világ követelményeihez való alkalmazkodást tűzte ki célul. Ehhez az kell, hogy a muzulmán fiatalok olyan intellektuális és morális szintre emelkedjen, ahol már meg tud felelni ezeknek a követelményeknek. Elsődleges tehát az, hogy a gyerekek hozzájussanak a kultúrához és a tudományok eredményeihez. A program szerkesztői úgy vélték, hogy ez csak akkor lesz lehetséges, ha Algéria szoros szálakkal kötődik az egyik nyugati nagyhatalomhoz, ez a hatalom pedig nem lehet más, csak az a Franciaország, amellyel „több mint száz éve harmonikus viszonyok között élünk”. Ebből következett az az alapelv, hogy „politikai életünket a köztársasági törvények adta

⁴⁷⁷ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 1er au 15 juin.

⁴⁷⁸ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 janvier.

keretek között képzeljük el”.⁴⁷⁹ Az anyaországhoz való ragaszkodás azonban nem jelentette az algériai arab-muzulmán kultúráról való lemondást. Az iszlám és tanításai iránt elkötelezettek maradtak, mert azt vallották, hogy „a muzulmán és a nyugati civilizációnak kölcsönös tiszteletben kell léteznie Algériában. Ez nem jelenti azt, hogy az egyik maga alá gyűri a másikat. A nyugati civilizációnak megvan a maga fejlődési útja. Nekünk is megvan a miénk.”

Politikai téren a PUA programja előírta az európai és a muzulmán képviselők számának paritását a megyei és a városi közgyűlésekben, a kereskedelmi és az agrárkamarákban, az algériai gyűléshez hasonlóan. Azt is el szeretne volna érni a párt, hogy az adminisztrációban az őslakosok a franciákkal azonos számban töltsenek be tisztségeket és vegyenek részt az ország ügyeinek irányításában. A programban szerepelt a vegyes közigazgatású körzetek megszüntetése, az oktatási rendszer fejlesztése és az arab nyelv oktatásának támogatása, emellett teljes vallásszabadság, az állam és az egyház szétválasztása, valamint a *habusz*birtokok visszaadása a mecsetek tulajdonába. Gazdasági téren a párt erőfeszítésekre szólított fel az algériai termőföldek és bányák minél hatékonyabb kihasználására, a művelési módszerek modernizálására, valamint a muzulmánok szakmai képzésének fejlesztésére.⁴⁸⁰ A PUA programja erősen emlékeztetett a második világháború előtti, az asszimilációt már elvető, az algériai sajátosságokat hangsúlyozó, ugyanakkor viszont a francia jelenlétet elfogadó mérsékelt politikára. Tömegtámogatásra már csak ezért sem számíthatott.

A párt franciákhoz való hűségét jól tükrözte az a tény, hogy az első kollégiumban MRP-s és más jobboldali jelölteket támogatott. Miután a hatóságoknak egyáltalán nem kellett tartaniuk attól, hogy a PUA nacionalista követelésekkel áll elő, „segítséget kapott” az adminisztrációtól, ennek következtében pedig kiemelkedően szerepelt a második kollégiumban.

A mérsékelt szervezet jó kapcsolatokra törekedett minden olyan politikai erővel, amely „hű a francia eszmékhez”, bár a függetlenségét meg kívánta őrizni. Benbahmed a szocialisták április 25-i, Constantine-ban rendezett tanácskozásán meg is erősítette ezt a szándékot.⁴⁸¹ Nem véletlen a SFIO érdeklődése, hiszen, a két párt programja szinte teljes azonosságot mutatott. Szeptemberben a baloldali párt azzal mutatta ki a bizalmát, hogy kinyilvánította, hogy „inkább tömörülésnek, semmint pártnak” tartja a PUA-t, tagjainak pedig lehetővé tette a hozzá való csatlakozást. (Constantine megyében erre a lépésre már februárban sor került.) Az európai pártok számára nyújtott támogatásoknak több példáját is fel lehet sorolni. Miközben éles antikommu-

⁴⁷⁹ Uo., période du 15 au 31 mars.

⁴⁸⁰ Uo.

nizmus jellemezte, a PUA soraiban tudta a szocialista Abderráhmán Fáresz parlamenti képviselőt, más vezetői az MRP-t támogatták a különböző választások alkalmával, Moszbáh pártfőtitkár pedig a radikális René Mayer mellett kötelezte el magát. A radikálisokkal és az MRP-vel különösen szoros volt az együttműködés, még olyan elképzelés is felmerült, hogy a népi republikánusokkal közös képviselőcsoportot alakítanak a constantine-i megyei közgyűlésben.

Az Algériai Egység Pártjának év elején mutatott aktivitása – támogatás híján – 1949 közepére lelassult. Nem kísérte siker azokat az erőfeszítéseket, amelyek arra irányultak, hogy az ország keleti részében helyi alapszervezeteket hozzanak létre. A párt tagság nélküli maradt, és hiába volt a hatóságok támogatása, különböző időközi választásokon az is előfordult, hogy még jelölteket sem tudott állítani. Októberben a főkormányzói jelentés készítője szomorúan konstata-
ta a tényt, hogy „az Algériai Egység által elért eredmények minimálisak”. Felelősnek a dinamizmust nélkülöző vezetést állította be, az év végén pedig már csak annyival intezte el a dolgot, hogy „a párt alszik”.⁴⁸²

1950. január 23-án a Constantine-ban tartott értekezletükön a vezetők is belátták, hogy alig-alig értek el valamit a kitűzött célokból. Többször is bejelentették, hogy lapot indítanak, ez azonban mindig elmaradt. Közülük egyesek érdekes módon az adminisztrációt hibáztatták, amely „nem fogadta elég jóakarattal” a kéréseiket.⁴⁸³ A PUA-nak az adta meg végül a kegyelemdőfést, hogy a vezetők közül többen is inkább európai pártokhoz csatlakoztak, mint például Ben Ali Sérif, aki az MRP-t vagy Abdelmadzsid Urabah szenátor, aki a radikálisokat választotta. A párt ugyan még később is indult a választásokon és ott a hatóságok közreműködésével mandátumokat is szerzett, de érdemben már nem politizált. Bebizonyosodott, hogy a második kollégiumban semmiféle támogatottságra sem számíthat az a szervezet, amelyik nem a függetlenség, hanem a hosszú távú francia jelenlét mellett kötelezi el magát.

A népi republikánusok (MRP) és Algéria

Az MRP – a szocialistákhoz hasonlóan – a IV. Köztársaság pártstruktúrájának egyik legfontosabb részét képezte. Szinte mindvégig részese volt a hatalomnak, miniszterelnökei, miniszterei, államtitkárai és egyéb tisztségviselői révén végrehajthatta programját és érvényesíthette politiká-

⁴⁸¹ Uo., période du 15 au 30 avril.

⁴⁸² Uo., période du 1er au 15 décembre.

⁴⁸³ Uo., année 1950, période du 15 au 30 janvier.

ját. Az általunk tárgyalt években az egyik legtevékenyebb Algéria-politikát folytató erő volt a francia pártok között. Ennek a politikának a kialakítása nem ment könnyen: mint látni fogjuk, kemény viták zajlottak a párton belül és különösen mély törésvonalak keletkeztek a központi (anyaországi) vezetés, valamint az algériai szekciók és alapszervezetek között. Miközben a jobbszárny konzervatív megközelítése szerint Algéria tisztán és egyértelműen az anyaország része, addig voltak olyanok, akik ezzel nem vagy csak részben értettek egyet. Daniel Boisdon, akit az MRP delegált a Francia Unió parlamentjének elnöki székébe, azt írta, hogy „az algériai gyűlés létrehozása azt mutatja, hogy Algéria nem három francia megye. Éppen, hogy valami más. Olyan olvasztótégely, amelyben lassacskán egy új nemzet alakul ki. Kétségtelen, hogy ez a nemzet nem a francia nemzet lesz. Valami más fog itt kialakulni, a világ virágoskertjének egy új virága.”⁴⁸⁴ Az ehhez hasonló megközelítések különösen az algériai tagozatokban váltottak ki felháborodott felzúdulásokat.

Az 1948-as választások után a katolikus párt úgy érezhette, hogy megvalósultak a céljai, hiszen az alaptörvény elfogadása után az algériai gyűlésben olyan többség foglalt helyet, amely nem kérdőjelezte meg a francia jelenlétet. A mozgalom májusi toulouse-i kongresszusán ugyanakkor a küldöttek többsége a Francia Unióban a „valódi demokrácia” megvalósulása mellett tette le a garast.⁴⁸⁵ Jóllehet az asszimiláció–társulás kérdése megosztotta az MRP algériai és anyaországi részét, a választásokat követő időszak nyugalmasabb légköre elfedte az ellentéteket.

Már az AKP politikájának kapcsán láthattuk, hogy 1948 közepén a közvélemény figyelmé a belügyekről az első arab–izraeli konfliktusra helyeződött át. A kommunisták mellett az MRP is kialakította a saját álláspontját a kérdésben. Június 27-én a mozgalom Constantine megyei szervezete kongresszust tartott, amelyen a palesztinai helyzet elemzése után arra a következtetésre jutottak a résztvevők, hogy Franciaországnak a jelenlegi körülmények között „szigorú semlegességi” politikát kell folytatnia, mégpedig azért, hogy a Francia Unióban élő több millió muzulmán érzelmeit ne sértse meg.⁴⁸⁶ Ekkor tehát jól felfogott érdekekből nem tanácsolták az izraeliek melletti kiállást, az ötvenes évek elején azonban – a maghrebi nacionalizmus felerősödésével párhuzamosan – már egyértelműen szövetséges viszonyba került Franciaország Izraellel.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ BOISDON, 1949. 57–58.

⁴⁸⁵ *Année politique 1948*. 75.

⁴⁸⁶ *Rapport mensuel*, juin 1948.

⁴⁸⁷ A francia–izraeli kapcsolatokról a tárgyalt időszakban részletesen lásd: SALGÓ László: *A szuezi háromszög 1956. Suez–Algír–Budapest*. Budapest, 1986. 41–53.

1949 közepén a párton belüli, eddig is érzékelhető ellentétek egy kezdeményezés kapcsán hirtelen elmélyültek. A párt egyik Algír megyei parlamenti képviselője, a muzulmán Bentájab törvényjavaslatot nyújtott be a Nemzetgyűlésben, amely az első kollégiumban való szavazati jogot kívánta volna kiterjeszteni a muzulmán állampolgárok újabb kategóriáira. Az indítvány szerint a szerves alaptörvényt a következőkkel kellene kiegészíteni: „Az első kollégium választópolgárainak közvetlen leszármazottait teljes joggal be kell jegyezni ebbe a kollégiumba, amint elérték a választói korhatárt.”⁴⁸⁸ Bentájab tervezete érzékeny témát érintett: az asszimiláció felgyorsítására irányult azáltal, hogy az őslakosok újabb csoportjai kaptak volna teljesen azonos választói jogokat a franciákkal. Ebben az esetben a muzulmánok javára jelentősen módosult volna az első kollégium összetétele, ami a választott testületek európai–muzulmán számarányára is komoly befolyást gyakorolt volna.

1949-ben az első kollégium választóinak névjegyzéke 514.000 nevet tartalmazott, ebből összesen mintegy 65.000 volt őslakos (közülük 40.000-en azon a jogcímen, hogy a francia hadsereg tagjaként harcoltak az első világháborúban), ami 14%-nak felelt meg. (Charles-Robert Ageron ettől némiképp eltérő módon a következő arányszámokat adja meg: 1948: 11%, 1951: 12%, 1953: 13,8%.)⁴⁸⁹ A javaslat értelmében ennek a 65.000 választónak a fiait és az unokáit is ebben a kollégiumban kellene leszavaztatni, ha elérték a 21 éves korhatárt. A muzulmánok száma így meghaladná a százezret, azaz a 17%-ot. Ez az arány azonban évről évre az őslakosok javára módosulna, hiszen a korhatár elérésével évente nagyjából ezer fiatalt kellene az első kollégiumba sorolni. A muzulmánok számarányának lassú növekedése azért jelentett veszélyt az európaiakra nézve, mert bizonyos körzetekben, például Aumale-ban, Boghariban, Bougie-ban vagy Lambèse-ben már így is többségben voltak a franciákkal szemben. Más körzetekben pedig olyan jelentős választói csoportot alkottak, amely nagyon komolyan befolyásolta a végeredményeket (Dellys, Ténès, Bouira, Ued Fodda, Ain Bejda, Hamma-Plaisance). Különösen Constantine megyében volt kedvezőtlen a helyzet az európaiakra nézve, ahol kevesebb francia élt, mint Algírban vagy Oránban. A telepések félelmeit felerősítette az a tény, hogy míg az első világháborús veteránok többnyire lojálisak voltak Franciaországhoz – nyugdíjat és költségtérítést kaptak –, addig ugyanez nem volt elmondható a gyermekeikről, akik sokkal fogékonyabbak voltak a nacionalista követelésekre.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 juin.

⁴⁸⁹ AGERON, 1979. 609.

⁴⁹⁰ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 juin.

A törvényi szabályozás változatlansága mellett viszont az első kollégium muzulmán szavazóinak száma fokozatosan csökkenést mutatott volna, hiszen az első világháborús veteránok már idős emberek voltak. Ezáltal a kollégium egységesebbé válna, az európaiak akarata tisztán érvényesülne, ami sokkal jobban megfelelt a telepések érdekeinek. (Igaz ugyan, hogy az első világháborús veteránok mellett felmerült problémaként az is, hogy a második világháborúban részt vett algériaiak kapjanak-e jogot az első kollégiumban való szavazásra, de a kérdés rendezését a kormány 1950–51-re halasztotta.)

A Bentájeb-javaslatlaltal egy időben egy másik – nem kisebb jelentőségű – probléma is előtérbe helyezte az MRP-t. Az 1949 márciusában tartott kantonális választásokon a párt Vialar településen egy Uazan nevű jelöltet támogatott. Annak ellenére, hogy Uazan mellett kampányolt több MRP-s anyaországi politikus is, köztük Jacques Fonlupt-Esperaber, aki fokozott érdeklődést tanúsított az algériai ügyek iránt, a párt jelöltje súlyos vereséget szenvedett Ferhat Belkaszemtől, a helyi muzulmán közösség nagytekintélyű vezetőjétől.

A csalódott Fonlupt-Esperaber egy népi republikánus képviselőkből álló vizsgálóbizottság tagjaként a helyszínen tapasztalta a hatóságok beavatkozásait a megfelelő választási eredmények elérése érdekében. A demokratikus érzelmű politikus felháborodása óriási volt és április 14-én levelet írt a belügyminiszternek, amelyben Uazan vereségéért az adminisztráció által elkövetett csalásokat okolta. Fonlupt-Esperaber egyébként már 1948-ban is tiltakozott a törvénytelenségek ellen. A főkormányzói jelentés készítője – maga is az adminisztráció egyik tagja – megjegyzi, hogy Uazannak semmi esélye sem volt a környék legbefolyásosabb családjának feje ellen, de a hatósági beavatkozást ő sem tagadja.⁴⁹¹

Az ügy akkor kapott komoly figyelmet, amikor a levelet Ferhat Abbasz UDMA-elnök lapja, a *La République Algérienne* június 10-én leközölte és az adminisztráció törvénytelen módszereinek bizonyítékát látta benne. Az MRP nem térhetett ki a véleménynyilvánítás elől. Jó alkalmat teremtett erre az ekkor Strasbourg városában megrendezett pártkongresszus, ahol a küldöttek megvitatták az algériai helyzetet, majd a következő egyhangú határozatot hozták:

1. A szerves alaptörvény minden rendelkezését végre kell hajtani (oktatásfejlesztés és a beiskoláztatás javítása, az iszlám vallás függetlensége, egyenlő jogok biztosítása a közhivatalok állásainak betöltésénél, a vegyes közigazgatású körzetek fokozatos megszüntetése).

⁴⁹¹ Uo.

2. Lényegi segítség Algériának annak érdekében, hogy minél hamarabb meg tudja valósítani a legszükségesebb gazdasági, társadalmi és kulturális beruházásokat.

3. A választási törvények megváltoztatása révén biztosítani kell a muzulmán lakosság számára azt a jogot, hogy a választott testületekben a demográfiai változások arányában képviseltesse az érdekeit.⁴⁹²

Ezzel az utolsó ponttal egyértelműen a Bentájeb-javaslat mellett kötelezte el magát az MRP kongresszusa, ami nagy figyelmet – és visszatetszést – keltett az európaiak között. A párt által az algériai kérdésnek szánt különleges figyelmet mindenképpen újdonságként kell értékelnünk, különösen a korábbi, viszonylagos érdektelenség láttán. Prefektusi jelentéskészítők meg is jegyezték, hogy az MRP-nek az őslakosok javára történt egyértelmű állásfoglalása „alkalmas arra, hogy felkeltse olyan muzulmán képviselők szimpátiáját, akik valamelyik politikai erő támogatását keresik”.⁴⁹³

A törvénytervezet és a Fonlupt-Esperaber-levél azonnal válaszra készítette az MRP algériai vezetőit. A bône-i elnök, Guillemin június végén tett nyilatkozatában a párt anyaországi vezetésének a szemére vetette, hogy óvatosság nélkül alakítja ki a politikáját és teszi mindezt úgy, hogy nincsenek ismeretei az algériai valóságról.⁴⁹⁴ Mások a nem megfelelő tájékozottságban látták a „sajnálatos hiba” okát.⁴⁹⁵ Nem sokkal később, július elején az MRP mindhárom algériai megyei föderációja közös tiltakozást nyújtott be a párt vezető testületéhez, a Nemzeti Tanácshoz a Bentájeb-javaslat ellen, amelyet a párt alapszabályával ellentétesnek minősítettek. Szeptember 8-án a kereszténydemokraták Orán megyei szervezete újabb tiltakozó levelet juttatott el a párt vezető testületeinek, a Köztársasági Tanácsnak és a Francia Unió parlamentjének, amelyben leszögezték: „A legrövidebb időn belül szakítani kell azzal a jogtalan politikával, amelyet a státus kereteibe most beemelnek. Ellenzünk minden olyan kezdeményezést, amely megszüntetné a két kollégium máris csak relatív egyszínűségét és megtörné a két közösség között jelenleg meglévő egyensúlyt Algériában.”⁴⁹⁶

Ez a vita azt az ellentétet tükrözi, amely az MRP algériai, az asszimilációt elvető szervezetei és az anyaországi, az asszimilációt támogató, sőt felgyorsítani kívánó része között feszült. A párt telepes tagjai a többi európaihoz hasonlóan elutasítottak minden olyan kezdeményezést, amely privilegizált helyzetükön akár a legkisebb mértékben is változtatott volna, a franciaországi

⁴⁹² Uo.

⁴⁹³ *Rapport mensuel*, juin 1949.

⁴⁹⁴ *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 30 juin.

⁴⁹⁵ *Rapport mensuel*, juillet 1949.

vezetés viszont – többek között keresztény elvekre hivatkozva – esélyegyenlőségre, szociális reformokra és a muzulmánok jogainak kiterjesztésére törekedett. 1950 augusztusában például az MRP – az FKP mintájára – érdeklődni kezdett a Franciaországban dolgozó észak-afrikai vendégmunkások mostoha élet- és munkakörülményei iránt. A mozgalom egyik ismert politikusa, Catrice abbé, a Francia Unió parlamentjének tagja többször is az arabok érdekében nyilatkozott.⁴⁹⁷ Ez nem azt jelentette, hogy a pártvezetés túl kívánt lépni a szerves alaptörvény keretein, hiszen annak elfogadásában tevékeny szerepet játszott. Ellenkezőleg, éppen annak teljes és hiánytalan végrehajtását szerette volna elérni, mert azt alkalmasnak látta az őslakosok minden gondjának a megoldására. Az algériai franciák viszont elutasították a státustörvény rendelkezéseit és – mint láttuk – végrehajtásukat el is szabotálták a hatóságok segítségével.

Ugyanebbe a vonulatba illeszkedik egy másik eset is, amely szintén 1950 augusztusában történt. Ekkor az anyaországban olyan rendeletet hoztak, amelynek értelmében kiterjesztették Algériára is annak a törvénynek a hatályát, amely felemeli a munkahelyi balesetek után járó kártérítések összegét. A rendeletet azonnal heves támadásokkal illették az algériai gazdaság francia vezetői. Az ügyben leginkább érdekelt telepések mezőgazdasági szövetsége a következő nyilatkozatot adta ki: „Követeljük, hogy a végrehajtás módozatait csak a mezőgazdaság, a kereskedelem és az ipar képviselőivel való előzetes konzultáció után határozzák meg.”⁴⁹⁸ Jóllehet ebben az esetben tisztán gazdasági-szociális kérdésről volt szó, az európaiak reakciói szinte szó szerint egybecsengenek az anyaország politikai jellegű döntéseivel megfigyelhető válaszokkal. Nemcsak az európai politikusok, de a gazdasági vezetők is sérelmezték, hogy Algéria ügyeit illetően úgy döntenek Párizsban, hogy *előtte* nem kéri ki a helyiek véleményét. Ezáltal meglehetősen kevés lehetőségük maradt a döntések befolyásolására.

Ellentét feszült a párton belül nemcsak az európai tagság és az anyaországiak, hanem az MRP-s telepések, valamint a szervezet muzulmán tagjai között is. A franciaországi vezetés pedig ez utóbbiak pártjára állt és támogatta az általuk kezdeményezett mérsékelt újításokat. Fonlupt-Esperaber, aki egyébként parlamenti képviselő is volt, szeptember második felében algériai körutat tett, amelynek során – sokatmondó információ – nem európaiak, hanem muzulmán tagok kalauzolták végig.⁴⁹⁹ Válaszul az október 1-jén és 2-án Algírban tartott megyeközi kongresszus

⁴⁹⁶ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 septembre.

⁴⁹⁷ Az abbé ellátogatott azokba a gyárakba, amelyek nagyszámban foglalkoztattak észak-afrikaiakat és a munkaadókkal folytatott megbeszélései után többen is hajlottak arra, hogy tisztességesebb körülményeket biztosítsanak a maghrebi munkásaiknak.

⁴⁹⁸ TALEB BENDIAB, 1983. 88.

⁴⁹⁹ *Bulletin*, année 1949, période du 15 au 30 septembre.

arra kérte a mozgalom vezetését, hogy vonja vissza a Bentájeb-javaslatnak nyújtott támogatását és helyette egy jóval kisebb jelentőségű reformot indítványozott, amely szerint „a jövőben a választásos testületek vezetőit ne az adminisztráció, hanem maguk a vallásos közösségek nevezzék ki”.

A népi republikánusok algériai tagjainak felháborodása tovább fokozódott akkor, amikor Ferhat Abbasz novemberben tárgyalásokat folytatott Párizsban az MRP bizonyos vezetőivel és rávette őket arra, hogy támogassák az UDMA néhány kezdeményezését (a vegyes közigazgatású körzetek megszüntetése, helyettük községi önkormányzatok gyorsított felállítása, a muzulmán elit részvétele Algéria adminisztrációjában).⁵⁰⁰ Amikor pedig a mozgalom vezetősége 1950 januárjában, a Ferhat Abbasszal folytatott egyeztetések után arra kérte az algériai szekcióközi tanácsot, hogy fontolja meg az UDMA-hoz való közeledés lehetőségét, akkor ez a tanács határozottan elutasította ennek elfogadását és kijelentette, hogy semmiképpen sem vehetik fel a kapcsolatokat egy olyan politikai szervezettel, amelynek a céljai között szerepel a francia szuverenitás megszüntetése.

A nem sokkal később előtérbe került közigazgatási reform vitája során az algériai MRP-csoportok szintén a központi tervezet ellen léptek fel. A constantine-i szekció például „gazdasági okok” miatt nem támogatta Bône megye létrehozását, a szekcióközi tanács pedig azzal utasította el a javaslatot, hogy „az algériai megyék általános átszervezésére volna szükség”.⁵⁰¹ Amellett érveltek, hogy Algériában nyolc megyét hozzanak létre. Egyébként az egész jobboldal megosztott volt a kérdést illetően, egyesek attól tartottak, hogy az új megyék kialakításának költségei magasak lesznek, mások azt bizonygatták, hogy ez minden európai család életére befolyást fog gyakorolni. A javaslat mellett nyilatkoztak többen és kétségtelenül az volt az MRP indítéka is, hogy az új megyék határainak meghúzóása révén meg lehet szüntetni olyan választókörzeteket, amelyekben a muzulmán lakosság már többségbe került. Ily módon azok a települések is ismét fejlődésnek indulhatnak, amelyekben az európaiak száma évek óta folyamatos csökkenést mutatott (Biskra, Tébessa). Az algériai MRP által javasolt közigazgatási reform egyértelműen a telepések érdekeit szolgálta volna. A Bône megye létrehozásáról szóló központi javaslatot februárban az algériai gyűlés ennek megfelelően el is vetette.⁵⁰²

1950 nyarán egy újabb MRP-képviselő, a muzulmán Bensenuf el-Hasemi nyújtott be törvénytervezetet az algériai választási rendszer megváltoztatásáról, ami azt bizonyítja, hogy a párt őslakos tagjai nem mondtak le a reformokról. Bensenuf azt indítványozta, hogy minden válasz-

⁵⁰⁰ Uo., période du 1er au 15 novembre.

⁵⁰¹ Uo., année 1950, période du 1er au 15 janvier.

tott testületben egyenlő legyen a muzulmánok és az európaiak aránya, de ennél is lényegesebb, hogy szűnjenek meg a választói kollégiumok, mindenki egységesen szavazzon, mégpedig oly módon, hogy a választók elé kerülő listákra fele-fele arányban kerüljenek fel a két közösség jelöltjei.⁵⁰³ Ha ez a kezdeményezés megvalósult volna, az a muzulmán képviselők számának megnövekedését eredményezte volna minden testületben, hiszen nyilvánvaló, hogy a többségben lévő őslakos szavazók rájuk szavaztak volna. Egyértelmű, hogy a valóságos demográfiai arányokhoz való közeledés volt a cél az érvényben lévő torz képviseleti rendszer helyett. Prefektusi jelentésekből egyébiránt kitűnik, hogy 1950 nyarán nemcsak az algériai, hanem a tunéziai mérsékelt muzulmán politikusok szimpátiája is felélénkült az MRP iránt, ennek pedig az volt az oka, hogy Bentájeb és Bensenuf haladó politikája mellett Robert Schuman külügyminiszter, a párt egyik vezetője liberális nyilatkozatokat és lépéseket tett a tunéziai kérdést illetően.⁵⁰⁴ Az más kérdés, hogy Algéria esetében Schuman később minden reformmal kapcsolatban „nagyfokú óvatosságot” javasolt.⁵⁰⁵

Bensenuf szeptember végén bejelentette azt a szándékát, hogy a Nemzetgyűlésben létrehozza a tengerentúli képviselők frakcióját, amelynek programjában szerepelt a közigazgatás decentralizálása, egészen odáig elmenve, hogy bizonyos területeknek „belső, öngazgatási autonómiát” adnak, az őslakosok szélesebb körű részvétele az adminisztráció munkájában, a vegyes közigazgatású körzetek megszüntetése, az egységes választói kollégium létrehozásának célja mellett a választások tisztaságának szigorú betartása, valamint a Francia Unió parlamentjének reformja.⁵⁰⁶ Az MRP algériai szervezeteinek válasza nem is késett soká. Október elején az Orán megyei tagozat a Bensenuf-javaslat ellen foglalt állást, elutasította az egységes kollégiumot és a választási rendszer megváltoztatását. Decemberben pedig a teljes algériai MRP-szekció jelentette be, hogy ellenzi az egységes kollégium létrehozását.

A mozgalom muzulmán politikusainak a kezdeményezéseit csak elvétve koronázta siker. Az egyik ilyen eredmény október 20-án született meg, amikor a Constantine megyei közgyűlés támogatásáról biztosította Bensenufnak azt az indítványát, hogy hajtsák végre a szerves alaptörvény 53. cikkelyét, amely a vegyes közigazgatású körzetek megszüntetésére vonatkozott.⁵⁰⁷ Ez a

⁵⁰² Uo., période du 1er au 15 février.

⁵⁰³ Uo., période du 15 au 30 juillet.

⁵⁰⁴ *Rapport mensuel*, juillet 1950. Kilatásba helyezte a belső autonómia megadását, a kormány azonban végül a status quo fenntartása mellett foglalt állást. J. NAGY, 1995. 170.

⁵⁰⁵ POIDEVIN, 1988. 102.

⁵⁰⁶ *Bulletin*, année 1950, période du 15 au 30 septembre.

⁵⁰⁷ Uo., période du 15 au 30 novembre.

kezdeményezés is azt bizonyítja, hogy az MRP mint párt a státus alkalmazását akarta, annak révén kívánta biztosítani a fennálló viszonyok megmaradását.

A mozgalom muzulmán képviselőinek aktív politikai tevékenységére jellemző volt, hogy 1951 januárjában Bensenuf egy újabb törvényjavaslatot tett le a Nemzetgyűlés asztalára, amely a közelgő algériai parlamenti választások előtt az első kollégium összetételének kiterjesztésére vonatkozott. A javaslat szerint minden olyan muzulmánnak, aki a nemzetgyűlési választásokon az első kollégiumban szavaz, annak az algériai gyűlés megválasztásakor is itt kellene voksolnia. A kissé bonyolultnak tűnő törvényi szabályozás úgy szólt ugyanis, hogy az őslakosok bizonyos kategóriái (meghatározott iskolai végzettségűek) csak a párizsi nemzetgyűlés megválasztásakor szavazhattak az első kollégiumban, az algériai gyűlés esetében viszont a második választói testületbe lettek besorolva. Ennek a visszásságnak a megszüntetésével a muzulmánok érdekeit szeretne volna szolgálni az MRP-s honatya. Bensenuf megnevezett még két kategóriát, amelyeket szintén az európai választók közé kellett volna sorolni. Az egyik csoport a második világháborús veteránok, a másik pedig a tunéziai *Zitúna* és a marokkói Fezben található *Karauin* iszlám egyetemeken végzett diplomások lettek volna. Bentájeb – indítványát felelevenítve – azt is kérte, hogy az első kollégiumba már eddig besorolt muzulmánok leszármazottai automatikusan itt adhassák le a szavazataikat. A Nemzetgyűlés belügyi bizottsága elutasította a javaslat sürgősségi tárgyalását.

Bensenuf törvénytervezetének második részében a nemzetgyűlési választások módosítását szeretne volna elérni. Ennek értelmében az imént említett két kategória (második világháborús veteránok, az iszlám egyetemek diplomásai) tagjai ezeken a választásokon is az első kollégiumban szavazhassanak, az algériai képviselők létszámát pedig emeljék fel oly módon, hogy mindkét kollégium harminc-harminc képviselőt választhasson.⁵⁰⁸ A tervezet elfogadása jelentősen megnövelte volna az algériaiak érdekérvényesítő lehetőségét és mindenképpen a muzulmánoknak kedvezett az európai választói testületének kiszélesítése is. A főkormányzói jelentések meg is állapítják, hogy „ez a terv nem kerüli el a muzulmánok figyelmét, akik úgy vélik, hogy az őslakos népesség számának növekedése elkerülhetetlenül váltja ki ezeket a lépéseket, amelyek fokozatosan elvezethetnek a többé-kevésbé autonóm Algériához”.⁵⁰⁹

Az algériai gyűlés februári megújításakor nem sok babér termett az MRP számára, a második kollégiumban jóformán nem is indított jelölteket, az elsőben pedig az Algériai Unió része-

⁵⁰⁸ Uo., année 1951, période du 1er au 15 janvier.

⁵⁰⁹ Uo., période du 15 au 31 janvier.

ként indult, de a főszerepet, csakúgy, mint 1948-ban, az RPF, a radikálisok és a függetlenek játszották.

Tavasszal, amikor a parlamentben a kormány által beterjesztett új választási törvényről vitáztak, a mozgalom tagjai támogatták a kormányindítványt, mellette szavazott az európai Augarde, a muzulmán Bensenuf és Bentájeb. E két utóbbi képviselő ugyanakkor szeretne volna Algéria számára meghagyni az arányos választási rendszert és egyetértettek a szocialista Raoul Borrával, aki a szeparatista veszélyre hivatkozva kérte a korábbi szabályozás fenntartását. Bentájeb viszont annak a véleményének adott hangot, hogy a rendkívül kiterjedt választási körzetek miatt van szükség a kétfordulós választási rendszerre. A népi köztársaságiak Algír megyei kongresszusa azonban ragaszkodott ahhoz, hogy ugyanazt a választási törvényt alkalmazzák Algériára is, mint az anyaországra. Ezzel egy időben a Nemzetgyűlés elvetette Bensenufnak az első kollégium kibővítésére tett indítványát, mert azt elhamarkodottnak tartotta.⁵¹⁰

Az MRP egyébként Algír megyében nem is indított önálló listát az első kollégiumban, mert nem akarta megosztani a harmadik erőre szavazni szándékozókat. A döntést a választókra kívánta bízni. Mindamellettt politikai programját ő is közzétette és az a Blachette-féle liberális csoporthoz állt a legközelebb. Azért fordult szembe a mozgalom az Algériai Unióval, mert úgy gondolta, hogy nem egyeztethető össze a kereszténydemokrata szellemiséggel az, hogy a francia szuverenitás megvédelmezésének fátyla alatt ismét újabb és újabb gyanakvást keltsenek a muzulmánok és az európaiak között. Társadalmi igazságosságot hirdetett, amely a rend és a fejlődés jelszavai mentén a két közösség együttműködésére alapozódik.⁵¹¹ A mozgalom májusi, Lyonban tartott kongresszusa egyúttal helytelenítette, hogy a szerves alaptörvényt nem hajtották végre.⁵¹² Az MRP programja szinte semmilyen újdonsággal sem szolgált a korábbiakhoz képest.

A júniusi nemzetgyűlési választásokon a mozgalomnak két muzulmán jelöltje győzött a második kollégiumban, a már ismert Ben Ali Sérif és Ait Ali. Mindazonáltal a választások tisztaságához most is fért kétség. Augusztusban a kommunistákkal együtt Fonlupt-Esperaber is követelte vizsgálóbizottság felállítását és a helyszínre küldését. A demokratikus játékszabályok betartásáért évek óta küzdő képviselő azonban most sem járt sikerrel, a parlament elutasította a bizottság létrehozását.

⁵¹⁰ Uo., période du 1er au 15 avril.

⁵¹¹ *Le Journal d'Alger*, 1951. június 13.

⁵¹² LÉVÊQUE, 1997. 266.

A jobboldal meghatározó ereje: a Francia Nép Tömörülése

A radikális és független jobboldali képviselők mellett az RPF volt az a párt, amelyik a legelszán-
tabb telepes-párti politikát folytatta 1947–52 között. Messze volt még az az idő, amikor de
Gaulle – immár köztársasági elökként – 1959-ben az algériai önrendelkezés elfogadása mellett
döntött. A mozgalom a legnépszerűbb európai szervezetek közé tartozott az első kollégiumban.

Ezekben az években a gaulle-isták komoly erőfeszítéseket tettek, hogy a vezetőjük által
felvázolt doktrínát tovább fejlesszék és pontosítsák. A párt vezető testületeinek és a kongresszu-
sainak nem múlt el ülése úgy, hogy a gyarmati kérdés ne került volna napirendre. Ezeken a meg-
beszéléseken szenvedélyes viták zajlottak, de a gaulle-ista politikusok között nem volt egyetlen
egy sem, aki kétségbe merte volna vonni azt az életbevágóan fontos tételt, hogy az ország tenger-
entúli „meghosszabbításait” meg kell tartani. Voltak ugyanakkor olyanok, akik úgy látták, hogy
ez csak komoly szerkezeti reformok keresztülvitele mellett lehetséges.

Az RPF első országos kongresszusát 1948 áprilisában, éppen az algériai választások utáni
napokban tartották Marseille-ben. (Maga de Gaulle egyébként a választási sikereket állítólag
kitörő lelkesedéssel vette tudomásul.) Külön szekció foglalkozott a Francia Unió problémáival,
ahol felszólaltak a különböző területek küldöttei és igen élénk vitát folytattak. Végül a következő
elvek megvalósítását irányozták elő: erős állam létrehozása, az alkotóelemeiben változatos, fel-
építésében pedig összetett, demokratikus, alapjaiban liberális, de az anyaországhoz erősen kötő-
dő szabad Francia Unió föderatív irányító szervének a megalakítása. A Francia Föderációt az
anyaország vezesse a föderális parlament révén, valósuljon meg széleskörű decentralizáció, az
érintettek szorosán fogjanak össze a helyi ügyek irányításában, aminek a révén saját hazájuk
polgáraivá válnak úgy, hogy szabadon elnyerik a közhivatalokat, és egyenlőséget élveznek a
jogok, valamint a köteleességek terén. A kongresszus egyébként üdvözölte „Francia Algériát”,
ahol „nem várt” eredmények születtek mindkét kollégiumban.

A gyarmatok iránti érdeklődés a későbbiekben is fennmaradt. 1950 júniusában, a párt pá-
rizsi kongresszusán a küldöttek részletes jelentést fogadtak el a Francia Unióról, amelynek a po-
litikai fejezetében azon óhajuknak adtak hangot, hogy olyan választási rendszert alakítsanak ki,
amelynek révén a bennszülött társadalom falusi és törzsi szinten is valódi képviselőhöz juthat.
Az RPF Nemzeti Tanácsa 1951-ben egyenesen elítélte a neokolonializmust, amely „a tengeren-
túli területek választási célokból történő átpolitizálása révén nyilvánul meg”. Az 1952-es kong-

resszuson pedig azért támadták a kormányt, mert nemzetközi tárgyalásai során semmibe veszi a Francia Unió egységét, és csak az anyaország nevében és érdekében cselekszik.⁵¹³

A választási sikerek Algériában új feladatok elé állították a pártot. A szervezeti keretek kiépítése mellett immár össze is kellett hangolni a helyi csoportok és a vállalati bizottságok tevékenységét. Többek között ez volt a témája a párt vezető káderei részére május elején rendezett gyűlésnek.⁵¹⁴

A tömörülés első algériai kongresszusát ugyanakkor csak egy hónappal később, június elején rendezték meg Algírban. A tanácskozáson Victor Vette ezredes, a telepések egyik szószólója a muzulmán kérdéstről szólva hangsúlyozta, hogy az arab lakosság gyors növekedése, ha nem asszimilálják őket, „súlyos veszélyt fog jelenteni az európaiakra nézve”. Következésképpen az őslakosok „nyugatiasítását” ajánlotta, és leszögezte, hogy „Algéria üdvözülésének egyetlen útja a muzulmán közösség fokozatos integrációja a franciák közé”, ennek érdekében pedig elszánt „franciásító” politikát kell folytatni az országban.⁵¹⁵ A nyilatkozat fogadtatására jellemző egyébként, hogy szinte semmilyen visszhangot nem váltott ki muzulmán körökben.⁵¹⁶ Az RPF algériai vezetése úgy ítélte meg a helyzetet, hogy csak a muzulmánok beolvasztása lehet biztosíték Francia Algéria fennmaradására és Franciaország algériai szuverenitásának továbbélésére. Ez a törekvés a nemzeti egység gaulle-ista ideológiájából táplálkozott, amely az ország nagyhatalmi megerősödése érdekében tartotta elengedhetetlen feltételnek a teljes összefogást. Ezt annyira komolyan vették, hogy még terminológiai vitákat is kezdeményeztek céljaik érdekében. A kormánypártok részéről gyakran hangzott el a „jelenlét” kifejezés, amelyet korábban szocialista miniszterek és az egykori főkormányzó, Chataigneau is használt, amikor Franciaország algériai jogairól beszéltek. A tömörülés algériai szekciói azonban nem voltak hajlandók elfogadni ennek a szónak a használatát, mert ily módon könnyen el lehet jutni a „szeparatizmushoz”. A „jelenlét” helyett ők a „szuverenitás” kifejezést alkalmazták, mondván Bretagne esetében sem beszélnek „francia jelenlétről”. Ugyanígy, Algéria esetében sem lehet ennek a kifejezésnek létjogosultsága. Érvelésükkor egyébként de Gaulle-ra hivatkoztak, aki 1947. októberi beszédében szintén „Franciaország algériai szuverenitásáról” értekezett.⁵¹⁷

De természetesen a telepések érdekeiről is szó van, akik tartottak a nacionalizmus elterjedésétől és a francia pozíciók visszaszorulásától. Ez az aggodalom helyenként már-már pánikba is

⁵¹³ PERVILLÉ, 1998. 525–526.

⁵¹⁴ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. február 12.

⁵¹⁵ *Rapports*, année 1948, 1er Semestre, période du 1er au 15 juin.

⁵¹⁶ *Rapport mensuel*, juin 1948.

átcsapott. 1948 szeptemberében az RPF constantine-i szervezete olyan információk birtokába jutott, hogy az MTLD zavargásokat és tüntetéseket készít elő az ENSZ közgyűlésének közelgő ülészsaka alkalmából. Azok az európaiak, akiknek tudomására jutott az értesülés, nagyon nyugtalanok lettek és megijedtek, ami nem is meglepő, hiszen a három évvel korábbi véres felkelés éppen ebben a megyében robbant ki. Az információ végül tévesnek bizonyult, a nacionalisták semmiféle demonstratív akciót sem hajtottak végre.⁵¹⁸

Számos alkalommal a gaulle-izmus intranszigenz antikommunizmusa is előtérbe került, úgyszólván állandóan napirenden tartva a „szeparatizmus” veszélyét, amelyet az RPF szerint nemcsak a nacionalisták, de a szovjet utasításoknak engedelmessé váló kommunisták is tápláltak. Június végén a mozgalom nagygyűlést tartott Tizi Uzuban, amelyen mintegy száz muzulmán is részt vett. A felszólalók elsősorban hozzájuk intézték a szavaikat és óvták őket attól, hogy „a sztálinistákra, a muzulmánok ellenségére” hallgassanak. Beszámoltak arról, hogy Oroszországban kifosztották a mecseteket, és arra szólították föl a hallgatóságot, hogy bízzanak meg az RPF elnökében, de Gaulle tábornokban, akinek a legfőbb óhaja „az őslakosok tiszta és egyértelmű integrációja a francia népbe”. Az egyik szónok azzal fejezte be mondandóját, hogy nem kell beélni a franciák algériai jelenlétével, ennél mélyebb együttműködésre van szükség, hiszen Algériában a francia szuverenitás szükségesebb, mint valaha.⁵¹⁹ Az őslakosok és a franciák összetartozását a mozgalom egyik-másik muzulmán tagja is kihangsúlyozta: „Mi muzulmánok szoros egységet akarunk a derék francia néppel és sem a kommunista párt féltékenysége, sem Joszif Sztálinjának sóvárgása, sem az Arab Maghreb néven ismert kairói álkormány vádaskodásai, sem pedig mások demagógiája nem fogja tudni törekvéseinket megakadályozni.”⁵²⁰

Az RPF antikommunizmusa az AKP választárait vonta maga után. 1950 februárjában propagandakörútra Algériába érkezett Pierre de Gaulle, a tábornok testvére, aki magas posztot töltött be a mozgalomban. Több nagyvárosban is felszóllalt és leszögezte, hogy a tömörülés fenn akarja tartani a francia szuverenitást az egész Francia Unióban, amelynek nem lehet más fővárosa, csak Párizs. Indokínáról szólva reményét fejezte ki, hogy a béke hamarosan megszületik, hiszen a kommunista felkelők „csak a lakosság 10–15%-át képviselik”.⁵²¹ Beszédei során nem egy helyen

⁵¹⁷ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. június 25.

⁵¹⁸ *Rapport mensuel*, septembre 1948.

⁵¹⁹ *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 1er au 15 juillet.

⁵²⁰ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1950. január 21.

⁵²¹ Uo., 1950. március 11.

előfordult, hogy kommunista aktivisták obstrukciós magatartásukkal megpróbálták megakadályozni beszédének megtartását.⁵²²

A párt a kommunisták és a Szovjetunió elleni küzdelemben még a NATO-szerződés megkötését sem tartotta elégségesnek. A Végrehajtó Bizottság 1949. márciusi nyilatkozata szerint az észak-atlanti szerződés azért nem nyújt elegendő védelmet, mert nem terjed ki a tengerentúli területekre. Ezért szükségesnek tartotta, hogy az anyaországot és Észak-Afrikát *együtt* vonják be a kollektív biztonsági rendszerbe, s így ez utóbbi is védve lesz agresszió esetén, ahogy azt a szerződő felek – köztük az Egyesült Államok – megfogadták.⁵²³

Tettünk már utalást arra, hogy a mozgalomnak nem volt támogatottsága az őslakosok között. Különösen nehéz volt a tagtoborzás Constantine megyében, pedig az RPF mindent megtett annak érdekében, hogy minél többen csatlakozzanak. Prefektusi jelentésekből kitűnik, hogy nem nagyon jártak sikerrel a próbálkozások, és ha mégis, akkor sem túl sokan léptek be a tömörülésbe.⁵²⁴ El kell ismerni ugyanakkor, hogy nem volt könnyű dolga a pártnak: a nacionalista szervezetek rendkívül hevesen ellenezték a toborzásokat, és távolmaradásra szólították föl honfitársaikat. Ennek ellenére tény, hogy a második világháború alatt a francia hadsereg kötelékeiben harcolt muzulmán veteránok körében tapasztalható volt de Gaulle személye – és nem a mozgalom! – iránt bizonyos odaadás. Ennek volt köszönhető, hogy időnként algériaiak is kérték felvételüket a pártba, a kérelmezők legnagyobb része pedig harcolt a világháborúban és bízott Szabad Franciaország egykori vezetőjében. Így volt ez 1950 elején Sétifben is, ahol a fokozott erőfeszítések ellenére is szinte csak veteránok léptek be a pártba. Az RPF-nek sikerült egy-két ismertebb személyiséget is csatlakozásra bírnia, így például a muzulmán Bentunesz képviselő novemberben lépett be a jobboldali szervezetbe.⁵²⁵ 1949 júniusában Kabíliában egy Lille-ből érkezett muzulmánnak tevékeny propagandával sikerült csatlakozásra bírnia mintegy négyszáz helyi lakost.⁵²⁶ Oránban ugyanekkor a francia hadsereg nyugalmazott muzulmán tisztjei toborozták a tagokat és igyekeztek alapszervezeteket kialakítani. Minden igyekezetükkel azon voltak, hogy kiszűrjék azokat, akik korábban tagjai voltak az MTLD-nek.

Az algériai muzulmánokkal kapcsolatos politikáját az RPF 1950 januárjában pontosította: „Ők francia állampolgárok, ennek megfelelően az RPF-nek is csak egy érvényben lévő program-

⁵²² *Rapport mensuel*, février 1950.

⁵²³ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. március 5.

⁵²⁴ *Rapport mensuel*, octobre 1948.

⁵²⁵ *Bulletins*, année 1948, 2ème Semestre, période du 1er au 15 novembre.

⁵²⁶ *Bulletin*, année 1949, période du 1er au 15 juin.

ja van, amely minden franciára vonatkozik.”⁵²⁷ Ahogy a mozgalom egyik megyeközi tanácsülésén elhangzott: „az algériai muzulmánok ugyanolyan jogon francia állampolgárok, mint az elzásziak, a korzikaiak vagy a bretonok.”⁵²⁸ Ez azt jelentette, hogy az Algériában élő őslakosok francia állampolgársága révén a „három tengerentúli megye” örökre Franciaország része marad. A nacionalisták többsége viszont már egy évtizede elutasította annak elismerését, hogy az algériaiak franciák lennének és éppen algériaiságukra hivatkozva követelte a függetlenséget.

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy az RPF számára a legfontosabb kérdés nem Algéria, még csak nem is a kommunisták elleni küzdelem, hanem a *francia alkotmányos berendezkedés megváltoztatása* volt.⁵²⁹ A gaulle-isták véleménye szerint csak a IV. Köztársaság ingatag rendszerének megváltoztatása szavatolhatta a végső cél, a nagyhatalmi státus visszaállítását. Minden problémát ezen keresztül vizsgáltak és próbáltak meg kezelni, így Algériát is. Nem értettek egyet az alkotmánynak azon rendelkezéseivel sem, amelyek az anyaország és a tengerentúli területek viszonyát szabályozták. Kritizálták azt, hogy a Francia Unió parlamentjének nincs semmilyen valós hatalma és befolyása, hiszen a törvények meghozatalába nem szólhatott bele. Túlságosan pontatlannak és kidolgozatlannak tartották a társult államokra vonatkozó cikkelyeket, ami azért volt veszélyes, mert így „könnyebben elszakadhatnak”. René Capitant – de Gaulle-ra hivatkozva – sürgette az Unió egységének megerősítését, amit föderatív átszervezés révén látott megoldhatónak. Az aktuális berendezkedést azért is vetette el a nagytekintélyű politikus, mert az „az anyaország politikai megosztottságát exportálja a tengerentúlra”.⁵³⁰ Ennek megfelelően az erősödő maghrebi nacionalizmus tevékenységére az 1950 nyarán tartott nemzeti pártkongresszuson úgy reagáltak, hogy a tunéziai és a marokkói helyzetért a felelősséget a rezsim nyakába varrták: „A közhatalom gyengesége és instabilitása teszi lehetővé a széthúzó erők megerősödését, ami fenyegeti a nemzetközi biztonságot, a békét és a francia fejlődést.”⁵³¹ Hasonló módon vélekedtek a kormány indokínai politikájáról is: „minden tekintetben összefüggéstelen”.

A párt politikai irányvonala ebben az időszakban a legnépszerűbbek közé tartozott. Természetesen csak az európaiak körében. Mindezt a kor választási eredményei is bizonyítják. 1949 márciusában, a megyei önkormányzatok megválasztásakor Algírban és Oránban kis híján 50%-os eredményt ért el a párt, ami rendkívül magas szavazati aránynak számított. Egész Algéria területére vetítve az RPF eredménye 41% volt, amit érdemes összehasonlítani az anyaországban

⁵²⁷ Uo., année 1950, période du 15 au 30 janvier.

⁵²⁸ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1950. január 21.

⁵²⁹ LACHAISE, 1991.

⁵³⁰ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. november 26.

ugyanekkor megszerzett 32%-kal.⁵³² A megválasztottak párthovatartozása az első kollégiumban a következőképpen alakult:⁵³³

Pártok	Algír	Orán	Constantine
AKP	–	–	–
SFIO	1	2	1
Radikálisok	1	2	5
MRP	–	1	1
RPF	8	3	2
PRL	–	–	1
független radikálisok	4	1	–
független köztársaságiak	1	3	7
függetlenek	–	1	–

Dólt betű: Az RPF-Unió pártjai.

Mint látható, a gaulle-isták népszerűsége ekkor nagyobb volt a „három tengerentúli megyében”, mint magában Franciaországban. Mindennek a legfőbb oka az, hogy a tömörülés – éppen algériai és gyarmati politikája miatt – a telepések körében általános elismertségnek örvendett. A telepések lapjai kiemelték, hogy az algériai franciák azokra adták a szavazataikat, akik elkötelezettek „földünk és intézményeink” megvédelmezése iránt, azokkal szemben, akik „nyíltan vagy titokban” fenyegetni akarják azt.

Az algériai RPF politikájának alaptétele Francia Algéria fenntartása volt. A mozgalom vezetése kijelentette, hogy de Gaulle nem fogadja el, hogy a legkisebb mértékben is veszélyeztessék ezt az elvet. Ugyanakkor a tömörülés algériai szekciói láttak lehetőséget arra, hogy javítsanak a muzulmánok oktatási rendszerének színvonalán, hiszen – mint mondták – ez Franciaország „civilizációs küldetése”. A mezőgazdaságban szorgalmazták, hogy azokat a termelési módszereket, amelyeket az európai telepések alkalmaznak, a fellahok is átvegyék. Szükségesnek tartották olyan iskolák létrehozását, amelyekben a fellahok elsajátíthatják a mezőgazdasági gépek használatát. (Arról ugyanakkor szót sem ejtettek, hogy milyen módon tudnának a hatalmas szegénységben élő muzulmán parasztok ilyen gépeket vásárolni.) Támogatták a kórházak és az egészségügyi intézmények számának a növelését, az úthálózat fejlesztését és a vidék bekapcsolását az elektromos hálózatba.

Amint azonban politikai síkra terelődött a szó, azonnal megmutatkozott az RPF konzervativizmusa. Vitába szállt még a második kollégium azon muzulmán képviselőivel is, akik feltétel nélkül elfogadták a francia jelenlétet. Reformjavaslatokra érzékenyen reagált. Mérsékelt mu-

⁵³¹ *Bulletin*, année 1950, période du 15 au 30 juin.

⁵³² *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. március 26.

zulmán képviselők azon kezdeményezésére, hogy a megyei és a városi önkormányzatokban egyenlő legyen a két közösség képviselőinek a száma, éles elutasítással válaszolt. „Jól átgondolták önök ezen reform közeljövőben történő bevezetésének súlyos következményeit? Mindez feltételezne egy bizonyos intellektuális és erkölcsi színvonalat, amelyet – és ezt önök is elismerik – a muzulmánok óriási többsége nem ér el. Éppen Franciaország civilizációs küldetése révén lehet majd emelni ezt a bizonyos színvonalat, ezért hát a reform azonnali bevezetése nem lehetséges, legfeljebb csak fokozatosan.” A mérsékeltek azon indítványát pedig, amely az intellektuális színvonal emelését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Algéria és Franciaország kapcsolatát „társult államok” viszonyává alakítsák át, az RPF egyszerűen lesöpörte. Erről hallani sem akart, hiszen álláspontja szerint az algériai megyék nem társult államot alkotnak, hanem „sajátosan franciák”, amelyek az anyaország részét képezik.⁵³⁴

A párt reformtervei azt célozták, hogy Francia Algéria megfelelő fejlődése érdekében szorosabbá tegyék az együttműködést az autochton elit és az adminisztráció között. A következő lépéseket irányozták elő annak érdekében, hogy a megújított Algéria még jobban integrálódhasson a francia környezetbe:

1. a közigazgatás szervezeti felépítését az őslakosok etnikai megosztottságához (arab–berber) kell igazítani;
2. olyan új francia–muzulmán közigazgatási hierarchiát kell kiépíteni, amely a régire alapul, de adaptálja az őslakos elit fejlődését. Ily módon „a törzsi és középkori” berendezkedést a „nyugati” fogja felváltani és így megvalósul a „modernizáció”;
3. a Főkormányzóság átszervezése hasonló szellemben;
4. a megyei és a muzulmán bíróságok reformja;
5. a szakmai képzés fejlesztése;
6. az észak-afrikai kétkezi munkaerő kiterjedtebb alkalmazása Franciaországban és magában Algériában is.⁵³⁵

Mint látható, a javasolt intézkedések egyáltalán nem nevezhetők „forradalmiaknak”, ami érthető: a legalitás kereteit szigorúan tiszteletben kívánta tartani az RPF, ebből engedni nem volt hajlandó.

Hasonlóképpen történt a közigazgatási reform esetében is. A párt egyes vezetői egyáltalán nem ellenezték a megyék átalakítását, hiszen – mint mondták – az aktuális berendezkedés

⁵³³ *L'Écho d'Alger*, 1949. március 20–28.

⁵³⁴ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1949. április 2.

még arra az időszakra megy vissza, amikor az Oszmán Birodalomhoz tartozó algíri régenség három nagyobb területi egységre tagolódott. Ennek a berendezkedésnek a túlhaladottságát már a 19. században is bizonygatták egyesek. A tömörülés úgy vélte tehát, hogy eljött az ideje „a francia megyék ésszerű és logikus” átszervezésének. Az átalakítást az ország etnikai összetétele alapján képzelték el. Úgy gondolták, hogy a megyék számának tükröznie kell az etnikumok számát, amit egyébként legalább tizenkettőre tettek. Ennek megfelelően tizenkét megyét hoztak volna létre, mégpedig úgy, hogy Constantine-t öt, Algírt négy, Oránt pedig három megyére osztották volna föl.⁵³⁶

1949. június 4-én az RPF Algír megyei tanácsa ülést tartott, amelyen számba vették a párt által elért eredményeket és a szervezeti fejlődés alakulását. Jól haladt a vállalati bizottságok szervezése, amelyek a szociális ügyekért felelős vezetők irányítása mellett működtek. Megállapította a testület, hogy sikerült megszervezni az egyetemistákat, a volt frontharcosokat és útjára indítani a mozgalom ifjúsági tagozatát is. Meg volt elégedve a csatlakozók számával és a befolyt tagdíjakkal, sőt még a muzulmán belépők számát is megfelelőnek tartotta, pedig az nem volt igazán magas, az AKP-vel és a SFIO-val össze sem lehetett hasonlítani.

Ezekben az években hasonló folyamatok játszódtak le a tömörülésen belül, mint az MRP-ben. Az európai tagok körében nyugtalanság lett úrrá amiatt, hogy az elmúlt két évben a véleményük szerint túl sok muzulmán lépett be a mozgalomba. Többen teljes újjászervezést tartottak szükségesnek. A tiltakozók követelték a párizsi vezetőség küldöttének, Murat-nak a távozását, akinek a szemére vetették, hogy nem elég körültekintő módon túlságosan sokat toborzott a muzulmánok között.⁵³⁷ Azt szerették volna elérni, hogy helyére a mozgalom egyik vezetőjét, André Achiryt helyezték, akinek a személye viszont az algériai tagok számára volt elfogadhatatlan. Képviselőjük, Dzsadun, az Algír megyei vezetőség tagja kijelentette, hogy amennyiben ez a helycsere megtörténik, akkor minden hittestvérét kilépteti az RPF-ből.⁵³⁸ A nézeteltérés lényege ugyanaz volt, mint a kereszténydemokratáknál. A francia tagság nem fogadta el, hogy a muzulmánok száma túl magas legyen a párton belül, mert félték attól, hogy ez esetleg engedményekhez fog vezetni a számukra. Ennek érdekében vitába szálltak a központi vezetéssel is, amelynek viszont nyilvánvalóan az volt a szándéka, hogy minél több tagja és potenciális szavazója legyen a tömörülésnek. Az európai tagság tehát – hasonlóan az MRP-hez – kétfrontos harcot vívott az

⁵³⁵ Uo., 1949. június 11.

⁵³⁶ Uo., 1949. június 18., július 9.

⁵³⁷ Az RPF-ben ezek a pártközpont által kinevezett megyei és regionális delegátusok rendelkeztek az igazi döntési hatalommal. Kinevezésük révén biztosították a központi hatalom érvényesülését mindenütt. JOHANCSIK, 1998. 24.

anyaországi vezetéssel és az algériai őslakos tagokkal. Rövidtávon ugyan sikerült érvényre juttatni kívánságaikat, ám a későbbi évek eseményei megmutatták, hogy a telepések rövidlátása mekkora hiba volt.

Annyiban jogos volt az európaiak félelme, hogy a mozgalom színeiben 1951 júniusában a parlamentbe bejutott muzulmán Bendzsellul a többi francia párt őslakos képviselőihez hasonlóan támogatta azokat a már ismert mérsékelt reformjavaslatokat, amelyeket az UDSR-es Kádi Abd el-Kader tett. Ugyanakkor viszont megfélemedtek arról, hogy ezek a muzulmán képviselők semmilyen körülmények között sem vonták kétségbe Franciaország szuverenitását, mindössze indítványaik révén még közelebb kívánták hozni Algériát az anyaországhoz, még szorosabbá akarták fogni a közöttük meglévő kötelékeket. Éppenséggel ez a konok elutasítás volt az oka annak, hogy 1954 után még a francia jelenlétet vakon elfogadó őslakos politikusok is elfordultak Franciaországtól és a felszabadító háborúhoz csatlakoztak. Belátták, hogy az adott kereteket, amelyekben biztosítva voltak a telepések privilégiumai, csak erőszakos módszerekkel lehet megváltoztatni.

Szeptemberben újabb jelét adták az európai tagok annak, hogy a kétfrontos harcot nem adják fel. Az RPF Constantine megyei vezetése azzal a kéréssel fordult a központi vezetőséghez, hogy zárja ki nemzetgyűlési frakciójából Bendzsellult, aki tiltakozott az ellen, hogy a párt parlamenti képviselői megtapsolták azt a képviselői felszólalást, amely az arab nyelvet oktató magániskolák hiábavalósága mellett érvelt. Másodsorban szinte szó szerint ugyanazt kérték, mint korábban az MRP-s kollegáik, hogy a pártvezetés addig ne alakítsa ki az álláspontját egyik Algériát érintő kérdésben sem, amíg az algériai szekciókkal nem konzultált. Végül pedig követelték, hogy a tömörülés lépjen fel az ellen a rendelet ellen, amely a korániskolák által kiadott diplomát egyenértékűnek ismeri el az érettségi bizonyítvánnyal és küzdjön annak elfogadtatásáért, hogy a szabadiskolákban kötelező legyen a francia nyelv oktatása, vagy legalább azért, hogy annak az intézménynek, amelyik nem oktatja a franciát, ne adjanak állami támogatást.⁵³⁹ Látható, hogy még a muzulmánoknak tett legenyhébb engedményeket sem tudták elfogadni az RPF telepes tagjai.

1951 elején a gaulle-ista mozgalmon belül is a közelgő választások jelentették a legfontosabb politikai témát. A kampány során olyan jelszavak is elhangzottak, amelyek a párt anyaországi tevékenysége alapján már jól ismertek voltak. Az RPF, amely elutasította a pártokra épülő

⁵³⁸ *Bulletin*, année 1950, période du 1er au 15 août.

⁵³⁹ Uo., année 1951, période du 15 au 30 septembre.

politikai berendezkedést, és a nemzeti összefogást mindenek fölé helyezte, Algériában is hasonló célokért küzdött. Azt hangoztatta, hogy el kell törölni a pártok közötti ellentéteket az algériai franciák minél szélesebb körű „tömörülése” érdekében, és azért, hogy fennmaradjon Franciaország szuverenitása. Kategorikusan leszögezte, hogy a különböző politikai csoportosulások „egyáltalán semmit sem jelentenek”. Kiadta a jelszót: ne legyenek pártok az algériai gyűlésben!⁵⁴⁰ Ebből a koncepcióból következett az, hogy – mint láttuk – már korábban is a politikai erők széles koalícióját hozta létre maga körül. Ezt most igyekezett kiterjeszteni a muzulmánokra is, akik közül nem egyet jelöltként el is indított a választásokon. Ezek a jelöltek teljes hűséggel viseltettek Franciaország iránt, és általában a franciák és az őslakosok minél szorosabb összefogására helyezték a hangsúlyt. A francia törvényekre úgy tekintettek, mint olyan eszközökre, amelyek megvédik őket. Rajongtak a francia kultúráért, civilizációért és iskolarendszerért, amelyet maradtalanul át szerettek volna venni.

Az RPF algériai vezetői nem feledkeztek meg bizonyos szociális intézkedésekről sem, amelyeket a hihetetlenül magas születési arányszámokkal indokoltak. Némelyik jelölt úgy vélte, hogy ezek a lépések elengedhetetlenek Algéria teljes integrációja érdekében. Volt, aki azt állította, hogy az ország fordulóponthoz érkezett: véget ért a felkészülés kora a civilizáció befogadására és most kezdődik a végrehajtás időszaka, amely minden algériainak „méltó életet fog biztosítani”. Sürgették a termelés és a termelékenység növelését, a lakosság jobb ellátása érdekében. Iskolaépítési programot javasoltak, amelynek révén javítani lehet az oktatás színvonalán. Követelményként fogalmazták meg, hogy elérjék az anyaországi életszínvonalat.

Politikai kérdésekről is szó esett, mégpedig a már megismert Chevallier-állásfoglalás kapcsán. Az alaptétel változatlan maradt: Algéria egyenlő Franciaországgal. Louis Lalanne képviselőjelölt így fogalmazott: „Végzetesnek tartok minden megosztási kísérletet. Franciaország olyan egység, amelyet nem lehet felosztani a meggyengítése nélkül.”⁵⁴¹ Ebből kiindulva az RPF algíri szenátora, Léon Muscatelli vitába szállt Chevallier azon javaslatával, hogy az algériai gyűlés némiképpen távolodjon el a párizsi nemzetgyűléstől, hogy az ottani pártcsatározásoktól függetlenül tudja kezelni Algéria *politikai* ügyeit. Ez a javaslat eredendően nem állt távol a gaulleistáktól, hiszen a pártok mellőzését régóta szorgalmazták. Az algériai gyűlés önállósodását azonban Muscatelli nagyobb veszélynek tartotta. Úgy vélte, hogy ez a szerv az ország gazdasági és pénzügyi feladatainak a kezelésére elég nagy felhatalmazást kapott és semmi szükség arra, hogy

⁵⁴⁰ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1951. január 1–15.

⁵⁴¹ *Le Journal d'Alger*, 1951. január 25.

a Nemzetgyűléssel párhuzamosan politikai szerepet is játsszon. Helytelennek tartotta azt is, hogy a két intézményt akár a legminimálisabb módon is szembeállítsák egymással. Chevallier azt is nehezményezte, hogy az anyaországi franciák nem érdeklődnek eléggé az algériai gondok iránt, amit viszont Muscatelli szenátor hamis képnek tartott. Úgy vélte, hiba azt sugallni az embereknek, hogy a franciák érdektelenek lennének Algéria iránt, mert ez esetleg veszélyes következtetések levonását eredményezheti. A szenátor ugyanakkor támogatta Chevallier-nek azt a kérését, amely az uniós politika folytatására vonatkozott.⁵⁴²

A választásokon egyébként semmiféle meglepetés sem történt. A távozó képviselők legnagyobb részét újraválasztották, így az algériai gyűlés összetétele alig módosult. Mindössze a távolmaradók magas száma aggasztotta a politikusokat. Jobboldali kommentárok kiemelték, hogy a nacionalistákra és a kommunisták „hamis internacionalizmusára” komoly csapást mértek a választók, ennek megfelelően a „kétfejű” szeparatizmus visszaszorulóban van. Tudni kell ugyanakkor, hogy ezeket a választásokat az MTLD – a csalások elleni tiltakozásul – bojkottálta. Viszont az is tény, hogy az AKP az első kollégiumban rengeteg szavazatot veszített, Algírban voksainak egyharmadától, másutt viszont egyenesen 90%-ától esett el.⁵⁴³ A korábbi tendencia tehát folytatódott, a kommunisták egyre kisebb befolyással rendelkeztek a francia lakosság körében. Kiemelendő, hogy a rossz eredmény a távolmaradók magas számával sem magyarázható, hiszen a kommunista szavazók fegyelmezettsége közismert volt, ők általában elmentek szavazni. Az európaiak egyértelműen és világosan a jobboldaliakra – legyen az uniós vagy független jelölt – voksoltak, mert bennük látták annak biztosítékát, hogy Algéria francia marad (független radikálisok: 7, radikálisok: 13, RPF-Unió: 32, a többi mandátumon az AKP, a SFIO, és az MRP osztott).⁵⁴⁴

A közelgő nemzetgyűlési választások előestéjén Algériába látogatott de Gaulle, aki beszédeket tartott a legtöbb nagyvárosban. A kampánya középpontjában az ismert gaulle-ista alkotmánymódosító követelések és a politikai helyzet állt. Algíri beszéde során körüljárta az országra leselkedő súlyos veszélyek következményeit, majd a következőképpen fogalmazott: „Algériának nincs jövője, amennyiben Franciaország nem teljesítheti a küldetését. Ezen a földön már túl sok bizonytalansággal találkoztunk. Itt Algírban jobban, mint másutt, az állam helyreállítása abszolút nemzeti, nemzetközi és emberi szükségszerűség.”⁵⁴⁵ Kárhoztatta a kormány tevé-

⁵⁴² *Le Rassemblement d'Algérie*, 1951. január 16–31.

⁵⁴³ *Le Journal d'Alger*, 1951. február 6.

⁵⁴⁴ *Année politique 1951*. 44.

⁵⁴⁵ *Le Journal d'Alger*, 1951. május 27–28.

kenységét azzal kapcsolatban is, hogy a kommunista veszély miatt Algéria „megvédelmezése érdekében eddig semmi sem történt”.⁵⁴⁶

Az európaiak és személy szerint de Gaulle között nem volt teljesen felhőtlen a kapcsolat, jóllehet az előbbieket támogatták az RPF politikáját. Ennek a látens ellentétnek az volt az oka, hogy a tábornok kiindulópontja Algériát illetően teljesen más volt, mint a telepéseké. De Gaulle elsősorban Franciaország nagyságát és nagyhatalmi rangját szerette volna visszaállítani, ehhez pedig Algéria csak eszköz volt a számára. Ezért követelte az anyaország jogainak maradéktalan érvényesítését a „három tengerentúli megyében”. Ahogy Jean Pompéi, az RPF Végrehajtó Bizottságának tagja kifejtette: „az algériai megyék birodalmi hatalmunk sarokkövét képezik, amelyektől nem válhatunk el. Ezt de Gaulle tábornok is megmondta: elengedhetetlen, hogy Algéria francia maradjon.”⁵⁴⁷ A telepéseknek viszont Francia Algéria jelentette a végcélt, minden egyéb csak másodlagos volt a számukra. Talán a kiindulópontok másságából következik a két fél eredendő ellentéte, bizalmatlansága a másik iránt, ami a kezdet kezdetétől, már 1940-től fennállt. Úgy is felfogható a kérdés, hogy az 1945 utáni évek olyan történelmi időszakot jelentettek, amikor de Gaulle nagyhatalmi törekvései és az európaiak integrációs ambíciói egybevágtak, jóllehet a kitűzött célok nem egyeztek meg. Ennek megfelelően a tömörülés népszerű volt ebben az időszakban.⁵⁴⁸ De hogy mennyire nem volt azonos a két fél végső célkitűzése, azt tökéletesen mutatja, hogy 1958 után, amikor de Gaulle köztársasági elnökként belátta, hogy az algériai háború hátráltatja Franciaországot a nagyhatalmi rangja visszaszerzésében, azonnal döntött: a telepések érdekeivel szögesen ellentétes módon hozzájárult Algéria függetlenségéhez.

A választások eredményei az első kollégiumban

A nemzetgyűlési választások egyértelművé tették azokat a pártpreferenciákat, amelyek már eddig is jellemezték az algériai politikai helyzetet. A legutóbbi, az 1946-os választásokhoz képest a baloldal egyértelműen visszaszorult, mind a kommunisták, mind a szocialisták veszítettek man-

⁵⁴⁶ *Année politique 1951*. 129.

⁵⁴⁷ *Le Rassemblement d'Algérie*, 1950. január 21.

⁵⁴⁸ Annie Rey-Goldzeiguer úgy látja, hogy a tábornok és a telepések egyfajta „kölcsonös segítségnyújtási” paktumot kötöttek. De Gaulle-nak szüksége volt az algériai lobby parlamenti támogatására, az utóbbiak ugyanakkor hajlandók voltak a bizalmukat abba a politikai erőbe helyezni, amelyik Algériára és a birodalomra támaszkodva akarta helyreállítani a meggyegült Franciaország nagyhatalmi rangját. REY-GOLDZEIGUER, 2001. 318.

A pártok politikai küzdelmei 1948–51 között

dátumaik számából (kettőt, illetve egyet).⁵⁴⁹ Különösen sokat veszített az MRP, amely mint a kormány meghatározó ereje, az alaptörvény asszimilációs politikáját folytatta: az első kollégiumban nem jutott mandátumhoz. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a jobboldal megerősödött, s különösen azok az erők, amelyek annak idején elutasították a szerves alaptörvényt. A liberálisok listája győzelmet aratott, főleg Algír megyében, ahol hatból négy helyet szereztek meg (47%). Őket támogatta de Gaulle is, aki Algírban a választások előtt olyan kijelentést tett, hogy két vagy három mandátum megszerzése már nagy siker lenne a számukra.⁵⁵⁰ Constantine-ban a választók elsősorban a radikálisokat támogatták, akik így szintén kiugró eredményt értek el.

Győztes képviselőjelöltek az első kollégiumban (összesen tizenöt)⁵⁵¹:

<u>Pártok</u>	<u>Algír</u>	<u>Orán</u>	<u>Constantine</u>
AKP	Pierre Fayet	Alice Sportisse	–
SFIO	–	Maurice Rabier	–
RGR	–	–	René Mayer, Paul Pantaloni, Jules Valle
MRP	–	–	–
Algériai Unió	Adolphe Aumeran	François Quilici	–
RPF és függetlenek	Georges Blachette, Colonna d'Istria, Marcel Ribère, Marcel Paternot	Fouques Duparc	Haumesser
UNIR	–	Roger de Saivre	–

⁵⁴⁹ Ez azonban még mindig nem jelentette azt, hogy a kommunista párt támogatottsága megszűnt volna. Az első kollégiumban megszerzett 21% csak kevéssel maradt el az anyaországban elért 25,9%-os eredménytől. ALLEG, 1981. 311.

⁵⁵⁰ BARBIER, 1995. 101.

⁵⁵¹ *Le Journal d'Alger*, 1951. június 19.

Politikai célkitűzések és az európai lakosság 1951–1954

Az 1951. júniusi választásokon jobbratulódás következett be a francia belpolitikában, de ezzel a rendszer nem lett stabilabb. Franciaországnak a gyarmatain is rendkívül komoly kihívásokkal kellett szembenéznie. Algéria európai lakosságának a helyi nacionalizmustól való félelmei fel erősödtek, amihez hozzájárult a dekolonizáció felgyorsulása Egyiptomban, valamint a tunéziai és marokkói feszültség megnövekedése. A belpolitikai küzdelmeket ezek a folyamatok határozták meg.

Az AKP mint a nacionalista egység élharcosa

Az 1951. júniusi parlamenti választások során a második kollégiumban ismételtén elkövetett törvénytelenések⁵⁵² oda vezettek, hogy a nemzeti pártok végre belátták az egységes fellépés fontosságát. Ebben az AKP-nak döntő szerepe volt, hiszen évek óta szorgalmazta a közös front megteremtését, amelyet július 8-án a Központi Bizottság levélben javasolt a nacionalistáknak. A KB határozatában megismételte a párt már ismert céljait: Alkotmányozó Nemzetgyűlés megválasztása, felelős algériai kormány létrehozása és Algériai Demokratikus Köztársaság kikiáltása.

„Az algériai front a szabadságjogok védelméért és tiszteletben tartásáért” végül július 25-én alakult meg a kommunista párt, az UDMA, az MTLD és az ulemák részvételével. Augusztusi programjában követelte a szavazási szabadság biztosítását a második kollégiumban, a lelkiismereti, a vélemény-, a sajtószabadságot és a gyülekezési jogot, a politikai elitéltek szabadon bocsátását és az iszlám vallás ügyeibe a hatóságok által történő beavatkozások megszüntetését.⁵⁵³ A front szervezeteiben a résztvevők arányosan képviseltették magukat, tömegtüntetéseket, tiltakozó akciókat és sajtókonferenciákat tartottak. A program azonban szükségszerűen csak minimális célkitűzéseket fogalmazhatott meg, ami eleve kizártta tette, hogy a tömegek magukévá tegyék. Amikor az AKP októberben részt vett a megyei önkormányzati választásokon, a nacionalisták ismét megvonták tőle a bizalmukat (pedig a KB szeptember 9-i határozata értelmében a kommunisták egységfrontos jelölteket akartak indítani), hiszen a front éppen a választási csalások elleni tiltakozás miatt jött létre. Az MTLD és az UDMA bojkott-felhívásának egyébként a muzulmán

⁵⁵² Részletesen lásd: KADDACHE, 1980. 865–870. Csak egy példa: az egyik Algír melletti vidéki településen a következő hivatalos adatokat tették közzé a második kollégiumot illetően: MTLD: 0 szavazat, AKP: 0, UDMA: 0, az adminisztráció jelöltje: 800, miközben a választásra jogosultak száma mindössze 500 volt... ALLEG, 1981. 273.

⁵⁵³ SIVAN, 1976. 185.

lakosság engedelmeskedett is, a részvétel nem érte el a 30%-ot.⁵⁵⁴ Az ellentétek kiéleződtek, az egység jóvátehetetlen módon megbomlott. A front végül 1953 nyarán szűnt meg. A közös fellépés a kommunisták maximális integrációját jelentette a nemzeti mozgalomba, aminek a teljes kiteljesedését a pártnak a két népközösség viszonyáról alkotott különböző felfogása akadályozta meg.

Egészen 1958-ig az algériai nemzet az FKP számára nem létezett. Mint láttuk, Thorezék „formálódó nemzetről” beszéltek, amely minden Algériában élő népet magában foglal. Ugyanakkor történt már utalás arra is, hogy az AKP hogyan látta az algériai nemzet kérdését. A „formálódó algériai nemzet” felfogása ugyan már eltűnőben volt, a nacionalistáktól mégis élesen elütő módon foglaltak állást ebben az ügyben. Az AKP úgy látta, hogy a franciák egyszer majd szerves részét fogják képezni az őslakos tömegeknek, a két közösség pedig együtt fogja létrehozni azt a „modern nemzetet, amely nem lesz sem arab, sem francia, sem berber, hanem egészen egyszerűen algériai”. Ez az algériai nemzet „két civilizáció, a nyugati és a keleti különböző etnikai elemeinek összeolvadásából” fog megszületni.⁵⁵⁵

Az egész probléma mögött az a kérdés húzódott meg, hogy mi legyen az európai lakosság sorsa a függetlenség után. A kommunisták úgy ítélték meg, hogy „az európai eredetű algériai kisebbség rendkívül fontos szerepet játszott és fog játszani az ország fejlődésében”, míg a nacionalista politikusok, különösen a messzalisták azt hangoztatták, hogy az egymillió európai jelenléte a gyarmati rendszernek köszönhető, amely ezt a népességet az algériai lakosságon kívül helyezte el és föléemelte. Nem voltak hajlandók elismerni azt, hogy a telepések az algériai nép részét képeznék, mert nem képezték részét az arab-muzulmán kultúrának sem. Úgy vélték tehát, hogy az európaiak integrálása nem szükségszerűség, az csak az őslakosok jóakarátán múlik. Az eltérő koncepciókra világít rá az, hogy az „algériaiak” elnevezés a nacionalisták számára csak a muzulmánokat, míg a kommunisták számára az összes lakost jelentette, beleértve a franciákat is. A telepéseket a nacionalista sajtó általában „algériai franciáknak” vagy „francia kisebbségnek” nevezte, akik szemben álltak a „született algériaiakkal”.⁵⁵⁶ Ezzel szöges ellentétben állt az AKP-től jobbra álló francia pártok koncepciója, amely az alkotmánnyal és a szerves alaptörvénnyel összhangban nem ismert más állampolgárságot Algériában, csak a franciát.

A kommunisták hagyományos társadalmi bázisaik (vasutasok, dokkmunkások, bányászok, városi közlekedési dolgozók és a közszolgáltató vállalatok munkatársai) mellett egyre erő-

⁵⁵⁴ J. NAGY, 1995. 154–156.

⁵⁵⁵ SIVAN, 1976. 197–198.

teljesebb propagandát folytattak ebben az időszakban a vidéki lakosság soraiban is. A fő kormányzósági jelentések arról számolnak be, hogy a mintegy kétmillió paraszt (ebből 760.000 földnélküli, 500.000 napszámos, 275.000 idénymunkás, akik elsősorban a szőlőültetvényeken dolgoztak, további 500.000 pedig földbirtokkal rendelkező fellah⁵⁵⁷) egyre fogékonyabb volt a kommunista propagandára és növekvő számban vett részt az AKP rendezvényein. Nem véletlen, hogy a francia kommunisták is mind komolyabb figyelmet szenteltek ennek a társadalmi csoportnak. Erre kiváló példa az FKP 1954. január 29-én tartott „bérkövetelési napja”, amelyen nagyon hangsúlyos szerepet kapott az a követelés, miszerint az algériai dolgozók számára teljes mértékben alkalmazzák a szociális törvényeket. Ugyancsak követelték a mezőgazdasági munkások bérének felemelését is.⁵⁵⁸

Ezzel egy időben a pártot elkezdte elhagyni az európai tagsága,⁵⁵⁹ amelyet erős befolyása alatt tartott a telepések sajtója is. A kilépések száma különösen 1952 közepétől emelkedett meg. Korábban is tapasztalható volt, hogy komoly problémát jelentett a született franciák számára a függetlenségi követelések támogatása. Miután azonban a pártvezetés kitarzott az önállóság mellett (Lárbi Buhali főtitkár 1952. január 13-án személyesen fordult az algériai franciákhoz, hogy csatlakozzanak az algériai nép harcához és küzdjenek a „nemzeti függetlenségért”), egyre több európai lépett ki a pártból, ezzel párhuzamosan pedig a szervezet támogatottsága is tovább csökkent az első kollégiumban. Az 1952 elején tartott helyi választásokon a fél évvel korábban tartott parlamenti választásokhoz képest az AKP csak Algír megyében mintegy 50%-ot veszített a szavazatai számából az első kollégiumban.⁵⁶⁰ A későbbi politikai választások (helyhatósági választások 1953 tavaszán, az algériai gyűlés megújítása 1954 februárjában) újabb és újabb bizonyítékait jelentették a kommunista térvésztesnek. Ez egyértelműen arra vezethető vissza, hogy az algériai franciák körében népszerűtlen volt a párt kitartó függetlenségpárti irányultsága és a tunéziai eseményekkel kapcsolatos magatartása. Azok, akik korábban azért szavaztak a kommunista pártra, mert az ellenállási mozgalomban játszott szerepe miatt a valódi patriotizmus, vagyis a maghrebi francia túlsúly megmaradásának a képviselője volt, vagy mert igazságosabb társadalmi viszonyokat szerettek volna, most attól való félelmükben, hogy a zavargások Algériára is áttérjednek, elfordultak a párttól. A baloldali érzelmű vagy kommunista európaiak megválaszolhatat-

⁵⁵⁶ Uo., 1976. 198–199.

⁵⁵⁷ *Bulletin*, année 1951, période du 1er au 15 décembre.

⁵⁵⁸ *A Francia Kommunista Párt története*, 341.

⁵⁵⁹ Az ötvenes évek elején az AKP taglétszáma tizenkét–tizenötezer fő volt. J. NAGY, 2000, 114.

⁵⁶⁰ *Bulletin mensuel d'Information*, janvier 1952, Préfecture d'Alger, AOM, GGA 11H63 (a továbbiakban: *Bulletin mensuel*).

lan kérdéseket vetettek fel (mi lesz velünk a független Algériában, lesznek-e egyáltalán jogaink?), amelyekre megnyugtató válaszokat sehonnán sem kaptak. Eközben az őslakosok azért léptek be a pártba, mert az kitartó nacionalista politikát folytatott és keményen támadta a gyűlölt adminisztrációt. (A második kollégiumban a helyzet mit sem változott, a hatósági beavatkozások megismétlődtek. Még a balközép irányultságú *Le Monde* is elismerte, hogy „a második kollégium megválasztott képviselőinek a fele, de lehet, hogy kétharmada csak saját magát képviseli”.⁵⁶¹) Ezeket az egymással gyökeresen ellentétes törekvéseket lehetetlen volt összeegyeztetni. Súrlódások keletkeztek az őslakos tagság és az európai pártvezetők között az alapszervezetekben és egyre gyakoribbá vált, hogy az arab többségű körzetek pártrendezvényein franciaellenes jelszavak hangzottak el, ami persze hamar eljutott az európai kommunisták fülébe is. Még egyes pártvezetők is elismerték, hogy ez utóbbiak félnek. Vannak olyanok, akik szerint a párttagság ily módon az egész gyarmati társadalom leképezése volt kicsiben.⁵⁶²

Az is általánossá vált, hogy az európai szakszervezeti aktivisták a kommunista befolyás alatt álló CGT-ben csak a gazdasági-szociális követeléseket voltak hajlandók támogatni, a politikaiakat nem. Nem véletlen, hogy az AKP az európaiak körében a gazdasági-társadalmi, a muzulmánok körében pedig a nemzeti követelésekre helyezte a hangsúlyt. A negyvenes évek végétől egyre több őslakos lépett be a szakszervezetbe, ezzel párhuzamosan viszont mind több európai aktivista lépett ki, pedig a munkáspártok mindegyike előírta, illetve elvárta tagjaitól a szakszervezeti mozgalomban való részvételt.⁵⁶³ Az európai dolgozók, akiket erősen befolyása alatt tartott a kolonialista propaganda, tudatában voltak annak, hogy egyedül a CGT küzd a követeléseik elfogadtatásáért és védi meg az érdekeiket, de mégsem csatlakoztak hozzá, mert „az már arabná vált”. Ezeket az ellentéteket a vezetés is felismerte. Ahogy André Ruiz, a szakszervezeti mozgalom egyik ismert vezetője egyik 1953-as cikkében fogalmazott, a szakszervezeti mozgalom egységét leginkább bizonyos magukat „kereszténynek vagy függetlennek” nevező mozgalmak „kolonialista és rasszista” akciói fenyegetik. „A főleg az európaiak magatartására jellemző faji megkülönböztetés súlyosan nehezedik a munkásokra. Ez nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy rossz irányba terelje őket, és zavart keltsen a körükben. Az egységet leginkább a faji megosztottság fenyegeti. A munkáltatók éppen erre számítanak, mert mindent megtesznek a szakszervezetek megosztása érdekében. A nagybirtokos telepések tulajdonában lévő sajtó hosszú ideje terjeszti a rasszista ideológiát, amely végzetes rombolást végez számos európai munkás

⁵⁶¹ *Le Monde*, 1952. április 3.

⁵⁶² SIVAN, 1976. 212–216.

gondolkodásában.”⁵⁶⁴ Az algériai franciák kilépése egyébként már a constantine-i felkelés után megkezdődött. Ezzel azt kívánták jelezni, hogy nem értenek egyet azzal a politikai fordulattal, amelyet az AKP végrehajtott, és amelyet a CGT is támogatott, hiszen programjuk az antikolonializmusra és az imperializmus elleni harcra épült. Ahogy Pierre Fayet kommunista képviselő 1948 januárjában egy szakszervezeti gyűlésen fogalmazott: „A hatalomnak meg kell értenie, hogy a muzulmán lakosság vágya a nemzeti függetlenség. Amint a múltban, úgy a jövőben is a szakszervezeti mozgalom két, egymástól elválaszthatatlan célért küzd: a kenyérért és a szabadságért.”⁵⁶⁵ S valóban, a szociális probléma legalább olyan égető gond volt, mint a függetlenség. Maga Léonard fő kormányzó is elismerte ezt egy 1953. májusi nyilatkozatában: „Napjainkban a fiatalok legnagyobb része rendkívül nehezen talál rendszeres munkát, és azt lehet mondani, hogy Algériában legalább egymillió ember él az anyaországban vendégmunkásként dolgozó rokonaik hazautalásaiból.”⁵⁶⁶

A nacionalizmus egyre nagyobb térnyerésével a szakszervezet előtt is újabb lehetőségek nyíltak. 1950-ben, amikor a hatóságok letartóztatták az MTLD félkatonai Különleges Szervezetének (OS) vezetőit, a CGT követelte a bebörtönzöttek szabadon engedését, a bírósági tárgyalásuk alatt pedig sztrájkokat szervezett például az oráni és a bône-i kikötői dokkmunkások körében. A letartóztatottakat egyébként a rendőrök megkínózták, hogy információkat nyerjenek tőlük. Ez egyáltalán nem volt új jelenség a gyarmati hatóságok gyakorlatában, korábban Indokínában, Madagaszkáron, Marokkóban és Tunéziában is igen elterjedtek voltak ezek a módszerek. Azt, hogy Algériában is általános volt a letartóztatott nacionalisták megkínzása, jól mutatja Naegelen fő kormányzó 1949 októberi, a prefektusoknak címzett körlevele, amelyben betiltotta az erőszak alkalmazását mint „vizsgálati módszert”. A körlevél ellenére azonban a kínzások továbbra is folytatódtak.⁵⁶⁷

A CGT ugyancsak részt vett abban a nagyszabású sztrájkfelhívásban, amelyet az AKP és az MTLD adott ki 1952 júniusában, Messzali Hadzs letartóztatása és Algériából való száműzése elleni tiltakozásul. (A kommunista párt európai tagsága viszont gyakorlatilag bojkottálta ezt a sztrájk sorozatot.) Ezekben az években egymást követték a mezőgazdasági dolgozók által lefolytatott sztrájkok, amelyekben a szakszervezetek is részt vállaltak. A beszámolók szerint ilyenkor gyakran léptek fel a rendfenntartó erők erőszakkal, a földbirtokos telepesek pedig felfegyverzett

⁵⁶³ JOHANCSIK, 1998. 28.

⁵⁶⁴ TALEB BENDIAB, 1983. 107–108.

⁵⁶⁵ Uo., 81.

⁵⁶⁶ Uo., 107.

kis csapataikkal segítették őket. Amellett, hogy sokszor lőttek a sztrájkolókra, az is előfordult, hogy fegyverrel kényszerítették munkásaikat a sztrájk befejezésére. Ezek alapján nem tekinthető véletlennek, hogy az algériai háborúban éppen a vidékre és a parasztságra támaszkodott a felszabadító hadsereg és az FLN. Az antikolonialista állásfoglalások ugyanakkor eltávolították az európaiakat a szakszervezettől. Sokuk a status quo híve volt és csak olyan reformokat támogattak, amelyek nem érintették a gyarmati rendszer alapjait. 1954-ben a CGT-nek mintegy hatvanezer tagja volt, ezek közül több mint harmincezer volt muzulmán (60%).⁵⁶⁸

Ez ellen a folyamat ellen egyébként az AKP láthatólag nem is próbált meg fellépni. Az 1952. február 21–23. között megtartott algíri kongresszusán kitarított a korábbi politikai célok mellett, annak ellenére, hogy így további térvesztésre számíthatott az európaiak körében. A felszólalók a nemzeti függetlenségért, a kolonializmus bukásáért és a frontpolitika megerősítéséért folytatott harc szükségességét hangsúlyozták, továbbá szolidaritásukat fejezték ki a tunéziai nacionalistákkal, valamint minden „elnyomott néppel”. A szuverén algériai nemzetgyűlés megválasztásakor továbbra is elfogadták – ideiglenes jelleggel – a két kollégium elvét, a független Algériai Köztársaságnak pedig – „A nemzeti önállóság egyetlen útja” című zárónyilatkozat szerint – Franciaországgal az egyenlőség elvén alapuló „szabad kapcsolatokat” kell kialakítania gazdasági és kulturális téren egyaránt.⁵⁶⁹ A párton belüli „arabosítás” tükrözte azt a folyamatot, amelynek során az AKP egyre távolabb került a francia lakosságtól. A kongresszuson megválasztott új Központi Bizottságban a tizenhét európai mellett már harminchét muzulmán foglalt helyet, az európai kádereknek pedig kötelezővé tették az arab nyelv elsajátítását. A vezetők egyébként úgy ítélték meg a belpolitikai helyzetet, hogy Franciaországban és Olaszországban a kommunisták két éven belül átveszik a hatalmat, Algériában pedig ezek után – a lenini tanoknak megfelelően – egy második forradalomra is szükség lesz, amely a születő köztársaság burzsoá jellegét a proletariátus javára fogja majd átalakítani.

Az AKP a Nemzetgyűlésben is következetes nacionalista politikát folytatott. 1953 márciusában indítványozta, hogy töröljék el a büntető törvénykönyv 80. cikkelyét, amely a francia területeken az autonómiára törekvő mozgalmakat sújtotta, és amelyet a leggyakrabban alkalmaztak az algériai nacionalista pártokkal szemben, ha azok függetlenségi tüntetéseket szerveztek.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Raphaëlle BRANCHE: *La torture et l'armée pendant la guerre d'Algérie 1954-1962*. Paris, 2001. 28–32.

⁵⁶⁸ TALEB BENDIAB, 1989.

⁵⁶⁹ *Bulletin mensuel*, février 1952.

⁵⁷⁰ *Rapport mensuel*, mars 1953, AOM, GGA 11H65. Ez a követelés annál is inkább indokolt volt, mert az 1939-ben hatályba léptetett rendelkezés ellenkezett az Egyesült Nemzetek chartájának több pontjával és magának a IV. Köztársaság alkotmányának bizonyos cikkelyeivel is. ALLEG, 1981. 303.

Az indítványt elutasították. Az AKP legfontosabb célja azonban továbbra is a nacionalista egységfront újjáalakítása és működtetése volt. 1946 nyara óta ezt tartotta az elsődleges feladatának, s a Központi Bizottság még 1953 decemberében is felújította az erre vonatkozó, már addig is rendszeresen elhangzó felhívását. A front újjáalakítására azonban az MTLD belső problémái, valamint a nacionalistáknak a kommunistákkal szembeni tartós bizalmatlansága miatt már nem kerülhetett sor.

Algériai politikájában az FKP kissé óvatosabb volt, mint az AKP. Gyakran előfordult, hogy a nacionalista mozgalmaknak a „következetes forradalmi elvek” teljes hiányát vetette a szemükre, ami persze hozzájárult a nacionalisták és a kommunisták közötti bizalmatlanság fennmaradásához. Az FKP használta ugyan az „algériai francia megyék autonómiája” vagy az „algériai személyiség” kifejezést, de nyilatkozataiban gondosan kerülte az „algériai függetlenség” jelszavát. A párt egyik prominens politikusa, Léon Feix írta a következőket: „Az FKP mindig is arra törekedett, hogy a gyarmati népek megkapják a szabad önrendelkezés jogát. Ez a jog jelentheti akár az anyaországtól való elszakadás jogát is. De vajon szükségszerűen azt jelenti-e? Egyáltalán nem. Lenin azt tanította, hogy az elszakadás joga nem egyenlő az elszakadás kötelességével. Pártunk az egyetlen olyan párt, amely nem szétválasztja, hanem felbonthatatlannak tartja a valódi patriotizmust és a proletár internacionalizmust.”⁵⁷¹ Ez a magatartás csúcsosodott ki az FKP 1954. novemberi állásfoglalásában, amelyben a felszabadító háború első eseményeit „kalandorságnak” és „egyéni terrorista cselekedeteknek” nevezte. A nacionalista FLN és módszerei iránti gyanakvás és bizalmatlanság évekig fennmaradt, amit még az is tetézett, hogy ekkoriban a kommunisták minden erejüket és figyelmüket a nyugatnémet újrafegyverkezés megakadályozására, s nem a számukra másodlagos Algériára fordították.⁵⁷²

A szocialista politika alakulása a gyarmati válságok nyomán

Az 1951. nyári választások kedvezőtlen eredményei többeket önkritikára készítettek a SFIO-n belül. André Bidet elnökségi tag például azt írta szeptember 19-én, hogy „a második kollégiumban az adminisztráció jelöltjeit olyan hatalmas többséggel választották meg, hogy a csalás szembeszökő. Ami Algéria esetében az igazán súlyos dolog, az az, hogy az őslakosok és a franciák

⁵⁷¹ CHEBEL D'APPOLLONIA, 1991. 237–238. Ez az érvelés már a második világháború kitörése előtt megjelent. Maurice THOREZ: *Rapport au IXe Congrès du PCF*, décembre 1937. Idézi: ALLEG, 1981. 241.

⁵⁷² COURTOIS – LAZAR, 1995. 299–300.

között egyre szélesebb szakadék tátong.” A veszélyek közé sorolta még Bidet a nacionalista egységfront létrejöttét. Az elnökség ülésén felmerült annak az ötlete, hogy alakítsanak helyi szocialista pártot, ami az asszimilációról való fokozatos lemondás és a társulás felé való elmozdulás jeleként értékelhető.⁵⁷³

Augusztus folyamán a párt kezdeményezte az ún. déli területek átszervezését és erről törvényjavaslatot nyújtott be a Nemzetgyűlés számára. Három új járás létrehozását javasolták Ain Szefra, Laguat és Tuggurt székhellyel, amelyek Algír, Orán és Constantine megyékhez tartoztak volna. Ezekon kívül további két járás kialakítását javasolták Nyugat- és Kelet-Szahara elnevezéssel, Béni Abbesz és Uargla központtal.

A későbbiekben a figyelem elterelődött Algériáról és a forrongó Tunéziára és Marokkóra helyeződött át.⁵⁷⁴ 1952 januárjában Musztafa Benbahmed képviselő az egyik constantine-i pártgyűlésen bejelentette, hogy Párizsba való visszatértekor javasolni fogja egy SFIO-delegáció kiküldését Tunéziába, amelynek a feladata a tájékozódás lesz és annak felderítése, hogy a hatóságok megtorló intézkedései nem voltak-e túlságosan súlyosak, illetve, hogy voltak-e – az 1945. májusi Constantine megyei eseményekhez hasonlóan – ártatlan áldozatok. A delegációnak az esetleges felelősöket is meg kellett volna neveznie.⁵⁷⁵ A SFIO algériai tagozatai alapvetően más-hogy viszonyultak a tunéziai problémához, mint a jobboldali pártok. Még ugyanezen a gyűlésen Benbahmed elítélte az RPF állásfoglalásait a tunéziai kérdést illetően és nem értett egyet azzal a levéllel, amelyet Haumesser, az RPF constantine-i képviselője a többi algériai képviselőnek küldött. A gaulle-ista politikus arra szólította fel a kollegáit, hogy közösen juttassanak el egy memorandumot a miniszterelnöknek, amelyben tudtára hoznák a tunéziai események által a megyében kiváltott nyugtalanságot és követelnék „minden szükséges intézkedés megtételét a francia pozíciók örökkévalóságának biztosítása érdekében”. Az aláírók kijelentették továbbá, hogy „nem fogadják el azt, hogy Fezzán elhagyása után sor kerülhessen Franciaország visszavonulására Tunéziából, Marokkóból és talán nemsokára Algériából is”.

A szocialista párt egyre keményebb ellenzéki magatartást tanúsított a kormányzat észak-afrikai politikáját illetően és a problémák tárgyalásos úton való rendezését követelte. Indokína kapcsán pedig a katonai költségvetés lefaragását szerette volna elérni, mert itt is a békés megoldást tartották az egyedül üdvözítőnek.⁵⁷⁶ Az európai lakosság nagy többsége a SFIO-nak ezeket

⁵⁷³ PERVILLÉ, 1987.

⁵⁷⁴ A tunéziai és a marokkói eseményekről részletesen lásd: J. NAGY, 1995. 191–209.

⁵⁷⁵ *Rapport mensuel*, janvier 1952.

⁵⁷⁶ *Année politique 1953*, 29.

az állásfoglalásait időszerűtlennek és helytelennek tartotta és ebben a kérdésben (is) a jobboldalt támogatta, különösen a határhoz legközelebb fekvő és ennek megfelelően a gerillaharc áterjedésének leginkább kitett Constantine-ban.

A szocialistákról összességében elmondható, hogy politikájuk sem az őslakosokat, sem az európaiakat nem elégítette ki igazán. Éveken, évtizedeken keresztül az ember felszabadítását hirdették „a tőke igája” alól, de sohasem beszéltek a gyarmatosított egyénről, annak felszabadításáról. A kapitalizmusnak tulajdonítható „fogyatékoságai” ellenére a gyarmatosítást világméretű jótételnek tartották, és nem fogadták el a gyarmati népek függetlenségét. A bennszülött kérdést szinte kizárólag szociális problémaként fogták föl és minden nacionalista megközelítést kizártak. 1951 után szinte egyáltalán nem foglalkoztak az algériai kérdéssel. Azt remélték, hogy a szocialista elvek elegendőek lesznek a nacionalizmus feltartóztatására és visszaszorítására. Elégésnek gondolták a szociális és gazdasági reformokat is. A nemzeti pártokhoz való viszonyukat hol a nyílt ellentét, hol pedig a megértés, sőt időnként az egyetértés jellemezte. A szocialista politikai azonban nem jutott el odáig, hogy a nacionalista követeléseket magáévá tegye.⁵⁷⁷

Az MRP az ötvenes évek első felében

Ezekben az években a párton belüli viták nem szűntek meg, sőt a gyarmati problémák sokasodásával csak elmélyültek. Az indokínai háború kilátástalansága a jobbszárnyat erősítette meg, amely antikommunista jelszavakat hangoztatva a gyarmatok megtartása mellett érvelt. Tunéziában és Marokkóban Schuman külügyminiszter próbálkozásai ellenére a legkonzervatívabb körök (a radikális René Mayer és az MRP-s Bidault) nyomására⁵⁷⁸ ejtették a tárgyalások lehetőségét. 1953 májusában még maga Schuman is kolonialista szellemben nyilatkozott pártja kongresszusán: „Minden bátorságunkat össze kell szednünk, hogy szembe tudjunk nézni az észak-afrikai problémákkal. Ismét kézbe kell venni az afrikai politikát, mert nem szabad hagyni, hogy a dolgok teljesen kicsússzanak a kezünk közül.”⁵⁷⁹ A körülmények hatására a kereszténydemokraták 1954 nyarán mégis támogatták Mendès-France miniszterelnök liberális politikáját Tunéziával kapcsolatban. Algéria ugyanakkor alig hallatott magáról, szomszédaihoz képest a kormány szá-

⁵⁷⁷ BESSIS, 1997. 104.

⁵⁷⁸ 1951. december 21-én Mayer és Bidault követelték Franciaország szuverenitásának fenntartását Észak-Afrikában, gyarmati művére hivatkozva. ld.: SIRINELLI, 1992. 151.

⁵⁷⁹ POIDEVIN, 1988. 102.

mára jóval kevesebb gondot okozott. Az adminisztráció minden zavar nélkül folytatta a választási csalások és nyomás gyakorlatát, amivel végképp eljátszotta a bennszülött lakosság bizalmát.

Az algériai viszonyok szinte teljes változatlanságát tükrözik azok a célkitűzések, amelyeket a kereszténydemokrata politikusok 1951 után megfogalmaztak. Ezek a célkitűzések semmit sem változtak az évek során, ami azt bizonyítja, hogy semmi sem valósult meg belőlük. Ezt tükrözi az a tény is, hogy 1954-ben, az algériai háború előestéjén még mindig arról folytak a viták, hogy miként lehetne az alaptörvény rendelkezéseit végrehajtani.⁵⁸⁰ Ugyanakkor mindez az MRP Algéria-politikájának csődjére is utal: a párt képtelen volt egyetlen valamirevaló reformot is elfogadtatni. Érdekes módon ebben nemcsak a még tőle is jobbra álló Francia Algéria-pártiak vagy szélsőséges telepések, hanem saját algériai szekcióinak az európai tagsága akadályozta meg.

1952 áprilisában a már ismert Catrice abbé Algériába látogatott. Bône-ban a helyi párt-szervezet arra kérte a Francia Unió parlamentjének képviselőjét, hogy tolmácsolja az MRP Nemzeti Tanácsának a radikális nacionalista Messzali Hadzsnak a megyében tett körútja miatti tiltakozását. Az anyaországból érkezett abbé azzal utasította el a közvetítőszeret elvállalását, hogy ő nem foglalkozik politikai ügyekkel, hiszen pap.⁵⁸¹ Az eset alapján nem tűnik úgy, mintha a mozgalom algériai és franciaországi szárnya közeledett volna egymáshoz. Ugyanakkor érdekes az, hogy az ezzel egy időben tartott Constantine megyei tanácskozáson a helyi vezetőség tagjai közé választottak több muzulmán politikust is, köztük Ben Ali Sérifet és Bensenuf el-Hasemit.

A májusban tartott VIII. pártkongresszus zárónyilatkozatának Algériával foglalkozó fejezete a következő célokat tűzte ki: új megyék létrehozása annak érdekében, hogy az etnikai sajátosságokat jobban tiszteletben tartásuk, a teljes jogú önkormányzatok rendszerének kiterjesztése a vegyes közigazgatású körzetek megszüntetésével és a jelenlegi választási rendszer helyett egy olyan kétszintű szisztéma meghonosítása, amely kizárja a faji vagy vallási alapon történő megkülönböztetést.⁵⁸² Látható, hogy ugyanazok a követelések voltak napirenden 1952 közepén is, mint 1949-ben vagy 1950-ben. Ugyanakkor nemcsak a célok, de a megvalósításuk esélyei sem változtak: a reformok megszavazását a telepések képviselői rendre megakadályozták.

A népi republikánusok között az ellentétek 1953 nyarán ismét felerősödtek, amikor a kormány lemondatta a trónjáról Mohamed Ben Juszeft marokkói szultánt, majd Madagaszkárra száműzte. A kereszténydemokraták egyes értelmiségi körei (François Mauriac író és társai) a nyilvánvaló jogtalanság láttán – az uralkodó elmozdítása sértette az 1912-es protektorátusi szer-

⁵⁸⁰ MAQUIN, 1990. 18.

⁵⁸¹ *Rapport mensuel*, avril 1952.

zódést – végleg szakítottak a kolonializmussal. A katolikus értelmiségiek már évek óta morális és intellektuális okokra hivatkozva elleneztek a kormány politikáját. A gyarmati problémák kapcsán arra törekedtek, hogy megelőzzék az észak-afrikai erőszakos cselekmények kirobbanását. Kárhóztatták a „paternalista túlzásokat”, valamint a társadalmi, gazdasági és politikai igazságtalanságokat. Reformok meghozatalát sürgették annak érdekében, hogy ne alakuljon ki Algériában is olyan helyzet, mint Marokkóban. Egyesek, mint például az algéri egyetem bölcsészkarán tanító André Mandouze, különösen élesen fogalmaztak: „Algéria nem Franciaország.” A franciák által alkalmazott módszerek pedig egyenesen elítélendők: „Valódi koncentrációs táborokat hoztak létre, embereket tartóztatnak le, kínoznak meg és bántalmaznak.” Nagyon világosan látta a probléma végkimenetelét is: „Ha Franciaország – azonnal – nem tesz valamit, Algéria elveszik Franciaország és saját maga számára is.”⁵⁸³ 1945 májusa után bírálta „azokat a felháborító jelenségeket, amelyeket egy keresztény ember nem fogadhat el: a kapitalizmust, a paternalizmust, a rasszizmust, a kolonializmust, az adminisztratív diktatúrát, végül pedig a francia szuverenitás algériai fenntartását védelmezők nacionalizmusát, ami nem más, mint csalárd számítás”.⁵⁸⁴ Egy másik írásában pedig így fogalmazott: „Az algériai európaiak, de különösen a telepések minden vagyónukat el fogják veszíteni, s örülhetnek, ha az életük megmarad.” Mandouze 1948 júliusában megjelentetett egyik cikkében szigorúan kárhóztatta az Algériával kapcsolatos politikai állásponthoz: „Nem rosszakaratból tesszük meg ezt a vészkiáltást. Algériában, ahogy másutt is, vannak becsületes és igaz franciák. Nem akarjuk elfelejteni őket. Csakhogy éppen az ő és hazánk valódi becsülete, valamint a bennszülötteknek járó igazság érdekében abba kell hagyni a hazudozást, amellyel azok, akik meg akarják tartani számunkra a tengerentúli területeket, éppenséggel elveszítik azokat, miközben mi, akik új formában akarjuk nagyvá tenni Franciaországot, menthetetlenül odáig jutunk, hogy lemondunk róluk.”⁵⁸⁵ Mauriac szintén igazságosságot és az iszlámmal való szövetség megkötését javasolta. Ezután a telepések részéről rettentő kemény támadások érték, egyesek még életveszélyes fenyegetésektől sem riadtak vissza, megmutatva, hogy milyen messzire képesek elmenni: „Tudnod kell, hogy ha folytatod a hülyeségeid írogatását, akkor egy nap baleset fog érn, ami után már nem fogsz tudni írogatni. Mocskos alak vagy, aki elárulta Pétain marsallt. Nagyon vigyázz, mert megjáród! Remek állapotban lévő ökleim vannak, egy földműves öklei, amellyel a pofádba zúdítom minden megvetésemet, te szemét gyáva gazember,

⁵⁸² *Bulletin mensuel*, mai 1952.

⁵⁸³ André MANDOUZE: *Le dilemme algérien: suicide ou salut public*. In: *Esprit*, 1948. október. Idézi: WINOCK, 1999.

⁵⁸⁴ André MANDOUZE: *Mémoire d'outre-siècle. Tome I. D'une résistance à l'autre*. Viviane Hamy, Paris, 1998. 183–184. Idézi: REY-GOLDZEIGUER, 2001. 368.

csak szitkokat tudsz mondani, és még te nevezed magad katolikusnak, kereszténynek, te ganéj!”⁵⁸⁶

Alphonse Juin marsall, Marokkó korábbi főrezidense ugyanakkor szembeszállt ezeknek az értelmiségieknek a törekvéseivel.⁵⁸⁷ Az algériai telepesek egyértelműen a főtiszt mellett foglaltak állást, magasztalták Juin és Guillaume tábornok, a két legutolsó főrezidens politikáját és elutasították, hogy „megtagadják Lyautey művét”.⁵⁸⁸ Azzal vádolták a marokkói uralkodót, hogy a szövetségesek 1942-es észak-afrikai partraszállása után összeszúrta a levelet a „szélsőséges nacionalistákkal”, ezzel pedig „rossz útra terelte országát”. Kijelentették, hogy „határozottnak kell maradnunk és nem szabad engedni semmiféle zsarolásnak”.⁵⁸⁹ A vita a későbbiekben mindinkább morális jelleget öltött, a katolikusok egyik része egyre inkább az antikolonialista baloldal felé mozdult el, míg a konzervatívok hamarosan csatlakoztak a szélsőjobboldalhoz, Francia Algéria híveihez. A folyamat az algériai háború második felében fejeződött be.

A jobboldal és az európai lakosság válaszai a nacionalizmus előretörésére

1949-től kezdve – amikor a SFIO kilépett a kormányból – a radikálisok és a **független jobboldaliak** egyre nagyobb szerepet töltöttek be a politikai életben. Az év elején Aranypart szenátora, Roger Duchet megalapította a Függetlenek Nemzeti Központját (*Centre national des indépendants* – CNI), amelyhez a későbbiekben olyan tekintélyes jobboldali politikusok csatlakoztak, mint Joseph Laniel, Antoine Pinay vagy Paul Reynaud. Nemcsak az egykori pétainistákat (az UNIR tagjait), hanem PRL szimpatizánsait is magához vonzotta.⁵⁹⁰ A CNI tagjai „mérészelteknek” nevezték magukat és csoportjukat „az intelligens neokapitalista” jelzővel illették. Az első időszakban alig érdeklődtek a gyarmati problémák iránt, később azonban megváltozott a helyzet. 1952-ben nyugtalanságukat fejezték ki amiatt, hogy a gyarmatok elvesztése következtében „védett piacot” lesz kénytelen nélkülözni az ország, ami abban a „világban, ahol egyre nagyobb a konkurencia”, nem kifizetődő dolog. A függetlenek tehát tisztán gazdasági okok miatt ragaszkodtak a tengerentúli területekhez.

⁵⁸⁵ GIRARDET, 1972. 320.

⁵⁸⁶ CHEBEL D'APPOLLONIA, 1991. 239–240.

⁵⁸⁷ SIRINELLI, 1992. 152.

⁵⁸⁸ *L'Écho d'Alger*, 1953. május 22.

⁵⁸⁹ Uo., 1953. augusztus 27.

Gazdasági liberalizmusuk és az európai integráció iránti elkötelezettségük alapján azt lehetett volna gondolni, hogy politikájukban a nacionalizmus nem kap szerepet. Ez azonban nem így történt. A centrum tengerentúli és különösen algériai képviselőinek magatartását ugyanis erőteljesen befolyásolták a nacionalista megfontolások. A politikai jobbrtolódás miatt a CNI tagjai a legmagasabb kormányzati posztokat szerezték meg. 1952 márciusában Antoine Pinay miniszterelnöki megbízást kapott és kénytelen volt szembenézni a gyarmati nehézségekkel. A romló indokínai helyzet miatt úgy nyilatkozott, hogy „egyedül túlságosan nehéz feladat Franciaország számára a társult államok függetlenségének biztosítása”. Hasonlóképpen vélekedett Reynaud is, aki azt állította, hogy „ez lehetetlen dolog”.⁵⁹¹ A tétova kiútkeresés azonban elégtelennek bizonyult a háborús konfliktus tárgyalásos úton való rendezéséhez. René Mayer 1953-ban rövid időre szintén miniszterelnöki kinevezést kapott. A radikális politika nem módosult a korábbi évekhez képest, amit többek között Mayer nyilatkozatai is tükröznek. 1951 nyarán a Nemzetgyűlés előtt Franciaországról kijelentette, hogy „az egyszerre atlanti és mediterrán nagyhatalom, egyszerre európai és afrikai. Az ő joga és kötelessége, hogy a Mediterráneumban megakadályozza a zűrzavar elterjedését.” A vezető radikális politikus úgy gondolta, hogy ez az itt élő „muzulmán népek érdeke is”. Novemberben a kormány feladatai közül kiemelte a Francia Unió és Észak-Afrika védelmét, mert ez utóbbi „szorosan kötődik hozzánk, és a jelenlegi körülmények között nem szakadhat el Franciaországtól, hiszen ő fejlesztette olyanná őket, amilyenek”.⁵⁹² 1953 márciusában el is látogatott Algériába, ahol beszédeket tartott.⁵⁹³ Személyét még politikai ellenfelei is elfogadták, de az algériai politikus nem maradhatott sokáig hivatalában, mivel képtelen volt megbirkózni a súlyos bel- és külpolitikai gondokkal.

Jóllehet a jobboldali mérsékeltek táborán belül időnként élénk viták dúltak a gyarmatokat illetően, Algériáról nem volt és nem is lehetett vita. Arról volt szó ugyanis, hogy Algéria az ő szemükben nem volt gyarmat. Ezt az alapelvet szónokaik, Pierre Marcilhacy, Jacques Bardoux, Édouard Frédéric-Dupont, François Valentin (ő a Vichy-rendszer idején az LFC észak-afrikai szekciójának az egyik legbefolyásosabb vezetője volt) vagy Adolphe Aumeran a Nemzetgyűlésben állandóan hangoztatták, az ultranacionalizmus bajnokaiként léptek fel, bírálták a pánarab

⁵⁹⁰ Serge DUMONT: *Les brigades noires. L'extrême-droite en France et en Belgique francophone de 1944 à nos jours*. Berchem, 1983. 66.

⁵⁹¹ SIRINELLI, 1992. 153.

⁵⁹² *Année politique 1951*, 370., 282.

⁵⁹³ *Rapport mensuel*, mars 1953.

nacionalistákat,⁵⁹⁴ a totalitárius iszlámot kommunista szövetségeseikkel együtt, az angolszászok mesterkedéseit, az ENSZ beavatkozásait és az otthoni árulókat. Még de Gaulle tábornok brazzaville-i politikáját is elvetették, mondván, a francia birodalom felbomlása éppen Brazzaville-ben kezdődött meg.⁵⁹⁵ A függetlenek tehát mélyen elkötelezettek voltak Franciaország gyarmati pozícióinak fenntartása iránt. A radikálisokhoz hasonlóan közöttük is jelen voltak az észak-afrikai üzleti körök képviselői, akik teljes támogatást nyújtottak azoknak a főtisztviselőknek és katonáknak, akik velük együtt osztották a „francia jelenlét” tekintélyuralmi és maradi koncepcióját. A nacionalista és függetlenségi követelések mögött egyébként a kommunisták „mesterkedéseit” látták.⁵⁹⁶

A CNI oldalvívén a **szélsőjobb**oldal széttöredezett és a második világháború után szinte teljesen megsemmisített erői igyekeztek ismét tért hódítani – nem sok sikerrel. Az 1951-es választásokon mindössze 1,5%-ot kaptak, ami arra enged következtetni, hogy az 1945 óta eltelt évek nem voltak elegendők az újjászerveződésre. Legtöbb szavazójuk inkább a CNI-re vagy az RPF-re adta a voksát, a nyílt vichysta és harmincas évekbeli ideológia – egyelőre – nem volt vállalható. Az 1949-ben megalapított Fiatal Nemzet (*Jeune Nation*) és a hozzá hasonló csoportcskák Algéria és a gyarmatok révén jutottak olyan lehetőséghez, amellyel élni is tudtak a későbbiekben: a „birodalom megvédelmezése” révén „rehabilitálták” magukat és a háborúk traumája révén erősödtek meg. Kitűnt közülük a párizsi egyetemi hallgatók szélsőséges szervezete, amelynek vezetője, Jean-Marie Le Pen – aki a politikai pályafutását azzal kezdte, hogy kijelentette, a náci gázkamrák létezése „történelmi részletkérdés”⁵⁹⁷ – részt vett az indokínai háborúban, majd később az algériaiban is.⁵⁹⁸ Belőlük jött létre Francia Algéria és a gyarmatok megtartásának legelszántabb, legharcosabb és legszélsőségebb osztaga.⁵⁹⁹ Ez azonban csak 1956 után vált komoly fenyegetéssé, amikor az algériai háború a legfontosabb politikai ügyé vált. Az ekkor kialakuló poujade-izmus a szélsőségesekre támaszkodva tudott jelentékeny belpolitikai erővé válni, még ha csak néhány évre is.

⁵⁹⁴ A telepések lapjai megkülönböztetett figyelmet szenteltek az egyiptomi forradalom eseményeinek is, amelyekről úgy vélekedtek, hogy „azokat a Nyugatnak, s különösen Franciaországnak nagyon közelről kell figyelemmel kísérnie”. *L'Écho d'Alger*, 1952. augusztus 20.

⁵⁹⁵ SIRINELLI, 1992. 158.

⁵⁹⁶ LÉVÉQUE, 1997. 329–330.

⁵⁹⁷ *Népszabadság*, 2002. április 27.

⁵⁹⁸ Bernard BRIGOULEIX: *L'extrême-droite en France. Les „fachos”*. Paris, 1977. 60–61.

⁵⁹⁹ Jean-Pierre RIOUX: *Des clandestins aux activistes (1945-1965)*. In: Michel WINOCK (szerk.): *Histoire de l'extrême-droite en France*. Paris, 1993. 215–222.

Miközben a hagyományos jobboldali mérsékelt politika megerősödött és meghatározó kormányzati tényezővé vált, a **Francia Nép Tömörülése** 1953 nyarára felbomlott, mert nem sikerült keresztülvinnie legfontosabb célkitűzését, az alkotmány módosítását. Az április végén és május elején tartott önkormányzati választásokon az anyaországban a párt vereséget szenvedett, ezt követően döntött úgy de Gaulle, hogy fokozatosan felszámolja a szervezetet. (Ekkor lett egyébként Algír polgármestere Jacques Chevallier, aki óriási fölényrel győzte le a kommunista jelöltet, Paul Tubert tábornokot.⁶⁰⁰) A gaulle-ista politikusok azonban, akik innentől kezdve „szociális republikánusok” névvel illették magukat, a gyarmatokat illetően nem változtatták meg álláspontjukat és tartották magukat a brazzaville-i elvekhez. Dekolonialista törekvéseknek nyomát sem találjuk a korabeli nyilatkozataikban. 1953 augusztusában még maga de Gaulle is úgy vélekedett például, hogy lehetséges az „indokínai győzelem”. Kizártnak tartottak bármiféle tárgyalásokat a kommunista Viet Minhnel és – ha lehet – még kevesebb liberalizmust tanúsítottak Tunézia és Marokkó iránt. Algéria esetében pedig még hosszú évekig szó se lehetett a legkisebb engedményről sem a nacionalisták számára.⁶⁰¹ Ahogy az RPF egykori főtitkára, Jacques Soustelle 1951-ben fogalmazott: „Franciaországnak nem lesz jövője, ha lemond a Francia Unióban betöltött küldetéséről, de nem lesz jövője az Unió államainak és területeinek sem, ha kikerülnek abból a környezetből, amely biztosítja számukra a biztonságot, a szabadságot és a fejlődést.”⁶⁰²

Láttuk, hogy a **radikális párt** fokozott figyelmet tanúsított általában a gyarmatok, ezen keresztül pedig Észak-Afrika problémái iránt. Különösen Albert Sarraut törődött sokat a gyarmatok közigazgatási kérdéseivel, amit a párt 1951-es lyoni kongresszusán a következőképpen fejezett ki: „Egyik párt sem tett többet a miénknél ezeknek a távoli földeknek a békéjéért, fejlődéséért és biztonságáért. (...) A III. Köztársaság alatt a radikális párt adta a legjobb gyarmati minisztereket. Az a politika, amelyet folytattak, azok az elvek, amelyek mentén tevékenykedtek, gyökeresen átalakították a gyarmati vállalkozások primitív jellegét, az erőszakos cselekedetekből az emberiség művét hozták létre.”⁶⁰³ A második világháború befejeződését követően a tengerentúli problémák egyre fontosabb politikai szerepet játszottak, ami többek között oda vezetett, hogy a párt észak-afrikai frakciói egyre gyakrabban kerültek a párton belül meghatározó pozícióba, ami a követendő irányvonalat és a pártvezetés befolyásolását illeti. Ez főleg onnan eredt –

⁶⁰⁰ JURQUET, 1984. 327.

⁶⁰¹ SIRINELLI, 1992. 159.

⁶⁰² PERVILLÉ, 1998. 526.

⁶⁰³ *L'Information Radical-Socialiste*, 1951. november. Idézi: NORDMANN, 1974. 358–359.

amire már tettünk is utalásokat –, hogy ti. a radikalizmus háború utáni rezsimellenessége a gyarmatokon élő telepes burzsoázia tömeges csatlakozását váltotta ki. Közülük sokan nélkülözhetetlen posztokat töltöttek be a parlamentben, ami annak volt köszönhető, hogy hosszú ideig teljes ellenőrzésük alatt tudták tartani a helyi politikai életet és vitathatatlanul a kezükben tartották a gazdasági élet irányítását. Henri Borgeaud és René Mayer jellegzetes példái voltak az algériai radikálisok telepes-párti lobbizóinak. Az előbbi az éppen hivatalban lévő miniszterelnöknek azzal dicsekedett egy alkalommal, hogy ő egymaga „negyven [parlamentari] szavazatot tud garantálni” a betervezett kormányjavaslat számára.⁶⁰⁴ Vannak olyan vélemények is, amelyek szerint Borgeaud befolyása Párizsban akkora volt, hogy hozzájárulása nélkül a kormány egyetlen fontosabb algériai tisztviselőt sem nevezhetett ki.⁶⁰⁵

A gyarmati körök szerepének fontosságát a párton belül abból is le lehet mérni, hogy ez a politikai erő volt az, amelyik talán a leghatározottabban támadta az egykollégiumos választási rendszer elvét és támogatta a francia jelenlét fenntartását, különösen a Maghrebben. Az algériai radikális parlamenti képviselők abban is különböztek anyaországi kollégáiktól, hogy nem is lepelték a muzulmán lakosság érdekében előirányzott bármilyen liberális intézkedéssel szembeni ellenségességüket. A liberális hírből álló radikális Jacques Chevallier 1952 júliusában abból az alkalomból, hogy Maurice Viollette egykori fő kormányzó ötven évvel azelőtt lépett politikai pályára, kijelentette, hogy az általa a harmincas években javasolt reformokat (Blum–Viollette törvénytervezet) el kellett volna fogadni. Mégis, szinte ezzel egy időben kíméletlen támadást intézett a kormány tunéziai reformtervei ellen, pedig ez utóbbi jelentőségét össze sem lehetett hasonlítani az 1936-os törvényjavaslattal.⁶⁰⁶ Érdekes, hogy mindez – mint láttuk – nem akadályozott meg bizonyos bennszülött előkelőket abban, hogy csatlakozzanak a párthoz, amit a leggyakrabban a Franciaországhoz való szoros kötődésükkel indokoltak. A maghrebi radikálisok többsége szabadfoglalkozásúként vagy üzletemberként dolgozott és kiváló kapcsolatokat ápolt az anyaországi üzleti körökkel. A párttagság gyarmatok iránti elkötelezettségét közvéleménykutatási adatok is igazolják: 1953 májusában a radikális választók mindössze 29%-a fogadta el az indokínai krízis tárgyalásos rendezését, ami a francia pártok közül a legalacsonyabb számadat,

⁶⁰⁴ BOUHOUCHE, 1978.

⁶⁰⁵ BARBIER, 1995. 120. Ezt a tényét Abderráhmán Fárez is megerősíti az emlékirataiban. Abderrahmane FARÈS: *La Cruelle Vérité: l'Algérie de 1945 à l'indépendance*. Plon, Paris, 1982. 251. Idézi: REY-GOLDZEIGUER, 2001. 318.

⁶⁰⁶ JULIEN, 1972. 37.

hiszen még a háborút a saját ügyének tekintő MRP szavazói közül is 31% támogatta ugyanekkor a konfliktus tárgyalásos rendezését.⁶⁰⁷

A maghrebi és az indokínai események súlyosbodása aggodalommal töltötte el Algéria jobboldali politikusait, ezt az érzést pedig csak erősítette bennük a kommunisták által kezdeményezett nacionalista egységfront megalakulása, ami váratlanul érte őket, s a liberális függetleneket is. Laquière és Chevallier egyaránt „félelmüket” fejezték ki a front létrejöttével kapcsolatban, ami „veszélyeket hordoz” Algéria biztonságára nézve. Az előbbi elítélte a „muzulmán és külföldi eredetű szélsőséges pártok koalícióját” és abban „az 1945-ös helyzet visszaállításának a kísérletét” vélte felfedezni.⁶⁰⁸ Az utóbbi pedig elképzelhetetlennek tartotta az „ádázul spiritualista muzulmán pártok és az ádázul materialista kommunisták szövetségét”.⁶⁰⁹ Aggodalmukat Léonard főkormányzó kommentárja is alátámasztotta, aki megállapította, hogy a front „programja az Algériai Köztársaság létrehozása, ami biztosítaná az ország függetlenségét”. Az a megjegyzése sem nyugtatta meg az európaiakat, hogy „ez a front a valaha látott legjelentősebb mozgalmat jelenti”. A főtisztviselő kénytelen volt elismerni, hogy „a lakosság többsége mögötte áll”.⁶¹⁰ Nem véletlen, hogy 1952 közepén François Quilici oráni képviselőnek az a javaslata, hogy hozzanak létre „éberségi bizottságokat”, komoly visszhangra talált a telepések körében.⁶¹¹

Augusztus folyamán két nagyjelentőségű törvényjavaslatot nyújtott be Kádi Abd el-Kader UDSR-képviselő a parlamentben, amelyet támogattak a radikálisok, az MRP és a SFIO muzulmán küldöttei is. Az egyik az algériai megyegyűlésekben az első és a második kollégium képviselőinek paritását kívánta megteremteni, az algériai gyűléshez hasonlóan. (A megyék közgyűléseiben ekkor 3/5–2/5 volt az arány az európaiak javára.) Az UDSR-es honatya ki szeretne volna terjeszteni a rendelkezést az önkormányzati testületekre, az agrár- és kereskedelmi kamarákra, valamint a kereskedelmi bíróságokra. A másik javaslat az anyaország költségvetésének a terhére szeretne volna kiterjeszteni Algériára azoknak az intézkedéseknek a hatályát, amelyeket Franciaországban a szabad és magánoktatás érdekében hoztak. Emlékeztetett a képviselő arra, hogy fontos lenne behozni azt a lemaradást, amely a beiskoláztatás terén mutatkozik, ahol pedig a szabadiskolák nagy szolgálatokat tehetnének. Abd el-Kader azzal érvelt a törvényjavaslat elfogadása mellett, hogy már a szerves alaptörvény is előírta az arab nyelv oktatását minden szinten. Szerinte ennek okán az arab nyelv oktatását ugyanolyan módon kellene segíteni és bátorítani,

⁶⁰⁷ NORDMANN, 1974. 360–370.

⁶⁰⁸ *L'Écho d'Alger*, 1951. augusztus 4.

⁶⁰⁹ ALLEG, 1981. 326.

⁶¹⁰ TALEB BENDIAB, 1983. 96.

mint a francia nyelv oktatását. Ez Franciaország fontos feladata. Az UDSR képviselője feltette a kérdést: „Nem volna-e örömteli dolog két nyelv ismerete? Ez a kétnyelvűség nem járulna-e hozzá Algériában a jobb megértéshez és a franciák és a muzulmánok közeledéséhez?”⁶¹² Az arab nyelv kérdése évek, évtizedek óta az egyik központi probléma volt. A kérdés rendezése a nemzeti mozgalom egyik legfontosabb célkitűzéseként állandóan a napirenden szerepelt, csak hogy amíg a nacionalisták az arab nyelv oktatásában a függetlenséghez vezető elengedhetetlen lépcsőfokot láttak, addig az európai pártok muzulmán tagjai és politikusai a két közösség közeledésére helyezték a hangsúlyt, a kétnyelvűség terjedése révén. Mint láttuk, az arab oktatását minden szinten előírta a státus, azonban a többi reformintézkedéshez hasonlóan ezt sem hajtották végre, az európai jobboldal ellenállása miatt. A nyelvkérdés kielégítő megoldására ekkor sem került sor.

Ezek a javaslatok, de különösen a nacionalista egységfront megalakulása azonnal védekező reflexeket váltott ki a jobboldalból. Amíg 1951 elején a belpolitikai helyzet – a nemzeti pártok megosztottsága – még lehetővé tette, hogy az európaiak között is viták dúljanak, addig a politikai változások az ősz folyamán egy csapásra véget vetettek ezeknek az egyenetlenségeknek. Októberre egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a nacionalista veszéllyel szembeni összefogás igénye erősebb a mérsékelt muzulmán szervezetekkel való együttműködés lehetőségénél. A megyei és városi közgyűlések választói kollégiumainak paritására vonatkozó törvényjavaslatot a „liberális” Blachette-lista képviselői a radikális Borgeaud által támogatott konzervatív Aumeran-listával együtt utasították el. Amint tehát az európai befolyás akár legkisebb mértékű csökkentésére történt valamiféle kezdeményezés, a francia jobboldal azonnal egységessé vált, a köztük meglévő és addig is csak a módszerekben megmutatkozó ellentétek a háttérbe szorultak. A két európai csoport közötti közeledés a nacionalista front megalakulása után azonnal megkezdődött és az ősszel tartott kantonális választásokon már egyértelművé is vált. A teljes egység akkor született újjá, amikor az európaiaknak sikerült megállapodniuk Algír megye közgyűlésének elnökeiről és alelnökeiről. Az egységre október 26-án adták áldásukat, amikor is Henri Borgeaud, az algíri megyegyűlés újonnan kinevezett elnöke vacsorát adott Algír parlamenti és megyei közgyűlési képviselőinek.⁶¹³ Innentől kezdve nincs jele annak, hogy a legkisebb ellentétek is lettek volna a jobboldal táborán belül.

⁶¹¹ SIVAN, 1976. 210.

⁶¹² *Bulletin*, année 1951, période du 15 au 31 août. Ezzel egy időben Abd el-Kader a Nemzetgyűlésben bírálta Franciaország marokkói és tunéziai politikáját, ami nagy feltűnést keltett. BASTIER, 2002.

⁶¹³ *Bulletin*, année 1951, période du 15 au 31 octobre.

A tunéziai helyzet romlásával az európai független képviselők egyre szélsőségesebb hangot ütöttek meg. François Quilici a tunéziai kérdéssel kapcsolatban 1952. június 20-án azt nyilatkozta a Nemzetgyűlésben, hogy „Számunkra nem marad más hátra, mint felvenni algériai, marokkói és tunéziai barátainkkal a kapcsolatokat annak érdekében, hogy létrehozzunk egy hatalmas mozgalmat, az Észak-Afrikai Franciák Szövetségét.” A sajtóban később még hozzátette: „Egyesíteni fogjuk Észak-Afrika minden franciáját, párhovatartozástól függetlenül, faji vagy vallási megkülönböztetés nélkül, beleértve az afrikai muzulmánokat is, akiknek a Franciaország iránti hűségük az első gondolatuk. Ha kell, bizottságokat állítunk fel Franciaország védelmében, hogy ellenálljunk Robert Schumannnak és a nemrég betervezett reformtervének. A kormány most kapitulál a tunéziai nacionalizmus előtt. Meglátjuk, hogy mit fog tenni a francia nacionalizmussal szemben...”⁶¹⁴ Ezek a fenyegetőzések már a felszabadító háború alatti szélsőséges ultrák kormányellenes nyilatkozatait és tetteit juttatják az eszünkbe. A jobboldal számára tehát nemcsak az nem volt elfogadható, ha a kormány Algériában kezdeményezett reformokat, de az sem, ha ezt a szomszédos Tunéziában vagy bárhol a gyarmatokon tette. Ebben ugyanis Algériára nézve is fenyegetést láttak, Franciaország meghátrálását a nacionalizmus előtt. Amiatt aggódtak, hogy ezek az engedmények bátorítani fogják a hazai nemzeti mozgalmat. Ezt a félelmet igazolja a Főkormányzóságon 1952 februárjában született azon javaslat is, amely az algériai muzulmánok mekkai zarándoklatát szabályozta volna. A javaslat értelmében össze kellene gyűjteni minden algériai zarándokot egy hajóra, és a többi észak-afrikaitól elkülönítve elszállítani őket a szent városba. „Ez a megoldás azzal az előnnyel járna, hogy elkerülnék a gyakran ártalmas kapcsolatok felvételét, hiszen számos tunéziai és marokkói egyértelműen ellenséges Franciaországgal szemben.”⁶¹⁵ Arról ugyanakkor egyetlen szót sem szóltak, hogy hogyan akadályoznák meg, hogy magában Mekkában érintkezzenek egymással a maghrebiek, hiszen ott a zarándokok együtt végzik az előírt szertartásokat.

A telepések szélsőséges nyilatkozatai nyugtalanságot okoztak a franciákhoz lojális muzulmánok körében. Sokan közülük úgy vélték ugyanis, hogy Algériának nincs semmi köze a tunéziai ügyekhez, az Észak-Afrikai Franciák Szövetségének létrehozása pedig a muzulmánok hasonló összefogását válthatja ki, aminek a következménye a jelenlegi nyugodt helyzet megváltozása lehet.

⁶¹⁴ *Bulletin mensuel*, juin 1952.

⁶¹⁵ TALEB BENDIAB, 1983. 100.

Novemberben a Nemzetgyűlés belügyi bizottsága elé került Kádi Abd el-Kader törvénytervezete a megyei közgyűlések összetételéről. 12-én a kommunista Alice Sportisse azt javasolta, hogy a két kollégium egyenlő számarányát terjesszék ki a települések önkormányzati testületeire is, de ezt nem fogadták el a képviselők. Így végül az eredeti javaslatról szavaztak, amelyet támogattak a szocialisták, a népi republikánusok (MRP), valamint a liberális független és radikális képviselők közül Chevallier (aki időközben ismét tagja lett a párizsi nemzetgyűlésnek), Paternot és Ribère. A konzervatív európaiak (Pantaloni, Quilici, Valle, Haumesser, Genton) tartózkodtak, ami elutasítással ért fel.⁶¹⁶ Ebben a voksolásban nem kell a jobboldali egység egy újabb megomlását látnunk. Éspedig azért nem, mert azok az önmagukat liberálisnak nevező politikusok, akik végül támogatták a javaslatot, csak azért szavaztak mellette, mert annak megvalósítására csak két évvel később, 1954-ben, a következő választások idején került sor. A mégoly csekély reform illetően elhalasztása már elfogadhatónak tűnt a szemükben, miközben a szélsőségesebb független képviselők még ennek megszavazását sem vállalták. A javaslatot a Nemzetgyűlés végül 1954 szeptemberében emelte törvényerőre, s jöllehet Jacques Chevallier látott esélyt arra, hogy a törvény hatályát kiterjesszék a településekre is, ezt a többi jobboldali képviselő kizárta.⁶¹⁷ A törvény végrehajtására azonban a hamarosan kirobbanó függetlenségi háború miatt nem került sor.

1953 végén már forrongott Tunézia és Marokkó is. A franciák kétségbeesetten próbálták feltartóztatni a nacionalizmus térnyerését és ennek érdekében mindenféle tervet kovácsoltak. Prefektusi jelentések beszámolnak arról, hogy novemberben egy érdekes – ahogy a jelentés készítője megjegyzi, „igen pozitív” – kezdeményezés született Tunéziában. Az ottani európaiak „Észak-Afrika veszélyben” címmel nyilatkozatot juttattak el Algéria keleti részébe, amelyben szövetségi állam létrehozását javasolták „Észak-Afrikai Unió” névvel. Az új állam, amely nem lenne önálló, magában foglalná mindhárom Maghreb-országot és az anyaországgal együtt a jövőbeni „Euroafrika” tengelyét képezné. Így lehetővé válna az arab és az európai közösség párhuzamos fejlődése, bizonyos muzulmán területek autonómiát kapnának, de csak abban az esetben, ha a szövetségi kormány az európaiak kezében marad.⁶¹⁸ A kezdeményezés fogadtatásáról semmilyen adatot sem találtunk, mindenesetre az ötlet utópikus jellege jól mutatja az észak-afrikai francia lakosság kétségbeesését a nacionalista mozgalmak erősödése miatt. Ugyanebbe a vonulatba illeszkedik egy korábbi nemzetgyűlési törvényjavaslat is, amelyet még 1952 nyarán terjesz-

⁶¹⁶ *Bulletin mensuel*, novembre 1952.

⁶¹⁷ *Rapport mensuel*, septembre 1954.

tettek elő a jobboldal képviselői. Megszületését az erősödő függetlenségi követelések ösztönözték. Az indítvány arra irányult, hogy válasszák le a Szaharát Algéria északi részéről, amelynek esetleg bizonytalan a jövője, és hozzanak létre belőle Colomb-Béchar központtal önálló területi egységet, amelyet közvetlenül az anyaországhoz kapcsolnak. A nacionalisták tiltakoztak a javaslat ellen, és azt hangoztatták, hogy amerikai, német, svájci és francia nagyhatalmú trösztök „sóvárognak” a déli területek gazdag kincsei után.⁶¹⁹ A kezdeményezés végül nem valósult meg. Hasonló tervekkel később, a felszabadító háború időszakában is találkozunk, amikor még de Gaulle köztársasági elnök is latolgatott egy ilyen lehetőséget az olajban gazdag sivatag megtartására.

Decemberben két nagyjelentőségű politikai esemény foglalkoztatta az európai lakosságot. Az egyik a gyarmatok megtartása iránt elkötelezett radikális belügyminiszter, Léon Martinaud-Deplat⁶²⁰ algériai látogatása, a másik pedig az új köztársasági elnök, René Coty megválasztása. A már-már tragikomikus jegyeket öltő voksolás a legnegatívabb benyomásokat keltette a franciákban.⁶²¹ A tehetetlenség láttán a többség egyetértett abban, hogy mindez a „rendszer súlyos válságának” a jele, ami kétségtelenül hatással lesz a francia fennhatóságra, ráadásul éppen akkor, amikor az országnak nemzetközi téren meghatározó szerepet kell játszania.⁶²² Igaz ugyan, hogy a IV. Köztársaság rendszerébe vetett bizalom nem ekkor rendült meg a telepések körében, hanem már jóval korábban, de tény, hogy az elnökválasztás hozzájárult a rezsimből való teljes kiábránduláshoz.

Az európai lakosság politikai preferenciái a későbbiekben sem változtak. 1954. január végén és február elején ismét esedékes volt az algériai gyűlés felének újraválasztása. A már megismert tendenciák semmit sem változtak. Constantine megyében például az első kollégiumban nyolcból hat képviselőt ismét bejuttattak a választók az algériai parlamentbe. A kampányt egyébként a jelöltek nem a muzulmán kérdésre alapozták, az esetek többségében még csak nem is tettek rá utalásokat. Ha valaki mégis érintette felületesen a problémát, akkor azt a főkormányzói jelentések szerint „csak demagógiából, semmint meggyőződésből” tette.⁶²³ Annak ellenére, hogy az ország nyugodtnak látszott és a politikusok se nagyon beszéltek a nemzeti kérdésekről, a

⁶¹⁸ Uo., novembre 1953.

⁶¹⁹ TALEB BENDIAB, 1983. 104., 116.

⁶²⁰ Egyes vélemények szerint Martinaud-Deplat – akinek a személye a párton belül „megkerülhetetlen” volt – és René Mayer a mögöttük álló telepés lobbizók támogatását felhasználva, kezükben tartották Franciaország Algéria-politikáját a IV. Köztársaság idején mindvégig. REY-GOLDZEIGUER, 2001. 363.

⁶²¹ GAZDAG, 1989. 74.

⁶²² *Rapport mensuel*, décembre 1953.

⁶²³ Uo., janvier 1954.

gyarmati adminisztráció tartott attól, hogy esetleg lázadó mozgalmak ütnek fel a fejüket (pár nappal november 1. előtt René Mayer is arról beszélt Constantine-ban, hogy lázadók, „fellagák” hatoltak be az ország területére). Megelőző intézkedéseket helyeztek kilátásba és még az az ötlet is felmerült, hogy a főtisztviselőket – biztonságuk érdekében – fegyverrel lássák el.⁶²⁴

Az indokínai vereség közvetlen algériai következményei

Májusban Franciaország végleg vereséget szenvedett Indokínában, Dien Bien Phu mellett. A csata hét és fél éves gyarmati háború végére tett pontot. A vietnamiak győzelme óriási lökést adott a francia gyarmatok nacionalista mozgalmi számára: bebizonyosodott, hogy fegyverrel legyőzhető a gyarmattartó hatalom és rákényszeríthető az engedményekre. Dien Bien Phu eleste mélyen megrázta viszont az európai lakosságot Algériában.⁶²⁵ A hír szomorúságot és megdöbbenést keltett, a franciákon általános levertség lett úrrá, látván azt, ahogyan a vezetőik az ország ügyeit irányítják. Úgy érezték, hogy az indokínai, a tunéziai és a marokkói események azt bizonyítják, hogy a kormány meghátrált a gyarmatok előtt és hajlandó megadni nekik minden engedményt. Kétségbe vonták, hogy a kormány fenn akarja-e tartani a még francia kézen lévő indokínai területeken a fennhatóságát vagy inkább „lemond” mindenről. Általános volt a vélekedés, hogy a kormánynak „határozottnak” kellene mutatnia magát és legalább a megmaradt területeket meg kellene tartania, mert csak így lehet „szembeszállni a szovjetek terjeszkedési törekvéseivel”. „Teljesen természetesnek” tartották azt is, hogy az amerikaiak segítsék ebben a franciákat, hiszen a szövetségi kapcsolatok erre kötelezték őket.⁶²⁶

Algír polgármestere, Jacques Chevallier hosszasan értekezett a katonai vereség kapcsán és igen érdekes következtetéseket vont le abból. Azt fejtegette, hogy ez a háború nem gyarmati háború volt, s többé ilyen jellegű háború már nem is lesz. „Sajnos, ez már egy másfajta háború, még akkor is, ha ezt nem vallják be. Mindennap, minden országban, a politika minden részterületén, a gazdaságban, társadalmi vagy katonai téren két világméretű koncepció áll szemben egymással. Az egyik oldalon szabad emberek küzdöttek, legyenek azok bármilyen eredetűek, vallá-

⁶²⁴ TALEB BENDIAB, 1983. 117., 124.

⁶²⁵ Amikor a vereség híre eljutott Algírba, épp futballmérkőzést tartottak a városi stadionban. A hangosbemondó bejelentette, hogy a Franciaország veresége által kiváltott gyász jeleként félárbocra engedik a nemzeti lobogót, és félbeszakítják a játékot. Ebben a pillanatban óriási örömmujongás és tapsvihár tört ki a lelátónak azon a részén, ahol fiatal algériaiak ültek, miközben a dísztribünön helyet foglaló európai származású személyiségek alig tudták visszafojtani dühüket. ALLEG, 1981. 281.

⁶²⁶ *L'Écho d'Alger*, 1954. május 15.

súak, higgyenek akármilyen filozófiákban. Az ellenségre ugyanakkor egy meghatározott gondolkodásmódot kényszerítettek.” A polgármester szerint nagyon hasonló volt a helyzet a második világháborúban is, ezért nem szabad megengedni, hogy a totalitárius eszmék győzedelmeskedjenek. Chevallier szerint ezt a szabad világ „fel fogja ismerni”.⁶²⁷ A hidegháború időszakában ez a vélekedés nem meglepő, s talán ennek tulajdonítható az, hogy a felszabadító mozgalmakban mindenütt Moszkva beavatkozását látták. Holott az észak-afrikai folyamatokban a kommunisták befolyása – ha nem is volt elhanyagolható – nem bizonyult meghatározónak.

Az éledező szélsőjobboldal a gyarmati kudarcokból igyekezett magának politikai tőkét kovácsolni. A vereségnek és az engedményeknek több okát is felsorolták a szélsőséges politikusok (az ENSZ rosszhiszeműsége, a párizsi kormány gyengesége⁶²⁸, stb.), de a legnagyobb veszélynek a világméretű kommunizmus terjedését tartották. Dien Bien Phuból következett számkra az a későbbi politikai magatartás, amely amúgy sem volt idegen az elveiktől: a dekolonizációval való (szélső-) jobboldali szembeszállás. Úgy látták, hogy a kommunisták a tengerentúli függetlenségi mozgalmakban mindenütt meghatározó szerepet játszanak, sőt uralják a nacionalista erőket. Ellenük tehát minden energiát összegyűjtve kell küzdeni. „Dien Bien Phu és Algír ugyanaz a harc”, ugyanazok ellen.⁶²⁹ A novemberi események után, amikor szinte a teljes francia társadalom a katonai fellépést szorgalmazta az algériai felkelőkkel szemben, a szélsőjobboldal kiváló kibontakozási lehetőséghez jutott. Abban a biztos tudatban volt, hogy a lakosság legnagyobb része támogatja a politikáját, még akkor is, ha ez nem feltétlenül a szélsőségességnek szólt. Az ötvenes évek második felében ezek a politikai erők – a legkülönbözőbb formákban – azért is tudtak erőre kapni, mert ők szorgalmazták az egyik legkitartóbban azt, ami 1954–55-ben a francia társadalom túlnyomó többségében elterjedt nézet volt: Algériának franciának kell maradnia.

A telepések körében főleg Constantine megyében volt feszült a helyzet. Mivel ez volt az a terület, ahol a legkevesebb európai élt, valamint itt zajlott le az 1945. májusi felkelés, amely még élénken élt az emberek emlékezetében, egyre többen vélték hasonlóságokat felfedezni az akkori események előzményei és a mostani helyzet között. A nyugtalanság és a feszültség tapintható volt. Nem véletlen, hogy amikor egy század CRS-t⁶³⁰ vezényeltek a hónap végén a tér-

⁶²⁷ Uo.

⁶²⁸ A kormány tehetetlensége miatt feldühödött indokínai veteránok 1954 áprilisában egy párizsi megemlékezésen a rendfenntartó erők szeme láttára kifütyülték és bántalmazták Laniel miniszterelnököt és Pleven honvédelmi minisztert. Vö. François DUPRAT: *Les mouvements d'extrême-droite en France depuis 1944*. Paris, 1972. 57.

⁶²⁹ BRIGOULEIX, 1977. 61.

⁶³⁰ *Compagnie Républicaine de Sécurité* – Köztársasági Biztonsági Osztág, a francia állambiztonsági erők.

ségbe, akkor annak megjelenése kitörő örömmel töltötte el az európaiakat. Amint az egyik prefektusi jelentés szerzője meg is jegyezte, „az ilyen intézkedések alkalmasak arra, hogy meggátolják a félelem pszichózisának kialakulását, ami veszélyt jelent az ország fejlődésére”.⁶³¹

Az Indokínából hazatérő csapatok egy részét Algériába küldték, s a hadsereg bizonyos tisztjeinek az akarata találkozott az európaiak céljaival. A tisztek és a tiszthelyettesek – az európaiakkal teljesen egyöntetűen – a következőképpen látták a helyzetet: „lehet, hogy Indokínában vereséget szenvedtünk, de itt Algériában nem fogunk sohasem. Ez nem történhet meg. Hiszen itt mindent mi hoztunk létre, ráadásul egymillió európai él ezen a földön, míg Indokínában csak pár ezren voltak. Algéria nem a kommunista világ határain fekszik, hanem Franciaország szomszédságában.” Úgy érezték, hogy nem követték el ugyanazokat a hibákat, amelyeket a Távols-Keleten, a francia behatolás pedig mélyebb és általánosabb volt itt, mint bármelyik gyarmaton. Azt is remélték, hogy sem a nacionalizmus, sem a kommunizmus nem hódított igazán teret az őslakosok körében. Amikor Ferhat Abbasz az egyik település európai származású polgármesterének arról beszélt, hogy „békés és testvéri jövőt kellene gyermekeink számára létrehozni”, akkor ez a polgármester igen fennhéjázó módon a következőket válaszolta: „Teszek a jövőre! Most mi vagyunk az urak. Utánunk a vízözön.”⁶³² A telepesek el sem tudták képzelni, hogy el kelljen egyszer menniük ebből az országból, amelyben születtek, arról nem is beszélve, hogy a „kisemberek” többsége alig ismerte az anyaországot, ahová semmi kedve sem lett volna átköltözni. Ez a gondolkodás mélyen belerögzült az algériai franciák agyába.

Az indokíni vereség nyomán lemondani kényszerülő jobboldali Laniel-kabinet helyét a balközép radikális Pierre Mendès-France kormánya foglalta el (beiktatását 1947 óta először a kommunisták is megszavazták). A kabinetbe hadügyi államtitkárként Jacques Chevallier is bekerült. Az új miniszterelnök vállalta, hogy a legrövidebb időn belül véget vet a háborúnak. Ennek érdekében tárgyalásokat kezdett és a genfi egyezményekben elismerte Észak-Vietnam önállóságát (1954. július 20–21.). A lendületes Mendès-France azonban ennél is tovább ment: júliusban Tunéziába ment és ünnepélyesen elismerte az ország belső autonómiáját. A miniszterelnök karthágói beszédében megbékélésről beszélt és liberális politikát hirdetett a gyarmatokon élő népekkel szemben. Kizárólag tunéziaiakból álló kormány jöhetett létre, amellyel a franciák közvetlenül tárgyaltak. Mendès-France úgy gondolta, hogy a Tunéziában élő franciák meghatározó módon fognak hozzájárulni az ország fejlődéséhez, ennek okán pedig joguk van ott maradni, és

⁶³¹ *Rapport mensuel*, mai 1954.

⁶³² ABBAS, 1980. 15.

jogaik érvényesítéséhez eszközökkel is rendelkezniük kell. Az óriási jelentőségű reformok mellett azonban kilátásba helyezte azt is, hogy a rend helyreállítása érdekében, ha kell, komoly erősítéseket fognak az észak-afrikai országba vezényelni.⁶³³

A miniszterelnöknek maradt ideje Algéria ügyeire is. Tunéziai látogatását követően Párizsban fogadta az UDMA küldöttségét. A találkozón Mendès-France-on és Ferhat Abbaszon kívül jelen volt François Mitterrand belügyminiszter és Jacques Chevallier is. Abbasz felhívta a kormány első emberének a figyelmét arra, hogy Algéria azért csendes, mert „elégedetlen”. Sérlemelte, hogy Franciaország vezetői még a saját maguk által meghozott törvények betartása felett sem képesek őrködni. Célzást tett arra is, hogy amennyiben nem történik rövid időn belül változás, akkor felkelés törhet ki. Nyomatékosan kérte az alaptörvény végrehajtását és a szabad választások biztosítását. A miniszterelnök válaszában kilátásba helyezte az algériai gyűlés felosztatását és új választások kiírását, sőt a státus végrehajtásáról is hajlandó volt tárgyalni, mindezzel azonban már elkésett, s nem maradt idő az ígéretek beváltására.⁶³⁴ Figyelemreméltó, hogy a Főkormányzóságon a megbeszélések után a következő véleményt formálták a mérsékelt nacionalista mozgalomról: „Az UDMA vezetői között jóhiszemű emberek is vannak, akikkel hasznos lenne megőrizni, vagy újra felvenni a kapcsolatokat. A legnagyobb hiba velük szemben az volt, hogy ugyanolyan kibékíthetetlen ellenfélnek tekintettük őket, mint az MTLD vezetőit.”⁶³⁵ Mindezt azonban végül is nem jelentette, nem jelenthette azt, hogy Algéria esetében is komolyabb reformokra kerül majd sor. Erre egyébként az új miniszterelnök egy korábbi, 1953. júniusi nyilatkozata is utalt, amelyben kifejtette, hogy „Franciaország nem áll meg a Földközi-tenger partján. Hiszen a túlszéli olyan lakosság él, amelyet az 1946-os alkotmány integrált a köztársaságba, és amely számít Franciaország jelenlétére.”⁶³⁶

Az algériai franciák nagy érdeklődéssel kísérték ezeket az eseményeket. Megelégedettséggel és beletörődve nyugtázták, hogy véget ért az indokínai rémálom, ugyanakkor sokan nyugtalanságuknak adtak hangot azon esetleges reakciók miatt, amelyeket mindez az észak-afrikai nacionalista körökből kiválthat. Nem véletlenül, hiszen az őslakosok megkülönböztetett figyelemmel kísérték a fegyveres összecsapások és a politikai küzdelmek eredményeit. Már 1952-ben azt lehetett olvasni a rendőrségi jelentésekben, hogy a muzulmánok „mohón” olvassák a legfrissebb híreket, rendszeresen veszik az újságokat, az analfabéták pedig valóságos csoportosulásokat

⁶³³ www.pierremendesfrance.asso.fr, kapcsolat: 2001. augusztus 16.

⁶³⁴ Benjamin STORA – Zakya DAOUD: *Ferhat Abbas, une utopie algérienne*. Paris, 1995. 192.

⁶³⁵ Abderrahim TALEB BENDIAB: *Le 1er novembre 1954 en Algérie*. In: *Méditerranée Tanulmányok IV*. Szeged, 1990.

⁶³⁶ BIDAULT, 1965. 213.

alkotnak az írástudók körül, akik felolvassák és kommentálják nekik a cikkeket.⁶³⁷ Az európaiak ugyanakkor az indokínainál jóval kevesebb megértéssel fogadták a miniszterelnök tunéziai politikáját. Nem is magának a belső autonómia megadásának a tényét kritizálták, hanem azt az együttműködési politikát, amelyet a kormányfő Habib Burgibával és az Új Desztúr Párttal folytatott, valamint azt a módot, ahogyan az autonómiát – a telepések szerint hirtelen, biztosítékok és a következmények ismerete nélkül – bevezették.⁶³⁸

A franciák nyugtalansága a későbbiekben sem csökkent, hiába hagyott alább a terrorizmus Tunéziában és Marokkóban. A konzervatív politikusok úgy vélekedtek, és amiatt aggódtak – ez a véleményük szinte megkövesedett –, hogy ha a kormány továbbra is ezt a nem is liberálisnak, hanem inkább „elhagyásnak” nevezett politikát folytatja Tunéziában és Marokkóban, akkor az emancipációs mozgalmak Algériát veszik majd célba, ez pedig nagyon hamar véget fog vetni a francia jelenlétnek Észak-Afrikában. Kijelentették, hogy „Algéria, a francia föld nem tekinthet közömbösen mindarra, ami a határai mentén történik”.⁶³⁹ Mindannyiuk véleményét fogalmazta meg az európaiak egyik parlamenti képviselője, az orvos Solocroup, aki már a felszabadító háború kirobbanása után, 1954 novemberében mondta a következőket: „Őseim három nemzedéke nyugszik Algéria földjében. A világ minden kincséért sem hagynám itt őket és nagyon egyértelműen kijelentem, hogy inkább meghalok, semhogy elmenjek innét.”⁶⁴⁰ Aláhúzták, hogy a terrorista cselekmények száma nem azért csökkent, mert liberális ígéreteket tettek a tunéziaiaknak, hanem mert mind a két protektorátusban erővel léptek fel. Szerintük mindez azt bizonyítja, hogy az iszlám országokban csak és kizárólag az erőszak alkalmazásával lehet fennmaradni. (Általános elterjedt nézet volt, hogy az arabok jobban tűrik a fájdalmat, mint az európaiak, sőt csak ebből értenek igazán.⁶⁴¹) A franciák többsége tehát azt szerette volna elérni, hogy a kormány kevésbé mutassa magát liberálisnak, és erőteljesebben nyilvánítsa ki fennhatóságát.⁶⁴²

A higgadtabb kisebbség ugyanakkor – amely nem ennyire sarkosan tekintett a probléma egészére és az észak-afrikai kérdést a velejáró nemzetközi vonatkozásokat számításba véve vizsgálta – úgy gondolta, hogy annak a fejlődési folyamatnak, amely most Tunéziában megindult, okvetlenül le kell játszódnia végig, és semmi értelme sincs olyan események ellen fellázadni,

⁶³⁷ TALEB BANDIAB, 1990.

⁶³⁸ *Rapport mensuel*, juin-juillet 1954.

⁶³⁹ *L'Écho d'Alger*, 1954. július 28.

⁶⁴⁰ CHEBEL D'APOLLONIA, 1991. 234. Solocroup ugyanakkor elítélte a szerves alaptörvénynek azt a cikkelyét, amely az iskolák számának növelését irányozta elő, mondván, a muzulmán lakosság semmi mást nem akar, csak az ellátási helyzet javítását. Az iskolaépítési program ezért nem más, mint „szélhámosság”. ALLEG, 1981. 140.

⁶⁴¹ BRANCHE, 2001. 27.

⁶⁴² *Rapport mensuel*, août 1954.

amelyek előbb vagy utóbb úgyis megtörténnek. A francia közvéleménynek ez a mindenféleképpen kisebbik része úgy látta, hogy a miniszterelnök tanúbizonyságot tett a realizmusáról, ami a későbbiekben még hatásosabb lehet, és hogy köszönetet kell mondani neki azért, hogy megadta a tunéziaiaknak az oly régóta ígért emancipáció esélyét. Abban bízott, hogy a parlament lehetővé fogja tenni a kormányfő számára politikájának folytatását Marokkóban is, annak érdekében, hogy a relatív bizalom légköre ismét megszülessen, és hogy véget érjen a mindenki számára borzalmas terrorizmus időszaka.⁶⁴³

A kormány azonban Algéria esetében eltökélt maradt. Mitterrand belügyminiszter személyesen felügyelte az algériai ügyeket. A Maghreb többi részétől eltérően a helyzet itt nyugodt maradt, pedig – mint láttuk – a telepések komolyan aggódtak amiatt, hogy erőszakos cselekmények fognak bekövetkezni. A politikai elit mégis örült a nyugalomnak. Ezt az érzést osztotta Raymond Laquière, az algériai gyűlés elnöke is, aki Mitterrand októberben tett többnapos látogatásakor⁶⁴⁴ azzal köszöntötte a magas rangú vendéget, hogy „Algéria nyugodt és az is fog maradni.”⁶⁴⁵ Mitterrand a kormány nevében számos nyilatkozatot tett (Ld. a Függelékben!). Oránban a polgármesterek kongresszusán kategorikusan kijelentette: „Akármi történjék is, a francia jelenlét ebben az országban fenn lesz tartva.” Később, nyilvános beszédei során ígéretet tett arra, hogy számos szociális, gazdasági és adminisztratív intézkedést fognak hozni az algériai dolgozók érdekében,⁶⁴⁶ de gondosan kerülte, hogy szóba hozza az egységes választói kollégiumot, az őslakosok régi vágyát.⁶⁴⁷ A Constantine megyei közgyűlés előtt elmondott beszédében a birodalmi szemlélet jutott kifejezésre: „Mindig is azt gondoltam – kénytelen vagyok újra és újra elismételni –, hogy csakis a Flandriától Kongóiig és Szenegáltól Szudánig terjedő térség alapvető és felbontathatlan politikai, gazdasági, valamint társadalmi egysége révén valósulhat meg a fejlődés, a biztonság és mindannyiunk boldogsága.”⁶⁴⁸

⁶⁴³ Uo.

⁶⁴⁴ Szeptember 8–9-én földrengés pusztított Orléansville környékén, amelynek több mint 3000 halálos áldozata volt. Emiatt látogatott a belügyminiszter a helyszínre.

⁶⁴⁵ TALEB BENDIAB, 1990.

⁶⁴⁶ TALEB BENDIAB, 1983. 124.

⁶⁴⁷ STORA – DAOUD, 1995. 193.

⁶⁴⁸ *L'Écho d'Alger*, 1954. október 23.

Mitterrand az algériai problémáról úgy vélekedett, hogy az nem politikai, hanem gazdasági jellegű. Energikus fellépést helyezett kilátásba azok ellen akik „a külföldről gerjesztett nacionalizmus nevében” Franciaország ellen lépnek fel.⁶⁴⁹ A kormány eltökéltsége a felkelés kitörése után is megmutatkozott: sem Mendès-France, sem Mitterrand nem volt hajlandó engedményekre, az ügy megoldását pedig a hadseregre bízták.

⁶⁴⁹ ALLEG, 1981. 283.

Néhány következtetés

Az Európában működő politikai pártokkal ellentétben, amelyeket elsősorban ideológiai jellemzőik és társadalmi céljaik alapján szoktak megkülönböztetni, a maghrebi pártokat leginkább etnikai-nemzeti különbségek választották el egymástól. Az itteni pártokra az volt a jellemző, hogy – kevés kivételtől eltekintve – a saját közösségükből igyekeztek támogatókat toborozni, társadalmi bázist kialakítani. Kétségtelen, hogy volt bizonyos átjárás az algériai francia és muzulmán politikai erők között, különösen a munkáspártok esetében, ezek azonban elszigetelt és egyáltalán nem jellemző esetek maradtak. Az itteni pártok számára kiemelt fontosságúak voltak a helyi problémák, s az európai politikai erők esetében nem egyszer előfordult, hogy válságok idején az ellentéteiket félretéve egységesen álltak ki a francia szuverenitás fenntartása érdekében. Pártszempontból Algéria és Franciaország között az volt a legmeghatározóbb különbség, hogy azok a francia politikai szervezetek, amelyek az anyaországban ellenfelek voltak, itt minden további nélkül szövetségbe tömörültek érdekeik védelmében. Az anyaországi politikai viszonyok tehát *kevésbé voltak érvényesek* Algériában, ahol az eltérő körülmények miatt *más* struktúrák voltak jellemzők.

A választási eredmények nem mindig tükrözték ezt az eltérést. Az első kollégium európai szavazói az esetek többségében ugyanúgy voksoltak, mint az anyaországi honfitársaik. Különösen a nagyvárosokra volt ez igaz, ahol a különböző választásokon hasonló eredmények születtek, mint a Földközi-tenger túlsó partján (itt még a kommunisták sem számítanak kivételnek, egy-két esettől eltekintve). Az Algériában működő francia pártok leginkább abban különböztek az anyaországiaktól, hogy sokkal kevésbé voltak szervezettek (itt viszont kivétel az AKP), egy-egy tekintélyes személyiség befolyása pedig alapvetően meghatározta az adott politikai erő jellegét és népszerűségét. A megválasztott képviselők lazább kapcsolatot tartottak fenn pártjuk parlamenti, megyegyűlési, stb. frakcióival, mint franciaországi kollegáik, és sokkal inkább saját híveiket, mint pártjuk választói bázisát képviselték.

1945–47-ben az volt a viták tétje, hogy mennyire lesz demokratikus az algériai politikai rendszer. Az alaptörvény megszületésétől 1954-ig ugyanakkor annyiban módosult a helyzet, hogy a baloldal a fennálló rendszert demokratikus reformokkal szeretne volna megváltoztatni, a jobboldal viszont a status quót akarta mindenáron fenntartani, jóllehet az egyáltalán nem volt igénye. Az európai politikai mozgalmak kapcsán nem volna indokolatlan azt állítani, hogy a gyarmati népek függetlenségének elutasítása és a birodalom integritásának megőrzése alapvetően a jobboldaliak magatartása volt, míg az emancipációs törekvések elfogadása elsősorban a balol-

Néhány következtetés

dalt jellemezte. Ehhez ugyanakkor hozzátehetjük, hogy az 1945–54 közötti időszakban a gyarmati és az algériai kérdést illetően a törésvonalak nem kizárólag a nagy politikai táborok között, hanem a táborokon belül is húzódtak.

A baloldalon belül az algériai kommunisták 1946-tól independista álláspontra helyezkedtek, míg franciaországi elvtársaik, jóllehet elítélték az alaptörvényt és a választási csalásokat, összességében Algéria és az anyaország szabad társulását kívánták. A szocialisták ezalatt – még ha megváltozott formában is, de – ragaszkodtak a tengerentúli területekhez. A jobboldal és a centrum látszólagos egyszínűsége mellett rendszeresen belső ellentétek jellemezték a pártok életét, főleg az anyaországi és a gyarmati szekciók között dúltak heves viták. A legfontosabb kérdés mindvégig Algéria három megyéjének az anyaországhoz való viszonya volt, az, hogy ki milyen mélységű reformokat akar. Ebben az értelemben „radikális baloldalinak” csak az AKP-t és kisebb mértékben a SFIO-t nevezhetjük, jóllehet ez utóbbi 1947 után lemondott arról, hogy a legjelentősebb reformjavaslatát, az egykollégiumos választási rendszert elfogadtassa.

Mind Indokína, mind Madagaszkár, mind Észak-Afrika esetében az MRP erősen kolonialista álláspontja érvényesült, ami részben a SFIO hibája volt, de tény az is, hogy a szocialisták nem kaptak megfelelő támogatást a kommunisták részéről. Ez a kibontakozó hidegháborúnak is köszönhető, amelyben a két fél élesen szembehelyezkedett egymással. 1947-től kezdve a szocialisták már képtelenek voltak érvényesíteni az akaratukat a gyarmatpolitikát illetően. Ez történt az algériai státus megszavazásánál is, amikor a SFIO viszonylag liberális kezdeményezései az FKP támogatásának hiánya miatt elbuktak. Néhány értelmiségin és egy-két felelős politikuson kívül a balközép nem értette meg a tengerentúli területek fejlődési folyamatát, a vezető politikusok közül pedig többen is lebecsülték a nacionalizmusok erejét. A szocialistáknak a liberális programjukról való lemondásában közrejátszott az ismeretek hiánya, a történelmi és földrajzi tanulmányok öröksége – amelyek során Jules Ferry, a laikus iskola és a gyarmatbirodalom egyik megalapítója dicsőségéről olvastak – és a világban lezajló folyamatok meg nem értése. A gyarmatokat illetően a baloldali gondolkodású emberek, a radikálisok és a szocialisták többsége ezért vált konzervatívvá. Az Ellenállás időszakában a reális gondolkodás hiánya, a politikai bátortalanság és az információk megszerzéséről való lemondás a szocialista párt esetében a programjától való eltávolodáshoz vezetett. Mindez hozzájárult a baloldal választási kudarcaihoz és tagságának csökkenéséhez.

A jobboldalon belül a kisebb ellentétek ellenére mindvégig az volt a jellemző, hogy kitaróan ragaszkodtak nemcsak a gyarmatbirodalomban különleges, kiemelt helyet elfoglaló Algéri-

Néhány következtetés

ához, hanem általában a gyarmatokhoz is. Szerepet játszott ebben a francia nacionalizmus, az egységes Franciaország évszázados elve, a gyarmati múlt dicsősége és nem utolsósorban a tengerentúli területeken élő európai lakosság politikai magatartása. Ez utóbbit különösen meghatározónak tartjuk, olyan erőnek, amely megakadályozott minden reformszándékot és pozitív kezdeményezést, jöjjön az az anyaországból vagy magából a gyarmatból. A francia kormány sokszor éppen azért nem volt képes a nacionalista követelések legitimitásának elismerésére, mert az európaiak eredményesen tudták érvényesíteni az érdekeiket. Kiváló példa erre az algériai alaptörvény elszabotálása és végre nem hajtása. Algéria két társadalmának egymás iránti meg nem értése valódi szakadékot vájt a két közösség közé, amely egyre szélesebb és mélyebb lett. A telepeseket egyáltalán nem érdekelte az őslakos tömegek felemelkedése, a vidéki földbirtokosoknak nem az volt a legfontosabb gondjuk, hogy a muzulmán munkásaik európai színvonalú oktatási rendszerben nevelkedhessenek. Meggyőződésünk, hogy ez a megalkuvás nélküli, minden komoly reformra hihetetlenül agresszívan reagáló telepes magatartás döntő szerepet játszott a nyolc évig húzódó felszabadító háború kitörésében.

Felmerül a kérdés, hogy 1945 után az algériai európaiak miért használták olyan nagy előszeretettel az elhagyás (*abandon*) kifejezést. Miért jelent meg szinte minden felhívásukban, programnyilatkozatukban, miért utasítottak el szinte minden olyan törekvést, amely Algéria elhagyására irányult, miért hangsúlyozták olyan makacsul állandóan, hogy Algéria Franciaország szerves része, területe, megyéje, s ezért Franciaország sohasem hagyhatja magára az afrikai országot? Ez a probléma a második világháború előtt még nem merült fel ennyire hangsúlyosan, 1945 után viszont lépten-nyomon találkozunk vele, különösen a választási kampányok időszakában. Mindennek több oka is lehet.

A harmincas évekhez képest alapvetően megváltozott a nemzetközi helyzet. Franciaország másodrendű hatalommá vált, gazdasági-politikai ereje meggyengült, a bennszülött nacionalizmusnak így nagyobb tere kínálkozott. Az Egyesült Államok – mint nem gyarmatosító nagyhatalom – a világ első számú hatalmává lett és minden gyarmatokkal kapcsolatos nyilatkozatában az önrendelkezés mellett foglalt állást az Atlanti Charta megszületése óta. Franciaország mellett a másik nagy gyarmattartó hatalom, Nagy-Britannia éppen ezekben az években adta meg a függetlenséget – nem teljesen önszántából – legfontosabb gyarmatának, Indiának és 1948-ban kiszorult a közel-keleti mandátumából, Palesztinából is, amely Izrael néven önálló állammá vált. Hamarosan Egyiptomból (1954) és Irakból (1958) is távoznia kellett. Ezenkívül óriási mértékben megnőtt a Szovjetunió szerepe is, amely szintén a gyarmatok függetlenségének a híve volt –

Néhány következtetés

nagyhatalmi érdekei ezt kívánták – és ezt rendszeresen hangoztatta is. 1945 és 1954 között mintegy egymilliárd ember szabadult fel a gyarmati uralom alól és jutott el a politikai függetlenségig: a már említett India mellett Indonézia, Pakisztán, Kína, Kambodzsa, Vietnam, Laosz, Líbia, stb. A gyarmati rendszerek végképp idejétmúlttá váltak. Ezek a folyamatok joggal töltötték el aggodalommal az algériai franciákat, akik – mint láttuk – még a komolyabb reformok gondolatától is irtóztak.

Franciaországban a kommunista párt rendkívül megerősödött a háború alatt és azt követően. 1945–47 között ugyan még nem volt a gyarmatok függetlenségének híve, de attól a pillanattól kezdve, hogy elfogadta az önálló Algériai Köztársaság gondolatát, az európaiak legnagyobb része élesen antikommunistává vált, mert attól tartott – talán joggal –, hogy ha az FKP veszi kezébe az ügyek kizárólagos irányítását, akkor Algéria helyzete gyökeresen megváltozhat a kommunista programnak megfelelően. Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy az 1945 utáni kormányzati tényezők mindegyike – a SFIO, az MRP, de maga de Gaulle is – bizonyos reformok meghozatalát tartotta kívánatosnak. Ez még akkor is zavarta az európaiakat, ha ezek a reformok nem érintették a privilégiumaikat és a bebetonozott hatalmukat Észak-Afrikában. Az európai lakosság már 1946-ban – egy évvel de Gaulle híres rennes-i beszéde előtt – szeparatistának nevezte a kommunistákat és egyszerűen csak Franciaország-ellenes (*anti-France*) tevékenységgel vádolta őket.

A francia gyarmatokon az európaiak számára ijesztő folyamatok játszódtak le. A közelkeleti francia mandátumokból (Szíria, Libanon) önálló államok jöttek létre, Madagaszkáron 1947-ben felkelés tört ki a gyarmati függés felszámolásáért, amelyet a francia csapatok csak nagy nehézségek és elképesztő mértékű öldöklés (nyolcvanezer áldozat) árán tudtak leverni. Ne feledkezzünk meg a marokkói uralkodó tangeri beszédéről, Tunézia mozgolódásáról és ott volt még rettenetes példaként az 1945-ös kelet-algériai felkelés, amely szintén függetlenségi jelszavakkal indult. A legnagyobb figyelmet mégis az 1946 decemberében kirobbant indokínai háború keltette, amelyben a francia hadsereg egymás után szenvedte el a vereségeit a kommunista irányítás alatt álló Viet Minhtől (nem véletlenül nevezték az indokínai szabadságharcosokat támogató francia kommunistákat szeparatistáknak). Ezek az események egyáltalán nem nyugtatták meg az algériai franciákat.

Végül, de nem utolsó sorban magában Algériában is megerősödött a nacionalizmus. A háború előtt csak a Messzali-féle PPA követelte a teljes függetlenséget, 1945 után azonban már a mérsékelt Ferhat Abbasz és az AKP is önálló Algériát szeretett volna létrehozni, jóllehet a kon-

Néhány következtetés

cepciók eltértek egymástól. A különböző választásokon megmutatkozott, hogy mindez a bennszülöttek körében valóságos, sőt uralkodó eszmeáramlat volt. Láttuk, hogy mindaddig, amíg nem történtek hatósági beavatkozások a választások lebonyolításába, a nacionalista pártok nem szerepeltek rosszul, mind az UDMA, mind az MTLD nemzetgyűlési képviselői helyekhez jutott, de az önkormányzatokba is sikerült bejutniuk 1947 őszén.

Ezek a jelenségek jórészt ismeretlenek voltak a harmincas években, így érthető, hogy az európai eredetű lakosság úgy érezte, hogy az események előbb-utóbb hazájában, Algériában is odáig fejlődnek, hogy az már az érdekeiket veszélyezteti. Ellenségesekké váltak a reformokkal szemben, mert azokban csak az „elhagyás” folyamatának első szakaszát látták. Éles antikommunizmusuk is ezzel magyarázható, de ebben kétségtelenül nagy szerepet játszott az 1947-től kibontakozó hidegháború is. Ezek az okok mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy az algériai franciák élesen elítéltek minden reformot, és hogy állandóan a Franciaországhoz való tartozásukat hangsúlyozták.

Rövidítések jegyzéke

AKP – Algériai Kommunista Párt

AML – Amis du Manifeste de la Liberté – a Szabadság és a Manifestum Barátai

CFLN – Comité Français de la Libération Nationale – Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság

CGT – Confédération Général du Travail – Általános Munkásszövetség

CGT-FO – Forces ouvrières – Munkáserő

CNI – Centre national des indépendants – Függetlenek Nemzeti Központja

CRS – Compagnie Républicaine de Sécurité – Köztársasági Biztonsági Osztag

ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete

FKP – Francia Kommunista Párt

FLN – Front de Libération Nationale – Nemzeti Felszabadítási Front

LFC – Légion française des combattants – a Harcosok Francia Légiója

MRP – Mouvement Républicain Populaire – Népi Köztársasági Mozgalom

MTLD – Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques – Mozgalom a Szabadságjogok Diadaláért

NATO – North Atlantic Treaty Organization – az Észak-atlanti Szerződés Szervezete

PPA – Parti du Peuple Algérien – Algériai Néppárt

PPF – Parti populaire français – Francia Néppárt

PRL – Parti Républicain de la Liberté – Köztársasági Szabadságpárt

PSF – Parti social français – Francia Szociális Párt

PUA – Parti d’Union Algérienne – az Algériai Egység Pártja

RGR – Rassemblement des Gauches Républicaines – Baloldali Republikánusok Tömörülése

RIF – Rassemblement pour l’Indépendance Française – a Francia Függetlenség Tömörülése

RPF – Rassemblement du Peuple Français – a Francia Nép Tömörülése

SFIO – Section française de l’Internationale ouvrière – a Munkásinternacionálé Francia Szekciójaja

SLNA – Service de Liaisons Nord-Africains – Észak-afrikai Összekötő Szolgálat

UDMA – Union Démocratique du Manifeste Algérien – az Algériai Kiáltvány Demokratikus Uniója

UDSR – Union Démocratique et Socialiste de la Résistance – az Ellenállás Demokratikus és Szocialista Uniója

Rövidítések jegyzéke

UNIR – Unité Nationale des Indépendants Républicains – Független Republikánusok Nemzeti Szövetsége

UPA – Union Populaire d’Algérie – Algériai Népi Unió

Függelék

A bennszülött törvénykönyv által meghatározott büntetendő szabálysértések 1890-ben

1. Franciaország- és kormányellenes nyilatkozatok.
2. Katonai és őrszolgálat elutasítása vagy végre nem hajtása.
3. Tisztviselők számára fizetség ellenében történő ellátási és szállítási feladatok visszautasítása.
4. A különböző törvények által előírt utasítások végre nem hajtása.
5. A közföldek szétosztására vonatkozó közigazgatási határozatok figyelmen kívül hagyása.
6. Késlekedés az adó befizetését illetően.
7. Az adószedők beidézésének elutasítása.
8. Az adóköteles tételek be nem vallása.
9. Elkóborolt állatok több mint huszonnégy óráig tartó megőrzése.
10. Minden engedély nélkül vándorló idegennek menedék nyújtása.
11. Hiányos tűzfegyver-nyilvántartás.
12. Engedély nélkül a falu területén kívül elkülönített ház felépítése, tiltott területen való táborozás.
13. A lakóhely előzetes bejelentés nélküli elhagyása, útlevél nélküli utazás.
14. Annak elmulasztása, hogy azon a településen, ahol az illető huszonnégy óránál tovább tartózkodik, láttamoztassa az útlevelét.
15. Óslakos pásztorok hiányos oklevele és igazolványa.
16. Rendzavarások, botrányok és egyéb erőszakos cselekmények elkövetése.
17. Baleset, szerencsétlenség vagy lázadás esetén felmerülő munkálatok, szolgálat vagy segítségnyújtás visszautasítása vagy elhanyagolása.
18. Zarándoklat vagy közös étkezés ürügyén több mint húsz személy engedély nélküli gyülekezete.
19. Engedély nélkül bármilyen vallási vagy oktatási intézmény működése vagy megnyitása.
20. A tanári hivatás engedély nélküli gyakorlása.
21. Bűnügyi rendőrtiszt előtti megjelenési kötelezettség elutasítása.

Forrás: GUILHAUME, 1992. 288–289.

Maurice Thorez algíri beszéde

1939. február 11.

„Mi kommunisták nem ismerünk fajokat. Mi csak népeket ismerünk... Hol van országokban az a „kiválasztott faj”, amely igényt tarthatna az egyeduralomra, amely elmondhatná: ez a föld mindig az én őseim földje volt és ezért most egyedül csak engem illet meg... Hát nincsenek-e itt közöttetek a régi numídiái törzsek leszármazottai, amelyeknek civilizációja oly fejlett volt, hogy ők látták el az antik Rómát gabonával; azoknak a berbereknek az utódai, akik a katolikus egyháznak Szent Ágostont és a szakadár Donatust adták; a karthágóiaknak és a rómaiaknak a leszármazottai, akik évszázadokon át fejlesztették ki azt a civilizációt, amelynek oly sok nyomát látjuk itt magunk körül... Itt vannak közöttetek azoknak az araboknak a leszármazottai, akik a próféta zászlaja alatt jöttek e földre; az iszlám hitére áttért törökök utódjai, az új hódítók leszármazottai; és azok a zsidók, akik évszázadok óta lakják e földet. Egybekeveredtek a ti földeteken és soraikat még máltaiak, spanyolok, olaszok és franciák is gyarapították. És milyen franciák! Országunk minden tartományából jöttek hozzátok, elsősorban pedig Korzika és Szavoja francia földjéről, és 1871-ben Elzász földjéről azok a franciák, akik nem akartak poroszokká lenni.

Algéria nemzete húsz faj egységéből áll.”

Forrás: Maurice THOREZ: *Fils du peuple*. Paris, 1970. 169–170.

Az 1944. március 7-i reformrendelet

1. cikkely – Az algériai „francia muzulmánoknak”⁶⁵⁰ ugyanazok a jogaik és kötelezettségeik vannak, mint a nem muzulmán franciáknak. Minden polgári és katonai hivatal elérhető a számukra.

2. cikkely – A törvények egyaránt vonatkoznak a francia muzulmánokra és a nem muzulmán franciákra. A francia muzulmánokra vonatkozó minden rendkívüli rendelkezés hatályon kívül kerül.

Ugyanakkor azokra a muzulmán franciákra, akik előzetesen kijelentik, hogy nem kívánják a francia törvények összességének hatálya alá kerülni, továbbra is a muzulmán jog és a berber szokások az érvényesek.

3. cikkely – Azok a francia muzulmán férfiak, akik betöltötték a 21. életévüket és az alábbi kategóriák egyikébe beletartoznak, megkapják a francia állampolgárságot és ugyanazokon a választói listákon fognak szerepelni, mint a nem muzulmán állampolgárok:

- veterán katonatisztek;
- a következő iskolai végzettséggel rendelkezők: felsőfokú diploma, középiskolai érettségi bizonyítvány, egyéb felső- vagy alapfokú oklevél, az alapfokú képzés felső tagozatának elvégzését igazoló okmány, középfokú tanulmányok befejezését igazoló oklevél, a korániskolák végbizonyítványa és főiskolai vagy ipari, mezőgazdasági vagy kereskedelmi szakképesítést igazoló diploma;
- állami, megyei, önkormányzati vagy közszolgálati köztisztviselők és hivatalnokok;
- a kereskedelmi és agrárkamarák tagjai;
- azok a kaidok, agák és basagák, akik legalább három évig viselték hivatalukat és később nem távolították el őket az állásukból;
- volt és jelenlegi képviselők, a megyei tanácsok tagjai;
- a Becsületrend és a Felszabadítási Érdemrend kitüntetettjei;
- a katonai és a munka érdemérem viselői, a munkásszakszervezetek tanácsainak legalább három éven keresztül posztot birtokló tagjai;
- az érdekképviselők egyeztető fórumának tagjai;
- a kisiparosok és mezőgazdászok adminisztratív tanácsainak tagjai.

⁶⁵⁰ 1944-től hivatalosan ezt az elnevezést alkalmazták az algériaiakra, a megvetőbb „bennszülött” helyett. A változás mindamelllett érintetlenül hagyta a gyarmati valóságot.

Függelék

4. cikkely – A többi muzulmán francia felszólíttatik, hogy folyamodjék az állampolgárságért. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés fogja majd meghatározni megszerzésének feltételeit.

5. cikkely – Minden francia azonos módon választható az algériai gyűlésbe, bármelyik választói kollégiumba tartozzon is.

6. cikkely – A saharai területek lakossága számára további kikötéseket fognak tenni.

Forrás: BOISDON, 1949. 17–18.

Függelék

Ferhat Abbasz nyilatkozata a világháborús győzelem alkalmából

1945. május

A Szabadság és a Manifesztum Barátai, amely megkülönböztetés nélkül minden muzulmánt összefog, a győzelemnek és a demokráciának ezen az ünnepnapján csatlakozik a szövetséges hadseregek és a szabad népek öröméhez és büszkeségéhez. Annak tudatában, hogy gyermekei erőfeszítéseivel és vérével hozzájárult ehhez a győzelemhez, az algériai nép biztosítja a francia népet, a köztársaság kormányát és az Egyesült Nemzeteket rendíthetetlen szolidaritásáról az emberi szabadságjogok kiharcolásáért folytatott küzdelemben. A Szabadság és a Manifesztum Barátai tagjai – értelmiségiek, ulemák, messzalisták, szocialisták és kommunisták – nevében kifejezi azt az óhaját, hogy a közös győzelem alkalmából ténylegesen megvalósuljon minden demokratikus szervezet egyetértése a rasszizmus maradványainak felszámolásáért vívott harcban. Végül kifejezi azt a szándékát, hogy a francia néppel teljes egyetértésben, az új Franciaországgal és a nagy demokratikus nemzetekkel karöltve, továbbra is megtegye a szükséges erőfeszítéseket, hogy biztosítsuk a szabadság végső győzelmét az erőszak felett és lerakjuk a biztonság és a béke szilárd alapjait.

Forrás: NAEGELEN, 1962. 14–15.

A szocialista párt algériai politikai státustervezete

1947. február 6.

Célok és indítékok

A szocialista párt úgy véli, hogy az asszimilációs politikát Algéria esetében elavultnak kell tekinteni, és olyan rendszert kell létrehozni, amely élettelibb és a jelenlegi körülményekhez jobban alkalmazkodik. Ez a politika nem bukott meg, ugyanakkor sohasem próbálták meg tisztességesen alkalmazni. Most azonban már túl késő van ahhoz, hogy ezt javasoljuk. A liberális módon alkalmazott asszimilációs politika Algéria jövője szempontjából a legjobb megoldás lett volna, mert rendezte volna az algériai problémát. Határozottan új rendszer felé kell haladni, amely, ezen közösség számára a francia demokráciának megfelelő politikai életet biztosítva, megóvjaa az algériai életmód eredeti jellegét az emberi fejlődés keretei között. Ennek a rendszernek mindenképp el kell ítélnie a faji előítéleteket, amelyek veszélyt jelentenek Algéria jövőjére. Garantálni kell továbbá a muzulmánok személyi jogállását, ami nem okoz kárt a polgári és politikai jogok egyenlő gyakorlásának. Miután ezt biztosítottuk, békés versengés lehetősége nyílik meg a két civilizáció között, amelyek – egymással szembesülve – végül majd összeolvadnak, anélkül, hogy egyik alulmaradna a másikkal szemben.

Ennek a rendszernek ugyancsak lehetővé kell tennie a francia felségjog számára, amelyet egy világosan gondolkodó és humánus nép gyakorol, és amely emellett az algériaiak okos együttműködésére támaszkodik, hogy felügyelje ennek a nemes vállalkozásnak a beindulását. A szocialista párt gondot fordít arra, hogy a politikai rendszert és a tömegeket megvédelmezze minden külső beavatkozás, kockázat és veszély ellen. Egyáltalán nem megfélelkezve az *algériai tényező*ről, virágzásának biztosítása érdekében számolni kíván az *európai tényező*vel is és azokkal a különböző gazdasági tényekkel, amelyek jelenleg a politikát és a világ nagyhatalmainak összességét befolyásolják.

Ezért a szocialista pártnak a Nemzetgyűlés elé terjesztett tervezete olyan rendezési javaslatokat tartalmaz, amelyek szavatolják Algéria jövőbeni politikai, gazdasági és társadalmi fejlődését, eltekintve azoktól az elkerülhetetlen kockázatoktól, amelyek olyan esetben keletkeznek, amikor hirtelen megadjuk egy olyan országnak a teljes szabadságot, amely az adott pillanatban nem képes biztosítani sem a védelmét, sem intézményeinek működését, sem határain belül a szabadságjogok érvényesülését, ami egyébként korábban már biztosított a nép számára.

Függelék

Lehetővé tenni Algéria számára, hogy megnyilvánuljon, hogy felszabadítsa magát az adminisztratív gyarmati rendszer alól, hogy átgondolja a jövőjét. Eközben le kell vetnie központosított berendezkedését és jelenlegi bénultságát. Ezek hát a követendő célok.

Tervezetünk algériai gyűlést hozna létre, amelynek ugyan az előjogai a törvényhozás területén korlátozva lennének, de a jelenlegi nyomasztó rendszer alól felszabadult gazdasági életet tenne lehetővé.

A köztársaság kormánya előtt felelős algériai miniszter, ellenőrzési és bírálati joggal rendelkező parlament, közvetlenül felelős közigazgatás: íme a szocialista párt tervezetének lényegi tartalma.

Forrás: QUILLIOT, 1972. 818–819.

Függelék

Yves Dechezelles lemondólevele Guy Mollet főtitkárnak

1947. június 12.

Kedves Elvtársam!

Sajnálattal értesítelek, hogy lemondok a párt főtitkár-helyettesi posztjáról.

Ezt a döntést a következő okok miatt hoztam meg. Az a szakadék, amely a párt vezetőinek többsége által a kormányzati és parlamenti szinten folytatott politika és az 1946. augusztusi nemzeti kongresszus által előírt irány között húzódik, olyan mély lett, hogy már lehetetlen számomra annak a tisztségnek a betöltése, amelyet az elnökség rám ruházott.

A legutóbbi kongresszus egyértelműen kinyilvánította azt a szándékát, hogy a pártot olyan irányba terelje, amely megfelel az osztályharcos és munkáshagyományait őrző chartájának.

Ugyanakkor ez a politikai megújulási akarat eddig nem öltött testet a tényekben. Lelepleztük a tripartizmus tehetetlenségét; tavaly januárban részt vettünk egy olyan nemzeti egységkormány megalakításában, amely magában foglalta a három nagy párt és a radikális párt képviselőit, valamint egy olyan jobboldali függetlent, aki szilárdan ellenzi azt a gazdaság- és társadalompolitikát, amely a munkástömegek érdekében áll, és amelyet pártunk tagságának többsége is óhajt.

Pártunk legutóbbi Nemzeti Tanácsa megbízta a szocialista minisztereket és különösen Marius Moutet-t, hogy a lehető legrövidebb időn belül, a március 6-i egyezményeket tiszteletben tartva, kezdjenek újra tárgyalásokat a Vietnami Köztársaság illetékes képviselőivel. Ahelyett, hogy ezt a politikát folytatták volna – úgy tűnik –, inkább a d'Argenlieu tengernagy által felállított bábkormányra tettek. Ezzel egy időben Madagaszkáron letartóztatták a madagaszkári képviselőket, nem tartva tiszteletben az alkotmányos garanciákat, valamint Marokkóba küldték Juin marsallt. (...)

Véleményem szerint a legsúlyosabb gond azonban abban a helyzetben rejlik, amelyet a legutóbbi nemzeti tanácsi döntés teremtett. A Ramadier-kormány fennmaradása, ami a burzsoá többség foglyává tette a miniszterelnököt és azzal a munkásosztállyal való szembeszállását kockáztatja, amelynek a követeléseai mindenekelőtt a nehéz életkörülményeinek tulajdoníthatók, szerintem szükségessé teszi a nemzeti kongresszus mihamarabbi összehívását annak érdekében,

Függelék

hogy újból áttekintsük a kormányzati politikát, a bér-, ár- és ellátás-politikát, valamint a Francia Unió helyzetét.

Mivel a kongresszust augusztus közepére hívták össze, úgy gondolom, addig sem tölthetem be a főtitkár-helyettesi tisztséget. (...)

Yves Dechezelles

Forrás: QUILLIOT, 1972. 820–821.

De Gaulle tábornok algíri beszéde

1947. október 12.

Nem önök azok, akiknek le kell írnom azokat a nehézségeket, amelyek a fajilag és vallásilag nagyon különböző emberek algériai földön való együttéléséből adódnak. Nem önök azok, akik előtt fel kell vázolnom azoknak a gazdasági, társadalmi, kulturális gondoknak a sokaságát, amelyek itt felmerülnek.

Nem önök azok, akiknek el kell magyaráznom, hogy a háború megrázkódtatásai és a jövőtől való félelem miért tükröződnek vissza egészen a lelkek mélyéig, és miért veszi körül a lakosság különböző kategóriái közötti kölcsönös kapcsolatokat törékeny légkör. Egy kérdés azonban mindennél fontosabb: mi az a jótétemény Algéria számára, ami nem választható el a francia haza javától sem?

Algéria java abban rejlik, hogy Franciaország folytassa és fejlessze azt a csodálatos művet, amelyet immár száztizenhét éve végez. Ezt a művet eddig fennhatósága alatt az anyaországból érkezett fiai és mások munkája végezte el. Ez a három dolog tette Algériát azzá, ami. Ha Franciaország valaha is elfogadná, hogy ebből a háromból az egyik eltűnjön, akkor nem lehet a legkisebb kétségünk sem, hogy az egész építmény összeomlana, Algéria pedig azonnal olyan zűrzavarban merülne el, amiből senki sem húzna hasznot a mindenütt megtalálható zavarkeltőkön kívül.

Franciaország fennhatóságának itt tehát ugyanolyan tisztán és erősen kell megnyilvánulnia, mint minden más francia földön. Az anyaországi származású algériaiaknak bizalommal telve folytatniuk kell mindazt, amit már eddig is folytattak, anélkül, hogy tartanának az eltűnéstől. Az algériai muzulmán franciáknak népünk megbecsülésétől övezve meg kell találniuk a francia szuverenitás keretein belül és személyi jogállásuk fenntartása mellett minden olyan lehetőséget, amely országuk fejlődésével arányban jobbra teszi sorsukat, és latba kell vetniük minden képességüket fejlettségüknek megfelelően. Mindaz, amit 1943. december 12-én Constantine-ban már én magam is meghirdettem és mindaz, amit az 1944. március 7-i rendelet megvalósított, megfelel ezeknek az elveknek. Minden olyan politika, amely valamiféle fejlődést felvázolva arra irányul, hogy csökkentse Franciaország jogait és kötelességeit, és hogy megfélemlítse a francia eredetű lakosságot, vagy hogy elhitesse a muzulmán francia lakossággal azt, hogy sorsát elválaszthatja Franciaország sorsától, az a politika valójában a dekadencia politikája.

Függelék

Érthető tehát, hogy azok a franciák, akik – ahogy kell – ragaszkodnak ahhoz, amit itt tetek, nem tudják rossz érzés nélkül elfogadni a nemrég kihirdetett alaptörvényt. Nem is a szövege – néhány fenntartásunk van vele kapcsolatban –, hanem amiatt a bizonytalan, irreális és gyakran túlzó légkör miatt, amelyben elfogadták. Kéretik egyfelől megfigyelni a közhatalommal együtt járó azon fogyatékoságot, amely csak a pártoktól származik, és amely képtelen a nemzeti érdekeknek megfelelően egy ilyen jellegű problémát kezelni. Másfelől pedig azoknak a muzulmán vagy nem muzulmán franciáknak, akik nem is tudom, miféle elszakadási álmokban tévelyegnek, most mindenki előtt azt üzenem: tévednek, és másokat is megtévesztenek! A büszke és szabad emberek és gyermekeik jövőjüket csak Franciaországgal és Franciaországban találhatják meg. Azok az algériai élettől együtt járó negatívumok, amelyek bosszantják önöket, de amelyek hozzátartoznak a dolgok természetéhez, azok a visszaélések, amelyek dühítik önöket, de amelyeknek a megreformálásához önöknek hozzá kell járulniuk, nincsenek-e vajon összefüggésben azokkal a fájdalomokkal, béklyókkal és megaláztatásokkal, amelyek egészen biztosan akkor várának önökre, ha Franciaország egyszer, meghátrálva, lerombolná a Nyugat védőgátjait? Azok az emberek, akik kívülről ingerlik az önök elfogultságát és dühét, csak egy olyan idegen hatalom és ideológia szolgái, akiknek a diadala gyötrelmesebb lenne az önök számára, mint bárki másé.

A jó franciák azt szeretnék, hogy Franciaország folytassa művét minden algériai érdekében. Folytatni akarják azt az ország fejlődési kényszere miatt. Felismerik azt, hogy az az erőfeszítés, amelyet ebben a három megyében kell kifejezni az anyagi források felfedezése és minden ezen a földön született ember jobb élete, oktatása, védelme, valamint e nemes vidék minden gyermekének a közös műbe történő bevonása érdekében, az a francia megújulás egyik legfontosabb eleme. Megértik, hogy Algéria, Franciaország integráns része egyszerre földrajzi és erkölcsi kötelék az anyaország és a Francia Unió afrikai területei között, és hogy annak, ami Algírban, Oránban, Constantine-ban történik, minden földrészen sajátos visszhangja van. Érzik, hogy itt Franciaországot ki és miért fenyegeti. Tudják, hogy ha hagynánk, hogy Franciaország érdekeit a Földközi-tengernek ezen a partján megingassák, akkor az az egész nemzeti felépítmény felbomlásának a kockázatával járna együtt. Elhatározták hát, hogy erősek, szabadok és saját hazájuk urai maradnak.

Forrás: *La France sera la France. Ce que veut Charles de Gaulle.* Paris, 1951. 180–182.

Jacques Duclos algíri beszéde

1949. június 5.

„(...) Számunkra ez a miniszteri nyilatkozat [ti. a prefektúrák számának növeléséről] a gyarmati apparátus nyomásának fokozódását jelenti. Fenn akarják tartani az eddigi rendszert.

(...) Algéria nem francia tartomány. Hiábavaló lenne tagadni a nemzeti valóságot, miközben az egyre gyorsabb ütemben fejlődik, és egyre tisztábban nyilvánul meg. Én azt mondom, el fog jönni az a nap, amikor az algériai nemzet, mindazzal a sokszínűséggel együtt, amit magában hordoz, olyan eredeti dologgal fogja gazdagítani a népek közösségét, aminek a körvonalai már jól látszanak.

(...) A kolonializmus és azok ellen küzdünk, akik a francia imperialisták és gyarmatosítók nevében a gyarmatokon olyan politikát folytatnak, amely ellentétes a népek érdekeivel. Leleplezzük azoknak a főkormányzóknak és főtisztviselőknek a politikáját, akik botránys módon viselkednek. Leleplezzük kormányzásuk egyeduralkodó jellegét. És leleplezzük Naegelen urat, aki algériaiakat azon a címen vet börtönbe, hogy „azok veszélyt jelentenek az állam szuverenitására”. Tudjuk, hogy ez mit jelent. És önöknek igazuk van, hogy harcolnak az elítéltek kiszabadulásáért. Csak helyeselni tudjuk azt a küzdelmet, amelyet hazájuk felszabadításáért folytatnak és folytatni fognak. Mindez holnap a kolonializmus végét és a szabadságot fogja jelenteni. Egyes imperialisták azt állítják, hogy semmit sem értenek ebből. Pedig itt nagyon egyszerű dologról van szó, amit önök, uraim, megértenek, hacsak nem vakítja el önöket tulajdon gyűlöletük és az emberek iránti megvetésük. Az emberek el vannak nyomva, és ki vannak zsákmányolva, fel akarnak hát szabadulni. Többé nem lehet megállítani az emberiség előrehaladását a szabadsága felé, mint ahogy nem lehet feltartóztatni a tenger felé rohanó folyót, vagy nem lehet megakadályozni azt, hogy a telet a tavasz kövesse. (...) Algériai testvérek a Földközi-tenger túlsó partján! Franciaország népe a kezét nyújtja felétek. Közös harcunkból, amelyet a közös remények táplálnak, közös győzelmünk fog majd megszületni.”

Forrás: DURAND, 1986. 279–280.

François Mitterrand belügyminiszter beszéde az algériai gyűlés előtt

1954. október 19.

Mi a Francia Köztársaság?

Alkotmányunk szerint az anyaország területe és a tengerentúli megyék és területek összessége. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy keletről nyugatra, északról délre haladva közös köztársaságunk területén, zászlónk ezer és ezer kilométeren keresztül a világ egyik leghatalmasabb területén lobog, amelynek a kiterjedése közvetlenül a Leningrád és Vlagyivosztok által átfogott terület nagysága után következik, de a Washington és San Francisco által behatárolt terület mérete előtt áll. Hol van Algéria helye ebben az óriási egységben? Természetesen a középpontban, ott, ahol az erők összegyűlnek...

Milyen francia polgár az, aki nem találja lelkesítőnek azt a feladatot, hogy részt vegyen ennek az óriási egységnek a jövőbeni történetében, amely a világtörténelem részévé fog válni? Ezt nem utasíthatjuk el egyetlen barátunktól, egyetlen szerepének tudatában lévő polgártársunktól sem, feltéve, ha ezt a szerepét mások nem vonják kétségbe. Feltéve továbbá, hogy munkája, fizetése, képzettsége és iskolai végzettsége révén vállalni tudja – mint bárki más – a nehézségeket és a közügyek kormányzásával járó felelősséget.

A demokraciának még inkább meg kell gyökeresednie, a lehető legtöbb embernek kell még több boldogságot, még több örömet lelnie és akarattal felvérteznie magát, hogy részese legyen a nemzeti közösségnek. E nélkül mindaz, amit önök mondanak, és amit én mondok, semmit sem jelent.

Ezenkívül gondoljunk azokra a tömegekre, amelyek tudatlanok, de bíznak bennünk. Higgyék el, a remény olyan áradat, amely hegyeket képes elsodorni: semmi sem állíthatja meg. Gátak között rohan erre vagy arra, de valljuk meg őszintén, hogy a nép bizalma megmarad.

Íme ezért szent és alapvető feladata minden franciának az, hogy tegyen annak érdekében, hogy az emberi reménységet franciának hívják.

Forrás: JURQUET, 1984. 370–371.

Bibliográfia

Források

Levéltári források

Bulletin mensuel d'Information, année ..., Préfecture d'Alger, Archives d'Outre-Mer (AOM), Aix-en-Provence, GGA 11H63

Bulletin politique de quinzaine, année ..., AOM, GGA 11H56

Rapport mensuel, année ..., AOM, GGA 11H65

Rapport mensuel d'information sur l'activité musulmane dans le département de Constantine, année 1947, AOM, GGA 11H64

Rapports Politiques de Quinzaine, année 1948, 1er Semestre, par Cabinet du Gouvernement Général, Service des Liaisons Nord-Africaines. AOM, GGA 11H56

Nyomtatott források

Újságok, napilapok

Alger Républicain (1948-as évfolyam)

Algérie radicale (1946)

Démocratie (1946, 1947, 1948)

Fraternité (1946, 1947, 1948)

La Quatrième République (később: *La Quatrième République – Forces nouvelles*) (1946, 1947)

Le Figaro (1948)

Le Journal d'Alger (1950, 1951)

Le Monde (1947, 1948, 1951, 1952)

Le Rassemblement d'Algérie (1949, 1950, 1951)

L'Écho d'Alger (1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1952, 1953, 1954)

L'Humanité (1945)

Bibliográfia

Évkönyvek, beszédek, kronológiák

Année politique. Revue chronologique des principaux faits politiques, économiques et sociaux de la France du 1er Janvier ... au 31 Décembre ... Éditions du Grand Siècle, Paris.

GAULLE, Charles de: *Discours et messages. Dans l'attente. Février 1946-Avril 1958.* Plon, Paris, 1970.

GUILLAUME, Sylvie: *La France contemporaine 1946-1990. Chronologie commentée. 1. La IVe République.* Perrin, Paris, 1990.

TALEB BENDIAB, Abderrahim: *Chronologie des faits et mouvements sociaux et politiques en Algérie 1830-1954.* Imprimerie du Centre, Alger, 1983.

Emlékiratok

ABBAS, Ferhat: *Autopsie d'une guerre.* Garnier, Paris, 1980.

BIDAULT, Georges: *D'une Résistance à l'autre.* Les Presses du siècle, Paris, 1965.

BOUZAR, Nadir: *J'ai cru en la France.* Comité de Libération du Maghreb, Caire, 1954.

DEPREUX, Édouard: *Souvenirs d'un militant: cinquante ans de lutte, de la social-démocratie au socialisme (1918-1968).* Fayard, Paris, 1972.

GAULLE, Charles de: *Háborús emlékiratok.* Kossuth, Budapest, 1997.

NAEGELEN, Marcel-Edmond: *Une route plus large que longue.* Robert Laffont, Paris, 1965.

NAEGELEN, Marcel-Edmond: *Mission en Algérie.* Flammarion, Paris, 1962.

THOREZ, Maurice: *Fils du peuple.* Editions Sociales, Paris, 1970.

Feldolgozások

Monográfiák, könyvek

A Francia Kommunista Párt története. Kossuth, Budapest, 1968.

AINAD TABET, Radouane: *Le mouvement du 8 mai 1945 en Algérie.* Office des Publications Universitaires, Alger, 1985.

AGERON, Charles-Robert: *Histoire de l'Algérie contemporaine.* PUF, Paris, 1970. (4. kiad.), 1979. (7. kiad.)

Bibliográfia

- ALLEG**, Henri (sous la direction de): *La Guerre d'Algérie. Tome 1. De l'Algérie des origines à l'insurrection*. Temps Actuels, Paris, 1981.
- AUDRY**, Colette: *Léon Blum ou la politique du juste*. Julliard, Paris, 1955.
- BALTA**, Paul: *Méditerranée. Défis et enjeux*. L'Harmattan, Paris, 2000.
- BARBIER**, Michèle: *Le mythe Borgeaud. Henri Borgeaud (1895-1964): Trente ans d'histoire de l'Algérie française à travers un symbole*. Wallada, Châteauneuf-les-Martigues, 1995.
- BESSIS**, Juliette: *Maghreb: la traversée du siècle*. L'Harmattan, Paris, 1997.
- BOISDON**, Daniel: *Les institutions de l'Union française*. Berger-Levrault, Paris, 1949.
- BRANCHE**, Raphaëlle: *La torture et l'armée pendant la guerre d'Algérie*. Gallimard, Paris, 2001.
- BRIGOULEIX**, Bernard: *L'extrême-droite en France. Les „fachos”*. Fayolle, Paris, 1977.
- BRUNET**, Jean-Paul: *Histoire du PCF*. PUF, Paris, 1982.
- CANTIER**, Jacques: *L'Algérie sous le régime de Vichy*. Éditions Odile Jacob, Paris, 2002.
- CARPENTIER**, Jean – **LEBRUN**, François (sous la direction de): *Histoire de la Méditerranée*. Éditions du Seuil, Paris, 1998.
- CHARLOT**, Jean: *Le gaullisme d'opposition 1946-1958*. Fayard, Paris, 1983.
- CHEBEL D'APPOLLONIA**, Ariane: *Histoire politique des intellectuels en France 1944-1954. Tome II. Le Temps de l'engagement*. Editions Complexe, Paris, 1991.
- COQUERY-VIDROVITCH**, Catherine – **AGERON**, Charles-Robert: *Histoire de la France coloniale III. Le déclin*. Armand Colin, Paris, 1991.
- COURTOIS**, Stéphane – **LAZAR**, Marc: *Histoire du Parti communiste français*. PUF, Paris, 1995.
- DREYFUS**, François-Georges: *Histoire des gauches en France 1940-1974*. Club français du livre, Paris, 1974.
- DUMONT**, Serge: *Les brigades noires. L'extrême-droite en France et en Belgique francophone de 1944 à nos jours*. Edition EPO, Berchem, 1983.
- DUPRAT**, François: *Les mouvements d'extrême-droite en France depuis 1944*. Albatros, Paris, 1972.
- DURAND**, Pierre: *Cette mystérieuse section coloniale. Le PCF et les colonies, 1920-1962*. Messidor, Paris, 1986.
- DUVERGER**, Maurice: *Les partis politiques*. Seuil, Paris, 1981.
- GAZDAG**, Ferenc: *Franciaország története 1945–1988*. Kossuth, Budapest, 1989.
- GIRARDET**, Raoul: *L'idée coloniale en France de 1871 à 1962*. La Table Ronde, Paris, 1972.
- GROSSER**, Alfred: *La IVe République et sa politique extérieure*. Armand Colin, Paris, 1961.

Bibliográfia

- GUILHAUME**, Jean-François: *Les mythes fondateurs de l'Algérie française*. L'Harmattan, Paris, 1992.
- JOHANCSIK**, János: *A demokratikus pártrendszer Franciaországban a 20. században*. Politika-történeti füzetek IX., Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.
- JULIEN**, Charles-André: *L'Afrique du Nord en marche. Nationalismes musulmans et souveraineté française*. Julliard, Paris, 1972. (3. kiadás)
- JURQUET**, Jacques: *La révolution nationale algérienne et le Parti communiste français Tome 4. Des élections à la lutte armée 1945-1954*. Éd. du Centenaire, Paris, 1984.
- J. NAGY**, László: *A Maghreb-országok felszabadulása 1919–1956*. Szeged, 1995.
- J. NAGY**, László: *Az arab országok története a XIX–XX. században*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- J. NAGY**, László: *La Méditerranée vue de l'Europe Centrale*. Université de Szeged, Szeged, 2000.
- KADDACHE**, Mahfoud: *Histoire du nationalisme algérien. Question nationale et politique algérienne 1919-1951. Tome II*, Société Nationale d'Édition et de Diffusion, Alger, 1980.
- KASSIR**, Samir – **MARDAM-BEY**, Farouk: *Itinéraires de Paris à Jérusalem. La France et le conflit israélo-arabe (Tome I: 1917-1958)*. Institut des études palestiniennes, Washington, 1992.
- KENNEDY**, Paul: *A nagyhatalmak tüdőklése és bukása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- KOULAKSSIS**, Ahmed: *Le parti socialiste et L'Afrique du Nord de Jaurès à Blum*. Armand Colin, Paris, 1991.
- La France sera la France. Ce que veut Charles de Gaulle*. Éd. du RPF, Paris, 1951.
- LÉVÊQUE**, Pierre: *Histoire des forces politiques en France de 1940 à nos jours. Tome 3*, Armand Colin/Masson, Paris, 1997.
- LIAUZU**, Claude: *L'Europe et l'Afrique méditerranéenne. De Suez (1869) à nos jours*. Éditions Complexe, Paris, 1994.
- LIGOU**, Daniel: *Histoire du socialisme en France (1871-1961)*. PUF, Paris, 1962.
- MAQUIN**, Étienne: *Le parti socialiste et la guerre d'Algérie. La fin de la vieille maison (1954-1958)*. L'Harmattan, Paris, 1990.
- MARABUTO**, Paul: *Les partis politiques et les mouvements sociaux sous la IVe République*. Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1949.
- MARSEILLE**, Jacques: *Empire colonial et capitalisme français. Histoire d'un divorce*. Albin Michel, Paris, 1984.

Bibliográfia

- MEMMI**, Albert: *Portrait du colonisé, précédé du Portrait du Colonisateur, préface de Jean-Paul Sartre*. Payot, Paris, 1973.
- MIQUEL**, Pierre: *La guerre d'Algérie*. Fayard, Paris, 1993.
- MONTASSIER**, Valérie-Anne: *Les années d'après-guerre 1944-1949*. Fayard, Paris, 1980.
- NORDMANN**, Jean-Thomas: *Histoire des radicaux 1820-1973*. La Table Ronde, Paris, 1974.
- POIDEVIN**, Raymond: *Robert Schuman*. Beauchesne, Paris, 1988.
- PURTSCHET**, Christian: *Le Rassemblement du peuple français 1947-1953*. Éd. Cujas, Paris, 1965.
- QUILLIOT**, Roger: *La SFIO et l'exercice du pouvoir 1944-1958*. Fayard, Paris, 1972.
- RESSAÏSSI**, Raouf: *Settlement Colonization and Transnational Labor Emigrations in the Maghreb. A comparative study of Algeria and Tunisia*. Studentlitterature, Lund (Svédország), 1984.
- REY-GOLDZEIGUER**, Annie: *Aux origines de la guerre d'Algérie 1940-1945. De Mers-el-Kébir aux massacres du Nord-Constantinois*. Éditions La Découverte, Paris, 2001.
- RÉMOND**, René: *La droite en France. De la première restauration à la Ve République. Tome II. 1940-Juin 1968*. Aubier, Paris, 1968.
- RÉMOND**, René (avec la collaboration de **SIRINELLI**, Jean-François): *Notre siècle de 1918 à 1991*. Fayard, Paris, 1991.
- RUCKER**, Laurent: *Staline, Israël et les Juifs*. PUF, Paris, 2001.
- RUSCIO**, Alain: *Les communistes français et la guerre d'Indochine 1944-1954*. L'Harmattan, Paris, 1985.
- SALGÓ**, László: *A szuezi háromszög 1956. Suez–Algír–Budapest*. Kossuth, Budapest, 1986.
- SALGÓ**, László: *Gyarmatpolitika Napóleonától de Gaulle-ig*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- SIVAN**, Emmanuel: *Communisme et nationalisme en Algérie 1920-1962*. Presses de la FNSP, Paris, 1976.
- STORA**, Benjamin: *Messali Hadj (1898-1974), pionnier du nationalisme algérien*. L'Harmattan, Paris, 1986.
- STORA**, Benjamin: *Histoire de l'Algérie coloniale 1830-1954*. La Découverte, Paris, 1991.
- STORA**, Benjamin – **DAOUD**, Zakya: *Ferhat Abbas, une utopie algérienne*. Denoël, Paris, 1995.
- TREFFZ**, H. A. W.: *Sivatag és tenger között*. Gondolat, Budapest, 1962.
- VATIN**, Jean-Claude: *L'Algérie politique: histoire et société*. Presses de la FNSP, Paris, 1983.

Cikkek, tanulmányok

AGERON, Charles-Robert: *A propos d'une prétendue politique de « repli impérial » dans la France des années 1938-1939*. In: *Revue d'Histoire Maghrebine*, 1978. július, 12. szám.

AGERON, Charles-Robert: *Français, juifs et musulmans: l'union impossible*. In: *L'Algérie des Français*. Présentation par **AGERON**, Charles-Robert. Société d'Édition Scientifique, Paris, 1993.

AGERON, Charles-Robert: *La survivance d'une mythe: la Puissance par l'Empire colonial (1944–1947)*. In: **GIRAULT**, René – **FRANK**, Robert (szerk.): *La Puissance française en question! 1945–1949*. Publication de la Sorbonne, Paris, 1988.

BASTIER, Jean: *Batna et les Hautes-Plaines*. In: *Guerre d'Algérie magazine*, mars-avril 2002.

BLANCHARD, Pascal – **BANCEL**, Nicolas – **LEMAIRE**, Sandrine: *Le miroir colonial brisé*. In: *Le Monde Diplomatique*, 2001. július–augusztus.

BOUHOUCHE, Ammar: *The French in Algeria: the Politics of Expropriation and Assimilation*. In: *Revue d'Histoire Maghrebine*, 1978. július, 12. szám.

BRUÉ, Pierre: *La « Gauche » au pouvoir en France 1944-1948*. In: **JEMNITZ**, János – **SZÉKELY**, Gábor (szerk.): *A baloldal előretörése és annak problémái 1945–1948*. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 2001.

CANTIER, Jacques: *Les militants PPF en Algérie (1936-1942): profil d'un mouvement fasciste*. In: *Militantisme et militants. M.I.R.E.H.C. (Mémoires, Identités, Représentations, Histoire Comparative de l'Europe)*, n° 4, 2000. Université de Toulouse, CNRS.

FEIX, Léon: *Les communistes et la lutte nationale du peuple algérien*. In: *Cahiers du communisme*, 1955. február.

FERWAGNER, Ákos: *Gyarmatosítók és nacionalisták. Az 1948-as parlamenti választások Algériában*. In: *Mediterrán Tanulmányok IX*. Szeged, 1999.

FERWAGNER, Ákos: *La naissance de l'État d'Israël et le mouvement nationaliste algérien*. Elhangzott: „A modernizáció határai” c. tudományos konferencián, Szegeden, 2001. szeptember 21-én.

FERWAGNER, Ákos: *La naissance du RPF vu par la presse hongroise*. In: *Mediterrán Tanulmányok X.*, Szeged, 2001.

GAZDAG, Ferenc: *A Mouvement Républicain Populaire (1944–1958) (Ideológia és gyakorlat a francia MRP politikájában)*. In: **GERGELY**, Jenő (szerk.): *A kereszténydemokrácia Nyugat-Európában 1944–1958*. Kossuth, Budapest, 1980.

Bibliográfia

- JAUFFRET**, Jean-Charles: *Algérie 1945-1954: les exemples de décolonisation vus par les services de renseignement français*. In: *Décolonisations européennes. Actes du colloque international „Décolonisation comparées”*, Aix-en-Provence, 30 septembre – 3 octobre 1993. Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence, 1995.
- J. NAGY**, László: *A kommunista mozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom kapcsolata Algériában (1943–1947)*. In: *Párttörténeti Közlemények*, 1982, 2. szám.
- J. NAGY**, László: *Gazdaság és társadalom a gyarmati Algériában*. In: *Századok*, 1982. 2. szám.
- KOULAKSSIS**, Ahmed: *L'anticolonialisme des socialistes et des communistes français dans les années 20: étude comparée*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, JATE, Szeged, 1987.
- La genèse du RPF*. Cahiers n° 4 de la Fondation Charles de Gaulle, Paris, 1997.
- LACHAISE**, Bernard: *La reconstruction du parti radical dans le Sud-Ouest au lendemain de la Deuxième Guerre mondiale*. In: *La reconstruction du parti radical 1944–1948*, sous la direction de **LE BÉGUEC**, Gilles et **DUHAMEL**, Eric, préface de **BERSTEIN**, Serge, Actes du colloque des 11 et 12 avril 1991, organisé par la Société d'Histoire du Radicalisme, L'Harmattan, Paris, 1991.
- LACHAISE**, Bernard: *Le Rassemblement du peuple français (RPF) 1947-1955*. www-cahmc.montaigne.u-bordeaux.fr/lach1.htm
- LANDA**, Robert: *Deux courants d'anticolonialisme algérien à la charnière de XIXe-XXe siècles*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, JATE, Szeged, 1987.
- LŐKÖS**, István: *Ben Bádisz sejk és az iszlám reformmozgalom Algériában*. In: *Méditerrané Tanulmányok IX.* JATEPress, Szeged, 1999.
- MAJSA**, József: *Le statut organique de l'Algérie et le Parti socialiste français (SFIO)*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, JATE, Szeged, 1987.
- MELASUO**, Tuomo: *La mise en place du système coloniale en Algérie entre les années 1850 et 1920*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, JATE, Szeged, 1987.
- MEYNIER**, Gilbert: *L'Emir Khaled et le communisme (1919-1926)*. In: *Méditerrané Tanulmányok I.*, JATE, Szeged, 1987.
- PERVILLÉ**, Guy: *Histoire de l'Algérie et mythes politiques algériens: du « parti de la France » aux « anciens et nouveaux harkis »*. In: **AGERON**, Charles-Robert (szerk.): *La guerre d'Algérie et les Algériens 1954-1962*. Armand Colin, Paris, 1997.
- PERVILLÉ**, Guy: *La SFIO, Guy Mollet et l'Algérie de 1945 à 1955*. In: **MÉNAGER**, Bernard – **RATTE**, Philippe – **THIÉBAULT**, Jean-Louis – **VANDEBUSSCHE**, Robert – **WALLON-LEDUCQ**,

Bibliográfia

Christian-Marie (szerk.): *Guy Mollet un camarade en république*. Presses Universitaires de Lille, Lille, 1987.

PERVILLÉ, Guy: *Le RPF et l'Union française*. In: *De Gaulle et le RPF 1947-1955*. Fondation Charles de Gaulle, Université de Bordeaux III (CARHC), Paris, Armand Colin, 1998.

PERVILLÉ, Guy: *L'Algérie dans la mémoire des droites*. In: **SIRINELLI**, Jean-François (szerk.): *Histoire des droites en France. 2. Cultures*. Gallimard, Paris, 1992.

RIOUX, Jean-Pierre: *Des clandestins aux activistes (1945-1965)*. In: **WINOCK**, Michel (szerk.): *Histoire de l'extrême-droite en France*. Éd. du Seuil, Paris, 1993.

STORA, Benjamin: *Messali Hadj. Quand une révolution dévore son propre père*. In: *Guerre d'Algérie magazine*, mars-avril 2002.

TALEB BENDIAB, Abderrahim: *La pénétration des idées et l'implantation communiste en Algérie dans les années 1920*. In: *Mouvement ouvrier, communisme et nationalisme dans le monde arabe*. Cahier du « Mouvement social », N° 3. Les Éditions Ouvrières, Paris, 1978.

TALEB BENDIAB, Abderrahim: *Le mouvement syndical algérien de 1943 à 1954 et ses rapports avec les partis politiques*. In: *Mediterrán Tanulmányok III.*, József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1989.

TALEB BENDIAB, Abderrahim: *Le 1er novembre 1954 en Algérie*. In: *Mediterrán Tanulmányok IV*. JATE, Politikaelméleti és Jelenkortörténeti Tanszék, Szeged, 1990.

WINOCK, Michel: *La France en Algérie. Cent trente ans d'aveuglement*. In: *L'Histoire*, 231. szám, 1999. április.

Internet

<http://home.worldnet.fr/~larane/histoire10241.htm>

<http://home.worldnet.fr/~larane/histoire05082.htm>

www.pierremendesfrance.asso.fr

www.charles-de-gaulle.org

Névmutató

- Abbasz, Ferhat, 11, 17, 19, 20, 23, 25, 26, 35, 42, 47, 49, 51, 54, 102, 113, 114, 115, 118, 125, 128, 134, 141, 145, 155, 158, 198, 199, 206, 214
- Abbo, Gabriel, 74, 145
- Abd el-Kader, 106, 109
- Abd el-Kader, Kádi, 116, 138, 170, 191, 192, 194
- Abd el-Kader, Szajah, 129
- Achiary, André, 169
- Achour, Mohand, 50, 54, 134
- Ageron, Charles-Robert, 4, 58, 130, 154
- Ait, Ali, 161
- Alduy, Paul, 125
- Alleg, Henri, 4
- Argenlieu, Thierry d', 60
- Augarde, Jacques, 58, 59, 92, 96, 109, 161
- Aujoulat, Louis, 75, 76
- Aumeran, Adolphe, 57, 59, 80, 140, 145, 174, 187, 192
- Auriol, Vincent, 63, 83, 129, 130, 131
- Azzam pasa, 113
- Bardoux, Jacques, 187
- Bastid, Paul, 48
- Begarra, Joseph, 44
- Bélaïche, Marcel, 41
- Belkaszem, Ferhat, 155
- Belkaszem, Mahluf, 132
- Ben Ali Sérif, 150, 152, 161, 184
- Ben Berhamed, 44
- Benabbasz, 134
- Benbahmed, 137, 150, 151
- Benbahmed, Musztafa, 182
- Bendzsellul, 170
- Bensenuf el-Hasemi, 158, 159, 160, 161, 184
- Benzuna, 134
- Bentájeb, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161
- Bentunesz, 165
- Bessis, Juliette, 4
- Bidault, Georges, 5, 57, 64, 75, 76, 77, 80, 85, 183
- Bidet, André, 46, 181, 182
- Billoux, François, 60
- Blachette, Georges, 72, 146, 149, 161, 174, 192
- Blum, Léon, 15, 16, 35, 64, 68, 100, 190
- Boisdon, Daniel, 153
- Borgeaud, Henri, 59, 72, 73, 90, 139, 140, 145, 190, 192
- Borra, Raoul, 34, 47, 59, 100, 128, 136, 161
- Boyer-Banse, Louis, 146
- Brahimi, Ali, 137
- Bugeaud, 106, 109
- Bugeaud tábornok, 8
- Buhali, Lárbi, 124, 177
- Bumendzsel, Ahmed, 140
- Burgiba, Habib, 200
- Caballero, Paul, 120
- Camus, Albert, 27
- Capitant, René, 86, 166
- Castellani, 104
- Catrice abbé, 157, 184
- Catroux, Georges, 19
- Chataigneau, Yves, 29, 64, 66, 73, 85, 100, 101, 104, 125, 132, 145, 163
- Chateney, 44
- Chautemps, Camille, 32
- Chebel d'Appollonia, Ariane, 5
- Chevalier, Fernand, 58, 59, 81, 140, 145
- Chevallier, Jacques, 51, 58, 59, 81, 90, 107, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 171, 172, 189, 190, 191, 194, 196, 197, 198, 199
- Cianfarini, Marc-Antoine, 12
- Clemenceau, Georges, 23
- Clemenceau, Michel, 23
- Colin, 46
- Colonna d'Istria, 174
- Colonna, Antoine, 34, 81, 86
- Coste-Floret, Paul, 52, 75
- Coty, René, 195
- Crémieux, Adolphe, 9, 18, 71
- Cudenet, Gabriel, 48
- Cuttoli, Paul, 34
- Dalloni, Marius, 41, 49
- Dechezelles, Yves, 68, 217, 218
- Depreux, Édouard, 30, 48, 50, 66, 67, 68, 69, 71, 74, 90, 100, 101, 102
- Deyron, 34
- Donatus, 211
- Doriot, Jacques, 15
- Doumenc, Henry, 59
- Dreyfus, François-Georges, 5
- Duchet, Roger, 186
- Duclos, Jacques, 121, 221
- Duval, Raymond, 25
- Duverger, Maurice, 4
- Dzsadun, 169
- Fajon, Étienne, 31, 61
- Fárezs, Abderráhmán, 36, 44, 149, 152, 190
- Fasszi, Allal al, 10
- Fayet, Pierre, 34, 59, 174, 179
- Feix, Léon, 181
- Ferrat, André, 100
- Ferry, Jules, 11, 204
- Fodil, 123
- Fonlupt-Esperaber, Jacques, 155, 156, 157, 161
- Fouques Duparc, 174
- Fournier, 134
- Franco, 21
- Frédéric-Dupont, Édouard, 187
- Froger, Amédée, 90
- Gatuing, Marcel, 34
- Gaulle, Charles de, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 30, 40, 52, 72, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 105, 106, 107, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 172, 173, 174, 188, 189, 195, 206, 219
- Gaulle, Pierre de, 164
- Gazagne, Pierre-René, 97

Névmutató

- Gazdag, Ferenc, 5
Genton, 194
Giacobbi, Paul, 39
Guillaume tábornok, 186
Guillemin, 156
Haumesser, 174, 182, 194
Herriot, Édouard, 48, 74
Hitler, 14
Isorni, Jacques, 148
J. Nagy, László, 5
Jaurès, Jean, 45
Jeanmot, 59, 75
Juin, Alphonse, 186
Julien, Charles-André, 4, 85, 115
Jurquet, Jacques, 5
Justrabo, René, 119, 122, 123
Kaddache, Mahfoud, 4, 103
Kennedy, Paul, 83, 102
La Roque, François de, 15
Lalanne, Louis, 171
Lamine-Gueye, 39
Laniel, Joseph, 23, 186, 197, 198
Laquière, Raymond, 90, 144, 146, 191, 201
Larribère, Camille, 34
Le Pen, Jean-Marie, 188
Leclerc tábornok, 60
Lemoine, 134
Lenin, 180, 181
Léonard, Roger, 135, 136, 179, 191
Lévêque, Pierre, 4
Lévy, 45
Lleu, Gaston, 103
Lyautey, 186
Malpel, Alfred, 103
Mandouze, André, 185
Marcihacy, Pierre, 187
Marie, André, 138
Martinaud-Deplat, Léon, 195
Marty, André, 32
Marx, 9
Mauriac, François, 185
Mayer, René, 55, 58, 59, 72, 75, 92, 104, 111, 113, 138, 141, 152, 174, 183, 187, 190, 195, 196
Mazzucca, 103
Memmi, Albert, 63
Mendès-France, Pierre, 184, 198, 199, 202
Messzali, Hadzs, 13, 16, 19, 23, 24, 25, 34, 53, 54, 67, 68, 112, 115, 179, 184, 206
Meyer, Daniel, 35
Meyer, Eugène, 58
Minh, Ho Si, 60, 73
Miterrand, François, 23, 116, 199, 201, 202, 222
Moch, Jules, 48, 121, 125, 127, 129
Mohamed Ben Juszef, 184
Mollet, Guy, 35, 66, 98, 111, 217
Monnerville, Gaston, 28
Moszbáh, 152
Moutet, Marius, 35, 48, 50, 67
Murat, 169
Muscatelli, Léon, 105, 171, 172
Mutter, André, 23
Naegelen, Marcel-Edmond, 5, 101, 102, 103, 104, 113, 114, 115, 117, 121, 124, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 179, 221
Nordmann, Jean-Thomas, 5
Nouschi, André, 115
Pantaloni, Paul, 58, 59, 174, 194
Paternot, Marcel, 174, 194
Pervillé, Guy, 5
Pétain, Philippe, 18, 71, 89, 97, 110, 138, 144, 148, 186
Philip, André, 36, 39
Pinay, Antoine, 186, 187
Pizarro, 10
Pleven, René, 20, 23, 48, 133, 197
Pompéi, Jean, 173
Pruneau, 44
Queuille, Henri, 135, 145
Quilici, François, 34, 43, 49, 58, 59, 174, 191, 193, 194
Quilliot, Roger, 5
Rabier, Maurice, 34, 59, 67, 68, 69, 70, 71, 75, 79, 100, 125, 127, 136, 174
Ramadier, Paul, 60, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 83, 91, 94, 217
Régnier, 126, 127, 128
Rémond, René, 5
Rencurel, Auguste, 34, 38, 42, 55, 57, 59, 90, 140, 145
Rey-Goldzeiguer, Annie, 84, 173
Reynaud, Paul, 186, 187
Ribère, Marcel, 34, 38, 40, 146, 174, 194
Rogier, Marcel, 140
Rucker, Laurent, 118
Ruiz, André, 178
Saivre, Roger de, 174
Salgó, László, 5
Salvador, 120
Sarraud, Albert, 71, 189
Schoen ezredes, 6
Schuman, Robert, 75, 77, 113, 159, 183, 193
Sérigny, Alain de, 122, 139, 140, 144
Serre, 59
Sirinelli, Jean-François, 5
Sivan, Emmanuel, 5
Solocroup, 200
Soustelle, Jacques, 106, 107, 189
Sportisse, Alice, 34, 59, 92, 119, 174, 194
Steeg, Théodore, 71
Stora, Benjamin, 4
Szadok Szadek, 108
Szadun, 44
Szent Ágoston, 211
Sziszbán, 150

Névmutató

Sztálin, 164
Thomson, Gaston, 71
Thorez, Maurice, 12, 17, 32, 176, 211
Tixier, Adrian, 25, 35
Tocqueville, Alexis de, 9
Torquemada, 10
Tubert, Paul, 34, 96, 189
Uazan, 155
Urabah, Abdelmadzsid, 152
Valentin, François, 187
Valle, Jules, 174, 194

Vallin, Charles, 81
Vatin, Jean-Claude, 4
Vette, Victor, 163
Viard, Paul-Émile, 34, 37, 40, 52, 57, 59, 76, 77, 79,
86, 140
Violette, Maurice, 15, 16, 36, 190
Warnier, 9
Winock, Michel, 5
Zaksas, Gilbert, 35
Zannetacci, Nicolas, 119
Zigliara, 58

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	2
ALGÉRIA A GYARMATI IDŐSZAKBAN (1830–1945)	8
<i>A baloldal a két világháború között</i>	11
<i>A nacionalista politikai csoportok fejlődése</i>	13
<i>Politikai folyamatok a második világháború alatt</i>	18
<i>Pártok 1944–45-ben</i>	22
<i>Felkelés Kelet-Algériában</i>	24
ALKOTMÁNYCSATÁK, GYARMATPOLITIKA ÉS A SZERVES ALAPTÖRVÉNY	28
<i>Viták az új alkotmány körül</i>	31
<i>A második alkotmánytervezet kidolgozása</i>	40
<i>A szerves alaptörvény</i>	59
AZ ELSŐ PRÓBATÉTEL A PÁRTOK ELŐTT: AZ 1948-AS VÁLASZTÁSOK	96
<i>A kampány és a programok</i>	97
<i>A választási eredmények</i>	110
<i>A választások következményei</i>	113
A PÁRTOK POLITIKAI KÜZDELMEI 1948–51 KÖZÖTT	117
<i>Az Algériai Kommunista Párt</i>	117
<i>A szocialista párt (SFIO)</i>	124
<i>Radikálisok (RGR), liberálisok és jobboldali függetlenek</i>	137
<i>Francia–muzulmán szervezetek és programjaik</i>	149
<i>A népi republikánusok (MRP) és Algéria</i>	152
<i>A jobboldal meghatározó ereje: a Francia Nép Tömörülése</i>	162
<i>A választások eredményei az első kollégiumban</i>	173
POLITIKAI CÉLKITŰZÉSEK ÉS AZ EURÓPAI LAKOSSÁG 1951–1954	175
<i>Az AKP mint a nacionalista egység élharcosa</i>	175
<i>A szocialista politika alakulása a gyarmati válságok nyomán</i>	181
<i>Az MRP az ötvenes évek első felében</i>	183
<i>A jobboldal és az európai lakosság válasza a nacionalizmus előretörésére</i>	186
<i>Az indokínai vereség közvetlen algériai következményei</i>	196
NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS	203
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	208
FÜGGELÉK	210
BIBLIOGRÁFIA	223
NÉVMUTATÓ	231